

*0: EK
*1: 2013-2014
*2: 7
*3: Word
*4: 7de vergadering
*5: Dinsdag 12 november 2013
*6: 10.15 uur
**

Voorzitter: Broekers-Knol

Tegenwoordig zijn 69 leden, te weten:

Backer, Barth, Beckers, Van Beek, Beuving, Van Bijsterveld, De Boer, Brinkman, Bröcker, Broekers-Knol, Bruijn, Van Dijk, Duivesteijn, Dupuis, Duthler, Elzinga, Engels, Essers, Ester, Faber-van de Klashorst, Flierman, Franken, Frijters-Klijnen, Ganzevoort, Gerkens, Thom de Graaf, Marcel de Graaff, De Grave, Hermans, Hoekstra, Holdijk, Huijbregts-Schiedon, Kneppers-Heijnert, Koffeman, Kok, Koning, Koole, Kox, Kuiper, De Lange, Van der Linden, Linthorst, Lokin-Sassen, Martens, Nagel, Popken, Postema, Quik-Schuijt, Reuten, Reynaers, Ruers, Schaap, Scholten, Schouwenaar, Schrijver, Sent, Slagter-Roukema, Sörensen, Van Strien, Strik, Swagerman, Terpstra, Thissen, Vliegenthart, Vlietstra, Vos, De Vries, De Vries-Leggedoor en Witteveen,

en mevrouw Ploumen, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, de heer Van Rijn, staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de heer Teeven, staatssecretaris van Veiligheid en Justitie.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Van Boxtel, wegens verblijf buitenslands;

Fred de Graaf en Sylvester, wegens persoonlijke omstandigheden.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

*B

!Herschikken gronden voor asielverlening!

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met het herschikken van de gronden voor asielverlening (33293).**

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Justitie van harte welkom in de Eerste Kamer.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Franken** (CDA): Voorzitter. Ik heb maar een korte bijdrage. De CDA-fractie onderschrijft namelijk de strekking van het wetsvoorstel om aan te sluiten bij de erkenning van de regering dat de nationale beschermingsgronden aan belang verliezen wanneer (aanvullende) bescherming kan worden ontleend aan internationale en Europese normen. Uit een statistisch overzicht blijkt ook dat het aantal verleende vergunningen op de a- en b-gronden toeneemt en op de c- en d-gronden sterk afneemt. Bovendien komt door de harmonisering van het Europese asielstelsel de nationale asielstatus onder druk te staan.

In het voorlopig verslag hebben wij vragen gesteld over de consequenties daarvan. Wij kunnen ons in de beantwoording van onze vragen vinden. Wij willen echter alleen nog van de staatssecretaris weten wat de concrete gevolgen zijn van de bij de beantwoording aangegeven aanscherping van het beleid ten gevolge van de schrapping van de c-grond.

In de laatste vraag, die wij in het voorlopig verslag stelden, hebben wij in dit verband het punt aan de orde gesteld waarover het COC nu ook aan de staatssecretaris en de Kamer een brief heeft geschreven. Het gaat erom hoe het zal gaan met specifieke groepen als Afgaanse meisjes en LHBT's, die tot op heden bescherming konden krijgen op de c-grond, maar nu met een zwaarder individualiseringsvereiste zullen worden geconfronteerd. Gelet op de voor LHBT's nog steeds uiterst ongunstige situatie in Iran -- ik verwijs hierbij naar bekende rapportages van Human Rights Watch en Amnesty International -- vragen wij de staatssecretaris, zolang deze situatie niet substantieel is verbeterd, ook na de voorgestelde wijziging de bescherming van LHBT's uit Iran op hetzelfde niveau te handhaven.

*N

Mevrouw **Gerkens** (SP): Voorzitter. Dit wetsvoorstel wil de asielgronden harmoniseren met Europa. Op zich vinden wij dit een goed streven. Duidelijkheid en eenduidigheid in de procedures

zullen voorkomen dat asielzoekers onterecht hoop krijgen en dat zij gaat asielshoppen.

Voordat ik inga op het wetsvoorstel, wil ik eerst aan de staatssecretaris vragen of het juist is dat de Europese Commissie begonnen is met een inbreukprocedure. Mijn collega Sharon Gesthuizen zal hierover vandaag in de Tweede Kamer een debat aanvragen, maar ik zou graag zien dat de staatssecretaris ook aan deze Kamer de details hierover bekendmaakt. Het lijkt mij weinig zinvol hier een debat te voeren over een wet die we straks weer moeten aanpassen. De informatie die ik hierover heb is summier. Ik zou graag meer informatie ontvangen van de staatssecretaris. Misschien is het mogelijk dat de staatssecretaris er nu al iets over zegt.

De **voorzitter**: Ik heb iets gemist, geloof ik.
**

Mevrouw **Gerkens** (SP): Ik vroeg mij af of de staatssecretaris iets kan zeggen over het gerucht dat de Europese Commissie begonnen is met een inbreukprocedure op dit onderwerp, de gezinshereniging.

De **voorzitter**: Daar zal de staatssecretaris in zijn termijn een antwoord op geven.
**

Mevrouw **Gerkens** (SP): Dan ga ik door, voorzitter. We hebben het hier over gezinshereniging; over kinderen en echtgenoten die nareizen; over gezinsleden die na een zware periode elkaar willen kunnen ontmoeten en vasthouden in een veilig land. Vandaag spreken we in een ander verband ook nog over de rechten van ouders en kinderen, een wet waar de staatssecretaris zich hard voor heeft gemaakt. Ik wil beginnen met het rapport van de Kinderombudsman die constateert dat het kinderen bijzonder moeilijk wordt gemaakt om zich te herenigen met hun ouders. Daar komt nu een kleine verbetering in daar waar DNA-testen uitkomst kunnen geven. Maar veel kinderen komen uit pleeggezinnen of samengestelde gezinnen en dus blijven zij verhoord worden. Voor hen werkt de DNA-test niet. Die verhoren gaan niet zoals mijn fractie zou willen. De Kinderombudsman constateert dat er geen rechtsbijstand aan kinderen wordt verleend, dat er problemen met tolken zijn en dat kinderen hun verslagen niet kunnen inzien. Ook krijgen zij vragen die niet bij de leeftijd van het kind passen en zijn er verhoren die lang duren en de kinderen uitputten; allemaal zaken die de Kinderombudsman signaleert.

Fouten kunnen gemaakt worden en ik had dan ook gedacht dat de staatssecretaris dit rapport hoog op zou nemen. Maar dan verbaas ik mij samen met de Kinderombudsman over de reactie van de staatssecretaris die zegt dat het recht van het kind om herenigd te worden groot is, maar dat

er ook andere maatschappelijke belangen zijn zoals het draagvlak voor het vreemdelingenbeleid.

Deze opmerking is in mijn ogen onbegrijpelijk. Het recht van het kind om op te groeien bij zijn ouders of pleegouders staat te allen tijde boven de armzalige pogingen van politici die de discussie over het vreemdelingenbeleid op zijn smalst willen voeren. Ik zou graag van de staatssecretaris horen of hij nog steeds deze mening toegedaan is?

Dan kom ik bij het wetsvoorstel. De tijd die gezinnen krijgen om zich te herenigen wanneer een gezin in een zogenaamd derde land was samengesteld, was te kort. Wanneer een gezin zich niet binnen drie maanden herenigde, zou men onder de normale asielaanvraag met alle eisen als de inkomens- en inburgeringseis die daarbij horen vallen. Door twee amendementen is dit voornemen doorgestreept. Het amendement van de heer Azmani en dat van de leden Recourt en Schouw. Merkwaardig is dat de PvdA-fractie het verdergaande amendement van de heer Azmani steunde, terwijl er kennelijk meer steun was voor hun eigen amendement. Ik hoor graag van de PvdA-fractie hoe zij daar nu tegen aankijkt. Ik hoor ook graag van de staatssecretaris hoe hij deze amendementen zal implementeren.

Kan de staatssecretaris ingaan op de vraag wanneer sprake is van verbreking van de gezinsband voor het kind, bijvoorbeeld wanneer zij zelfstandig gaan wonen? Het lijkt mij goed als kinderen op zichzelf kunnen wonen. De doorlooptijd en de reactietermijn van een dag zijn wel heel erg kort. Het is goed om procedures te versnellen en voor alle partijen is het goed dat er snel zekerheid komt. Maar nu blijkt dat het niet zozeer de asielzoeker is die de laatste tijd in hoger beroep gaat maar de IND, vraag ik aan de staatssecretaris wat hij hiermee beoogt. Is het niet zo dat de snelheid van procedures en de zeer korte reactietermijn kunnen leiden tot onzorgvuldigheid, waarmee de rechtsonzekerheid toeneemt? En hoe groot acht de staatssecretaris de kans dat hiermee juist weer nieuwe procedures ontstaan om fouten recht te kunnen zetten?

In dit kader maakt mijn fractie zich ook zorgen over de plicht om zelf binnen zes weken het medisch dossier samen te stellen. Die periode is niet voldoende. Het was vier weken; ik weet dat zes weken meer is, maar veel artsen hebben hun eigen dossiers dan nog niet eens op orde. Sterker nog, van de zorgverzekering krijg ik nog na twee jaar brieven met het verzoek om informatie daarover, laat staan dat artsen het op deze manier goed kunnen organiseren. Ook zullen veel asielzoekers vanuit hun ervaringen en hun cultuur niet meteen het achterste van hun tong laten zien bij de artsen. Juist de medische kant van het verhaal van de asielzoeker is een proces dat tijd en aandacht vraagt. Zou het niet beter zijn, juist hier de menselijke maat terug te brengen? De staatssecretaris zegt dat hij dit ook heeft gesignaleerd en dat hij het proces zal optimaliseren en monitoren. Hij geeft bovendien aan dat dit niet geldt voor asielzoekers in hun eerste procedure. Ik ben het met de staatssecretaris eens dat we aan de

asielzoeker kunnen vragen zelf ook verantwoordelijkheid te nemen voor de dossiers, maar eer dit soort processen geoptimaliseerd is, is er, vrees ik, al heel wat water onder de brug doorgegaan. Mijn fractie vreest onzorgvuldigheid in de uitvoering. Welke garanties geeft de staatssecretaris wanneer aantoonbaar buiten de schuld van de asielzoeker om, het dossier niet compleet kan zijn?

Dan het afschaffen van de c- en d-gronden. Volgens de staatssecretaris zal slechts in een klein aantal gevallen, namelijk de traumata zonder gegronde angst voor terugkeer hierdoor getroffen worden. Ik zeg het heel voorzichtig, maar in het verleden is dit ook niet altijd goed gegaan. Bijvoorbeeld homoseksuelen hebben vaak moeite om erkend te worden als iemand die ook gevaar in eigen land loopt. Hier hebben we dus te maken met een aanscherping van het beleid, overigens voor kleine aantallen, zo zegt de staatssecretaris zelf, maar daarmee juist de moeilijkste groep. Getraumatiseerde mensen hebben moeite om hun hele verhaal op tafel te leggen, zeker nadat ze door de overheid zijn vervolgd. Hoe veilig ons land ook mag zijn, zij hebben gebeurtenissen achter de rug die het moeilijk maken om zich vrij te voelen, te spreken over hun ervaringen. Juist deze groep zou niet zo gemakkelijk weggestreept mogen worden. Deze groep verdient juist de aandacht. Traumatische ervaringen zijn op zichzelf al genoeg grond voor asielverlening. De UNHCR is hier duidelijk over. Kan de staatssecretaris garanderen dat door de wijziging van asielgronden, er geen mensen tussen wal en schip vallen, bijvoorbeeld de verwesterde meisjes? Kan de staatssecretaris ingaan op de visie van de UNHCR dat traumatische ervaringen op zichzelf al genoeg grond zijn voor asielverlening?

De Europese richtlijn geeft meer mogelijkheden dan de staatssecretaris gebruikt. Waarom zo streng ingestoken en niet juist een regie gemaakt die meer recht doet aan de omstandigheden van de asielzoeker? Ook de legeskosten blijven te hoog en staan haaks op artikel 29 van het Vluchtelingenverdrag, waarin gezegd wordt dat er geen hoge kosten voor vluchtelingen mogen worden gerekend. De staatssecretaris heeft daar in een aantal brieven een toelichting op gegeven, maar ik ben er nog niet van overtuigd dat het €250 moet zijn.

Ik rond af. Het beoordelen van asielaanvragen is eigenlijk maatwerk; maatwerk waarbij de balans tussen rechtvaardigheid en haalbaarheid steeds gezocht dient te worden. In de beantwoording zegt de staatssecretaris een aantal maal dat zaken gemonitord zullen worden. Maar wanneer ik kijk naar het rapport van de Kinderombudsman, ben ik hier helemaal niet gerust op. Niet alleen om het feit dat er zoveel misgaat, maar ook vanwege de reactie hierop van de staatssecretaris.

Mijn fractie staat voor een goed asielbeleid. Heldere regelgeving, goede procedures en maatwerk waar nodig. Dat vraagt meer dan het monitoren van de uitvoering. Dat vraagt om een staatssecretaris die er bovenop zit. Want het

draagvlak voor het vreemdelingenbeleid gaat twee kanten op. Wanneer de staatssecretaris wil dat wij hem vertrouwen op de goede afwikkeling van de regelgeving, zal hij dat vertrouwen moeten verdienen.

*N

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Voorzitter. Vandaag behandelen we het voorstel om de twee nationale beschermingsgronden uit de wet te schrappen en onze asielrechtelijke bescherming voortaan te beperken tot de twee internationale gronden, namelijk vluchtelingenschap en subsidiaire bescherming. Daarnaast bevat het wetsvoorstel een andere procedure voor gezinsleden van asielstatushouders.

Ik begin mijn termijn met opmerkingen over het schrappen van de gronden klemmende redenen van humanitaire aard en categoriale bescherming. De belangrijkste vraag is die naar de reden waarom de regering af wil van de nationale bescherming. De regering noemt twee redenen: meer aansluiting bij het Europees asielsysteem en ongelijke behandeling voorkomen na de implementatie van de gewijzigde Richtlijn langdurig ingezetenen.

Mijn fractie is niet overtuigd geraakt van het asielrechtelijke argument. In de memorie van antwoord erkent de regering desgevraagd dat de Kwalificatierichtlijn expliciet toestaat dat lidstaten ook nationale beschermingsgronden hanteren. Het ACVZ-advies uit 2006 vermeldde dat 21 van de 22 onderzochte lidstaten een vorm van nationale bescherming kende. Hoeveel van deze lidstaten hebben deze bescherming sindsdien ingetrokken? Er zijn in elk geval nog steeds lidstaten die ze hanteren; denk aan Duitsland. En wat is daar ook mis mee? Van belang is immers alleen een geharmoniseerde toepassing van de bescherming op grond van het Vluchtelingenverdrag en het EVRM. Met dat doel hebben we een aantal jaren geleden de b-grond verruimd. De regering wijst er steeds op dat het om geringe aantallen gaat, maar geeft gelukkig toe dat dat niet een bijzonderlijk argument is om de gronden dan maar af te schaffen. Bovendien kan de regering met betrekking tot de aantallen een selffulfilling prophecy creëren door minder asielzoekers voor deze gronden in aanmerking te laten komen. Ten aanzien van de categoriale bescherming is dat zeker gebeurd. Bovendien weten we uit ervaring dat nieuwe gebeurtenissen de frequentie van de toekenning razendsnel kunnen doen veranderen. Maar dan heb je ten minste een grond die je daarvoor kunt gebruiken. Met dit voorstel ontnemt de regering zichzelf deze mogelijkheid. En wat gebeurt er dan als zich redenen voordoen om categoriale bescherming te verlenen? Gaat de regering dan een besluitmoratorium toepassen? Dat is begrensd in de tijd en kent bovendien andere criteria, die zien op de onzekerheid, tijdelijkheid van de situatie in het herkomstland en het aantal asielzoekers dat plotseling binnenkomt. Gaat de

regering dan maar grond b, onderdeel 3 toepassen? Dat kan betekenen dat bij de intrekking een strengere toets plaats moet vinden dan bij grond d. In de memorie van toelichting bij de Vreemdelingenwet 2000 is de verwachting van de regering te lezen dat onderdeel d minder snel gebruikt zal worden bij een Europese regeling inzake tijdelijke bescherming. De ervaring leert echter dat tot nu toe lidstaten niet één keer bereid zijn geweest deze richtlijn toe te passen, ondanks de oorlogen in Libië en Syrië. Bovendien gelden voor deze richtlijn geografische beperkingen, die de d- grond niet kent. Wat gaan we dan doen als zich d-grondsituaties voordoen? Maar weer terug naar de buitenwettelijke gedoogpraktijken die zich vóór 1994 voordeden? De staatssecretaris zegt daar niet bang voor te zijn, maar is hij bereid toe te zeggen dat dit niet zal gebeuren?

Kortom, naar de mening van mijn fractie voorziet de d-grond in een bijzondere behoefte, ook van de regering. Bij de toepassing is er sprake van een beleidsvrijheid voor de staatssecretaris, dus hoeft hij niet bang te zijn dat handhaving van de d-grond inroepbare rechten oplevert of in stand houdt. Graag daarom een meer overtuigende verklaring.

Ten aanzien van de klemmende redenen van humanitaire aard geeft de staatssecretaris aan dat een deel zal overgaan naar de b-grond, een deel naar de reguliere humanitaire status en dat een deel niet langer voor een status in aanmerking komt. Ten aanzien van die eerste groep, heeft mijn fractie al opgemerkt dat deze op dit moment blijkbaar ten onrechte in de c-grond terecht is gekomen omdat je eerst begint met een toets aan de a- of b-grond en je dan pas aan de c-grond toekomt. Hoe kan de staatssecretaris garanderen dat deze mensen in de toekomst wel onder de b-grond komen te vallen?

Mijn fractie wil graag ook meer duidelijkheid over de positie van kwetsbare minderheidsgroepen die niet een individueel risico kunnen onderbouwen. Zullen zij niet toch ook onder de b-grond moeten worden gebracht? Ten aanzien van LHBT-asielzoekers uit Iran heeft het Hof dat feitelijk ook opgelegd in zijn arrest van vorige week donderdag. Erkent de staatssecretaris dat? Is het enkel behoren tot een kwetsbare minderheidsgroep niet voldoende reden om rekening te houden met schending van artikel 3 EVRM? Heeft het EHRM dat niet ook duidelijk gemaakt in de Salah Sheekh-zaak?

De regering is vrij onduidelijk bij de beschrijving van de groep die voortaan van bescherming zal zijn verstoken. Ik begrijp dat degenen die getraumatiseerd zijn als gevolg van gebeurtenissen in het herkomstland nu niet hoeven terug te keren als dat niet van hen gevergd kan worden. Is die omschrijving juist? De regering kan niet aangeven hoeveel mensen het betreft, maar gelet op het aantal toegekende c-grondgevallen, gaat het eerder om uitzonderingssituaties en dus om een strenge individuele toets. In de memorie van antwoord legt de staatssecretaris uit hoe strikt die criteria daarvoor zijn. Kan de regering precies aangeven waarom zij nu vindt dat in nieuwe,

soortgelijke situaties terugkeer dan wel gevergd kan worden? En kan de regering enkele concrete casussen beschrijven om duidelijk te krijgen waar we het over hebben? De UNHCR heeft erop gewezen dat paragraaf 136 van het Handboek van de UNHCR ook getraumatiseerden als gevolg van poging tot volkerenmoord, marteling en verkrachting voor bescherming in aanmerking dienen te komen, ook als de kans op herhaling er niet is. De staatssecretaris verwerpt dit omdat die paragraaf niet ziet op intrekking van de vluchtelingenstatus. De UNHCR heeft echter eerder al duidelijk laten weten dat ook in de context van het onderzoek bij de eerste aanvraag dit criterium moet worden gehanteerd. Bovendien wijs ik de staatssecretaris erop dat in artikel 11 van de hergeschikte definitierichtlijn ook is opgenomen "compelling reasons of past persecution". Daarmee wordt feitelijk erkend dat wat in het verleden is gebeurd een reden kan zijn om mensen niet te laten terugkeren.

Het is dan ook de vraag wat nu wezenlijk het verschil maakt: intrekking of een eerste onderzoek? Het gaat om de vraag of terugkeer gevergd mag worden van de betreffende slachtoffers. De staatssecretaris vindt terugkeer van deze slachtoffers blijkbaar verantwoord als daders in het algemeen worden bestraft in het land van herkomst. Naar de mening van mijn fractie is dat een miskennis van wat het betekent om getraumatiseerd te zijn als gevolg van die gebeurtenissen en wat de impact zou kunnen zijn als mensen terugkeren en toch de angst hebben -- en daadwerkelijk het risico lopen -- om met hun daders geconfronteerd te worden. Een algemene praktijk in een land is daarvoor geen voldoende bescherming.

Een ander punt dat bij mij opkomt is de vraag of de staatssecretaris niet onterecht asielfronden en humanitaire gronden met elkaar vermengt. Nu geeft hij aan dat alleen klemmende redenen van humanitaire aard aan de orde zijn op het moment dat iemand niet kan terugkeren, terwijl het niet kunnen terugkeren juist recht geeft op een asielrechtelijke bescherming. Bij de klemmende redenen van humanitaire aard gaat het juist om wat mensen hebben meegemaakt en dat zij om die reden niet kunnen terugkeren. Nu lijkt de staatssecretaris de c-grond een beetje in de asielrechtelijke bescherming te trekken. Is dat een nieuw inzicht van de staatssecretaris waarmee onrecht wordt gedaan aan de specifieke grond die er altijd voor getraumatiseerde slachtoffers is geweest? Ten aanzien van getuigen van traumatiserende gebeurtenissen verwijst de staatssecretaris naar artikel 64. Die mensen kunnen altijd nog in aanmerking komen voor uitstel van vertrek. Als iets juist slecht is voor deze groep mensen, dan is dat uitstel van vertrek. Dat is in feite alleen maar onzekerheid op onzekerheid stapelen. Deze mensen kunnen pas aan de gang met de verwerking van hun trauma's op het moment dat zij verblijfszekerheid hebben gekregen.

Kan de staatssecretaris bij de beantwoording van deze vragen ook ingaan op de zorgen die het Anti-Folter Comité heeft

uitgesproken over de afschaffing van deze grond? Indien de staatssecretaris asielrechtelijke bescherming voor hen dan niet gepast vindt, waarom dan geen toekenning van een reguliere vergunning op grond van klemmende redenen van humanitaire aard? Tenslotte stelt de staatssecretaris voor om een andere groep huidige c-statushouders wel naar het reguliere beleid over te hevelen. Deze groep kan in verband met zijn achtergrond meer problemen hebben om te voldoen aan de eisen voor gezinshereniging. Is de staatssecretaris bereid, toe te zeggen hiermee rekening te houden op het moment dat men daartegen aanloopt omdat men als gevolg van trauma's en dergelijke niet aan de inkomenseis kan voldoen en dan zo nodig af te zien van die eisen of daar ruimhartiger mee om te gaan?

Als tweede verklaring voor de opheffing van de c- en d-grond noemt de staatssecretaris de implementatie van de langduriggezetenenrichtlijn. Ook dat acht de fractie van GroenLinks geen valide argument, want de staatssecretaris kan er immers ook voor kiezen, in lijn met het voornemen van voormalig staatssecretaris Albayrak, om aan hen na vijf jaar een reguliere status te verlenen, waarmee ze wel in aanmerking komen voor de EU-status van langdurig ingezetene. Zo houden alle statushouders toch dezelfde rechten. Volgens de staatssecretaris is dat geen fraaie oplossing. Dat is een beetje gek argument in onze ogen. De huidige Vreemdelingenwet blinkt sowieso niet bepaald uit in fraaiheid en doorzichtigheid. Maar dan nog is een voorliefde voor fraaiheid niet de beste reden om verblijfsgronden af te schaffen. Graag een reactie.

Een andere wijziging die dit wetsvoorstel beoogt is dat de IND voortaan ambtshalve aan een aantal reguliere verblijfsgronden toetst in de asielprocedure. Zal de IND asielzoekers erop wijzen dat deze gronden al bij de eerste beoordeling worden betrokken? Mijn fractie vermoedt overigens dat veel van deze gronden pas in een later stadium naar boven zullen komen, zoals de medische gronden of de buitenschuldgronden, schrijnendheid en natuurlijk ook trauma's. Mijn fractie wil graag zeker weten of, ondanks dat het hier gaat om een ambtshalve toets, de rechter deze gronden wel kan betrekken bij de beoordeling van het beroep. En wat gebeurt er als deze gronden pas na de asielprocedure opkomen. Kunnen asielzoekers dan toch een zelfstandige aanvraag indienen voor verblijf op die reguliere gronden? Graag een reactie van de staatssecretaris.

Dit voorstel zorgt voor extra barsten in de waterscheiding die de regering zo graag wil vasthouden. De staatssecretaris spreekt zelf liever van het verleggen van de waterscheiding. Die scheiding maakt het in Nederlandse procedures soms lastig voor asielzoekers of reguliere vreemdelingen, een effectief beroep te kunnen doen op de Europese wetgeving die van toepassing is, bijvoorbeeld voor nareizende gezinsleden van asielstatushouders die een beroep doen op de Gezinsherenigingsrichtlijn. Deze richtlijn regelt nu juist een gunstige positie voor deze groep. Kan de staatssecretaris bevestigen dat de afgeleide asielstatus een implementatie betreft van die

richtlijn en dat nareizigers daar volledig legitiem een beroep op kunnen doen?

Dan de nareizende gezinsleden. Mijn fractie is bijzonder ingenomen met het aangenomen amendement van de Kamerleden Recourt en Schouw, waarmee de definitie van gezinslid in overeenstemming is gebracht met de Gezinsherenigingsrichtlijn en de Kwalificatierichtlijn. Ik denk dat ik kan constateren dat de druk van de Europese Commissie, met name ook het dreigen met de inbreukprocedure, hier een gunstig gevolg van is. Voortaan zullen kinderen minder vaak hoeven achter te blijven, of hele gezinnen eindelijk gescheiden te leven. De vraag is wel wat er precies gaat gebeuren met al die gezinsleden die de afgelopen jaren zijn afgewezen als gevolg van het incorrecte beleid. Ze zullen opnieuw een aanvraag kunnen indienen op grond van gewijzigd beleid, maar hoe beslist de staatssecretaris indien door het verstrijken van de tijd gezinsleden niet meer helemaal aan de eisen voldoen, bijvoorbeeld een kind dat in de tussentijd meerderjarig is geworden? Zou zo'n kind alleen moeten achterblijven? Is de staatssecretaris bereid, in die situaties uit te gaan van de gegevens van de eerste aanvraag? Graag een reactie.

Vervolgens sluit ik graag aan bij de vragen van mevrouw Gerkens over wat de gewijzigde praktijk nu precies gaat betekenen voor de gehoorpraktijk op de ambassades in de herkomstlanden.

De nareistermijn van drie maanden wordt nog altijd in stand gehouden. Deze termijn was ooit bedoeld om gezinsleden van asielgerechtigden snel met elkaar te laten herenigen, maar nu kan hij juist leiden tot jarenlange scheiding van gezinsleden. Immers, de termijn wordt strikt gehanteerd en vluchtelingen die erbuiten vallen, moeten aan de hoge reguliere eisen van gezinshereniging voldoen. De Europese Commissie heeft in haar evaluatieverslag van 2008 al haar zorgen geuit over die strikte toepassing, en artikel 8 EVRM, maar ook onder andere artikel 24 Grondrechtenhandvest en artikel 10 Kinderrechtenverdrag dreigen bij die toepassing in het gedrang te komen. Is de staatssecretaris bereid om die termijn minder rigide toe te passen en om bij de overschrijding van de nareistermijn te toetsen aan al deze verplichtingen? In zijn brief van april 2013 noemt hij namelijk alleen artikel 8 EVRM. En toetst de IND ook bij intrekking in verband met verbreking van de gezinsband aan artikel 24 van het Handvest?

Onderdeel c van het tweede lid geeft ouders van een alleenstaande minderjarige het recht op gezinshereniging. Mijn fractie wil graag weten of ook de minderjarige broers en zussen van deze minderjarige mogen meekomen met hun ouders. Dat lijkt ons van wel, anders spreek je immers niet over gezinshereniging. Maar we willen het graag zeker weten.

Mijn fractie is minder blij met het aangenomen amendement-Azmani dat gezinsleden van een asielstatushouders een afhankelijke verblijfsvergunning geeft. Is de staatssecretaris niet bevreesd dat hierdoor het doel van het voorstel, namelijk een vereenvoudigde afdoening van hun

aanvragen, in de knel komt? Als hun advocaat zou ik gezinsleden namelijk altijd aanraden een asielerzoek in te dienen, omdat dat nu de enige autonome asielerstatus wordt. En wordt in het belang van het kind gekeken of hij zijn verblijfsvergunning kan houden om het gezinsleven met de statushouder te blijven onderhouden? De ouder met de asielerstatus kan immers niet naar het herkomstland reizen om het gezinsleven met het kind te onderhouden. Als het kind voortgezet verblijf moet worden toegekend, betekent dat niet ook dat het afhankelijke gezinslid hier moet blijven om voor het kind te zorgen? Dat in de memorie van antwoord wordt gesteld dat deze regel nog moet worden uitgewerkt, versterkt onze indruk dat nog lang niet alle gevolgen van dit amendement voldoende kunnen worden ingeschat, en wij verzoeken daarom de staatssecretaris om over twee jaar te rapporteren aan deze Kamer over de wijze waarop het beleid in de praktijk uitpakt. Overigens stelt de staatssecretaris dat ten aanzien van kinderen bij het reguliere beleid wordt aangesloten. Betekent dit dat ze ook sneller zelfstandig verblijfsrecht zullen krijgen?

Kan de staatssecretaris de criteria noemen voor de afwijzing als er gezinsleven in een ander land waarmee bijzondere banden zijn mogelijk is? Moet het gezinslid de nationaliteit bezitten van dat land? Moet het hier niet gaan om de mogelijkheid van duurzame vestiging en, zo ja, wie dient dat te bewijzen? En hoe reëel is deze afwijzingsgrond, als deze grond niet al eerder bij de asielerstatushouder is tegengeworpen?

Ten slotte een vraag over het overgangsrecht. De huidige houders van de afgeleide asielerstatus krijgen een status op grond a of b, zo begrijpt mijn fractie. Klopt dat en, zo ja, geldt dit ook voor de gezinsleden van asielerstatushouders die op de c- en de d-grond een verblijfsvergunning hadden?

Wij wachten met belangstelling de antwoorden van de staatssecretaris af.

*N

De heer **Thom de Graaf** (D66): Voorzitter. Het wetsvoorstel waarover wij vandaag spreken, is een directe implicatie van de herziening van de Richtlijn langdurig ingezetenen die, zoals bekend, ook personen met een vluchtelingenstatus en subsidiair beschermden -- degenen die dus onder artikel 29, eerste lid, onder a en b vallen -- onder de werkingssfeer van de richtlijn brengt. Dat geldt niet voor mensen met een nationale asielergrond ex artikel 29, eerste lid, onder c en d Die vallen niet onder de bescherming van de richtlijn. Daardoor ontstaat er een belang van doorprocederen voor een a- of b-grond, zodat zij daar wel onder vallen. De staatssecretaris beargumenteert op zichzelf terecht dat de gedachte van de uniforme asielerstatus hierdoor onder druk komt te staan.

Wetgeving om de asielergronden van artikel 29, eerste lid, onder c en d, te harmoniseren met de Europese regelgeving is op zichzelf logisch. Dat

kan op verschillende manieren. De regering had ervoor kunnen kiezen om personen die in het bezit zijn van een c- of d-status na vijf jaar een reguliere verblijfsvergunning voor voortgezet verblijf te geven -- mevrouw Strik wees daar ook al op -- zodat zij onder de werkingssfeer van de richtlijn zouden vallen. Dit voorstel deed PvdA-staatssecretaris Albayrak eerder in 2008. De huidige staatssecretaris kiest hier niet voor. Hij noemt het wel een "verdedigbare oplossing" maar wil daar in verband met gewijzigde omstandigheden sinds 2008 toch niet aan. In plaats daarvan kiest hij voor afschaffing van de nationale asielergronden waardoor de facto sprake is van een aanscherping van het asielerbeleid in plaats van een neutrale conversie. Ik nodig de staatssecretaris uit om nog eens zijn beweegredenen om niet te kiezen voor de Albayrak-methode hier uiteen te zetten. Uit de schriftelijke gedachtewisseling kon ik geen overtuigende argumentatie afleiden. De zo geroemde "waterscheiding" tussen reguliere procedure en asielerprocedure kan niet de doorslag hebben gegeven, omdat deze waterscheiding wel een principe is maar, net als de trias politica, nooit helemaal consequent is doorgevoerd. En bovendien: "jede Konsequenz führt zum Teufel" zei Goethe al, of Luther, of beiden. De staatssecretaris gaf zelf eerder al aan dat deze scheiding niet absoluut is, dus waarom dan toch zo strak daarop redeneren?

Het alternatief dat dit kabinet verkiest, vermag mijn fractie nog niet te overtuigen. Weliswaar is dat alternatief begiftigd met de schoonheid van de eenvoud -- de asielergronden c en d vervallen omdat ze grotendeels worden gedekt door de Europese richtlijn -- maar feit blijft dat door deze oplossing diverse groepen asielergerechtigden in de knel kunnen komen. Wij zien met de regering een relatieve toename van het aandeel asielervergunningen op internationale gronden onder invloed van het EVRM en het Unierecht en dus een relatieve afname van het aantal vergunningen op nationale asielergronden. Dat is op zichzelf een goede ontwikkeling. Het klopt ook, denkt mijn fractie, dat een groot deel van de asielergerechtigden die nu nog onder artikel 29 eerste lid onder c vallen, beschermd zal worden op de gronden van artikel 29a en b, maar niet allemaal. In het bijzonder betreft het de getraumatiseerden die naar het oordeel van de regering geen geloofwaardige vrees hebben voor vervolging of bedreiging van hun leven. Zij behoeven geen asielerbescherming.

Daar zijn twee argumenten tegen in te brengen. In de eerste plaats is het kenmerk van trauma's natuurlijk dat het normale functioneren wordt belemmerd, dus ook het rationeel en overtuigend aannemelijk maken van de omstandigheden die tot vrees aanleiding geven. In de tweede plaats wordt door de UNHCR, en in het kielzog daarvan VluchtelingenWerk Nederland, de opvatting gehanteerd, dat uit het Vluchtelingenverdrag zelf, artikel 1C, en het UNHCR-Handboek voortvloeit dat slachtoffers van ernstige mensenrechtenschendingen, waaronder getraumatiseerden, een vorm van asielerbescherming moet worden gegeven, ongeacht de vrees voor

herhaling. De staatssecretaris kan de groep waarover het hier gaat niet kwantificeren, maar marginaliseert in de schriftelijke stukken wel de betekenis daarvan. Dat is natuurlijk een weinig principiële redenering. Er vallen mensen buiten de asielboot als gevolg van deze aanscherping, of het er nu weinig of veel zijn.

Ook in het landgebonden asielbeleid specifiek aangewezen groepen krijgen te maken met een aanscherping van beleid. Nu nog kan onder artikel 29, eerste lid, onder c een gehele groep worden aangewezen, zoals lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender asielzoekers uit Iran. De staatssecretaris geeft zelf toe dat er sprake zal zijn van een zekere aanscherping -- en dus van een verslechtering van de positie van mensen die tot deze groepen behoren -- omdat onder de werking van de a en b-gronden een individualiseerbare en dus door de persoon aannemelijk te maken indicatie nodig is. Ik zou graag willen dat de staatssecretaris hierop nader ingaat in zijn antwoord. Kan hij de vrees wegnemen dat voor bijvoorbeeld de door mij genoemde groep de bescherming als zodanig minder wordt?

Tot slot maak ik nog een enkele opmerking over de wettelijke grondslag voor de legesheffing bij de vervanging van een vreemdelingendocument, artikel 137, derde lid. Er is op zichzelf natuurlijk niets tegen zo'n wettelijke grondslag. Er is zelfs niets tegen het principe van de werkelijke kostenberekening, hoewel dat in de praktijk altijd een lastige discussie is, want welke kosten neem je daarin expliciet mee? De IND moet voor vervangende verblijfsdocumenten extra taken verrichten, zegt de staatssecretaris. Zijn dat evenwel kosten die in directe zin aan de administratieve handeling van het aanmaken van een vervangend verblijfsdocument mogen worden toegerekend? Wij hebben al eerder in deze Kamer gesproken over de hoogte van de leges voor vergunningen en identiteitsdocumenten. Ook toen is gewezen op artikel 29 van het Vluchtelingenverdrag en op de discussie over wat een small fee zou mogen inhouden. Mijn fractie vindt €250 voor een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd gewoon te hoog. Hetzelfde geldt voor het tarief voor een verblijfsvergunning asiel onbepaalde tijd van €150, bij vervanging. Ten principale begrijp ik niet waarom de asielgerechtigde voor de vervanging van een verblijfs- of identiteitsdocument meer zou moeten betalen dan een Nederlander voor de vervanging van zijn paspoort of identiteitskaart. Mijn fractie heeft hier echt moeite mee, en al helemaal met de door de staatssecretaris betrokken stelling -- zowel in het debat in de Tweede Kamer als in de stukken -- dat het verblijfsdocument waarde vertegenwoordigt en dat de leges dat mogen reflecteren. Eigenlijk zegt de staatssecretaris daarmee dat we het document maar flink duur moeten maken zodat de asielgerechtigde blijft beseffen wat een enorm geluk hij toch heeft. Of bedoelt de staatssecretaris dat niet en wil hij met deze stelling aangeven dat de hoogte van de leges een verkapte boete is op het kwijtraken of

beschadigd raken van de asieldocumenten? Als dat zo is, waarom geldt dat dan niet voor paspoort en identiteitskaart? In beide gevallen deugt de redenering naar mijn oordeel niet. Ik nodig de staatssecretaris graag uit om daarop een reactie te geven.

Ik zie uit naar de antwoorden van de staatssecretaris en zal mede aan de hand daarvan namens mijn fractie een eindoordeel over dit wetsvoorstel formuleren.

*N

De heer **Schrijver** (PvdA): Goedemorgen mevrouw de voorzitter. Mijn fractie heeft met belangstelling kennis genomen van het wetsvoorstel, het advies van de Raad van State en de uitvoerige behandeling van dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer, zowel schriftelijk als mondeling. Onze Kamer heeft zich ook niet onbetuigd gelaten; we hebben een uitvoerige schriftelijke voorbereiding van het wetsvoorstel achter de rug. In beginsel spreekt de PvdA steun uit voor het zo veel mogelijk afstemmen van onze nationale asielgronden op Europese en internationale verdragsrechtelijke verplichtingen, mede in het licht van de nuttige interpretatie in Europese jurisprudentie van het EU-recht en het EVRM-recht. Meer in het concreet strekt het wetsvoorstel ertoe om de eigen Nederlandse asielgerelateerde gronden voor toelating op grond van klemmende redenen van humanitaire aard en toelating op grond van het categoriaal beschermingsbeleid te laten vervallen.

In de schriftelijke voorbereiding is uitvoerig aan de orde geweest in hoeverre de bestaande Nederlandse wetgeving nu wel of niet geheel, grotendeels of voor een belangrijk deel samenvalt met de internationale regelgeving. Naar onze opvatting is dat nooit helemaal een-op-een het geval en bovendien zullen zich altijd nieuwe gevallen voordoen. Niet alles in het leven is in regels te vangen en te voorzien. Om die reden is niet alleen gedegen en duidelijke regelgeving belangrijk maar ook prudente uitvoering en humane toepassing van die regelgeving in concrete gevallen. Dat gezonde uitgangspunt zal de staatssecretaris vast met ons delen. Vanuit dat perspectief willen wij willen graag nog enkele vragen stellen. Die betreffen in de eerste plaats het traumatabeleid. Aanvragen die in het verleden een status op basis van de c-grond kregen, vallen nu voor het merendeel onder de internationale bescherming die onder meer artikel 4 van de Europese Kwalificatierichtlijn verleent. De woorden "voor het merendeel" duiden op een aanscherping van het beleid, maar de staatssecretaris heeft dit een "beperkte aanscherping" genoemd. Kan hij nog eens precies uitleggen waaruit die beperkte aanscherping nu precies bestaat en welke mogelijkheden hij heeft om in bijzondere traumatagevallen toch tot toelating dan wel niet-uitzetting over te gaan?

In de tweede plaats wil ik enkele vragen stellen over de categorie die thans toegelaten kan

worden op basis van "bijzondere klemmende redenen van humanitaire aard". Dat is een grond die in de afgelopen jaren nog weleens is toegepast voor verwesterde schoolgaande Afghaanse meisjes of Somaliërs die zich na een lang verblijf in het westen niet aan een streng islamitisch bewind in Zuid- en Centraal-Somalië willen onderwerpen. De heer Franken heeft net terecht aandacht gevraagd voor de positie van Iraanse vluchtelingen. In antwoord op de zorgen die ook de Raad van State hierover uitte, stelt de regering dat geborgd zal worden dat de situatie van deze meisjes van Afghaanse of andere afkomst niet zal verslechteren. Wat gebeurt er als zich nieuwe gevallen voordoen? Waaruit bestaat die niet-verslechtering als zich nieuwe gevallen voordoen die ook toelating behoeven om klemmende redenen van humanitaire aard? Is dat dan een situatie waarin de staatssecretaris van zijn discretionaire bevoegdheid gebruik zou kunnen maken? Wij zijn natuurlijk blij dat de staatssecretaris heeft toegezegd dat geborgd zal worden dat de situatie niet verslechtert voor de betrokkenen, maar ik vraag hem om aan te geven onder welke omstandigheden dit ook voor hun ouders en andere gezinsleden geldt.

Onze derde vraag betreft de kwestie van de legeskosten. Schriftelijk hebben wij daarover al een en ander gewisseld en ook de heer De Graaf heeft er net over gesproken. De staatssecretaris beroept zich op een wel heel letterlijke interpretatie van de uitzonderingsgrond -- neergelegd in artikel 29, lid 2 van het VN Vluchtelingenverdrag -- op de basisregel van een small fee en op het uitgangspunt dat vluchtelingen niet aan andere of hogere rechten, heffingen of belastingen mogen worden onderworpen dan eigen onderdanen in soortgelijke omstandigheden. Onze discussie betreft de legesheffing voor vervanging van verblijfsdocumenten asiel die worden vermist, verloren zijn gegaan of voor identificatie onbruikbaar zijn geworden. Wij begrijpen dat reproductie van die verblijfsdocumenten ingewikkelder is dan bij die van een gewone Nederlander. Wij begrijpen ook dat de staatssecretaris fraude wil tegengaan. D66 heeft schriftelijk in het debat ingebracht dat het aantal fraudegevallen evenwel relatief gering is: 0,01% van het totale aantal verstrekte documenten. Met de vordering van nieuwe technieken, denk aan het wetsvoorstel over gebruik van biometrie dat wij volgende week met de staatssecretaris behandelen, zal fraude eerder af- dan toenemen. Wij stellen vast dat de legeskosten voor vervanging van het document behorend bij een verblijfsvergunning bepaalde tijd €250 bedragen, terwijl de leges voor vervanging van het document behorend bij een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd €150 bedragen. Dat is ook nog een hoog bedrag, maar toch €100 lager. Het gaat natuurlijk niet alleen om een letterlijke interpretatie van artikel 29 van het VN Vluchtelingenverdrag. Het gaat ook om het eerbiedigen van de doelstelling en de geest van de algemene bepaling over het begrip "small fee". Om die reden vraag ik de staatssecretaris of hij kans ziet om de legeskosten voor vervanging verblijfsdocument bepaalde tijd om te beginnen niet

hogere te laten zijn dan die voor vervanging documenten onbepaalde tijd. Het liefst zie ik voor die beide categorieën lagere bedragen.

Wij wachten met veel belangstelling de antwoorden van de regering af.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Dit wetsvoorstel komt tot ons met de onschuldige aankondiging dat het slechts een herschikking betreft van gronden voor asielverlening. Een beetje herschikken, wie kan daar iets tegen hebben? Toch gaat het hier om een tamelijk ingrijpende aanpassing van artikel 29 van de Vreemdelingenwet, waaruit een aantal gronden voor asielverlening verdwijnt en geacht wordt opgenomen te zijn in andere gronden of Europese richtlijnen. De ontwikkeling van Europees asielrecht zou deze herschikking van gronden mogelijk maken en de staatssecretaris spreekt dan ook over harmonisatie van Europees asielbeleid. Het laten vervallen van nationale asielgronden heeft echter als consequentie dat onder meer de categoriale bescherming en het beroep op "klemmende redenen van humanitaire aard" als gronden uit de Vreemdelingenwet verdwijnen. Onze fractie zet hierbij een aantal kanttekeningen en zal haar definitieve standpunt pas bepalen na dit debat.

Het beeld als zou Europese regelgeving een communicerend vat zijn dat inmiddels zo is gevuld is dat het onze wetgeving kan vervangen, rijst weliswaar op uit de stukken, maar klopt niet. De Kwalificatierichtlijn uit 2004 die de basis vormt voor deze herschikking bevat minimumnormen. De Europese Unie wil dat deze minimumnormen in het Europees asielbeleid verankerd zijn, maar laat landen nadrukkelijk vrij aanvullende gronden voor asielverlening in eigen wetgeving op te nemen. Nederland had in zijn eigen Vreemdelingenwet ruimere gronden. De Europese standaard die nu wordt voorgehouden, is geen stap vooruit maar een stap achteruit, want deze vormt een nadere beperking van een breder asielbeleid. Het College voor de Rechten van de Mens sprak een halfjaar geleden over de tendens in onze wetgeving van het opzoeken van de ondergrens. Mijn fractie beseft natuurlijk dat landen die bredere gronden hebben, vatbaar zijn voor aanzuigende werking. Dat doet zich hier echter kennelijk niet voor, gezien ook de getallenreeksen die wij hebben mogen zien. Dat mag ten principale ook niet het argument zijn om gronden te schrappen. Het asielbeleid dient uitdrukking te zijn van een eigen opvatting over de beschermwaardigheid van asielzoekers en uitdrukking te zijn van een eigen verantwoordelijkheid voor mensen in nood. Nederland heeft die verantwoordelijkheid altijd sterk gevoeld en dat heeft zijn uitdrukking gevonden in onze Vreemdelingenwet. Verandering van die wet geeft opnieuw uitdrukking aan de wijze waarop wij onze verantwoordelijkheid invullen.

Mijn fractie zou in dit debat precies aan de weet willen komen of de c- en d-gronden uit artikel

29 gedekt worden door wat in artikel 29 onder a- en b-gronden wordt verstaan, of ruimer, de Europese richtlijn waarop een beroep wordt gedaan. Er is in het debat al gewezen op het feit dat de "klemmende redenen van humanitaire aard" beschermingsgronden bieden die niet gemist kunnen worden en niet ondervangen worden door wat er in de Vreemdelingenwet blijft staan. Ook wijzen organisaties in brieven aan ons op de betekenis van categoriale bescherming. Dat debat wordt natuurlijk al heel lang gevoerd. Het is voor asielzoekers in landen waar een gewelddadig klimaat jegens groepen bestaat moeilijk aan te tonen dat dat geweld tegen hen persoonlijk gericht is. Als het gaat om kwetsbare groepen worden LHTB's uit Iran genoemd, maar hierbij kan ook gedacht worden aan geloofsvervolging of andere vormen van collectieve bedreiging in thuislanden. Ziet richtlijn 2011/95, die nog geïmplementeerd moet worden, op situaties die betrekking hebben op groepen asielzoekers, vraag ik de staatssecretaris? Er wordt immers een beroep gedaan op die richtlijn. Moeten we niet eerst spreken over de implementatie van die richtlijn en dan over dit wetsvoorstel? Mijn fractie hoort graag precies wat beoogd wordt met de c- en d-gronden na de voorgestelde wetswijziging.

Verscheidene fracties in dit huis hebben aangegeven dat het behoud van nationale gronden voor asielverlening aangewezen kan zijn. Het kan zijn dat we nu, met dit wetsvoorstel, te veel wegstrepen en dat herschikking straks een te nauw kader oplevert. Zouden we in dat licht de redenering dat er weinig gebruik meer wordt gemaakt van de c- en d-gronden ook kunnen omdraaien? Waarom zouden we ze uit de wet schrappen als ze kennelijk geen aanzuigende werking hebben en ze ons asielbeleid intussen iets meer humanitair maken?

Nu ook de gronden e en f vervallen is onze fractie tevreden over de mogelijkheid van snellere ambtelijke afdoening van asielaanvragen van nareizende gezinsleden. Daarover hebben wij geen dringende vragen. Wel horen we graag op welke manier de regelingen waarover wij spreken, de gronden voor asielverlening en de regeling voor nareizende gezinsleden, in de ons omringende landen eruit ziet. Hoe verhoudt deze Nederlandse wetgeving zich tot de ons omringende landen?

Wat de legesheffing betreft, menen ook wij dat een bedrag van €250 voor een vervangend document erg hoog is. Wij spreken met andere fracties onze verwondering hierover uit. Voor onze definitieve standpuntbepaling zien wij uit naar de nadere uitleg van de staatssecretaris.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Asielbeleid is voor opeenvolgende regeringen een hoofdpijndossier geweest. De verwachting is bovendien gerechtvaardigd dat dit nog wel even zo zal blijven. Het gaat immers om diverse dilemma's die totaal ongelijksoortige afwegingen vierkant

tegenover elkaar plaatsen. Ook is het zinvol om na te gaan wat we met diverse begrippen die bij het asielbeleid centraal staan eigenlijk precies bedoelen. Laten we een korte analyse maken voordat we ons op het feitelijke wetsvoorstel richten.

Dat Nederland een humanitaire plicht heeft om binnen de grenzen van het redelijke en het mogelijke bij te dragen aan het helpen aanpakken van het asielvraagstuk staat buiten kijf. Deels is dat vastgelegd in internationale verdragen, deels heeft ons land terecht een eigen beleid op dit punt. Dat laatste is verstandig omdat ons land in veel opzichten niet vergeleken kan worden met andere landen. In elk geval dient elke onafhankelijke staat zeggenschap te houden over zijn eigen belangen, waarbij onder meer bevolkingsdichtheid en maatschappelijk draagvlak een belangrijke rol spelen. Ook moeten we ons hoeden voor de gedachte dat ons land op eigen kracht het leed der wereld op de schouders zou moeten of kunnen nemen.

Niet alle asielzoekers zijn wat ze zeggen dat ze zijn. De samenstelling van de populatie varieert van crepeergevallen tot gelukzoekers. Om binnen de samenleving draagvlak te behouden voor opvang van de echte probleemgevallen, is het van belang om snel en helder te beslissen over de individuele gronden die kunnen leiden tot een asielstatus. Dat is niet eenvoudig omdat in veel gevallen de mogelijkheden tot identificatie al dan niet opzettelijk ontbreken. Niettemin staat de overheid tegen wil en dank voor de opgave om deze uitdaging aan te gaan.

Opvang van asielzoekers in de regio waar zij vandaan komen, ligt in veel gevallen voor de hand. In de regio zijn in het algemeen de leefomstandigheden vergelijkbaar met die in het land van herkomst, waardoor de kansen op een toekomstige terugkeer aanwezig blijven. Helaas zijn de brandhaarden van deze wereld doorgaans omgeven door landen die vergelijkbare problemen kennen. Dit leidt tot een olievlekeffect waarbij probleemgevallen zich over een groot deel van de wereld verspreiden. Bovendien lijkt er een positieve correlatie te bestaan tussen de keuze van een asielzoeker voor een bepaald land en het welvaartsniveau, de mate van gastvrijheid en de humanitaire traditie die dat ontvangende land kenmerken. Heeft de staatssecretaris gegevens die dit vermoeden van een aanzuigende werking zouden kunnen bevestigen of juist ontkrachten?

Om de instroom te reguleren is wetgeving nodig. Zoals alle wetgeving dient ook deze zich te richten op een globale aanpak van problemen, waarbij casuïstiek op basis van individuele gevallen vermeden dient te worden. Ook zou idealiter wetgeving zo eenvoudig mogelijk moeten zijn, in het belang van een snelle afhandeling van asielaanvragen. Juist snelheid van afhandeling is essentieel, om te voorkomen dat asielzoekers gedurende vele jaren in een soort van juridisch niemandsland rondwalen. Met name voor kinderen is het niet aanvaardbaar hen gedurende lange tijd in ons land te laten opgroeien zonder klaarheid te geven over een definitieve verblijfsvergunning.

Steeds weer leidt dit tot situaties waarin individueel leed en onrecht de discussie over een wenselijke globale aanpak overheersen. Dit is ongewenst en ondermijnt het draagvlak voor goede wetgeving.

De wetgeving op asielgebied is complex en heeft geleid tot een hele asieliindustrie, deels legaal deels illegaal, met onmiskenbare eigen belangen die de samenleving op hoge kosten jaagt en de asielzoeker veel te lang in onzekerheid laat. Het hele aspect van de illegale internationale mensenhandel die grof geld verdient aan de ellende van velen, laat ik dan nog maar even buiten beschouwing. Dat probleem vereist een gecoördineerde internationale aanpak die helaas nog ver weg is, als die er ooit komt. Terug dus naar de situatie in Nederland. Naarmate wetgeving complexer is, nemen de beroepsmogelijkheden toe. Ook een groeiend aantal subcategorieën zoals verwesterde Afghaanse meisjes of asielzoekers uit Iran met een bepaalde seksuele geaardheid draagt door het groeiende aantal beroepsgronden niet bepaald bij aan de eenvoud en slagvaardigheid van het systeem. Uiteraard dient wetgeving zorgvuldig te zijn, maar als de schijn van zorgvuldigheid in de weg staat van de snelheid van afhandeling zijn we uiteindelijk toch niet op de goede weg. Hier valt een wereld te winnen. Ik hoor op dit punt graag de reactie van de staatssecretaris.

Het voorliggende wetsvoorstel beoogt op een aantal punten nationale wetgeving op te geven ten gunste van overkoepelende Europese wetgeving. Als dit een algemeen politiek uitgangspunt zou zijn, maakt dit het lastiger om specifieke Nederlandse belangen mee te laten spelen in de te maken afwegingen. Weliswaar is er hier sprake van vereenvoudiging, maar tot welke prijs? Mijn fractie plaatst dan ook vraagtekens bij een aantal elementen van het wetsvoorstel.

Een moeilijk punt is en blijft het onderwerp van de gezinshereniging. Ik heb het wetsvoorstel zorgvuldig doorgelezen om een definitie van het begrip "gezin" te vinden. Dat was vergeefse moeite. Niettemin is het van groot belang om vooraf helderheid te krijgen over wat we met een "gezin" bedoelen voor we over herenigen gaan praten. Zelfs met een goede definitie is gezinshereniging een onderwerp met een grote mate van fraudegevoeligheid. Zonder een goede definitie mag men zeker niet aannemen dat de fraudegevoeligheid afneemt. In elk geval draagt gezinshereniging, hoe begrijpelijk ook op humanitaire gronden, in belangrijke mate bij aan de getalsmatige omvang en dus de kosten van de asielproblematiek. Omdat er bij gezinshereniging ook vaak jonge kinderen in het geding zijn, neemt het aantal gevallen dat in potentie langdurig bungelt en dus schrijnend kan worden toe. Waar praten we dus over en om welke aantallen gaat het? Graag hoor ik de cijfers.

Als we spreken over gezinshereniging en over de gezinsband, bedoelen we dan het samenlevingsverband tussen twee heteroseksuele partners, een man en een vrouw, met hun gezamenlijke eventuele kinderen? Of hanteren we een veel ruimere definitie, die bijvoorbeeld ook partnerschappen tussen partners van hetzelfde

geslacht met eventueel geadopteerde kinderen omvat? Of spreken we ook van een gezin in geval van één man met meerdere vrouwen zoals in grote delen van de wereld niet ongebruikelijk is? Of hanteren we een heel andere definitie die heel andere vormen van relatievorming inclusief bijbehorende eigen of geadopteerde kinderen betreft? Hoe gaan we om met een asielzoeker in Nederland die vervolgens een relatie aangaat met iemand in zijn land van herkomst of daarbuiten? Als we al tot een eensluidende definitie komen, hoe gaan we daarop dan controleren? Ik hoor graag van de staatssecretaris een heldere uiteenzetting van wat wel en niet als gezin wordt beschouwd en wat wel en niet onder gezinshereniging kan vallen. Hoe groot schat de staatssecretaris het risico dat onder het kopje gezinshereniging een sluiproute bestaat of ontstaat die ongewenst is? In het wetsvoorstel wordt in elk geval niet op dit soort voor de hand liggende vragen in gegaan.

Mijn fractie is voorstander van vereenvoudiging en stroomlijning van bestaande asielpcedures. Een snelle en kritische afhandeling van asielaanvragen is in het belang van zowel asielzoekers als de Nederlandse samenleving. Een slagvaardige aanpak zal de aantrekkingskracht die nu soms nog op oneigenlijke gronden van ons land uitgaat ongetwijfeld verminderen. Om dezelfde reden is een kritische beschouwing van de problematiek van gezinshereniging noodzakelijk. Ten slotte rijst de vraag in hoeverre de regering in de toekomst nog ruimte ziet voor een eigen invulling van ons asielbeleid, in aanvulling op of ter aanscherping van Europese regelgeving. Op sommige punten is het voorliggende wetsvoorstel een stap in de goede richting, op andere punten bestaan twijfels. Ik wacht de reactie van de staatssecretaris met belangstelling af.

De beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter: Ik schors de vergadering voor een enkele minuut in afwachting van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Opzegging Statuut Industriële Ontwikkeling!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Goedkeuring van het voornemen tot opzegging van het op 8 april 1979 te Wenen tot stand gekomen Statuut van de Organisatie der Verenigde Naties voor Industriële Ontwikkeling (33446 (R1992)).

De **voorzitter**: Ik heet de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van harte welkom in de Eerste Kamer. Ik geef het woord aan mevrouw Martens.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Martens** (CDA): Voorzitter. Ik heet de minister van harte welkom in deze Kamer. Het is vandaag een bijzondere dag. We spreken immers niet elke week over opzegging van een internationaal verdrag, in dit geval een verdrag dat ons lidmaatschap van de Verenigde Naties raakt. Nederland is een van de oprichters van de VN en het is belangrijk dat Nederland zich geëngageerd blijft voelen aan het multilaterale stelsel. Dit vanwege het belang ervan voor een goed functionerende internationale rechtsorde en ook vanwege het belang voor Nederland zelf. Daarom is het bijzonder dat wij vandaag spreken over de opzegging van het statuut van UNIDO, de Organisatie van de VN voor Industriële Ontwikkeling, die tot doel heeft het bevorderen van industriële ontwikkeling in ontwikkelingslanden, met het oog op de vestiging van een nieuwe internationale economische orde. Graag wil ik de minister van harte bedanken voor de heldere beantwoording van de vragen van de commissie.

De eventuele opzegging zegt voor onze fractie niets over het belang van de VN noch over het belang van internationale samenwerking op het terrein van economie en industriële ontwikkeling. Die staan voor ons buiten kijf. Aan de orde is voor ons de vraag of opzegging en de daarmee beoogde bezuiniging te verdedigen is in het kader van de grote en ingrijpende bezuinigingen op de begroting voor Ontwikkelingssamenwerking, waarvoor deze regering kiest. Deze bezuinigingen delen wij niet een-op-een. Maar als de regering en de meerderheid van de Tweede Kamer deze mate van bezuinigingen op OS accordeert, dan is het te begrijpen dat Nederland zijn bijdragen aan internationale organisaties kritisch bekijkt, en dus ook de bijdrage aan UNIDO.

Onze fractie constateert dat het budget voor OS de laatste jaren aanzienlijk is gekrompen. Bovendien zijn onder het budget ook activiteiten gekomen die voorheen door andere ministeries werden gefinancierd, bijvoorbeeld op het gebied van defensie, economische zaken, landbouw en justitie. Ook activiteiten gericht op economische ontwikkeling, gedragen door het Nederlandse bedrijfsleven, inclusief handel, vallen nu onder de OS-begroting. Kan de minister vaststellen dat de keuze voor opzegging van het statuut vooral gelegen is in de voorgenomen bezuinigen op OS en gericht is op het voorkomen van verdere bezuinigingen?

De VN is een belangrijke organisatie, maar wij weten ook allemaal dat niet alle VN-instanties even efficiënt en effectief werken en dat deze organisatie bovendien vaak weinig inzage geeft in de besteding van de gelden. Is onze indruk juist dat de opzegging van het statuut niet geheel los staat van de kritische opstelling van Nederland in dit opzicht richting VN? Zo ja, kan de minister aangeven of er bij de keuze om het verdrag met UNIDO op te zeggen ook een afweging is gemaakt binnen de VN-organisatie en haar instellingen, waarbij doelmatigheid en prioritaire doelstellingen zijn afgewogen? Dit in het licht van het feit dat de doelstelling van UNIDO, te weten versterking van de industriële ontwikkeling in ontwikkelingslanden, ook behoort tot de nieuwe uitgangspunten van het Nederlandse OS-beleid. Graag een reactie van de minister.

Met opzegging blijft er nog steeds heel veel geld rechtstreeks vanuit Nederland en indirect via de EU naar de VN gaan. Kan de minister nog eens aangeven hoeveel geld en eventuele inzet anderszins er vanuit Nederland na opzegging nog naar de VN respectievelijk aan de VN gelieerde organisaties blijft gaan?

Volgens de minister is de eventuele opzegging van het statuut niet schadelijk voor de relatie van Nederland met de VN en leert de ervaring dat dit niet hoeft te betekenen dat er daarmee ook een einde komt aan de contacten van UNIDO met in dit geval het Nederlandse bedrijfsleven. Kan de minister nog eens aangeven waarop deze veronderstelling gebaseerd is? Maken de leden daaruit terecht op dat ook de bestaande samenwerkingsovereenkomsten met Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen geen gevaar lopen?

Binnen het huidige budget voor OS is de aandacht voor en het belang van het bedrijfsleven aanzienlijk toegenomen. Onze fractie vindt dat een goede ontwikkeling. Armoede bestrijden lukt niet met alleen geld geven. Als je armoede echt wilt bestrijden, moet je ook werken aan economische ontwikkeling en dat vraagt om meer dan alleen geld. Het vraagt bijvoorbeeld ook om een stabiele rechtsorde, om onderwijs, gezondheidszorg en om capaciteitsopbouw en economische ontwikkeling. Aandacht voor economische ontwikkeling in het kader van OS is lange tijd een taboe geweest. Wij zijn blij dat dat taboe nu doorbroken is. Het bedrijfsleven, ook het Nederlandse bedrijfsleven kan een belangrijke rol spelen in de opbouw van arme landen.

Het is onze fractie bekend dat het bedrijfsleven niet voor opzegging is. Dat vreest het risico minder opdrachten te krijgen via UNIDO en het beleid van UNIDO minder te kunnen meebepalen. Op dit moment betaalt Nederland aan UNIDO ongeveer 2 miljoen euro per jaar. Dat is niet echt een groot bedrag op de begroting van Nederland. Kan de minister aangeven hoeveel uit de totale OS-begroting op dit moment, respectievelijk sinds de nieuwe opzet van de OS-begroting, waarin meer aandacht is voor het bedrijfsleven, (mede) ten goede komt aan het Nederlandse bedrijfsleven?

Tot slot wil onze fractie nogmaals het belang van de VN en goede relaties met de VN onderstrepen, alsook het belang van inzet vanuit Nederland op het gebied van economische en internationale samenwerking.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik meen dat mevrouw Martens aan de minister vroeg hoeveel geld van het Nederlandse budget aan het Nederlandse bedrijfsleven ten goede komt. Ik mag toch hopen dat zij bedoelt: via het Nederlandse bedrijfsleven aan de ontwikkelingssamenwerking? Ik mag hopen dat zij niet bedoelt hoeveel geld er aan het Nederlandse bedrijfsleven zelf ten goede komt. Het lijkt mij dat het steunen van het Nederlandse bedrijfsleven niet het doel is van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Of heb ik mevrouw Martens verkeerd begrepen?

Mevrouw **Martens** (CDA): U hebt mij inderdaad goed begrepen. Dan heb ik mij niet zorgvuldig genoeg uitgedrukt. Het gaat erom hoeveel geld via het Nederlandse bedrijfsleven naar ontwikkelingssamenwerking gaat. Dat is een terecht punt, dank.

Onze fractie wil dus nogmaals het belang van de VN en goede relaties met de VN onderstrepen, alsook het belang van inzet vanuit Nederland op het gebied van economische en internationale samenwerking, gericht -- daar komt het -- op armoedebestrijding in de wereld. Afhankelijk van de antwoorden van minister zal onze fractie haar standpunt bepalen. Wij zien uit naar de reactie van minister.

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. Er is iets wonderlijks aan de hand met het voorstel het lidmaatschap van de UNIDO op te zeggen. Het kwam enigszins onder de radar binnen omdat de regering het in eerste instantie wilde afdoen met stilzwijgende goedkeuring van de Staten-Generaal. In de behandeling die uiteindelijk toch volgde en die vandaag haar afronding vindt, valt vervolgens op hoe ongelooflijk dun de argumentatie is, zelfs als er wordt doorgevraagd. De belangrijkste vraag van mijn fractie is dan ook waarom de regering dit nu eigenlijk wil. Het gaat, zoals al werd gememoreerd, om een marginale begrotingspost, ook als je het plaatst in het licht van de opbouw van de OS-begroting in de komende jaren. Daarin zien wij een enorme verschuiving van projectsubsidies naar ondersteuning via bijvoorbeeld het Dutch Good Growth Fund. Waarom kan die 2 miljoen niet daaruit komen in plaats van dat bedrag te schrappen? Het lijkt ons dat de motieven niet echt van financiële aard kunnen zijn, gezien de omvang. Maar wat is het dan wel? Voor de Raad van State was het niet duidelijk en voor mijn fractie is het dat vooralsnog ook niet.

Het lijkt goed om alvorens een aantal van de genoemde redenen langs te lopen en af te wegen, eerst met de minister in gesprek te gaan over het meer fundamentele punt van onze deelname aan internationale organisaties als UNIDO. Niet voor niets schrijft de regering in de nota van 10 april 2013: "De Nederlandse multilaterale traditie betekent dat een besluit over terugtrekking uit een (VN-)organisatie met zorgvuldigheid moet worden genomen." Daar ben ik het mee eens. Maar op nadere vragen op dat punt komt weinig antwoord, ook als gevraagd wordt naar redenen van andere landen om niet te participeren. Daar wordt een beetje omheen gedraaid met de opmerking "daar kunnen wij niet in treden, daar gaan wij niet over". Terwijl de Raad van State het beëindigen van het lidmaatschap een ingrijpende stap noemt, wordt het door de regering wat gebagatelliseerd. In de memorie van antwoord wordt, eerlijk gezegd, om de vragen van deze Kamer heen gedraaid. De principiële vraag is of Nederland zijn rol in de internationale structuren van de VN-organisaties wil blijven spelen. Daarbij hoort niet alleen de VN zelf, maar ook de verwante taakorganisaties die, vaak in stilte, hun werk doen en die dat kunnen doen dankzij de structurele lidmaatschappen van een zeer grote meerderheid van de VN-landen. Is de minister van mening dat dit organisaties zijn waar we in en uit kunnen vliegen als wij onze beleidsprioriteiten wat verleggen? Of deelt ze de mening van mijn fractie en van de Raad van State dat solidaire continuïteit in de internationale samenwerking een groot goed is voor de wereldvrede en voor eerlijke verhoudingen, met name voor de allerarmsten? En dat het dus een erezaak is voor Nederland om in die samenwerking voorop te blijven lopen. Als de minister het, blijkens de geciteerde uitspraak van 10 april, met ons eens is dat we niet moeten jojoën met deze internationale organisaties, deelt zij dan ook de conclusie dat we dus alleen bij een dwingende noodzaak een lidmaatschap moeten opzeggen, aangezien we niet de indruk willen wekken dat we afstand aan het nemen zijn van de idealen waardoor de VN-organisaties gedragen worden? En wat is dan die dwingende noodzaak, zo vraag ik de minister.

Als we met welwillendheid proberen de redenen voor dit voorstel op waarde te schatten, dan zijn dat er twee: het vermeende gebrek aan effectiviteit van UNIDO en het vermeende gebrek aan aansluiting bij de doelstellingen van ons OS-beleid. Ik gebruik in beide gevallen het woord "vermeend", omdat de regering er in de behandeling tot nu toe niet in is geslaagd deze twee redenen overtuigend neer te zetten. Ik geef de minister graag de kans om dat alsnog te doen, waarbij we haar argumenten zullen moeten wegen tegen de informatie die ook langs andere kanalen tot ons is gekomen en die ik haar graag voorhoud in de hoop op een reactie.

Eerst maar die effectiviteit. Uit alle stukken begrijp ik dat dat inderdaad een issue is geweest. Met de nadruk op "geweest". De regering spreekt zelf inmiddels van "redelijk effectief" en heeft veel lof voor de ontwikkelingen bij UNIDO op weg naar

meer effectiviteit. EU-commissaris Piebalgs noemt UNIDO "a reliable and effective partner, acting as a catalyst in transforming developing countries' economies by reinforcing productive capacities and fostering investments that add value to local production, stimulate economic diversification and strengthen local competitiveness." Let op: "effective" en "reliable". De G77-landen onderstrepen de efficiency van de organisatie die met stagnerende budgetten steeds meer doet. Agentschap NL en enkele grote bedrijven werken graag samen met UNIDO, naar ik mag aannemen vanwege de effectiviteit. VNO-NCW vraagt om het verdrag niet op te zeggen omdat dat onze belangen schaadt. Noorwegen heeft een grondige evaluatie gedaan die positief uitpakte. Zelfs voormalige leden werken graag samen.

Wat staat er tegenover die overdaad aan structurele signalen dat er met de effectiviteit van UNIDO niet zo veel mis is? Twee zaken. Eerst lezen wij over een anekdotische ervaring die de minister in Bangladesh had, maar dat verhaal is eerlijk gezegd te weinig substantieel om het hier als argument te laten dienen. Het tweede is de visie dat UNIDO te veel versnippering in haar projectvoering kent, te kleinschalig is en te lokaal werkt en daardoor niet effectief is. Ik constateer dat die kritiek niet klinkt bij de andere partners die juist de effectiviteit roemen en ook grootschalig samenwerken met UNIDO, waaronder de EU. Hoe ziet de minister in dit licht de projecten die UNIDO vaak in samenwerking met anderen uitvoert binnen the Green Industry Platform? Of denk aan samenwerking op het gebied van drinkwater- en energievoorziening. Het gaat daarbij om serieuze bedragen en, nog belangrijker, het gaat daarbij om serieuze verbeteringen van de situatie voor de mensen om wie het gaat.

Is het niet waardevol en juist effectief om binnen die grotere structuur van UNIDO lokale oplossingen te kunnen realiseren die direct van invloed zijn op het leven van mensen? Neem drinkwater zonder arsenicum in Bangladesh, energievoorziening op het platteland van Rwanda en duurzame productie in de landen rond de Middellandse Zee waardoor de watervervuiling afneemt. Als het werkt, doeltreffend is, gesteund wordt door belangrijke partners, verbindingen aanbrengt tussen overheid en bedrijfsleven en dat alles voor een beperkt eigen budget, waar blijft dan het argument van de regering dat het niet effectief genoeg is? En zelfs al zou het zo zijn dat het nog effectiever moet -- wie kan daarop tegen zijn -- waarom steunt de regering dan de directie van UNIDO niet om dat te verbeteren? Deelt de minister het inzicht dat daar bij UNIDO zelf ook hard aan wordt gewerkt? Maar wat is dan het argument om nu de steun in te trekken? Hier zal de minister echt met een betere onderbouwing moeten komen om ons te overtuigen.

Het tweede argument was de aansluiting bij de Nederlandse beleidsdoelen in de ontwikkelingssamenwerking. Ik geef onmiddellijk toe dat dat een argument kan zijn, maar in de ogen van mijn fractie alleen dan als dat zo zwaarwegend is dat je daarvoor ook inderdaad de ingrijpende

stap van uittreden moet zetten. In elke samenwerkingsrelatie zitten immers elementen die niet naadloos het eigen beleid weerspiegelen -- daarom is het ook samenwerking -- maar waarin je je grosso modo wel kunt vinden. En dus is de vraag of het beleid van UNIDO haaks staat op het onze of in elk geval daar zo ver van afstaat dat de speerpunten van ons OS-beleid hier niet meer door geraakt worden, zoals de minister suggereert. Nu is het lastige dat de minister dat niet expliciet maakt. Zelfs als daar in het debat aan de overkant expliciet naar gevraagd wordt, ontwijkt ze een antwoord. Want dat concrete antwoord zou, zo lees ik in de Handelingen, het opzeggen extra scherpte geven en dat wil de minister niet, dus geloof haar nu maar als ze zegt dat ze erover nagedacht heeft. Het is eerlijk gezegd een beetje alsof je de verkering uitmaakt en niet wilt zeggen waarom omdat dat zo onaardig is. Ik heb mijn kinderen geleerd dat dat geen aardige manier van werken is. Liever een hard maar eerlijk antwoord dan geen antwoord. Mensen hebben daar gewoon recht op en in dit geval heeft UNIDO daar recht op. Op deze wijze kan de Kamer haar controlerende werk gewoon niet doen. Als de regering mijn fractie wil overtuigen, zal zij helder en eenduidig moeten uitleggen wat de argumenten zijn.

Gelukkig hebben we ook in dit geval informatie van andere kanten. Daaruit komt het beeld naar voren dat UNIDO op allerlei terreinen nu juist wel aansluit bij de doelstellingen van het Nederlandse OS-beleid. De regering wil hulp en samenwerking verbinden met het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld. Check. Ze wil de private sector in ontwikkelingslanden versterken. Check. Een van onze beleidsspeerpunten is water. Check. Een ander is veiligheid en rechtsorde. Check. We beperken onze samenwerking tot vijftien landen en in twaalf daarvan is UNIDO actief. Check. We willen via andere organisaties werken zoals UNEP, maar die laten de uitvoering voor een deel door UNIDO doen. Opnieuw check. Daarom nog maar eens de vraag aan de minister: wat bedoelt de regering als ze zegt dat de doelen van UNIDO en de doelen van de regering uit elkaar lopen? Wat is haar bezwaar tegen wereldwijde armoedebestrijding en duurzame economische ontwikkeling in ontwikkelingslanden op de wijze waarop UNIDO dat doet?

Als de regering voor een schamele 2 miljoen de rug toekeert naar een van onze internationale samenwerkingsverbanden, dan moeten daar echt goede redenen voor zijn. Als dat samenwerkingsverband volgens velen aantoonbaar effectief is en inhoudelijk redelijk tot goed aansluit bij de beleidsdoelen van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking, dan wordt opzegging van het lidmaatschap niet alleen onverstandig maar ook onbegrijpelijk. Mijn fractie geeft de minister dan ook graag de ruimte om met de tot nu toe pijnlijk ontbrekende overtuigende onderbouwing te komen en wacht de antwoorden op de vragen af.

*N

De heer **Schrijver** (PvdA): Voorzitter. Hartelijk welkom aan de minister. Het doet mij genoegen u te vertellen dat deze inbreng tot stand is gekomen in nauwe samenspraak tussen de VVD en de PvdA. Ik heb dan ook het genoegen namens beide fracties een bijdrage aan dit debat te mogen leveren. Mijn bijdrage zal hierdoor met uw goedvinden wellicht enkele minuten langer duren dan de opgegeven spreektijd.

Collega Martens zei het al, het is een belangrijk onderwerp. Het gebeurt niet elke dag dat wij spreken over het opzeggen van een multilateraal ontwikkelingsverdrag. Opzeggen van een verdrag betekent in dit geval dat Nederland het lidmaatschap beëindigt van de VN-Organisatie voor Industriële Ontwikkeling (UNIDO). Terecht heeft de Raad van State dit als "een ingrijpende stap" getypeerd. In de jaarboeken van Buitenlandse Zaken valt te lezen hoe Nederland in het ontwikkelingsdecennium van de jaren zestig de totstandkoming van UNIDO heeft bevorderd en ook in de jaren zeventig en tachtig de omvorming van UNIDO van een VN-orgaan tot een gespecialiseerde organisatie van harte heeft ondersteund. Het VN-systeem bestaat niet alleen uit de wereldorganisatie zelf, maar omvat ook zeventien gespecialiseerde organisaties, waaronder de Wereldbank, de FAO en de WHO. Die gespecialiseerde organisaties worden, vanwege hun meer operationele dan politieke activiteiten, vaak als "de stille motoren van het VN-systeem" aangeduid. Kan de regering in algemene zin deze opvatting onderschrijven?

Waarom zijn wij ook na de schriftelijke voorbereiding er voorsnog onvoldoende van overtuigd dat uit UNIDO stappen een verstandige stap is? Wij geven een tiental redenen en wij vragen de minister op elk daarvan een reactie te geven. De eerste reden betreft de inrichting van de mondiale samenwerking, waarvan het VN-systeem de spil vormt. Voor de soliditeit, de voorspelbaarheid en de effectiviteit van internationale samenwerking achten wij het van groot belang niet te vervallen tot een "VN à la carte", waar een land naar genoegen uit, en ook weer in kan stappen. Terecht wijst de nieuwe directeur-generaal van UNIDO, Li Yong, op dit punt in zijn brief van 28 oktober aan u, voorzitter, en aan de minister. Collega Ganzevoort sprak terecht over structurele lidmaatschappen. Ook de Raad van State stelt in zijn advies aan de regering dat beëindiging niet alleen consequenties heeft voor Nederland, maar ook voor UNIDO. Als Eerste Kamer geven wij de regering graag de discretie om aan de hand van haar beleidsprioriteiten te bepalen waar zij vrijwillige bijdragen heen wil laten gaan, maar wij achten het in algemene zin onverstandig de verplichte verdragscontributie van een internationale organisatie aan steeds weer wisselende politieke gesternten in lidstaten onderhevig te maken. Dan is het hek van de dam of, in de woorden van de Raad van State, dan brokkelt het mondiale karakter van de organisatie verder af.

Ik kom op ons tweede punt. Blijkens het regeerakkoord wil deze regering "de effectieve werking van internationale organisaties

versterken". Ik citeer uit het regeerakkoord Bruggen slaan van oktober 2012. Dat is een voornemen dat VVD en PvdA graag steunen. Maar welke brug wordt hier geslagen? Staat het wetsvoorstel eigenlijk niet haaks op deze regeringsdoelstelling? Natuurlijk betekent "effectieve werking" ook dat hier en daar hervormingen op hun plaats zijn, zo zeg ik mevrouw Martens na. Ik roep interessante vragen van het toenmalige CDA-Kamerlid Leers in herinnering over de integratie van UNIDO in UNCTAD. Dit naar aanleiding van voorstellen van de commissie Global Governance in haar interessante rapport *Our Global Neighbourhood* om de sociaaleconomische sector van de VN eens flink op de schop te nemen. Onze regering heeft destijds gereageerd op voorstellen om een aantal organisaties samen te voegen, vanuit de gedachte van één VN-organisatie voor handel, productie en investeringen. Maar in plaats van ideeën voor hervorming aan te dragen, vraagt de regering nu onze instemming om uit UNIDO te stappen: niet een brug slaan, maar een brug afbreken.

Ons derde punt is dat Nederland nooit eerder zo'n stap heeft gezet. Op vragen van onze Kamer weet de regering slechts twee voorbeelden diep uit de archieven op te hoesten: de Internationale Studiegroep Koper en Habitat. De eerste is, zoals de naam al aangeeft, een studiegroep met een zeer beperkte reikwijdte waaraan toevallig een verdrag ten grondslag lag; het tweede voorbeeld van Habitat is geen voorbeeld. Habitat is geen internationale organisatie waar Nederland afzonderlijk lid van kon zijn en kende ook geen verplichte verdragscontributie. Habitat is een VN-orgaan. Ter toelichting: een orgaan is geen organisatie maar een onderdeel daarvan. Het stond Nederland vrij te beslissen, de vrijwillige bijdragen daaraan stop te zetten.

Onze Kamer vroeg relevante voorbeelden en wij stellen vast dat deze er niet zijn. Er zijn wel voorbeelden van andere landen. Zo traden de Verenigde Staten in 1975 uit de Internationale Arbeidsorganisatie om er in 1980 weer in terug te keren. En de VS en het Verenigd Koninkrijk keerden UNESCO de rug toe in respectievelijk 1984 en 1985, waarna het VK in 1997 en de VS in 2003 weer hun lidmaatschap hernamen. Dergelijke unilaterale stappen passen tot nu toe niet in de Nederlandse traditie. Zullen we die traditie maar beter niet eerbiedigen, zo vraag ik de minister?

Ons vierde punt is dat wij uit de stukken de indruk krijgen dat de voorgenomen stap vooral door bezuinigingsoverwegingen is ingegeven. Tijdens de schriftelijke voorbereiding hebben we met elkaar vastgesteld dat het hier om een relatief geringe besparing gaat die 0,45% van het totaal van de Nederlandse bijdragen aan internationale organisaties betreft: voor 2012 1,4 miljoen en voor 2013 1,9 miljoen. In antwoord op onze vraag bevestigde de minister dat deze verplichte contributie aan UNIDO in z'n geheel als ODA-geld geboekt kan worden. Is hier het sop, door de Raad van State aangeduid als een "ingrijpende stap", de

kool van een klein beetje besparen wel waard, zo vragen wij de regering?

Ons vijfde punt is dat ons uit allerlei rapportages blijkt dat UNIDO een internationale organisatie is die al heel wat jaren behoorlijk functioneert. De Britse Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking, DFID, gaf in 2005 UNIDO nog een dikke voldoende: "... UNIDO emerges from the assessment as one of the most effective of the 23 institutions reviewed by DFID"; al heeft men later iets anders gezegd in het licht van veranderende Britse prioriteiten. De Denen en Noren zijn enthousiast: "Amongst all the channels of Norwegian Aid for Trade Funding, UNIDO stands out as the one where Norway has most additionality benefited", (NORAD, november 2011). En ook onze regering zegt eigenlijk positieve dingen over UNIDO in de zin dat de organisatie redelijk effectief is. Vriend en vijand zijn het erover eens dat de Afrikaan Kandeh K. Yumkella UNIDO goed geleid heeft. De minister zegt alleen: UNIDO past niet meer bij mijn beleidsprioriteiten. Als ik goed heb geteld, dan is deze minister met alle respect de elfde minister voor Ontwikkelingssamenwerking van Nederland. Ik ben blij dat ik goed geteld heb, zo kan ik afleiden uit de reactie van de minister. Zovele ministers, minstens evenzovele wijzigingen van de Nederlandse prioriteiten! Geen internationale organisatie die zo op haar lidstaten kan bouwen.

Ons zesde punt betreft de doelstelling van industriële ontwikkeling. Die doelstelling is weliswaar sinds enige tijd geen speerpunt van het Nederlandse OS-beleid meer, maar dat laat onverlet hoe belangrijk gezonde macro-economische groei als motor voor ontwikkeling, vrede en stabiliteit is. Er is vrijwel geen ontwikkelingstheorie die geen sleutelrol toekent aan industriële vooruitgang als belangrijk onderdeel van het bevorderen en bespoedigen van werkgelegenheid, economische groei en sociale vooruitgang. Er is geen ontwikkelingsstrategie die niet probeert voort te bouwen op het verwerken en op de markt brengen van de grondstoffen en op de productiekrachten die een land zelf heeft. Het is niet voor niets dat de Chinese directeur-generaal ons wijst op de ervaring met industriële ontwikkeling die zowel Nederland als delen van China welvaart hebben gebracht.

Daarnaast ligt industriële ontwikkeling heel dicht bij privatesectorontwikkeling, welk terrein wel volop in het beleid van de regering figureert. UNIDO is met name actief op het gebied van energie, waterbeheer en groene groei, met als doel armoedebestrijding, werkgelegenheid bevorderen, de particuliere sector versterken met speciale aandacht voor het midden- en kleinbedrijf en het bestrijden van jeugdwerkloosheid. UNIDO is ook internationaal de trekker van het onderwerp "inclusive and sustainable industrial development" in de post-2015 internationale ontwikkelingsagenda, waar de minister zelf ook zo actief mee bezig is. De activiteiten van UNIDO zijn weliswaar niet speerpunten van de minister, maar internationaal zijn het wel belangrijke onderwerpen.

Wij wijzen, als onze zevende punt, ook graag op de bereidheid van de nieuwe directeur-generaal Li Yong om verder te werken aan de focus, het volume en de effectiviteit van de organisatie. Juist nu een topman uit China de teugels bij UNIDO in handen heeft, kan UNIDO voor Nederland ook om geopolitieke redenen een belangrijk forum zijn om onze ideeën over sustainable industrial development uit te dragen. Nederland kan helpen om dat hoog op de agenda van overleg binnen UNIDO te krijgen en aldus kan het ook mogelijkheden scheppen om Chinese investeringspraktijken, onder meer in Afrika, te beïnvloeden. Misschien is UNIDO, zoals de regering zelf in de memorie van toelichting stelt, de afgelopen jaren toch zo zeer een posterioriteit voor Nederland geweest dat Den Haag onvoldoende weet heeft van de inzet van UNIDO op het terrein van milieu, industrie en de private sector.

Dat brengt ons tot het achtste punt: de positie van het Nederlandse bedrijfsleven, consultancyfirma's en daarmee, zo u wilt, het eigen Nederlandse belang. De minister is minister voor Handel en Ontwikkeling. Zij heeft kennis kunnen nemen van het persbericht van VNO-NCW dat de regering oproept, niet uit UNIDO te stappen; nog afgelopen donderdag opnieuw door het VNO-NCW en nu ook het mkb onder de aandacht van onze Kamer gebracht. In de memorie van antwoord stelt de regering terecht dat UNIDO graag gebruikmaakt van publieke en private Nederlandse expertise. Een Nederlands consortium met onder meer Strukton Engineering, de TU Delft en Arcadis Nederland is thans via UNIDO in China betrokken bij de ontwikkeling van energie uit getijdenwisseling. Philips is via UNIDO betrokken bij zonne-energieprojecten in Afrika en Royal HaskoningDHV bij zogenaamde chemical leasing: chemicaliën uitleenen aan klanten om die vervolgens weer op te halen; een concept geïntroduceerd door UNIDO. Wij hebben ook kennis kunnen nemen van een zeer interessant rapport over private standards in de kleding- en schoenindustrie geschreven door de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen in Amsterdam, gefinancierd door het Noorse ontwikkelingsagentschap NORAD en uitgevoerd onder auspiciën van UNIDO en met medewerking van het CBI van het eigen ministerie. Volgens de vertegenwoordigers van het bedrijfsleven -- ik citeer secretaris Stevens van VNO-NCW in Het Financieel Dagblad van 23 mei 2013 -- "heeft Nederland de UNIDO contributie vrijwel dubbel en dwars terugverdiend, door deelname van Nederlandse bedrijven aan projecten van VN-organisaties". De regering schrijft in de memorie van antwoord dat er voor het Nederlandse bedrijfsleven weinig zal veranderen door de Nederlandse beëindiging van het lidmaatschap. De brief van directeur-generaal Li Yong van UNIDO bevestigt evenwel onze vrees dat dit nogal een naïeve gedachte van de regering is. Ik citeer hem: "... it will be difficult to convince Member States why businesses of a non-Member should benefit from the Organization's services". Dit is een citaat uit de brief van oktober 2013 die mede aan de minister is gericht.

Het negende punt betreft het politieke eigen belang. Wij vinden het belangrijk dat Nederland met het gezicht naar de wereld staat en de naam van een solide en betrouwbare partner blijft behouden. Zou het aan de vooravond van intensieve politieke campagnes voor een lidmaatschap van Nederland van de VN-Mensenrechtenraad en de VN-Veiligheidsraad niet verstandiger zijn, niet eenzijdig uit een gerespecteerde gespecialiseerde organisatie van de VN te stappen, zo vraag ik de regering en met nadruk ook de minister van Buitenlandse Zaken?

Het tiende en laatste punt: de Kamer heeft de minister gevraagd naar Europees overleg over opzegging van het lidmaatschap van UNIDO, onder verwijzing naar de relevante artikelen over ontwikkelingssamenwerking in het Verdrag van Lissabon, met name artikel 210, lid 1, dat als volgt luidt: "Om de complementariteit en de doeltreffendheid van hun optreden te bevorderen, coördineren de Unie en de lidstaten hun ontwikkelingssamenwerkingsbeleid en plegen zij overleg over hun hulpprogramma's, ook in internationale organisaties en tijdens internationale conferenties". De minister duidt deze consultatieopdracht wel erg minimalistisch aan als niet meer dan -- ik citeer uit de memorie van antwoord -- "de mogelijkheid om in EU-verband overleg te plegen over het beëindigen van het lidmaatschap van een internationale organisatie. Het plegen van overleg is geen verplichting. Over het voorgenomen besluit tot uittreden bij UNIDO heeft dan ook geen EU-overleg plaatsgevonden."

Het geheugen van Buitenlandse Zaken is wel erg kort. Deze verdragsartikelen komen nota bene uit de intellectuele koker van het Nederlands voorzitterschap aan de vooravond van Maastricht, daarbij geholpen door Luxemburg. Maar belangrijker dan deze pétit histoire is dat dit ook juridisch een interpretatie van het Unierecht is die noch aan de bewoordingen in hun gewone betekenis, noch aan het voorwerp en doel van het EU-verdrag recht doet, om de basisregel over verdragsinterpretatie van artikel 31 van het Weens Verdragenverdrag te citeren. Ik merk daarbij op dat bijvoorbeeld de Engelse tekst de gebiedende woorden "shall coordinate" en "shall consult" bezigt. Onze Kamer dacht in haar vragen nog een interessante gedachte mee te geven en een brug naar de regering te slaan, namelijk te streven naar een gemeenschappelijk EU-lidmaatschap van UNIDO, zoals thans ook bij FAO en WTO. Maar de minister heeft de handschoen niet opgepakt en antwoordt kort dat de regering een EU-lidmaatschap niet zinvol acht, omdat zij de hele organisatie van beperkt nut acht. Ik heb vorige week in het Palais des Nations in Genève een mooie brochure van UNIDO gevonden met een voorwoord van de directeur-generaal van UNIDO, de Europese Commissaris voor Industrie en Ondernemerschap, tevens vicepresident van de Europese Commissie en de door de heer Ganzevoort al genoemde Europese Commissaris Piebalgs voor Ontwikkeling. De EU is nu de grootste donor van UNIDO. Zij is partner bij projecten in 70 ontwikkelingslanden en mede om die reden heeft de EU reeds lang geleden

een officiële samenwerkingsovereenkomst gesloten. Dergelijke feiten zijn de regering, in ieder geval Den Haag, kennelijk ontgaan.

Dat is reden om op deze punten van de gezamenlijke inbreng van de VVD en de PvdA een reactie van de regering te vragen. Wij hopen dat de minister ons op al die punten afdoende antwoord kan geven.

De heer **Thom de Graaf** (D66): Ik heb zelden zo'n duidelijke en scherpe, zij het wat lange stemverklaring gehoord in eerste termijn en dat nog wel namens de beide coalitiepartijen. Die stemverklaring is zo duidelijk en zo scherp dat ik mij eerlijk gezegd niet kan voorstellen dat welk antwoord minister Ploumen ook geeft, de heer Schrijver nog overtuigd kan worden van het tegendeel van hetgeen hij zojuist heeft gezegd. Is het dan niet logischer dat de heer Schrijver de minister namens de beide coalitiepartijen in eerste termijn uitnodigt om dit voorstel aan te houden? Kortom, dat hij haar uitnodigt om een terugtrekkende beweging te maken?

De heer **Schrijver** (PvdA): Ik dank collega De Graaf voor het compliment. Dit is geen stemverklaring. Namens de twee coalitiepartijen heb ik tien belangrijke punten naar voren gebracht met heel wat vragen. Zoals wij nog maar enkele weken geleden in dit huis hebben besproken, gebieden de redelijkheid en de hoffelijkheid mij om de regering de gelegenheid te geven om haar zienswijze naar voren te brengen. Wij zijn daar heel erg nieuwsgierig naar. Af en toe hebben wij daar iets over kunnen lezen in de memorie van antwoord. Wij hebben daar ook iets over kunnen lezen in de antwoorden van de minister aan de Tweede Kamer. Vandaag hebben wij een aantal punten naar voren gebracht die volledig nieuw zijn voor de minister. Nog afgezien van de hoffelijkheid, vind ik het niet meer dan redelijk om haar ten volle de gelegenheid te geven om daarop een reactie te geven

De heer **Thom de Graaf** (D66): Ik prijs die hoffelijkheid; die willen wij natuurlijk allemaal opbrengen. Uw woorden, zoals de opmerking "dit is niet een brug slaan, maar een brug afbreken", kunnen moeilijk tot de conclusie leiden dat u van het tegendeel kunt worden overtuigd. U hebt uw positie gekozen, overigens een positie die ik mij zeer goed kan voorstellen. Het lijkt mij echter alles bij elkaar wel een pijnlijke exercitie te worden voor de minister.

De heer **Schrijver** (PvdA): Ik kan niet in de schoenen van de minister gaan staan. Ik weet dat zij altijd met zeer goede argumenten komt. Die zullen wij graag tot ons nemen. Pas volgende week zullen wij bezien of er nog een echte stemverklaring aan de orde is.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Mijn bijdrage over het beoogde uittreden van Nederland uit de United Nations Industrial Development Organization zal beknopt zijn. Veel is al gewisseld aan de overkant en in de schriftelijke voorbereiding aan deze kant van het Binnenhof. Door sprekers voor mij zijn ook al de nodige argumenten naar voren gebracht. Ik dank de minister en haar ambtenaren voor de schriftelijke beantwoording. Ik loop de belangrijkste punten voor mijn fractie aangaande deze discussie nog kort langs.

Om te beginnen streeft de regering, onder meer door het samenbrengen van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking onder één minister, naar meer coherentie in het economisch buitenlandbeleid en naar een win-winsituatie voor onze eigen economische ontwikkeling en duurzame economische ontwikkeling elders; een en ander binnen een kader van een forse bezuinigingstaakstelling op het OS-budget. Deze taakstelling noopt de regering tot het stellen van beleidsprioriteiten. Samen met een veranderende internationale context komt de minister voor Buitenlandse Handel en

Ontwikkelingssamenwerking in de beleidsnota Wat de wereld verdient, tot de conclusie dat de "ontwikkelingen vragen om een nieuwe agenda van hulp, handel en investeringen. In onze internationale contacten hebben we drie belangrijke ambities. Ten eerste: het uitbannen van extreme armoede in één generatie (getting to zero). Ten tweede: duurzame en inclusieve groei overal ter wereld. En ten derde: succes voor Nederlandse bedrijven in het buitenland." Naar de mening van de regering sluit UNIDO's primaire doelstelling -- industriële ontwikkeling -- onvoldoende aan bij de Nederlandse beleidsprioriteiten. Naar de mening van de SP-fractie is industrialisatie echter nog steeds een belangrijke voorwaarde voor duurzame economische ontwikkeling van veel landen. Door eenzijdig te focussen op handel zonder industriële ontwikkeling, dreigen veel landen gevangen te blijven in specialisatie in kapitaalextensieve sectoren. De creatie van toegevoegde waarde in de waardeketens blijft dan vooral voorbehouden aan landen die al ontwikkeld zijn en de minst ontwikkelde landen blijven vooral leverancier van primaire goederen, grondstoffen en goedkope arbeid met geringe toegevoegde waarde. En daarmee ook erg vatbaar voor desinvestering. Ook andere lidstaten van UNIDO wijzen erop dat vooral voor Afrika het onderwerp duurzame en inclusieve industrialisering juist nu aan betekenis wint. En hoewel UNIDO geen belangrijke voorwaarde is voor succes van Nederlands bedrijfsleven, kunnen de maatschappelijke kosten voor Nederland gemakkelijker hoger zijn dan de geringe besparing die samenhangt met uittreding uit UNIDO. Het lidmaatschap kost immers maar 1,5 tot 2 twee miljoen per jaar en daarmee 0,45% van de totale Nederlandse bijdrage aan VN-instellingen.

Enkele Nederlandse bedrijven hebben laten weten dat zij wel degelijk direct profijt hebben van

UNIDO en de werkgeversverenigingen begrijpen de opzegging ook niet. Volgens VNO-NCW en MKB-Nederland heeft UNIDO hetzelfde beleidsdoel als Nederland en bovendien is het Nederlandse bedrijfsleven niet gebaat bij uittreding, omdat Nederland dan geen invloed meer kan uitoefenen op de agenda en prioriteitsstelling van UNIDO. De SP-fractie is het inhoudelijk dan ook om twee redenen niet eens met de conclusie dat UNIDO niet bij de beleidsprioriteiten van Nederland zou aansluiten. Ten eerste draagt UNIDO wel bij aan duurzame economische ontwikkeling en ten tweede profiteren ook Nederlandse bedrijven in het buitenland ervan.

Een tweede argument voor de regering om tot opzegging van het lidmaatschap over te gaan is, dat UNIDO onvoldoende impact zou hebben. Dan zou de conclusie eerder moeten zijn dat de slagkracht van de organisatie vergroot zou moeten worden, dunkt mij. De SP-fractie ziet in elk geval niet in hoe uittreding door Nederland de impact zou kunnen verbeteren. Tegelijkertijd bagatelliseert de minister de negatieve impact op UNIDO als organisatie van de mogelijke stap van Nederland om na het VK en straks Frankrijk ook uit te treden.

In de schriftelijke voorbereiding is al op de positieve evaluatie van UNIDO door Noorwegen gewezen, maar ook bijvoorbeeld Oostenrijk wijst ons erop dat UNIDO belangrijk is binnen de VN-ontwikkelingsgroep en essentieel is voor het bereiken van internationaal overeengekomen ontwikkelingsdoelen. Van weinig impact kan volgens deze landen dan ook geen sprake zijn. Ondertussen wordt UNIDO wel hervormd om efficiënter te worden. De nieuwe directeur-generaal is er druk mee.

Ten slotte wil de SP-fractie bezwaar maken tegen het ogenschijnlijke gemak waarmee deze regering uit een multilaterale verdragsorganisatie wil stappen vanwege veranderende beleidsprioriteiten. Een nieuw kabinet zal weer nieuwe prioriteiten in het beleid aanbrengen, maar het lidmaatschap van een multilaterale organisatie moet toch op een langere horizon bekeken worden. Bij eerdere debatten over opzeggingen of gedeeltelijke opzeggingen van verdragen waarbij het lidmaatschap van de verdragsorganisatie niet eens ter discussie stond, bleek al dat deze Kamer zeer hecht aan een zorgvuldige afweging en niet te licht een verdrag op wenst te zeggen omdat het qua beleid even niet goed van pas komt. In dit geval gaat het uittreden uit een verdragsorganisatie nog een stap verder, terwijl het lidmaatschap inhoudelijk niet eens in de weg zit, slechts omdat het een kleine besparing oplevert.

Ik wil toch nog even memoreren dat dit voorstel nog uit de koker van het vorige kabinet-Rutte I komt, wellicht onder druk van de toenmalige gedoogpartner. De huidige regering en zeker deze minister zouden toch eigenlijk de opvatting van mijn fractie moeten delen dat Nederland niet als een van de eerste maar juist als laatste uit een VN-verdragsorganisatie moet stappen. De SP-fractie zegt dan ook: niet doen.

*N

De heer **Thom de Graaf** (D66): Voorzitter. Dit voorstel beoogt, de opzegging van het lidmaatschap van de VN-organisatie UNIDO per 1 januari 2015. Hiermee komt 2 miljoen van de door de OESO geoordeelde middelen voor official development assistance, de ODA-gelden, vrij. Laat ik beginnen met te zeggen dat mijn fractie enigszins verbaasd is dat deze minister dit voornemen van het kabinet-Rutte I wil doorzetten. De doelstelling van UNIDO is het bevorderen van industriële ontwikkeling in ontwikkelingslanden. Uitgerekend deze minister vindt dit niet passen bij het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. Dit lijkt mij ongerijmd, want de doelstelling van Nederlandse ontwikkelingsamenwerking is juist onder leiding van minister Ploumen verschoven van hulp naar meer hulp en handel. Een actieve inbreng van Nederland in UNIDO past daar uitstekend bij.

Mijn fractie heeft de nodige aarzelingen bij deze goedkeuringswet. Ten principale menen wij dat een land als Nederland, met zijn lange geschiedenis in het bijdragen aan internationale gemeenschaps- en rechtsvorming, wel buitengewoon sterke argumenten moet hebben om zich terug te trekken uit wereldomvattende multilaterale organisaties die wij zelf mee hebben opgericht. Adel verplicht, Nederland wil immers gezien worden in de wereld, een rol van betekenis spelen in de internationale politieke en economische verhoudingen en ook nog eens Den Haag de wereldhoofdstad van recht en vrede laten zijn. Is het dan wijs en verstandig om ons puur op basis van een kosten-batenanalyse terug te trekken uit een VN-instelling die streeft naar verbetering van de economische positie van ontwikkelingslanden en waarbij liefst 171 landen zijn aangesloten? Is het bovendien wijs en verstandig regeringsbeleid om internationale organisaties die op dit moment in hun beleid niet aansluiten bij de prioriteiten van de dag in Nederland structureel vaarwel te zeggen? Betoont ons land zich daarmee een betrokken lid van de Verenigde Naties, een logische kandidaat voor bijvoorbeeld de VN-Veiligheidsraad waar de regering terecht zo veel waarde aan hecht dat daar een intensieve lobby voor is opgezet onder leiding van ambassadeur Schaper? Is het ten slotte vanzelfsprekend dat Nederland over het voornemen om uit UNIDO te stappen geen consultatie heeft gepleegd in EU-verband? Daartoe bestaat weliswaar geen verplichting en Frankrijk heeft het ook niet gedaan, maar is dat de manier waarop wij geïntegreerd Europees buitenlands beleid nastreven? Mijn fractie is geneigd om op voorhand al deze vragen ontkennend te beantwoorden, maar nodigt de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking graag uit om ons van het tegendeel te overtuigen.

Los van deze vragen vindt mijn fractie overigens de onderbouwing van het voornemen van de regering nogal dun. De regering meent dat UNIDO matig functioneert en de activiteiten en de daarmee gaande gepaarde effectiviteit van UNIDO onvoldoende relevant is. UNIDO zou nauwelijks

meerwaarde hebben voor het Nederlands ontwikkelingsbeleid omdat de prestaties te kleinschalig zijn en niet aansluiten bij deze tijd. Natuurlijk moet het kabinet kritisch zijn op de effectiviteit en de resultaten van VN-taakorganisaties, maar is het niet zo dat UNIDO de afgelopen jaren onder leiding van directeur-generaal Yunkella wel efficiënter en effectiever is gaan opereren en dat de verwachting gewettigd is dat zijn net aangetreden opvolger Li Yong hiermee door zal gaan?

Het kabinet wil het lidmaatschap van UNIDO opzeggen omdat dit geen toegevoegde waarde heeft voor de Nederlandse handel. Dat is lastig te rijmen met de opstelling van de poldervrienden van VNO-NCW die juist menen dat ons land wel degelijk gebaat is bij UNIDO. Hoe moet ik in dat licht de stelling van de minister begrijpen dat de samenwerking tussen UNIDO en het Nederlandse bedrijfsleven door de opzegging nauwelijks zal veranderen? Ik krijg daar graag een toelichting op.

Net als de minister meent ook mijn fractie dat de taakorganisaties van de VN gemonitord moeten worden op output en functioneren. De minister noemt UNIDO niet effectief en niet doelmatig, en baseert dat oordeel, als ik het goed begrijp, op de scorekaart voor de multilaterale instellingen. Ik heb de scorekaart van 2013 bekeken en daar mis ik UNIDO in. Dat kan aan mijn exemplaar liggen, maar dat kan ik mij niet goed voorstellen. Hoe kan dat? Waarom is UNIDO niet opgenomen, terwijl Nederland dit jaar nog gewoon lid is? En wat is die score over 2013? Ik hoop dat de minister mij dat kan uitleggen.

Nederland maakt zich hard voor hervormingen binnen VN-organisaties en heeft zich aangesloten bij de zogenaamde "delivering as one"-principe van de VN lidstaten. Wanneer we signaleren dat een VN-organisatie ineffectief is of bureaucratisch dient daar vanzelfsprekend actie op te volgen. Recent is dit nog gebeurd met de FAO. De lidstaten hebben gezamenlijk overleg gehad met de FAO om tot een volledige reorganisatie te komen. Inmiddels zijn de taken en de organisatie geherdefinieerd. Het institutioneel functioneren van FAO is ten goede veranderd en dat is een verdienste die zeker ook te danken is aan de constructieve opstelling van een land als Nederland. Ik noem dit voorbeeld omdat het ook anders kan. Uit de Kamerstukken heb ik niet kunnen opmaken dat Nederland op dezelfde wijze ook in gesprek is gegaan met UNIDO. Waarom eigenlijk niet? Of heb ik het fout? In ieder geval vraag ik de minister om een toelichting ter zake.

Zowel de EU in het EU-UNIDO Partnership Report 2012, als het Noorse agentschap voor ontwikkelingssamenwerking, NORAD -- de heer Ganzevoort en de heer Schrijver hebben daarop gewezen -- heeft het functioneren van UNIDO onderzocht. Beide onderzoeken lijken uit te wijzen dat UNIDO steeds effectiever opereert en een meerwaarde biedt voor de industriële ontplooiing van ontwikkelingslanden. Het rapport van NORAD uit 2011 noemt UNIDO als een uiterst relevante organisatie voor handel gerelateerde activiteiten.

Hoe beoordeelt de minister deze rapporten tegen de achtergrond van het nogal vernietigend oordeel van de Nederlandse regering?

Internationale samenwerking is vaak effectiever dan bilaterale hulp, omdat samenwerking aanzienlijk grotere schaalvoordelen oplevert. Dit is voor zover ik weet ook het uitgangspunt van de Nederlandse regering en ik deel dat. De minister noemt de activiteiten van UNIDO echter te kleinschalig. Denkt zij dat bilaterale projecten van Nederland een grotere schaal kennen dat die van UNIDO? Zelf zou ik overigens projecten van UNIDO die heel West-Afrika beslaan niet snel kleinschalig willen noemen.

Mijn fractie heeft nogal wat bedenkingen bij deze goedkeuringswet, zo veel moet de minister wel duidelijk zijn geworden. Het komt ons voor als een gevaarlijk precedent met een negatieve externe werking en bovendien op onderdelen gebrekkig onderbouwd. Als het alles bij elkaar gewoon een centenkwestie is, dan zou ik de minister de oude wijsheid van penny wise, pound foolish willen voorhouden. Dit voorstel past niet in de internationale ambities van dit kabinet. Het komt mij vooral voor als een ongewenst relict van het kabinet-Rutte I. Wat mij betreft, moet het kabinet overwegen om dit voorstel aan te houden, dan wel terug te nemen, maar ik ben natuurlijk benieuwd naar de antwoorden van de minister.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.25 uur tot 13.30 uur geschorst.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het eind van deze editie.)

*B

!Hamerstuk!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Regels omtrent de Kamer van Koophandel (Wet op de Kamer van Koophandel) (33553).

Dit wetsvoorstel wordt zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van harte welkom in de Eerste Kamer. De staatssecretaris komt ook voor de stemmingen over wetsvoorstel 33590, inzake de verhoging van de minimumleeftijd voor de verkoop van tabaksproducten. Tevens heet ik de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, die namens de regering sowieso bij de stemmingen aanwezig is, nogmaals welkom in de Eerste Kamer.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet inrichting landelijk gebied (decentralisatie investeringsbudget) (33441)**, en over:

- de motie-Koffeman c.s. over het realiseren van de ecologische hoofdstructuur (33441, letter F);
- de motie-Koffeman c.s. over een gunstige staat van instandhouding voor in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn bestreken soorten en habitats (33441, letter G).

(Zie vergadering van 5 november 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.

**

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter. Met dit wetsvoorstel wordt de verantwoordelijkheid voor het realiseren van een landelijk dekkend natuurnetwerk, de ecologische hoofdstructuur, overgeheveld naar de provincies. Mijn fractie acht een landelijk dekkend netwerk van natuur, met noodzakelijke verbindingen die de provinciegrenzen overschrijden, een nationaal belang, waarvoor het Rijk de eindverantwoordelijkheid dient te dragen, ook vanuit het internationale belang van de natuur in Nederland en de internationale verplichtingen. In onze visie stelt het Rijk de kaders en draagt het de eindverantwoordelijkheid, zodat de nationale en internationale belangen geborgd zijn. Wij achten deze borging in het wetsvoorstel onvoldoende. Bovendien gaat deze decentralisatie samen met een enorme bezuiniging op de natuur en zal zeker ook in de komende twee jaar een ongekende bezuiniging plaatsvinden. Hiermee wordt de ecologische hoofdstructuur definitief gekortwiek en wordt een beleid ingezet op basis waarvan ook in de toekomst niet wordt voldaan aan voldoende bescherming van kwetsbare en belangrijke natuur in Nederland. De fractie van GroenLinks zal daarom tegenstemmen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, de SGP en D66 voor het wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van 50PLUS, de OSF, de PvdD, de SP en GroenLinks ertegen, zodat het is aangenomen.

**

In stemming komt de motie-Koffeman c.s. (33441, letter F).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van 50PLUS, de OSF, de PvdD, D66, de SP, GroenLinks en de ChristenUnie voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, het CDA, de SGP en de PvdA ertegen, zodat zij is verworpen.

**

In stemming komt de motie-Koffeman c.s. (33441, letter G).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van 50PLUS, de OSF, de PvdD, D66, de SP, GroenLinks en de ChristenUnie voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PVV, de VVD, het CDA en de SGP ertegen, zodat zij is verworpen.

**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen over het wetsvoorstel Herziening van de Wet arbeid vreemdelingen (33475)**.

(Zie vergadering van 5 november 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Voorzitter. Tijdens het debat over de herziening van de Wet arbeid vreemdelingen waande ik mij af en toe in het parlement van een ander land, een land waar derdelanders relatief eenvoudig mogen verblijven om er te werken en aanspraak te maken op voorzieningen. Hoe anders is de realiteit in ons

land. De voorwaarden voor tewerkstellingsvergunningen zijn bijzonder streng, zelfs zo streng dat sommige sectoren nu al problemen hebben met het voorzien in vacatures. Met het economisch herstel en de vergrijzing in de toekomst zal dit een nijpend probleem worden. Het kabinet zit daar niet mee, heeft geen visie en scherpt de regels nog verder aan. Op mijn herhaaldelijk gestelde vragen waarom werkgevers en werknemers zelfs na drie positieve arbeidsmarkttoetsen nog steeds twee jaar extra in onzekerheid moeten verkeren, met alle gevolgen voor de integratie van dien, heeft de minister niet geantwoord. Hij heeft daar dus geen antwoord op, is de conclusie van mijn fractie. Dat weerhoudt hem toch niet van het uitvoeren van een irroneel, restrictief voorstel uit het Rutte I-tijdperk. De GroenLinksfractie werkt daar niet aan mee en zal derhalve tegenstemmen.

*N

De heer **Terpstra** (CDA): Voorzitter. Onze fractie heeft lang geworsteld met de vraag of deze wet wel nodig is, gelet op het feit dat het aantal vergunningen voor werknemers buiten de EU drastisch daalt, maar de minister heeft in het debat terecht erop gewezen dat het met deze wet ook mogelijk wordt gemaakt om misstanden beter te bestrijden. Tevens heeft de minister toegezegd dat het UWV maatwerk zal blijven leveren indien ondernemingen voor een deel afhankelijk zijn van werknemers buiten de EU. Op grond van deze argumentatie zullen wij voor het wetsvoorstel stemmen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, de SP, de PvdD, de OSF en 50PLUS voor het wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van D66 en GroenLinks ertegen, zodat het is aangenomen.

**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen over het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de bedrijfsorganisatie en de Wet financiering sociale verzekeringen in verband met de financiering van de Sociaal-Economische Raad (33481)**.

(Zie vergadering van 5 november 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

Mevrouw **Kneppers-Heijnert** (VVD): Voorzitter. Ik leg deze stemverklaring af mede namens de fracties van het CDA, GroenLinks, de SGP en de OSF. Met inachtneming van de toezeggingen van de minister dat hij ten eerste bereid is om twee jaar na inwerkingtreding de wet te evalueren en dat hij zich ten tweede niet zal beperken tot de evaluatie van de financiering uit het Algemeen werkloosheidsfonds, maar ook zal nagaan wat er naast financiering uit deze middelen voor alternatieven zijn, kunnen de genoemde fracties instemmen met het wetsvoorstel.

*N

De heer **Kok** (PVV): Voorzitter. Bij de omvorming per 2013 van de Kamers van Koophandel en de keuze voor een andere wijze van financiering daarvan is kennelijk over het hoofd gezien dat de financiering van de SER, tot dan bekostigd uit opslagen op de bijdragen aan de Kamers van Koophandel, tegelijkertijd zal wegvallen. Het kabinet stelt middels onderhavig wetsvoorstel voor om deze omissie op pragmatische wijze te herstellen door te kiezen voor financiering uit het Algemeen werkloosheidsfonds, het Awf. De fractie van de PVV is van oordeel dat het Awf ten principale, namelijk zijnde financier van werkloosheidsuitkeringen, niet oneigenlijk gebruikt kan worden voor financiering van de SER, zelfs niet "als eenvoudige, praktische en in tijd begrensde oplossing". Er wordt op die manier buiten het doel van het Awf getreden, nog afgezien van het feit dat het Awf op dit moment een fors negatief saldo kent. Het is onbegrijpelijk dat het kabinet niet tijdig met een meer zorgvuldige en structurele oplossing voor dit voorzienbare probleem is gekomen. Het lijkt mijn fractie ten slotte zinvol om in het kader van de voorgenomen herziening van de adviesraden de positie en functie van de SER kritisch te bezien op toegevoegde waarde. De fractie van de PVV zal tegen dit wetsvoorstel stemmen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, GroenLinks, de SP, D66, de PvdD, de OSF en 50PLUS voor het wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fractie van de PVV ertegen, zodat het is aangenomen.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend bij de behandeling van het **wetsvoorstel Wijziging van de Mediawet 2008 teneinde het stelsel van de landelijke publieke omroep te moderniseren (33541)**, te weten:

- de motie-Kuiper c.s. over het budget voor levensbeschouwelijke programma's (33541, letter E).

(Zie vergadering van 5 november 2013.)

De **voorzitter**: De heer Kuiper heeft het woord gevraagd.

**

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Mede namens de andere indiener, mevrouw De Vries van het CDA, houd ik de motie aan. De reden hiervoor is dat wat met de motie wordt beoogd, op dit ogenblik wordt besproken door de staatssecretaris. Hij voert daarvoor gesprekken met de NPO en zal ons daarover berichten. In afwachting daarvan lijkt het ons goed om de motie aan te houden.

De **voorzitter**: Op verzoek van de heer Kuiper stel ik voor, zijn motie (33541, letter E) aan te houden.

**

Daartoe wordt besloten.

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen over het wetsvoorstel Wijziging van de Tabakswet ter verhoging van de minimumleeftijd van 16 jaar naar 18 jaar van personen aan wie tabaksproducten mogen worden verkocht (Verhoging minimumleeftijd verkoop tabaksproducten) (33590)**.

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.

**

*N

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Mevrouw de voorzitter. Het doel van dit wetsvoorstel is om de jeugd te ontmoedigen te gaan roken. Dit doel

ondersteunen wij van harte, maar de vraag is of deze wet hieraan bijdraagt. De PVV-fractie vindt van niet. Uit de Monitor tabaksverstrekking jongeren 2009 van de Voedsel- en Warenautoriteit blijkt dat minderjarigen, als zij een poging doen om tabak te kopen, bijna altijd daarin slagen. Dit werd ook door de Raad van State opgemerkt in zijn advies. Het toezicht op de naleving van de leeftijdsgrens laat op dit moment te wensen over. Derhalve heeft onze fractie grote twijfel over de handhaafbaarheid. Is een leeftijdsgrens überhaupt wel effectief? De praktijk wijst uit dat de in 2003 ingevoerde leeftijdsgrens niet heeft geholpen. Het aantal rokers daalt wel, maar dat komt door voorlichting en ontmoedigingsbeleid, een effectieve aanpak waar onze fractie wel achter staat. Vooral in deze Kamer moeten wij waken voor symboolwetgeving; wat niet gaat werken, moeten wij niet laten passeren. Dit is, na de verhoging van de alcoholleeftijd, alweer een voorbeeld van symboolwetgeving en de kans bestaat dat het verbodenvruchteffect het enige is wat overblijft van de maatregel. Dit is reden voor onze fractie om tegen dit wetsvoorstel te stemmen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, GroenLinks, de SP, de PvdD, de OSF en 50PLUS voor het wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PVV en D66 ertegen, zodat het is aangenomen. Bien étonnés de se trouver ensemble.
**

*B

!Goedkeuring associatieovereenkomst en handelsovereenkomst!

Aan de orde is de gezamenlijke behandeling van:
- **het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 29 juni 2012 te Tegucigalpa tot stand gekomen Overeenkomst waarbij een associatie tot stand wordt gebracht tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Midden-Amerika, anderzijds (Trb. 2012, 163) (33467);**
- **het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 26 juni 2012 te Brussel tot stand gekomen Handelsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Colombia en Peru, anderzijds (Trb. 2012, 178) (33591).**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. We hebben vandaag twee debatten met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Terwijl de regering het lidmaatschap van de multilaterale verdragsorganisatie wil opzeggen, legt zij twee nieuwe verdragen ter goedkeuring voor. Beide zijn primair handelsverdragen, al heet het ene een handelsovereenkomst en het andere een associatieakkoord. Handel en dus pure handelsakkoorden zijn sinds het Verdrag van Lissabon immers een Europese competentie. Of dat goed is, laat ik voor nu maar even in het midden.

Beide verdragen zijn zogenoemde gemengde akkoorden, vandaar dat ze ook in ons parlement ter goedkeuring liggen. Ze kennen niet alleen handelsbeleid en dus economisch beleid, maar ook elementen van buitenlandbeleid. Dat laatste is onderwerp van codecisie, waardoor instemming van de lidstaten vereist is, zelfs al is het element van buitenlandbeleid minimaal, zoals geldt voor de handelsovereenkomst met Colombia en Peru. Volgens de memorie van antwoord gaat het hier om een akkoord dat zelfs voor 99% een puur vrijhandelsakkoord is. In het begin is er nog onderhandeld over een breed verdrag met als drie pijlers politieke dialoog, samenwerking en vrijhandel, maar na het afhaken van Bolivia en Ecuador bleef nagenoeg alleen de vrijhandel over. Die ene procent van het verdrag die de bepalingen van de gemeenschappelijke handelspolitiek te boven gaat, maakt ook dit verdrag een gemengd akkoord. De vraag is wat dit nu precies betekent of, nauwkeuriger, wat er nu precies de consequentie van is als een van de lidstaten van de EU het gemengde akkoord niet ratificeert. In de memorie van antwoord geeft de minister klip-en-klaar aan dat alle parlementen van alle lidstaten met het akkoord moeten instemmen, dat het parlement van een lidstaat zich uitsprekt over het vrijhandelsakkoord als geheel en dat het gehele akkoord niet in werking treedt als een parlement van een van de EU-lidstaten het vrijhandelsakkoord niet goedkeurt. De vraag van mijn fractie aan de minister is of zij hier en nu nog eens kan bevestigen dat deze gemengde akkoorden inderdaad ondeelbaar zijn.

Volgens de memorie van antwoord wordt ondertussen het handelsdeel, de 99%, al sinds 1 maart jongstleden met Peru toegepast. Voorlopige toepassing met Colombia zou tijdens het schrijven van de memorie van antwoord een kwestie van tijd zijn. De SP-fractie verneemt graag van de minister of de handelsbepalingen met Colombia inmiddels al worden toegepast en sinds wanneer.

Het associatieverdrag met Midden-Amerika dat nog wel op de drie pijlers rust, kent ook een voorlopige toepassing van het handelsdeel voor vijf van de zes landen. Wat gebeurt er nu precies met deze voorlopige toepassingen indien een van beide akkoorden niet in werking treedt doordat een of meerdere lidstaten niet wensen te ratificeren? Mij lijkt dat de voorlopige toepassing dan niet langer gegrond zou zijn. Kan de minister uitleggen wat er voorlopig wordt toegepast als het betreffende akkoord van de baan is? Het klopt toch dat de

voorlopige toepassing eveneens gebaseerd is op artikelen uit de respectieve akkoorden die in deze mogelijkheid voorzien? En als het gehele akkoord van de baan is, dan is het artikel dat in de voorlopige toepassing voorziet dat toch ook? Mijn fractie hoort graag bevestigd dat voorlopige toepassing van een akkoord dat verworpen is, geen wenselijke situatie is. Dus: óf het akkoord wordt aangenomen, óf de voorlopige toepassing dient zo spoedig mogelijk te worden gestaakt.

Ik kom op de gevolgen en daarmee de wenselijkheid van beide akkoorden. Zowel het vrijhandelsverdrag met vooral Colombia, als het associatieverdrag met de Midden-Amerikaanse landen is van meet af aan omstreden geweest, vooral bij maatschappelijke organisaties in de genoemde landen. Er is vrees voor economische asymmetrie, vrees voor de gevolgen van de zwaardere concurrentie voor kleine boeren en daarmee voor de voedselzekerheid op met name het platteland, vrees voor de teloorgang van de zuivelindustrie in met name Colombia en Peru, vrees voor de gevolgen van grootschalige productie van biobrandstoffen en van winning van steenkool voor de Europese markt in met name Colombia, vrees voor het ontheemd raken van oorspronkelijke bewoners dat daarmee gepaard kan gaan, vrees voor de inmiddels infame traditie van straffeloosheid in diverse Latijns-Amerikaanse landen en vrees voor de voortdurende schendingen van mensenrechten. Met name schendingen van elementaire arbeids- en vakbondsrechten zijn berucht in landen als Colombia en Guatemala. Moet Europa als handelspartner en investeerder wel willen profiteren van lagere loonkosten als gevolg van uitbuiting en onderdrukking van werknemers en hun vakbonden, onderstreept door tientallen moorden op vakbondsleiders en -activisten, door verdrijvingen en honderden bedreigingen? Overigens geldt voor leiders van inheemse volkeren en van mensenrechtenverdedigers in het algemeen ongeveer hetzelfde.

Naar beide verdragen is in opdracht van de Europese Commissie een SIA, een Sustainable Impact Assessment, uitgevoerd. De SIA EU-Centraal- Amerika, uitgevoerd door Ecorys, benadrukt de speciale aandacht die nodig is voor arbeidsomstandigheden, gendergelijkheid en kwetsbare sociale groepen. Ook waarschuwt de SIA voor de effecten van het handelsakkoord op de landdruk.

De SIA naar het vrijhandelsakkoord met Colombia en Peru wijst op verdere ontbossing en vermindering van biodiversiteit, alsmede op toenemende sociale conflicten als mogelijke significante gevolgen van het akkoord. Beide SIA's doen dan ook stevige beleidsaanbevelingen, bijvoorbeeld het instellen van monitorings- en evaluatiemechanismen inzake de sociale en ecologische impact van de verdragen. Ik vraag de minister om aan te geven wat er precies met al deze aanbevelingen is gebeurd. De Europese Commissie laat zo'n Sustainable Impact Assessment toch zeker niet voor niets uitvoeren?

In 2008 nog dreigde de Europese Commissie om Colombia te schrappen van de lijst

met bevooroordeelde handelspartners omwille van de mensenrechtenschendingen in het land. Sinds 2002 is alleen al in Colombia circa 8 miljoen hectare land onteigend ten behoeve van grote infrastructurele projecten of mijnbouwprojecten van grote mijnbouwbedrijven. De grootschalige landbouw doet daar nog een schepje bovenop. Leiders van de lokale boerenbevolking, vooral bestaande uit kleine boeren, die tegen onteigeningen in opstand kwamen, werden vermoord.

Na 2008 is de situatie niet verbeterd, maar nu wil de Europese Commissie een vrijhandelsakkoord met Colombia. Is het vreemd dat dan lokale belangengroepen, het maatschappelijk middenveld en mensenrechtenactivisten, maar ook bijvoorbeeld internationale vakbondskoepels deze koerswijziging van de EU zien als beloning voor slecht beleid? In Colombia belijdt de regering-Santos verbeteringen met de mond, maar blijven echte verbeteringen volgens waarnemers uit. In 2010 ging de regering van Colombia akkoord met het respecteren van enkele internationale standaarden op het gebied van arbeids- en vakbondsrechten als voorwaarde voor handelsverdragen met de VS en Canada. Sindsdien zijn 47 vakbondsactivisten vermoord, 18 mislukte aanslagen op vakbondsleiders gepleegd en 760 doodsb bedreigingen geregistreerd aan het adres van kaderleden en vakbondsbestuurders. Bij meer dan negen op de tien moorden en 99,9% van de bedreigingen heeft geen enkele vervolging plaatsgevonden.

Zoals gezegd, bestaat het associatieverdrag met Centraal-Amerika uit veel meer dan alleen een vrijhandelsakkoord. Ook de 1% die in het akkoord met Colombia en Peru extra is, bevat mooie woorden. Zo luidt artikel 1 van hoofdstuk 1 in de preambule: "Eerbiediging van de democratische beginselen en fundamentele rechten van de mens, zoals vastgelegd in de Universele Verklaring van de rechten van de mens, en het beginsel van de rechtsstaat vormen de basis van het binnen- en buitenlands beleid van de partijen. Eerbiediging van deze beginselen vormt een essentieel element van deze overeenkomst." Maar ja, met het opschrijven van zulke mooie woorden wordt Colombia niet ineens een lidstaat van de Raad van Europa. Het EVRM heeft het mensenrechtenhof in Straatsburg als stok achter de deur, maar deze preambule legt geen enkele sanctie vast. Er is ook geen enkele indicator opgenomen voor wanneer de rechtsstaat of de mensenrechten wel of niet geëerbiedigd worden. Zonder aanvullend en flankerend beleid dreigt het een dode letter te blijven. Het is om die reden dat het Europees Parlement in een resolutie een road map voor de verbetering van mensenrechten, vakbondsrechten en het milieu voorwaardelijk heeft gesteld aan het akkoord. Maar ook dat blijft uitermate vaag. De road map is veel minder specifiek dan het Labour Action Plan dat de Verenigde Staten hebben opgelegd. En dat heeft al geen concreet resultaat opgeleverd. Er zijn wel nieuwe regels vastgesteld, maar de inspectie is ineffectief, de bescherming is zwak, het recht op organisatie wordt nog steeds ontzegd en het gebrek aan gerechtigheid blijft de norm, aldus een rapport

van een van de Amerikaanse senatoren van het Congress in de VS. Het associatieverdrag met de Centraal-Amerikaanse landen is veel uitgebreider, maar ook dat verdrag bevat minder bindende multilaterale afspraken dan het oude GSP-plusinstrument op basis waarvan voorheen prioritaire handel met deze landen werd bedreven.

Zowel het associatieverdrag als het vrijhandelsverdrag bevat geen bindende mechanismen om mensenrechtenstandaarden, elementaire vakbondsrechten, rechtsstatelijkheid of democratische basisbeginselen af te dwingen. Het zijn precies deze zaken waarop de SIA's aanbevelingen deden, waarop het maatschappelijk middenveld heeft ingezet vanaf het begin van de onderhandelingen en waarop de kritiek van de internationale vakbeweging en mensenrechtenactivisten zich richt. Mooie woorden kan iedereen spreken, maar wat komt ervan terecht?

Hoe definiëren we precies de mooie woorden uit de preambule? Wanneer spreken we van schendingen van mensenrechten, van tekort aan rechtsstatelijkheid en van gebrek aan democratie? Hoe meten we het tekort of de overtreding? Wie controleert dat en hoe? Wat zouden de sancties moeten zijn die daarop staan? Dat zijn helaas stuk voor stuk zaken die mijn fractie volslagen duister zijn. Ik hoop dat de minister ons hier vandaag in kan verlichten.

De minister geeft in de memorie van antwoord aan dat elke partij bij schending van dat mooie artikel 1 onmiddellijk passende maatregelen in overeenstemming met het internationale recht kan nemen, waaronder in het uiterste geval opschorting van het akkoord. De maatregelen moeten in verhouding staan tot de schending. Hierbij wordt voorrang gegeven aan maatregelen die de werking van de overeenkomst het minst verstoren en worden de maatregelen ingetrokken zodra de redenen waarom zij zijn genomen niet meer bestaan. De SP-fractie vraagt wanneer in het geval van Colombia over een uiterst geval gesproken kan worden dat opschorting van het akkoord rechtvaardigt. Hoeveel vakbondsactivisten, boerenleiders of vertegenwoordigers van inheemse volkeren moeten daarvoor vermoord worden? En in welk tijdsbestek? Of staat opschorting als maatregel hier niet in verhouding tot de schending? Voorzitter, ik ben zeer benieuwd naar de antwoorden.

*N

De heer **Schrijver** (PvdA): Voorzitter. Het is al de tweede keer dat wij dit jaar met de minister van gedachten kunnen wisselen over de totstandkoming, de inhoud en de toekomst van handels- en ontwikkelingsverdragen tussen de Europese Unie en haar lidstaten enerzijds en ontwikkelingslanden anderzijds. Dat is een groot genoegen. De vorige keer kreeg ik de indruk dat dit genoegen wederzijds was. Ik hoop dat de minister na afloop van dit debat datzelfde gevoel heeft.

Dergelijke overeenkomsten passen in het bredere geheel van overeenkomsten die de Europese Unie met ontwikkelingsregio's in de wereld probeert af te sluiten. Dit met het doel deze onder de reikwijdte van artikel XXIV van de Algemene Overeenkomst inzake Tarieven en Handel -- de GATT, nu onderdeel van het WTO-recht -- te brengen. We hebben de vorige keer al besproken dat dit niet van een leien dakje gaat, gezien het voorsnog uitblijven van de zes EPA's, de Economic Partnership Agreements, die bij de sluiting van het Cotonouoverdrag beoogd werden, en wel per uiterlijk 1 januari 2008. Dat betrof zes regio's in de zogenaamde ACS-groep (Afrika, het Caraïbische gebied en de Stille Oceaan). In de nuttige bijlage bij de memorie van antwoord -- dank voor de uitstekende kwaliteit van die memorie van antwoord -- bij het eerste wetsvoorstel zien we twee overeenkomsten uit 2009, respectievelijk met Zuid-Afrika en met Oost- en Zuidelijk-Afrikaanse landen die nog niet in de goedkeuringsprocedure zitten. Misschien kan de minister ons nog een korte update geven over de huidige stand van zaken met die EPA's.

Vandaag richten we ons op twee overeenkomsten met landen buiten de ACS-groep. In het algemeen juicht de Partij van de Arbeid de sluiting van deze overeenkomsten toe, omdat die zowel zien op verbetering van handelsmogelijkheden als ook een verbintenis zijn om duurzame ontwikkeling te bevorderen, armoede te bestrijden en mensenrechten te eerbiedigen. Het valt ons allereerst op dat de twee overeenkomsten veel gemeenschappelijke kenmerken vertonen, maar dat er ook wel wat verschillen zijn. De overeenkomst met de zes Midden-Amerikaanse landen is een associatieakkoord, die met Colombia en Peru is een handelsovereenkomst. Wat voor betekenis moeten wij aan dit verschil hechten? Is dit omdat eigenlijk een associatieakkoord met meerdere landen in het Andesgebied wordt nagestreefd, maar dat dit uitblijft omdat Bolivia en Ecuador dwarsliggen? Wij vragen de minister of er niet enig gevaar dreigt dat Europa deze Andeslanden tegen elkaar uitspeelt nu de EU apart in zee gaat met Colombia en Peru en inwerkingtreding van de reeds in 2003 tot stand gekomen overeenkomst inzake politieke dialoog en samenwerking tussen de EU en de vijf landen van de Andesgemeenschap is uitgebleven. Stel dat het alsnog lukt om met de Andesgemeenschap als geheel tot een akkoord te komen, hoe verhoudt deze overeenkomst met Colombia en Peru zich dan tot dat grotere geheel? Wij vragen de minister ook wat naar haar inschatting het mogelijke effect kan zijn van de recente toetreding van Bolivia en Venezuela tot de Mercosur-groep op de toekomst van de Andesgemeenschap als een EU-partner.

Een tweede in het oog lopend verschil is dat in de associatieovereenkomst met de zes Midden-Amerikaanse staten wel een artikel is opgenomen over de wenselijkheid dat zij partij worden bij het statuut voor het Internationale Strafhof en dat een dergelijke clause niet in het verdrag met Colombia en Peru is opgenomen. Ik vermijd maar

even de naam uit te spreken van de stad waar de overeenkomst tot stand is gekomen, voorzitter.

De **voorzitter**: Heel verstandig.

**

De heer **Schrijver** (PvdA): Mijn vraag aan de minister is opnieuw: welke betekenis moeten wij aan dit verschil hechten, nu er bijvoorbeeld wel soortgelijke bepalingen over mensenrechten, milieubescherming, ontwapening en nota bene over non-proliferatie en massavernietigingswapens zijn opgenomen? Alsof dat laatste een issue is in die regio! Wij hebben vastgesteld dat de clausule over het partij worden bij het statuut van het in Den Haag gevestigde Internationaal Strafhof meer en meer een standaardbepaling is geworden in door de EU gesloten vrijhandels- en associatieakkoorden. Om die reden hebben we schriftelijk de vraag gesteld of dat ook voor nieuwe vrijhandelsakkoorden met bijvoorbeeld China, Rusland of de VS gaat gelden. Ik begrijp best dat dit misschien een wat ongemakkelijke vraag is, maar nu we schriftelijk geen antwoord hebben gekregen, herhalen wij deze vraag vandaag. Het kan toch niet zo zijn dat we dergelijke bepalingen over het Internationaal Strafhof alleen proberen op te nemen in verdragsrelaties met landen die in een ongelijke relatie tot de EU staan?

Ik kom op een laatste verschil. De associatieovereenkomst met Midden-Amerika voorziet ook in culturele samenwerking. In de toch ook brede en zeer uitvoerige overeenkomst met Colombia en Peru hebben wij daar niets over kunnen terugvinden, terwijl er toch rijke culturele tradities bestaan die Europa en deze Latijns-Amerikaanse landen binden. Graag krijg ik een reactie op onze vragen over deze drie verschillen. De sluiting van deze overeenkomsten is ook ingegeven door de uitholling van het systeem van algemene tariefpreferenties, het APS- en het APS-plusregime van de Europese Unie dat op 1 januari 2014 ingaat. In de schriftelijke stukken heeft de minister gesteld dat alle betrokken landen er in feite in handelsmogelijkheden op vooruitgaan, met name ook door de liberalisering van de markttoegang voor een aantal gevoelige producten zoals rum, rietsuiker, bananen en rundvlees. Dat heeft echter wel enkele consequenties. Ik noem er drie.

Ten eerste heeft dit een geopolitieke consequentie. Lange tijd hebben wij de ACS-landen op dit terrein de status van de meest begunstigde partners -- our most preferred partners -- gegeven en hebben wij bijvoorbeeld de Afrikaanse en Caribische zogenaamde "eurobananen" opzettelijk beschermd tegen de moordende concurrentie van de dollarbananen uit de overige Latijns-Amerikaanse landen, die veelal door Amerikaanse multinationals zoals Chiquita en United Fruit Company op de wereldmarkt worden gebracht. In de schriftelijke stukken heeft de regering om die reden een lichte erosie van de tariefpreferentie niet uitgesloten. Onze vraag aan de regering is wat het

handelseffect is van deze nieuwe liberalisering op de positie van de ACS-staten, met name in het Caribisch gebied.

Ten tweede hebben wij een ontwikkelingspolitieke vraag. Wat is het effect van deze voortschrijdende liberalisering van de internationale handel op de bijzondere handelsprivileges die de minst ontwikkelde landen onder het initiatief Everything but Arms genieten, het zogenaamde "EBA"? Ik kom in Brussel en bij de Verenigde Naties nog steeds ambtenaren tegen die dit initiatief vanwege de hartstochtelijke pleidooien van de toenmalige minister, de ambtsvoorganger van minister Ploumen, nog steeds "Eveline barks again" in plaats van "Everything but Arms" noemen. Als nu meer en meer ontwikkelingslanden, waaronder de acht Latijns-Amerikaanse staten die we vandaag bespreken, ook vrijstelling van invoerrechten voor industrie- en visserijproducten krijgen, wat blijft er dan nog over van de voorkeursbehandeling voor de categorie van de minst ontwikkelde landen die het nog steeds erg zwaar hebben in de wereldeconomie?

Ten derde bespoedigen de nieuwe overeenkomsten het verdwijnen van de werking van het APS-plussysteem, de zogenaamde "bijzondere stimuleringsregeling voor duurzame ontwikkeling en goed bestuur" waarbij de Europese Unie extra algemene tariefpreferenties koppelt aan respect voor arbeidsnormen, milieunormen en goed bestuur. Natuurlijk juicht de Partij van de Arbeid het toe dat hiervoor een verdragsmatige verbintenis in de plaats komt om vijftien multilaterale arbeidsrechtelijke overeenkomsten en milieuovereenkomsten te respecteren. In een aantal staten waarop de overeenkomst betrekking heeft, is het echter heel dubieus gesteld met de vrijheid van vakorganisaties, met name in Guatemala en Honduras. Het is terecht dat SP-collega Elzinga daar reeds in de schriftelijke voorbereiding veel aandacht voor heeft gevraagd. Onze vraag is of de geïnstitutionaliseerde politieke samenwerking van het verdrag wel vergelijkbare beleidsinstrumenten biedt voor de EU en haar lidstaten om op te komen voor de eerbiediging van mensenrechten, inclusief vakbondsrechten, als onder het APS-plusregime dat de Europese Unie geheel zelf kon controleren, omdat het een unilaterale maatregel was. Een soortgelijke vraag hebben wij met betrekking tot de milieunormen. Het is ons opgevallen dat het APS-plusregime stopt op een totaal van 27 milieu-, arbeids- en mensenrechtenconventies en dit akkoord op 15. Kan de minister daar een toelichting op geven? Wat zijn de consequenties?

Wij juichen het toe dat onder de vleugels van dit verdrag met Midden-Amerika een raad inzake handel en duurzame ontwikkeling opgericht zal worden. Begrijpen wij het goed dat het hier gaat om duurzame ontwikkeling in de brede betekenis van het begrip, dus inclusief sociaaleconomische en ecologische dimensies evenals mensenrechtendimensies? Wij begrijpen dat overleg in de raad allereerst een zaak van regeringen is, zoals de regering in de schriftelijke voorbereiding schrijft. Ons is evenwel niet duidelijk

wie hier het primaat heeft. De heer Elzinga vroeg daar ook al naar. Is dit de Europese Commissie of zijn het de individuele lidstaten of allebei? Net zoals de minister achten wij het van groot belang dat ook maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven een inbreng in de raad inzake handel en duurzame ontwikkeling kunnen leveren. Ziet de minister daartoe kansen? Is de Nederlandse regering bereid, deze te bevorderen?

Bij de handelsovereenkomst met Colombia en Peru geldt een minder zware institutionele structuur. Wat bij het verdrag met Midden-Amerika de raad inzake handel en duurzame ontwikkeling is, is hier een subcomité. Wij vragen de regering hoe toch zo doeltreffend mogelijk ingezet kan worden op toezicht op de zogenaamde "non-trade concerns", de normen op het terrein van milieu, arbeid en mensenrechten, ook door Europese bedrijven. Hoe kan voorkomen worden dat Europese bedrijven betrokken raken bij de grootschalige en vaak illegale ontbossing, bij landroof en bij gedwongen verplaatsing van de lokale bevolking in deze twee landen? Welke mogelijkheden heeft Nederland om naast de Europese Unie vanuit de eigen speerpunten in het Nederlands ontwikkelingsbeleid bij te dragen aan de naleving van niet-handelgerelateerde bepalingen, met name op het terrein van milieu, arbeidsnormen en mensenrechten? Welke mogelijkheden heeft de minister om lokale initiatieven en capaciteitsopbouw te ondersteunen? Hoe kunnen de Europese Unie en ook Nederland deze landen bijstaan in de aanpak van drugshandel en de daaraan verbonden criminaliteit, waaronder het witwassen van crimineel geld?

Evenals collega Elzinga is mijn partij ook buitengewoon verontrust over de beknotting van de arbeidsrechten in Colombia. Terecht heeft FNV Mondiaal daar uitvoerig de aandacht voor gevraagd naar aanleiding van de totstandkoming van deze twee overeenkomsten. Om al deze redenen, maar zeker vanwege de laatste, ziet de Partij van de Arbeid met heel veel belangstelling de reactie van de regering tegemoet.

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. In het besef dat de inhoud van dit soort verdragen besloten wordt in Brussel en Tegucigalpa, in het besef dat de inhoudelijke afweging daarvan hier maar beperkt besproken kan worden, omdat die natuurlijk al op zo veel plekken is uitonderhandeld en besproken en met dank voor de antwoorden van de regering op eerdere vragen, kan ik mij eigenlijk heel goed aansluiten bij de bijdragen van mijn collega's Schrijver en Elzinga en die beschouwen als mede namens mijn fractie uitgesproken. Ik zou er dan ook verder het zwijgen toe kunnen doen, maar ik wil toch graag een enkel punt toevoegen en aanscherpen. Dat betreft met name de zorg die bij mijn fractie leeft over de niet-handelsaspecten zoals mensenrechten, arbeidsnormen en milieuaspecten, die reeds genoemd zijn. Op zichzelf

delen wij de visie dat handelsovereenkomsten de strijd voor mensenrechten, fundamentele vrijheden en dergelijke kunnen ondersteunen, maar de bottomline is de vraag of bijvoorbeeld Colombia al zo ver is dat dit ook gaat werken. Hoe kijkt de minister aan tegen het feit dat daar elke drie dagen een vakbondsactivist wordt vermoord, dat de arbeidsomstandigheden structureel beroerd zijn, dat kinderarbeid nog veelvuldig voorkomt en de sociale zekerheid ver te zoeken is? Wat antwoordt de minister aan de Colombiaanse vakbonden die ons oproepen om eerst de mensenrechtensituatie te verbeteren en dan pas vrijhandelspreferenties te bespreken?

In de behandeling is overigens bij herhaling gebleken dat er onduidelijkheid kan ontstaan bij de gedeelde bevoegdheden rond de non-trade concerns. Wat gebeurt er concreet wanneer Nederland constateert dat bijvoorbeeld de milieu- en arbeidsnormen in de akkoorden niet worden nageleefd? Ik krijg graag een wat concretere toelichting op de doorzettingsmacht die Nederland heeft op dit punt.

Zijn de afspraken over mensenrechten en duurzaamheid meer dan lippendienst in het geval een partner zich hier niet aan zou houden? Geven de verdragen de mogelijkheid om de economische samenwerking werkelijk op te schorten als de democratische ontwikkeling tekortschiet? Wat is daar voor nodig? Dit vroeg collega Elzinga ook. Kortom, hoe verhouden handel en duurzame democratische ontwikkeling zich, de facto en de jure, bij deze verdragen? In een iets groter kader, niet alleen wat deze concrete verdragen betreft, vraag ik of de minister bereid is, zich ervoor in te zetten dat met name de naleving van mensenrechten en de waarborging van fundamentele vrijheden voorwaardelijk worden voor het sluiten van handelsakkoorden. Ik overweeg een motie op dit punt. Ik krijg dus heel graag helderheid hierover van de minister.

Ten slotte vraagt mijn fractie zich af wie er nu precies beter wordt van dit type vrijhandelsakkoorden: de ontwikkelingslanden of de EU? Cui bono? Als ik het goed begrijp, regelen deze akkoorden bijvoorbeeld dat de intellectuele eigendomsrechten van farmaceuten verlengd worden. Dat ontnemt ontwikkelingslanden direct de mogelijkheid om een eigen farmaceutische industrie te ontwikkelen en zo te voorzien in betaalbare medicijnen voor de eigen bevolking. Ik snap dat dit prettig is voor Europese bedrijven, maar het kan schadelijk zijn voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld de gezondheidszorg bij onze partners. De vraag doemt op of deze vrijhandelsafspraken een wezenlijke bijdrage leveren aan een inclusieve, duurzame economische ontwikkeling of dat ze een nieuwe vorm van koloniaal imperialisme mogelijk maken. Hoe ziet de regering dit? Mijn fractie is benieuwd naar de antwoorden op deze vragen en de vragen die al door collega's gesteld zijn.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Ganzevoort. Wenst een van de leden in eerste termijn nog het woord? Dat is niet het geval.
**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Juridisch ouderschap vrouwelijke partner van moeder!

Aan de orde is de gezamenlijke behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het juridisch ouderschap van de vrouwelijke partner van de moeder anders dan door adoptie (33032);**
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap in verband met de wijziging van Boek 1 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek betreffende het ontstaan van het juridisch ouderschap van de vrouwelijke partner van de moeder anders dan door adoptie (33514 (R1998)).**

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie van harte welkom in de Eerste Kamer.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Franken** (CDA): Voorzitter. We spreken vandaag over een wetsvoorstel waarin de vrouwelijke partner van de moeder, de duomoeder, het juridisch ouderschap verkrijgt op basis van het afstammingsrecht. Concreet gezegd, maakt de wetswijziging het mogelijk dat de echtgenote van de moeder van rechtswege juridisch moeder wordt van het kind dat tijdens haar huwelijk is geboren als het is verwekt door een onbekende donor. Het kind stamt dan van rechtswege af van twee vrouwen.

Als er sprake is van een bekende donor kan de duomoeder het kind erkennen. Erkenning kan ook geschieden door de bekende donor zelf als hij niet de verwekker is van het kind maar wel, zoals dat in goed Nederlands heet, kan worden beschouwd als een donor die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind, een donor met "family life". De biologische moeder bepaalt aan wie zij toestemming geeft om te erkennen. De rechter kan de toestemming tot

erkenning vervangen op verzoek van de bekende donor (met family life) of ook van de persoon die als levensgezel van de moeder heeft ingestemd met een daad die de verwekking van het kind tot gevolg kan hebben gehad.

Wat is de reden van dit wetsvoorstel? Volgens de memorie van toelichting is het doel, de positie van kinderen die zijn geboren in een lesbische relatie zo veel mogelijk in overeenstemming te brengen met die van kinderen geboren in heteroseksuele relaties. Dat is een doelstelling die mijn fractie graag en volledig onderschrijft. De vraag is echter of de gekozen vorm of het middel om dit doel te bereiken juist is. Heeft men met een wijziging van het afstammingsrecht wel het geëigende instrument in handen?

Laten we eerst vaststellen voor welke functies van het ouderschap de gelijke behandeling tussen homoseksuele en heteroseksuele relaties al is gerealiseerd of gemakkelijk te realiseren is. In de eerste plaats heeft de duomoeder van rechtswege vanaf de geboorte van het kind samen met de moeder, die haar echtgenote of geregistreerde partner is, het gezag over dit kind. Dit betekent dat zij gezamenlijk de plicht en het recht hebben hun minderjarige kind te verzorgen en op te voeden. Hieruit spreekt niet alleen het belang van het kind bij een stabiele opvoedingsrelatie, maar blijkt tevens een emotionele band ten aanzien van een gezamenlijk te dragen verantwoordelijkheid.

Daarnaast kan de duomoeder al vóór de geboorte een verzoek tot adoptie van het kind van haar echtgenote/geregistreerde partner indienen, waarvoor in een lichte procedure met relatief weinig kosten is voorzien, die kan leiden tot terugwerkende kracht tot het tijdstip van de geboorte van het kind.

Wat betreft het naamrecht is er geen probleem, aangezien het kind de naam van de duomoeder, die het kind heeft geadopteerd, kan krijgen als beide ouders daarmee instemmen.

Voor het erfrecht is een eenvoudige handeling van een notaris voldoende, terwijl we mogen aannemen dat de Belastingdienst voor schenken of erven geen verschil zal maken ten aanzien van de duomoeder. De gelijke behandeling wordt ten aanzien van de nationaliteit geregeld bij het ook vandaag voorliggende wetsvoorstel 33514. Ook daarvoor is een wijziging van het afstammingsrecht niet nodig.

We zien uit de opstelling die ik hier weergaf, dat voor alle belangrijke aspecten van het sociale ouderschap gelijkstelling al mogelijk is gemaakt, zij het met de tussenstap van een qua procedure en kosten lichte adoptie.

Waarom is het dan toch nodig dat aan het biologisch ouderschap, zoals dat is neergelegd in het huidige afstammingsrecht, wordt getornd? Het rapport-Kalsbeek dat ten grondslag ligt aan het huidige wetsvoorstel, zegt hierover: "Op grond van het beginsel van gelijke behandeling kan het sociale ouderschap naast het vermoeden van biologisch ouderschap een plaats krijgen in het afstammingsrecht." (Zie bladzijde 20). En: "De tweede ouder mag dan geen biologisch ouder zijn

en is in dat opzicht niet gelijk aan de moeder en de biologische vader die het kind erkent, maar is wel een sociale ouder. De bescherming van dat sociale ouderschap prevaleert boven het vasthouden aan het haar ontbrekende biologische ouderschap." (Zie bladzijde 45).

Mijn fractie is van mening dat het biologische ouderschap niet zonder meer ten opzichte van het sociale ouderschap kan worden achtergesteld. Op dit biologische ouderschap is ons afstammingsrecht immers gebaseerd. Het afstammingsrecht betreft niet de primair sociale relatie die geen biologische relatie omvat, maar verbindt juist rechtsgevolgen aan de biologische situatie. De biologische situatie is een feitencomplex waaruit een recht of rechten kunnen worden afgeleid. Als binnen de relatie van twee vrouwen een kind wordt geboren, is voor de figuren van ouderschap van rechtswege of van erkenning de niet-biologische situatie van de moeder aan de orde. Daar valt het afstammingsrecht buiten. Het is het verschil tussen natuur, een bloedverwantschap en dat is een gegeven, en cultuur, een menselijke constructie waarvoor wij regels kunnen maken.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik wil het graag even scherp krijgen. Ik hoorde de heer Franken ervoor pleiten dat het biologisch ouderschap eigenlijk primaat moet hebben in het afstammingsrecht. Ik vraag de heer Franken even te reflecteren op de vraag hoe dat zit met een huwelijk tussen man en vrouw waarin inderdaad dat vermoeden van biologisch ouderschap bestaat maar dat vermoeden ook wordt doorgezet in die gevallen waarin duidelijk is dat het biologisch ouderschap niet bij de echtgenoot ligt maar dat deze slechts heeft ingestemd met dat ouderschap. Waarom kan in de opvatting van de heer Franken in dat geval wél van biologisch ouderschap als afstammingsrechtelijk beginsel worden afgeweken en als het om lesbische stellen gaat niet?

De heer **Franken** (CDA): Ik heb niet gezegd dat het biologisch ouderschap boven het sociale ouderschap zou moeten worden gesteld. Mevrouw De Boer citeerde mij niet helemaal goed. Ik heb gezegd dat het biologische ouderschap niet zonder meer ten opzichte van het sociale ouderschap kan worden achtergesteld. Het gaat hier om twee heel verschillende grootheden. Ik denk dat ik dat het beste kan samenvatten zoals ik dat heb gedaan in de zin die ik uitsprak toen mevrouw De Boer naar de interruptiemicrofoon liep. Ik heb gezegd dat het gaat om het verschil tussen natuur, bloedverwantschap, een gegeven dat wij niet kunnen veranderen, en cultuur. Cultuur is een menselijke constructie en daarvoor kunnen wij regels maken. Dat is het verschil. Ik zeg niet dat het een hoger is en het andere lager. Ik ga hierop in het vervolg van mijn betoog nog even verder in.

Wanneer we nu spreken over relaties tussen personen waarvoor rechtsbetrekkingen kunnen worden vastgesteld, hanteert mijn fractie als het over personen van gelijk of van verschillend

geslacht gaat, een drietal uitgangspunten. Ik heb het nu over het onderwerp cultuur, zeg ik tegen de interveniënte van zojuist.

Ten eerste: mensen verschillen van elkaar in veel opzichten, zoals geslacht en seksuele geaardheid, maar zij zijn wezenlijk gelijkwaardig.

Ten tweede: relaties c.q. levensverbintenissen zijn eveneens gelijkwaardig. Waar twee mensen elkaar trouw willen zijn, duurzame verantwoordelijkheid willen dragen voor elkaar en gezamenlijk voor de samenleving, hebben zij recht op publieke erkenning van die lotsverbondenheid. De gelijkwaardigheid van een homoseksuele relatie aan een man-vrouwrelatie betekent niet dat zij identiek zijn. Het samen krijgen van kinderen is slechts mogelijk in man-vrouwrelaties. Daarmee zijn homoparen in dat opzicht niet minder, zijn heteroparen in dat opzicht niet beter, maar zijn zij anders, verschillend, niet gelijk.

Ten derde: voor het waarborgen van de warmte, liefde en geborgenheid van een kind is het nodig dat het opgroeit in een stabiele relatie. Dat kunnen zowel relaties zijn van de ouders uit wie het kind voortkomt, als relaties van personen van verschillend of van gelijk geslacht. Voor de overheid dient daarbij dan leidraad te zijn dat niet de belangen van ouders of verzorgers prevaleren, maar de rechten en belangen van het kind tot gelding kunnen komen.

Vanuit dit vertrekpunt menen wij dat de gelijkwaardigheid van diverse vormen van ouder-kindrelaties kan worden bewerkstelligd door een regeling van het sociaal ouderschap sui generis. Men zou daarvoor kunnen uitgaan van het gezagsrecht, met een aanvulling voor de situaties waarbij ouderschap buiten het gezag in de maatschappij een rol kan spelen. Dat wil zeggen een catalogus van de relaties met de rechten en plichten van de partners ten opzichte van het kind en ten opzichte van elkaar. Voor het afstammingsrecht zien wij het biologisch ouderschap als uitgangspunt. Dit dient het belang van het kind, voor wie de bekendheid met zijn afstammingsgegevens van uitermate groot belang is. Maar dit neemt niet weg -- ik zeg het nog eens -- dat alle vormen van sociaal ouderschap goed moeten worden beschermd en zo nodig worden versterkt, steeds met als hoofddoel het dienen van het belang van het kind.

Ik zit met deze redenering op de lijn van de Raad van State, dat we niet zomaar de regel moeten loslaten dat voor de vestiging van familierechtelijke betrekkingen zo veel mogelijk wordt aangesloten bij de biologische afstamming. Mevrouw Quik heeft dat genoemd: "De Marx-visie dat de biologische ouders belangrijker zijn dan de juridische regeltjes die wij met elkaar bedacht hebben." Bovendien moeten we er serieus rekening mee houden dat de in dit wetsvoorstel opgenomen regeling in het buitenland niet zal worden erkend. Het EHRM heeft overigens op 7 mei 2013 een beroep op discriminatie door twee getrouwde moeders ten opzichte van heteroseksuele partners die bij het huwelijk van rechtswege het ouderschap kregen terwijl dit niet gold voor de

eerstgenoemden, afgewezen. De staatssecretaris laat trouwens in dit wetsvoorstel de relatie van twee mannen buiten beschouwing. Daarvoor zouden bij aanneming van dit wetsvoorstel wel discriminatiegronden kunnen worden aangevoerd. En ten slotte moeten we niet veronachtzamen dat de voorliggende regeling anoniem donorschap stimuleert; een uiterst ongelukkige aanpak, gezien vanuit het belang van het kind dat immers recht heeft op de informatie over zijn biologische afstamming, zoals duidelijk is af te leiden uit artikel 8 EVRM en artikel 7 van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

Ik vraag mij dan ook af of het niet de voorkeur verdient om op dit moment niet op de weg van dit wetsvoorstel verder te gaan, maar eerst eens de titels 11 en 14 van Boek 1 BW, die een uiterst rommelige en onoverzichtelijke indruk maken met vele soorten vaders en moeders, door een staatscommissie te laten bezien of misschien zelfs te laten herzien, zoals mevrouw Quik dat al enige keren heeft uitgesproken en u, voorzitter, dat aan het slot van de deskundigenbijeenkomst van 18 juni van dit jaar naar voren hebt gebracht. Mevrouw Quik zal daarop nader ingaan en ik steun haar van harte. We zouden door middel van zo'n commissie een voorstel kunnen krijgen voor een heldere en overtuigende regeling voor het sociale ouderschap. Dat zou een heel belangrijke stap vooruit zijn.

Voorzitter. U bent al aan het inlopen op het programma. Ik heb u daarbij een handje geholpen. Ik wacht met belangstelling het antwoord van de staatssecretaris af op deze suggestie en op mijn overige vragen die misschien wel een beetje verstopt waren hier en daar. De staatssecretaris zal de vragen er ongetwijfeld uithalen.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Mevrouw de voorzitter. In 1998 is het afstammingsrecht herzien. Daarbij is in sterkere mate dan voorheen aansluiting gezocht bij de natuurlijke afstamming. De begrippen wettig en onwettig kind verloren hun betekenis. Op het gebied van het ouderlijk gezag werd in latere wetgeving aansluiting gezocht bij de sociale werkelijkheid. De partner van de ouder die geen afstammingsband heeft met het kind kon sindsdien wel het ouderlijk gezag verkrijgen. En in 2001 werd dit uitgebreid tot het gezamenlijk gezag van de ouder en partner in verband met de openstelling van het huwelijk voor homo- en lesboparen. Door het gezag bij geboorte aan beide partners van rechtswege toe te kennen, kreeg het kind een betere bescherming. Dat ging ook gelden voor partners binnen een geregistreerd partnerschap. In 2005 werd voor de meemoeder de adoptie van het kind dat werd geboren in het huwelijk van twee vrouwen versoepeld. Nu behandelen we het wetsvoorstel waarbij de vrouwelijke partner van de biologische moeder van rechtswege moeder wordt. De adoptieprocedure die deze duomoeder nu nog moet doorlopen werd als te belastend ervaren. Met

dit wetsvoorstel zal die adoptieprocedure overbodig worden.

Het is altijd weer boeiend te zien waar we vandaan komen voordat we met nieuwe wetgeving verdergaan. De vraag die we ons daarbij vandaag moeten stellen is: hoe past dit wetsvoorstel in de ontwikkeling van het familierecht? Door de veelvoud van samenlevingsvormen lijkt dit soms behoorlijk verwarrend te worden. Het gaat niet alleen om ouderschap maar ook om de gevolgen daarvan in bijvoorbeeld het recht op onderhoud, het erfrecht en de nationaliteit.

Het onderwerp van vandaag is van groot belang voor duomoeders en ik zal hen en de staatssecretaris wat de fractie van D66 betreft niet in onzekerheid laten over de uitkomst van onze bijdrage aan het debat. Wij zullen het wetsvoorstel steunen, zij het met de aantekening dat wij dit wetsvoorstel zien als een tussenstap op weg naar een verdere herziening van het familierecht. Dat is van belang juist in verband met die veelvoud aan samenlevingsvormen, bijvoorbeeld in meerouderschapsverbanden, alles ook met het oog op de verwekkers die een ouderschapsband beogen en vooral ook met het oog op de belangen van de aan hen toevertrouwde kinderen. Het gaat dan niet alleen om kinderen in het gezin van twee vrouwen, ook twee mannen willen kinderen en er zijn drieouderrelaties te bedenken tussen twee mannen die de vaderrol willen vervullen en een vrouw of tussen twee mannen en twee vrouwen en een bekende donor die eveneens graag vader wil zijn, en dat alles zo mogelijk van rechtswege. Het zou mooi zijn als de overheid daarop met passende wetgeving zou reageren. In het debat van vandaag wil ik daarom het onderwerp ook in breder verband bespreken. Een paar punten licht ik eruit.

1. De staatssecretaris acht dit wetsvoorstel een logisch vervolg op de reeks van wetgeving die ik al kort heb samengevat. Of dit een logisch vervolg is, is de vraag. Je kunt het ook een dijkdoorbraak noemen. De Raad van State noemt dit wetsvoorstel een stelselwijziging en stelde zich op het standpunt dat deze ingrijpende wijziging opnieuw een integrale afweging van belangen vereist van alle bij het afstammingsrecht betrokkenen. Ik kom daarover nog te spreken. Natuurlijk is verdedigbaar dat de ontwikkeling van het gezagsbegrip op sociale gronden aan dit wetsvoorstel heeft meegewerkt, maar dat neemt niet weg dat tot nu toe het afstammingsrecht gebaseerd is geweest op biologische afstamming. Daarom noemt de Raad van State dit wetsvoorstel een ingrijpende wijziging. Biologisch ouderschap wordt met dit wetsvoorstel uitgebreid tot het sociale ouderschap. Dat is in het familierecht, los van de ontwikkeling van het ouderlijk gezag, een nieuw begrip. Ik vraag de staatssecretaris niet om op dit punt te reageren, want dat is in de schriftelijke voorbereiding al gebeurd, maar ik wil dit wel graag markeren.

2. Het verkrijgen van het meemoederschap van rechtswege is in het wetsvoorstel gebaseerd op de wettelijke fictie van de gehuwde status van de vrouwen. Deze wettelijke fictie wordt dan gelijkgesteld aan de wettelijke fictie van het

vaderschap in gehuwde status. De wettelijke bepaling is immers: vader is hij die tijdens de geboorte met de biologische moeder gehuwd is. Om de gelijkstelling te onderstrepen wordt verwezen naar het ontstaan van ouderschap door kunstmatige inseminatie door een onbekende donor, ook in een heteroseksuele verhouding. De gehuwde vader hoeft immers niet de biologische vader te zijn. We dienen ons daarbij te realiseren dat deze wettelijke fictie er naar de letter heel goed uitziet maar in de praktijk toch ver weg staat van de realiteit. Want hoeveel kinderen worden er in een heteroseksuele relatie door een onbekende donor verwekt? Volgens de cijfers van de Stichting Donorgegevens gaat het in de laatste jaren om gemiddeld 500 inseminaties per jaar. Dat zijn er op het totale aantal geboortes per jaar, namelijk tegen de 180.000, niet al te veel. In dit getal zijn uiteraard niet de anonieme donoren opgenomen. Die zullen dat getal aanzienlijk beïnvloeden maar dat aantal weten we niet.

3. Het maakt nogal verschil of de gehuwde vrouwen kiezen voor een onbekende of een bekende donor. Alleen in het eerste geval wordt de meemoeder van rechtswege moeder. Bij een bekende donor is dat weer anders. Het meemoederschap wordt dan niet van rechtswege verkregen. De meemoeder zal het kind met toestemming van de biologische moeder kunnen erkennen. Die zal de biologische moeder naar verwachting graag geven, want zij hebben het kind immers samen gewild. Ook de bekende donor kan het kind erkennen. In beginsel heeft hij gelijke rechten, maar omdat het wetsvoorstel vasthoudt aan het twee-oudersysteem, zal hij in de competitie moeten met de meemoeder. Wordt het de verwekker of de meemoeder? Die competitie leidt er naar verwachting toe dat de verwekker buitenspel komt te staan. Voor hem is er binnen het huwelijk van twee vrouwen als meemoeder geen plaats. De mogelijkheid voor hem om het vaderschap op te eisen lijkt dan kansloos.

Waar leidt dit alles toe? Tot het standpunt dat het twee-oudersysteem in het licht van de maatschappelijke ontwikkelingen achterhaald is en dat we verder moeten nadenken over nieuwe ontwikkelingen en nieuwe systemen van afstammingsrecht, zowel in biologische als in sociale zin, ook binnen andere samenlevingsverbanden. Ik noem als het over gelijkstelling gaat als voorbeeld de biologische moeder en twee gehuwde mannen, die met dit wetsvoorstel niets opschieten. Zij moeten allebei de weg van adoptie volgen om vaderschap te verwerven. Maar het gaat ook over wensouders en draagmoeders en hun partners, die hun afspraken liefst wettelijk geconsolideerd zouden zien. Dit zijn hun belangen, maar die zijn nauw verbonden met - en dat is nog veel belangrijker -- het belang van het kind. Want dat belang moet het zwaarst wegen. Daartoe dient ook de overheid op grond van artikel 7 IVRK toe te zien. Daarin staat: "Het kind dient zoveel mogelijk te worden verzorgd en opgevoed door degene van wie het afstamt." Ook bij het sociale ouderschap blijft biologische afstamming een belangrijke rol spelen. Een kind wil weten uit

wie hij of zij is geboren, maar met dit wetsvoorstel is het voor duomoeders aantrekkelijk om voor een onbekende donor te kiezen. Moeders maken geen bastaards maar het kind kan het recht niet worden ontzegd om ook te weten wie zijn vader is. Ouders zijn verplicht het kind daarover te informeren. Het probleem gaat bovenal over de kenbaarheid van de onbekende donor. Nu heeft het kind volgens de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting pas vanaf 16 jaar het recht om de donorgegevens te verkrijgen. 16 jaar is in de normale ontwikkeling van een kind rijkelijk laat. De nieuwsgierigheid naar de eigen afkomst start veel eerder. Mijn fractie zou deze leeftijd naar beneden willen bijstellen. Graag hoor ik van de staatssecretaris of hij daartoe een wetswijziging overweegt.

Ik ga het hierbij niet hebben over de anonieme donor, want dat is een onoplosbaar probleem. De anonieme donor is, anders dan de onbekende donor, niet bij de Stichting donorgegevens kunstmatige bevruchting geregistreerd. Zaad van een anonieme donor komt vaak van een buitenlandse donorbank. De kinderen die door deze donoren worden verwekt, zullen hun vader niet of heel moeilijk kunnen vinden. Er worden jaarlijks duizenden geboorteakten met "vader onbekend" opgemaakt. Er gaan in het belang van het kind stemmen op om dit laatste te verbieden en vrouwen te verplichten om de vader bekend te maken. Ik realiseer mij heel goed dat dit een onoplosbaar probleem is, maar toch zou ik hierop graag een reactie van de staatssecretaris krijgen.

Er valt nog veel meer te zeggen, maar ik ga afronden. Omdat het twee-oudersysteem aan verdere ontwikkeling van het biologische afstammingsrecht in de weg staat, zou mijn fractie graag zien dat hierover verder wordt nagedacht. In de hoorzitting is al gevraagd naar en gesproken over de wenselijkheid van een brede staatscommissie die de regering zou moeten adviseren over de herziening van het familierecht. Mijn fractie zou een voorstander zijn van de benoeming van een dergelijke commissie. Mevrouw Vonk, een van de sprekers bij de hoorzitting van 18 juni, heeft in het Nederlands Juristenblad van vorige week een belangrijke voorzet gegeven voor dit plan, zelfs met inbegrip van de vragen die door de staatscommissie onderzocht zouden kunnen worden. Ik neem aan dat de staatssecretaris dat artikel ter voorbereiding van dit debat heeft gelezen, maar ik ben graag bereid hem een kopie te verstrekken. Omwille van de tijd zal ik de vragen uit dat artikel nu niet voorlezen. Zij zullen misschien nog aan de orde komen. Ik ben in ieder geval benieuwd naar het antwoord van de staatssecretaris op dit punt.

Voorzitter: Linthorst

*N

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Voorzitter. De PvdA-fractie is ingenomen met de beide wetsvoorstellen die wij vanmiddag in deze Kamer gecombineerd bespreken. Het wetsvoorstel inzake het lesbisch ouderschap regelt dat de vrouwelijke partner van de moeder, hierna door mij aan te duiden als de duomoeder, het juridisch ouderschap kan verkrijgen via het afstammingsrecht. Dit betekent dat de duomoeder juridisch ouder kan worden zonder dat daarvoor de rechter hoeft te worden ingeschakeld. De duomoeder wordt volgens dit wetsvoorstel van rechtswege de juridisch ouder van een kind indien zij de echtgenote is van de moeder van het kind en het kind tijdens het huwelijk is geboren met behulp van sperma van een onbekende donor in de zin van de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting. Het kind stamt dan van rechtswege af van twee vrouwen. Zijn de moeder en de duomoeder niet gehuwd en/of is er sprake van een bekende donor, dan wordt de duomoeder niet van rechtswege juridisch ouder, maar kan ze juridisch ouder worden door erkenning.

Aan het juridisch ouderschap zijn rechtsgevolgen verbonden, onder meer voor de nationaliteit van het kind. In het wetsvoorstel inzake de wijziging van de Rijkswet op het Nederlanderschap wordt geregeld dat de duomoeder het Nederlanderschap kan doorgeven aan haar kind. Dit wetsvoorstel is derhalve noodzakelijk voor de inwerkingtreding van het wetsvoorstel inzake het lesbisch ouderschap.

Tot dusver heb ik nog niet meegemaakt dat er vanuit de samenleving zo reikhalzend wordt uitgezien naar de inwerkingtreding van een wetsvoorstel als in dit geval. Uit de diverse brieven die ik heb ontvangen, maar ook uit de petitie die vandaag aan de woordvoerders is aangeboden, blijkt hoezeer er door een groot aantal potentiële duomoeders en hun vrouwelijke partners wordt gewacht op de Wet lesbisch ouderschap. Naar huidig recht kan de duomoeder alleen door adoptie juridisch ouder van het kind worden. Volgens de regering kleven er aan de adoptieprocedure praktische en emotionele bezwaren. Uit de talrijke indringende brieven die ik heb ontvangen van potentiële duomoeders of hun partner, maar ook van vrouwen die de adoptieprocedure reeds hebben doorlopen, blijkt dat het voor veel vrouwen een kostbare en met veel onzekerheden omgeven procedure is, die zij bij elk kind dat in hun relatie geboren wordt, opnieuw moeten volgen.

Een van deze vrouwen schreef mij het volgende. "De adoptieprocedure hebben wij gestart in het tweede trimester van mijn zwangerschap, om ons ervan te verzekeren dat de adoptie met terugwerkende kracht tot de datum van de geboorte zou worden uitgesproken. Een adoptie kan alleen worden uitgesproken over een geboren en levend kind; tijdens een zwangerschap zal dus geen uitspraak worden gedaan door de rechter. Zoals u weet, verlopen niet alle zwangerschappen goed en is het mogelijk dat een kindje komt te overlijden tijdens de zwangerschap. Deze bijzonder pijnlijke situatie is door Wilma Eusman aan u toegelicht tijdens de deskundigenraadpleging. Gelukkig is dit

ons bespaard gebleven," zo besluit de briefschrijfster. Het duurde na de geboorte van haar kind echter nog een maand of drie voordat de rechter de adoptie uitsprak en vervolgens nog weer enkele maanden voordat de duomoeder als ouder was bijgeschreven op de geboorteakte door de ambtenaar van de burgerlijke stand. Uit de informatie die wij voor de deskundigenbijeenkomst van mevrouw Eusman hebben ontvangen, blijkt dat een dergelijk tijdsverloop tussen de geboorte van het kind en de bijschrijving op de geboorteakte bepaald geen uitzondering is en dat dit tot vervelende complicaties kan leiden.

De PvdA-fractie ziet als groot voordeel van dit wetsvoorstel dat het regelt dat duomoeders op eenvoudige en snelle wijze of zelfs van rechtswege juridisch ouder van het kind worden. Hiermee wordt bijgedragen aan bescherming van het kind en erkenning van het gezin waarin het kind opgroeit. Ik heb in mijn schriftelijke vragen aan de regering aandacht gevraagd voor het feit dat diverse andere vormen van sociaal ouderschap niet geregeld worden door dit wetsvoorstel. Tijdens de deskundigenbijeenkomst die in deze Kamer over het wetsvoorstel inzake lesbisch ouderschap heeft plaatsgevonden, is gesproken over de rommelige staat van het familierecht. Er is in de afgelopen jaren veel stukje voor stukje geregeld, maar tegelijkertijd zijn belangrijke kwesties, zoals draagmoederschap, eiceldonatie en meerouderschap niet geregeld. We zouden nu dus kunnen zeggen dat er niet nog een lapje aan de lappendeken van het familierecht moet worden toegevoegd, maar dat er eerst een fundamentele beschouwing en advisering door een staatscommissie zou moeten komen. Tijdens de deskundigenbijeenkomst is hierover uitvoerig gesproken en alle deskundigen waren het erover eens dat er een staatscommissie moet komen. Drie van de vier deskundigen vonden dat het ook beide kan: een staatscommissie aan het werk zetten én dit wetsvoorstel aannemen. Professor Vlaardingerbroek verwoordde het aldus: dan hebben wij in elk geval weer een stukje geregeld voor de mensen die op dit moment feitelijk behoefte hebben aan een regeling.

De heer **Franken** (CDA): Mevrouw Beuving zegt, de heer Vlaardingerbroek citerend: dan is er weer een stukje geregeld. Moeten wij twee mannen dan helemaal buiten beschouwing laten? Dat stukje zou dan ook geregeld moeten worden. Anders zouden zij, na een regeling in ons land, ook naar het hof kunnen gaan. Verwacht u dan een andere uitspraak dan die van 7 mei van dit jaar?

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Er zijn, zoals ik al zei, inderdaad diverse andere vormen van sociaal ouderschap die door dit wetsvoorstel niet geregeld worden. Die sociale ouders, bijvoorbeeld twee mannen die een kind opvoeden, moeten wachten op hetgeen er in de toekomst wellicht voortkomt uit het werk van de staatscommissie. Tijdens de deskundigenbijeenkomst heb ik, zoals de heer

Franken wellicht nog weet, aan de deskundigen de vraag voorgelegd waarom die andere soorten sociale ouders wel kunnen wachten op een regeling en duomoeders niet. Daar is een in mijn ogen heel helder en overtuigend antwoord op gekomen, namelijk dat de situatie van twee moeders van wie de ene de biologische moeder is, dus de vrouw die het kind heeft gebaard, heel duidelijk en overzichtelijk is en heel dicht aanligt tegen het huidige afstammingsrecht. Daarvoor hoeft niet ongelooflijk veel overhoop gehaald te worden. In een relatie van twee vrouwen is een van de twee de barendende vrouw en daarmee de biologische moeder. Daarover is geen discussie. Die hoeft je niet uit haar rol te zetten. Bij twee mannen ligt dat heel anders. Dan zal er waarschijnlijk een draagmoeder in het spel zijn. Op de een of andere manier moet je daarvoor een oplossing vinden. Daarvoor moet een veel fundamenteelere aanpak worden gekozen. Vandaar dat ik ervan overtuigd ben dat dit stukje met dit wetsvoorstel nu prima kan worden geregeld.

De heer **Franken** (CDA): Mijn vraag blijft toch overeind. Er wordt nu een fictie ten aanzien van de moeder geaccepteerd. Waarom wordt er dan geen fictie ten aanzien van de vader geaccepteerd? Als u gelijke behandeling wilt, spreekt dat toch voor zich?

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Ik heb het niet over de boeg van gelijke behandeling gegooid. Ik heb gezegd dat hier nu een deel van het afstammingsrecht wordt gewijzigd dat voorziet in een heel grote behoefte in de praktijk. Daarvoor is geen fundamentele aanpassing van het afstammingsrecht nodig, maar wordt een stapje gezet dat vrij nauw aansluit bij het huidige systeem. Ik zie het probleem van de heer Franken dus niet zo. Natuurlijk zou ook ik graag willen dat recht wordt gedaan aan allerlei andere vormen van sociaal ouderschap, maar het is goed dat de staatscommissie daartoe haar werk kan doen en dat we dan bezien wat er in de toekomst aan voorstellen aan ons wordt voorgelegd.

Voorzitter. Ik vervolg mijn betoog. Ik haalde zojuist de woorden van professor Vlaardingerbroek aan, die zegt dat het mooi zou zijn als er nu toch weer een stukje wordt geregeld voor de mensen die daar in de praktijk op zitten te wachten. We hebben het dan specifiek over de kwestie van de duomoeders. Een briefschrijfsters liet mij weten: "Afgelopen week heb ik de opname van de deskundigenraadpleging met belangstelling teruggekeken. De moed zank mij in de schoenen toen het gesprek in de richting ging van "de rommelige staat van het afstammingsrecht". Ik weet heel goed dat de rol van uw senaat is om te toetsen of het wetsvoorstel technisch goed in elkaar zit. Maar enkel en alleen dit wetsvoorstel heeft het afstammingsrecht niet rommelig gemaakt". En zo is het! De PvdA-fractie is van mening dat de lappendeken, het bouw pakket of welke andere metaforen er inmiddels gebezigd zijn voor de staat van het familierecht, niet als argument of zelfs als

excuus mag worden gebruikt om de voorliggende wetsvoorstellen niet of nog niet aan te nemen. Dit neemt niet weg dat ook mijn fractie aanleiding ziet voor een staatscommissie die gaat bezien hoe het familierecht bij de tijd kan worden gebracht. Graag vernemen wij van de staatssecretaris hoe hij hier tegenaan kijkt. Ik wacht het antwoord van de staatssecretaris met belangstelling af.

*N

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Dit wetsvoorstel heeft een lange voorgeschiedenis. Het regelt de laatste losse eindjes aan het sociaal ouderschap van de duomoeder, namelijk het erfrecht en de nationaliteit. Alle andere aspecten van het ouderschap waren voor de duomoeder al eerder geregeld. Dat is goed. Wij staan een goede regeling van sociaal ouderschap voor, voor lesbische vrouwen en voor homomannen, voor homoseksuele vrouwen en mannen die gezamenlijk hun kinderen willen grootbrengen en voor een donor die een rol wil spelen in het leven van het met zijn medewerking verwekte kind. Wij leven in een pluriforme samenleving en er is maatwerk nodig om de verhoudingen tussen ouders en kinderen daarin goed te regelen.

Het is jammer dat dit voorstel speciaal en alleen voor de gehuwde of geregistreerde duomoeder iets regelt, in plaats van een specifieke juridische regeling in het leven te roepen voor alle sociale ouders. Ik kom daarover later in mijn bijdrage nog te spreken. Een onderliggend probleem is dat we vandaag weer een partiële wijziging in familierecht aanbrengen zonder dat we de bredere context van het familierecht tegen het licht houden. Er zijn op dit moment veel vormen van sociaal ouderschap waarvoor de bestaande regulering van verantwoordelijkheden voor kinderen, erfrecht en nationaliteit geen adequate oplossing biedt en er ontstaan nog steeds nieuwe wijzen van voortplanting en gezinsvorming waarvoor geen adequate juridische regeling bestaat. Dit roept de vraag op of we moeten doorgaan op de huidige manier, waarbij steeds als het ware hapsnap wijzigingen in het familierecht worden aangebracht, of dat we ook de verhouding tussen juridisch, biologisch en sociaal ouderschap in onderlinge samenhang in wetgeving moeten bezien. De SP-fractie denkt dat het de hoogste tijd is voor dat laatste. Deelt de staatssecretaris deze opvatting? Ik kom hier aan het einde van mijn betoog op terug.

Het voorstel dat wij vandaag behandelen, kiest voor het in het leven roepen van een specifieke regeling voor gehuwde of geregistreerde duomoeders. Dat zou op zichzelf een stap in de goede richting kunnen zijn, ware het niet dat de gekozen vorm geen recht doet aan de belangen van het kind. Door de fictie te introduceren dat de duomoeder het kind verwekt heeft, wordt de donor, de verwekker, kortom de biologische vader als het ware uit het leven van het kind weggeschreven. Kinderen hebben recht op een moeder én een

vader. Dit existentiële recht is vastgelegd in artikel 7 van het Internationaal verdrag inzake de rechten van het kind en is tot nog toe steeds uitgangspunt geweest van de ordening die het familierecht hanteert. De uitzonderingen die het Burgerlijk Wetboek op dat principe heeft gecreëerd hebben tot doel ervoor te zorgen dat het kind twee ouders heeft. Daarbij heeft het biologische ouderschap steeds voorop gestaan en er is steeds voorzien in een procedure om het kind juridisch met zijn biologische vader in verwantschap te verbinden.

De voorgestelde regeling voldoet nog steeds aan dat principe waar het gaat om de bekende donor, zij het dat daarbij ook sprake is van een groot probleem. Ik kom daar nog op terug. De staatssecretaris is van mening dat de voorgestelde regeling ten aanzien van kinderen verwekt door kunstmatige donorbevruchting als bedoeld in de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting nog steeds aansluit bij de huidige ordening van het familierecht, omdat het aansluit bij de regeling van de instemmende levensgezel.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik hoor mevrouw Quik-Schuijt zeggen dat de huidige regeling van het familierecht waarborgt dat de verwekker van het kind, de biologische vader, een band kan opbouwen met zijn kind. Hoe ziet zij dat in de situatie waarop dit wetsvoorstel is geënt, namelijk het huwelijk van een man en een vrouw waarin met behulp van een bekende donor een kind wordt verwekt? In die situatie bestaat die mogelijkheid volgens mij niet.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Zeker wel. Het is nu zo geregeld, behalve in geval van de instemmende levensgezel, dat het kind altijd een procedure kan voeren om zijn biologische vader ook als juridisch vader te laten aanmerken.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Maar ik heb het juist over de gevallen van de instemmende levensgezel. Over die gevallen hebben we het immers hier.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): In de 32 jaar dat ik rechter was, heb ik nog nooit een procedure gezien betreffende de instemmende levensgezel. Dat is dus een dode letter. En ...

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Dus misschien is het wel niet zo'n probleem als ...

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Mag ik mijn antwoord even afmaken? De regel is gemaakt om het kind te beschermen. Die stamt namelijk uit de periode dat we vonden dat een kind twee ouders moest hebben. Dat idee hebben we inmiddels verlaten.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Als je uitgaat van het perspectief van gelijke behandeling, zie ik niet zo goed waarom een verwekker die een heterostel helpt om een kind te krijgen anders beschouwd zou moeten worden dan een verwekker die een lesbisch stel helpt om een kind te krijgen.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Nee, dat is niet anders. Het zou totaal hetzelfde moeten zijn. Ook in geval van een kind binnen het huwelijk verwekt door "de melkboer", zoals we vroeger zeiden, kan dat kind altijd zeggen: dit is mijn vader niet, ik wil dat mijn biologische vader, mijn verwekker, wordt aangemerkt als mijn juridische vader.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Maar het gaat natuurlijk om de situatie, ook tijdens het huwelijk, waarin er geen mogelijkheid is voor het kind om een band op te bouwen met zijn verwekker. We hebben het immers niet alleen over de melkboer, maar ook over stellen die geen kinderen kunnen krijgen en die daarvoor de hulp van iemand anders inroepen, die al dan niet een rol wil spelen in het leven van het kind.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Ik ben er voorstander van om ook dan ouders de plicht op te leggen om het kind te informeren over zijn afkomst. Dat is nog niet geregeld, niet in dit wetsvoorstel en niet voor heteroseksuele ouders. Het is echter iets waarover de rechtspraak na het Marckxarrest heel duidelijk is geweest: het kind moet te allen tijde die mogelijkheid kunnen hebben. Als de ouders het kind niet vertellen dat het door een ander is verwekt, heeft het kind die mogelijkheid dus niet. Dat betekent dat we misschien een keer in de wet moeten vastleggen dat het kind ook dat recht heeft. De wetgever heeft nog nooit met zoveel woorden vastgelegd dat de ouders de plicht hebben om het kind in te lichten over wat er gebeurd is. Dat is een gedachte die nog niet zo heel lang leeft; vroeger dacht men dat als het kind het niet weet, het er ook geen last van heeft, maar langzamerhand weten we veel meer over hoe adoptiekinderen het voelen. In geval van adoptie is vanaf het begin gezegd dat je de adoptiekinderen moet informeren, ook als het blanke kindjes zijn bij blanke ouders en ze niet zien dat hun vader niet hun verwekker is, zoals in geval van zwarte kindjes bij blanke ouders. Er is in geval van adoptie steeds gezegd dat kinderen het recht hebben om te weten waar zij vandaan komen. Dat is niet anders dan voor kinderen die binnen een huwelijk door een ander zijn verwekt. Ik zou graag willen dat de informatieplicht van ouders in de wet wordt vastgelegd. Ik weet dat in ziekenhuizen waarin dit soort fertiliteitsbehandelingen worden toegepast er zeker nadruk wordt gelegd, in ieder geval door de goede artsen, op de informatieplicht, ook in geval van embryodonatie en dergelijke zaken. Daarover zijn we het dus volgens mij eigenlijk wel eens.

Het probleem bij de bekende donor is dat deze naar schatting in 40% van de gevallen

helemaal niet bekend is, maar geworven is via internet. Tegen betaling wordt zaad aangeschaft waarvan volstrekt onbekend is of bij de donor/verkoper sprake is van erfelijke ziekten of hiv-besmetting. Is de staatssecretaris het met ons eens dat hiertegen van overheidswege moet worden opgetreden, omdat een kind recht heeft op gezondheid en geen handelswaar is?

Bovendien leggen wij de staatssecretaris graag het volgende voor. Eens, toen onze samenleving nog werd beheerst door zeden en opvattingen van vóór de pil en de seksuele revolutie, groeiden het overspelige kind en de bastaard op als verschoppelingen van de samenleving. Dat was de reden om kinderen zoveel mogelijk te "echten". Aan het kind kan het wangedrag van de ouders immers niet verweten worden. De reden om afwijking van de biologische afstamming mogelijk te maken, was dus gelegen in het belang van het kind.

In dit wetsvoorstel strekt de afwijking van de biologische verwantschap niet tot bescherming van het kind. Is de staatssecretaris het daarmee eens? Het doel van dit wetsvoorstel is een goede regeling te creëren voor de sociale ouder. Dat wil de SP ook. Maar mijn fractie zou graag een regeling zien die ervoor zorgt dat een kind erft van de sociale ouder, en ook zijn of haar nationaliteit kan krijgen, zonder dat de mogelijkheid voor het kind om zijn vader te kennen en een band met hem op te bouwen onmogelijk wordt gemaakt -- dit geldt voor de wet over donorbevruchting op grond van de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting, en ook voor de zogenaamde bekende donor die via internet is geworven -- c.q. ernstig wordt bemoeilijkt ingeval van een bekende donor. Is de staatssecretaris het met ons eens dat dit wetsvoorstel een sterkere rechtspositie geeft aan de vrouwen die gebruikmaken van een onbekende donor -- het kind stamt immers van rechtswege van de duomoeder af -- dan aan vrouwen die gebruikmaken van een onbekende donor? Zij moeten immers naar de burgerlijke stand om te erkennen. Op dezelfde opmerking van mijn kant in het voorlopig verslag antwoordt de staatssecretaris dat het niet anders is in de wet die de adoptie van de duomoeder regelt. Dat is juist, maar ook toen heeft mijn fractie bezwaar gemaakt. Kan de staatssecretaris in zijn beantwoording inhoudelijk ingaan op mijn argument en de door hem gekozen methode?

Kan de staatssecretaris ons volgen in de stelling dat het voor kinderen beter is als er sprake is van een bekende donor? Dat geeft het kind immers de mogelijkheid hem te kennen en een band met hem op te bouwen. De rechtspraak gaat al vrij ver in het aannemen van "family life" als bedoeld in artikel 8 van het EVRM als het om de bekende donor gaat, waardoor de donor recht op erkenning en omgang kan doen gelden. Maar het recht van het kind om zijn vader te kennen en omgang met hem te hebben, is tot nog toe niet gerealiseerd. Is de staatssecretaris bereid om daarover na te denken en eventueel met wetgeving hierover te komen?

Als de staatssecretaris ons kan volgen in de stelling dat het beter is voor een kind om zijn vader te kunnen kennen, mag dan niet van de Staat worden verwacht dat deze het kind beschermt tegen wetten die hem schaden omdat hij daardoor in de onmogelijkheid komt te verkeren in zijn jonge leven zijn vader te kennen en contact met hem op te bouwen? Artikel 7 van het Internationaal verdrag inzake de rechten van het kind geeft het kind immers dat recht.

De maatschappelijke ontwikkelingen staan niet stil. Opvattingen over ouderschap veranderen, maar afstamming is van alle tijden en zal altijd belangrijk blijven. Wij weten van wie koningen en edelen in onze geschiedenis afstammen en wij kunnen ook onze eigen stamboom natrekken. Velen doen dat ook en beleven daaraan veel plezier. Afstamming dient ook de wetenschap. Door een kind van twee vrouwen te laten afstammen, wordt dit allemaal onmogelijk. Laten we de afstamming niet verrommelen.

Ook de opvattingen over de zin van het hebben van kinderen veranderen. Zij zijn er voor ons geluk, niet meer om onze oude dag te verzekeren. Verder veranderen de opvattingen over de rechten van kinderen. "Het kind dient op te groeien in een gezinsomgeving, in een sfeer van geluk, liefde en begrip", aldus de preambule van het Internationaal verdrag inzake de rechten van het kind. Dit is een opvatting die wij in onze samenleving vandaag de dag van harte hebben omarmd.

Als we niet opmerkzaam genoeg zijn, dreigen de belangen van ouders en kinderen uit elkaar te drijven. Zoals in dit wetsvoorstel het belang van volwassenen gaat boven dat van de door hen gewenste kinderen, zo zijn ook de ontwikkelingen met betrekking tot draagmoederschap, eiceldonatie, embryodonatie en mengvormen daarvan reden tot zorg zolang daar geen wettelijke regeling voor is gecreëerd.

In 1993, dus twintig jaar geleden, besprak de landelijke werkgroep van kinderrechtvaarders voor het eerst de juridische problemen die zich voordoen bij draagmoederschap. De gronden voor ontheffing van het gezag in het Burgerlijk Wetboek waren niet toegesneden op ontheffing van een draagmoeder. Het verzoek moest daarom worden afgewezen, met als gevolg dat de wensouders niet met het gezag konden worden bekleed. Deze uitspraak kreeg veel publiciteit en onze hoop was gevestigd op de wetgever. Maar deze kwam niet in actie. Uiteindelijk heeft het gerechtshof bepaald dat het belang van het kind moest prevaleren en sindsdien worden ontheffingen van draagmoeders op oneigenlijke gronden uitgesproken.

De juridische problemen zijn inmiddels alleen maar toegenomen. Het probleem waarvoor de rechtbank Maastricht zich onlangs geplaatst zag met betrekking tot het in Spanje in elkaar geknutselde kind dat bij een Nederlandse draagmoeder werd geplaatst ten behoeve van wensouders, zal niemand zijn ontgaan. Hoewel het hele proces volgens Nederlands recht illegaal en strafbaar was, zag de rechter zich genooddaakt deze handelwijze te gedogen in het belang van het

kind. Blijkens de vragen van het lid Arib van de Partij van de Arbeid van 30 oktober in de Tweede Kamer, maakt ook deze partij zich grote zorgen over deze ontwikkelingen. Is de staatssecretaris het met ons eens dat het niet aan de rechter is om dit soort problemen op te lossen?

De SP-fractie is kortom bezorgd over de ontwikkelingen rond het tot stand brengen van, en de zorg voor kinderen, en ziet in dit wetsvoorstel het begin van een ontwikkeling die niet in het belang van kinderen is. Het wegschrijven van de vader uit het leven van een kind, zoals in dit wetsvoorstel gebeurt door het kind van twee vrouwen te laten afstammen, achten wij in strijd met onze vredesverplichtingen uit het Internationaal verdrag inzake de rechten van het kind.

Dit is echter niet het enige probleem met ons familierecht. In de zes jaar dat ik nu in de Eerste Kamer zit, heb ik, vooral in de vorige kabinetsperiode, onder minister Hirsch Ballin, een aantal wetswijzingen voorbij zien komen die mij al aanleiding gaven om te verzuchten dat er een staatscommissie moest komen tot herziening van het familierecht. Omdat het uitgangspunt van de regelingen rond ouders en kinderen in het Burgerlijk Wetboek nog steeds is dat kinderen geboren worden binnen het huwelijk van een man en een vrouw, worden op die inmiddels wankel sokkel steeds nieuwe uitzonderingen en wijzigingen gebaseerd die het bouwwerk niet meer kunnen dragen. Het lijkt wel een kerstboom die bezwijkt onder de ballen. Is dat erg? Ja, dat is erg, omdat op een aantal gebieden mensen niet meer weten wat mag en wat niet mag en omdat voor de burger veel onduidelijkheden bestaan. Hebben we vrije achternaamkeuze voor onze kinderen? Heb ik iets te vertellen als ik mijn kind heb erkend? Is het kind voor wie ik een eikel heb afgestaan mijn kind? Zo nee, heb ik recht op omgang en informatie? Hoe zit het als ik zaad doneer? Wanneer is er sprake van family life? Wat gebeurt er als de moeder geen contact tussen mij en het kind toestaat? Is de overeenkomst geldig die we daarover hebben gemaakt? Kan ik gezamenlijk gezag krijgen met de moeder over een kind voor wie ik nooit heb gezorgd omdat we al uit elkaar waren vóór de geboorte? Een ander heeft mijn kind erkend, kan ik daartegen opkomen? Natuurlijk, folders en internet helpen, maar de uitspraken van rechters en van de Hoge Raad, waarin al deze niet geregelde zaken moet worden opgelost, zijn niet voor iedereen gemakkelijk te lezen.

Ons familierecht is niet meer van deze tijd. Het fundament staat op instorten. Met dit wetsvoorstel, alle goede intenties ten spijt, wordt dat niet beter. Dat stelt mijn fractie voor een dilemma. Wij zijn immers voor een goede regeling van het lesbisch ouderschap en wij zien ook de noodzaak om een dergelijke regeling niet al te lang uit te stellen. De regeling die nu wordt voorgesteld, is echter op zijn best een haperend noodverband dat de pijn op termijn niet lenigt en in de toekomst extra onduidelijkheid zal scheppen. Derhalve acht mijn fractie het dringend noodzakelijk dat we

vandaag ook een begin maken met een integrale visie op het familierecht.

De staatssecretaris weet net zo goed als ik hoe moeilijk dat is. Daarom lijkt het ons wijs, een brede, multidisciplinaire staatscommissie in te stellen die een visie ontwikkelt op en adviseert over een samenhangende wettelijke regeling van de verhouding tussen juridische, sociale en biologische ouders en de kinderen die door hen worden verzorgd en opgevoed. Daarmee zouden we een belangrijke stap in de goede richting kunnen zetten en krijgen we in de toekomst niet telkens te maken met partiële en dus onvolledige en onsamenhangende wetgeving. Als we deze weg opgaan, zou het huidige voorstel ondanks al onze bezwaren op onze steun kunnen rekenen. Ik dien hierover de volgende motie in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Quik-Schuijt, Franken, Duthler, Koffeman, De Lange, De Boer en Reynaers wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat dit wetsvoorstel wederom een partiële wijziging aanbrengt in het familierecht;

overwegende dat het familierecht een ordening van verwantschap bevat die gebaseerd is op de veronderstelling dat kinderen binnen het huwelijk van een man en een vrouw worden geboren, verzorgd en opgevoed;

overwegende dat echter inmiddels vele vormen van sociaal ouderschap bestaan waarvoor de bestaande regulering van verantwoordelijkheden voor kinderen, erfrecht en nationaliteit geen adequate oplossing biedt;

overwegende dat dit wetsvoorstel een oplossing voorstelt uitsluitend voor kinderen die opgroeien binnen het huwelijk of het geregistreerde partnerschap van twee vrouwen, en niet voor andere vormen van sociaal ouderschap;

overwegende dat inmiddels nieuwe wijzen van voortplanting en gezinsvorming zijn ontstaan waarvoor nog geen adequate juridische regeling tot stand is gekomen, terwijl ook meer-partner-ouderschap en verzorging en opvoeding door twee mannen deugdelijke regulering behoeven, waarbij het recht van kinderen om hun beide ouders te kennen en zo mogelijk door hen te worden verzorgd

en opgevoed in aanmerking moet worden genomen;

verzoekt de regering, een brede multidisciplinaire staatscommissie te installeren, om een visie te ontwikkelen op en te adviseren over een samenhangende wettelijke regeling van de verhouding tussen juridische, biologische en sociale ouders en de kinderen die door hen worden verzorgd en opgevoed,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter G (33032).

**

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Wij zijn uiteraard benieuwd naar de antwoorden van de staatssecretaris op de vragen, gesteld over het eerste voorstel. Ik veroorloof mij nog een enkele vraag te stellen over het wetsvoorstel 33032. In het voorlopig verslag hebben wij daarover een enkele IPR-vraag voorgelegd. We hebben daarop antwoorden gekregen waarover ikzelf al twijfelde, maar de Rijksuniversiteit Groningen eveneens. Ze wil daarover nog graag een aantal relevante vragen aan de staatssecretaris voorleggen, om ervoor te zorgen dat er op dit punt duidelijkheid komt.

Ziet artikel 40 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden uitsluitend op erkenning binnen het Koninkrijk van rechterlijke uitspraken en authentieke akten uit de rijkswetdelen die betrekking hebben op rechtsfeiten en -handelingen die binnen het Koninkrijk hebben plaatsgevonden, of ziet deze bepaling ook op interregionale erkenning van de IPR-erkenning van een buiten het Koninkrijk tot stand gekomen rechtsfeit of -handeling? Is de staatssecretaris zich ervan bewust dat de gegeven uitleg van artikel 40 van het Statuut de rijkswetdelen ertoe dwingt, het IPR van het eerste rijkswetdeel waarin positief over de erkenning van een buiten het Koninkrijk tot stand gekomen rechtsfeit of -handeling is beslist, te volgen en dat daarmee de IPR-regels van de andere rijkswetdelen buitenspel worden gezet? Is de staatssecretaris zich ervan bewust dat de gegeven uitleg van artikel 40 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden geen recht lijkt te doen aan het gegeven dat ieder land in het Koninkrijk vrij is om zijn eigen IPR in te richten volgens de waarden en normen die gelden in dat land en dat wijzigingen van het internationaal privaatrecht in een land van het Koninkrijk slechts kan geschieden op gezag van de lokale wetgever? Is de staatssecretaris zich ervan bewust dat de gegeven uitleg van artikel 40 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden forumshopping in de hand werkt? Deze uitleg biedt belanghebbenden immers de mogelijkheid, naar de ambtenaar van de burgerlijke stand van het rijkswetdeel te gaan waarvan de gunstigste IPR-regels worden verwacht. Heeft een akte van inschrijving, opgemaakt in een rijkswetdeel naar aanleiding van de erkenning van een

buiten het Koninkrijk tot stand gekomen rechtsfeit of -handeling uit zijn aard niet slechts een beperkt territoriaal karakter, evenals een rechterlijke beslissing, gegeven in een rijkswetdeel, houdende erkenning van een buiten het Koninkrijk tot stand gekomen rechtsfeit of rechtshandeling uitsluitend iets zegt over de rechtsgeldigheid van het buitenlandse rechtsfeit of de buitenlandse rechtshandeling op het grondgebied van het desbetreffende rijkswetdeel? In het IPR is het algemene uitgangspunt dat erkenning van een buitenlands vonnis dat zelf de erkenning van een ander buitenlands vonnis inhoudt, niet mogelijk is. Is de staatssecretaris van mening dat dat principe niet geldt binnen het Koninkrijk der Nederlanden, omdat het Koninkrijk op basis van artikel 40 van het Statuut voor het Koninkrijk als één rechtsgebied wordt gezien? Is de staatssecretaris zich ervan bewust dat de gegeven uitleg van artikel 40 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden meebrengt dat ook omgekeerd in Nederland authentieke aktes zullen moeten worden geaccepteerd die zijn opgemaakt door een ambtenaar van de burgerlijke stand van een van de andere rijkswetdelen, volgens de IPR-regels van het desbetreffende rijkswetdeel, met een uitkomst die mogelijk verschilt van de uitkomst van de Nederlandse IPR-regels?

Het lijkt mij van belang voor een goed begrip van de wet die nu ook voorligt als de staatssecretaris ons daarop eventueel schriftelijk binnen een week kan antwoorden, zodat we volgende week gewoon kunnen stemmen over dit wetsvoorstel.

*N

Mevrouw **Duthler** (VVD): Voorzitter. Deze Kamer is bepaald niet over één nacht ijs gegaan alvorens de voorbereiding van dit wetsvoorstel voldoende te achten om plenair te worden behandeld. Er is een uitgebreide wisseling geweest tussen regering en parlement, er is tussentijds een expertmeeting gehouden, onze mailboxen zijn volgestroomd met berichtjes van duomoeders en hun belangenorganisaties en ook vanuit de media is er veel belangstelling voor de politieke aspecten van het wetsvoorstel. In dit huis gaat de belangstelling vooral uit naar aspecten van wetgevingskwaliteit. De aspecten van wetgevingskwaliteit zijn nu precies die aspecten waar mijn fractie bij de beoordeling van het wetsvoorstel blijft haken. Mijn fractie vraagt zich af of het wetsvoorstel voldoende doordacht is voor de fundamentele wijzigingen van het afstammingsrecht die dit wetsvoorstel met zich meebrengt.

Mevrouw Pessers, hoogleraar rechtstheoretische grondslagen van de persoonlijke levenssfeer, noemde dit wetsvoorstel "een politiek correct wetsvoorstel". En dat is het in ieder geval. Voor mijn fractie echter geen doorslaggevend argument om van de kwaliteit ervan overtuigd te zijn. Vanzelfsprekend is ook mijn fractie voor de gelijke behandeling van homo- en heteroparen.

Daarover bestaat geen enkele twijfel. Maar bij de bestudering van het wetsvoorstel heeft mijn fractie zich oprecht afgevraagd of het belang van het kind voldoende voorop staat. Wegen de voordelen voldoende op tegen de nadelen? Is het voldoende verantwoord en zijn de consequenties ervan voldoende doordacht om het afstammingsrecht zodanig te wijzigen dat het biologisch en sociaal ouderschap als grondslagen voor afstamming gelijk worden gesteld? En is het wetsvoorstel voldoende duidelijk voor de rechtspraak? Een complex wetsvoorstel leidt tot hoge kosten van rechtsbijstand. Eén van de bijkomende argumenten voor dit wetsvoorstel is nu juist dat de kosten van het doorlopen van een adoptieprocedure relatief hoog zijn vanwege de kosten van rechtsbijstand.

Ook de Raad van State heeft grote aarzelingen bij het wetsvoorstel. De Raad vindt dat het voorstel vooral wordt gemotiveerd vanuit praktische overwegingen -- de duomoeder hoeft niet langer de adoptieprocedure te doorlopen -- terwijl het wetsvoorstel een stelselwijziging van het afstammingsrecht behelst, zoals vanmiddag al eerder is gezegd. Bovendien is het achterliggende doel van het voorstel, namelijk de gelijkstelling van kinderen geboren in relaties van twee vrouwen met kinderen geboren in heteroseksuele relaties, langs de weg van een eenvoudige, lichte adoptieprocedure gerealiseerd. Deze eenvoudige, lichte adoptieprocedure blijft overigens gehandhaafd vanwege het risico dat in het buitenland de afstammingsrechtelijke betrekkingen niet zullen worden erkend. De regering heeft in haar nadere memorie van antwoord gemeld dat IJsland, Noorwegen, Spanje, Zweden en het Verenigd Koninkrijk de enige landen zijn die naar verwachting sneller bereid zullen zijn het op basis van dit wetsvoorstel te vestigen duomoederschap te erkennen. Dat zijn er niet zo heel veel.

Mijn fractie vraagt zich af of de regering de zogenaamde meervoudige afstamming heeft overwogen. Zo ja, waarom heeft zij daar toch niet voor gekozen? Met dit wetsvoorstel worden ouders en misschien ook wel kinderen gedwongen te kiezen welke twee ouders de juridische ouders zullen zijn. Mevrouw Pessers heeft dit het nieuwe salomonsoordeel genoemd. Bij homoseksueel ouderschap gaat het in tegenstelling tot heteroseksueel ouderschap in de regel niet om twee partijen die tot het kind in relatie staan, maar per definitie om drie of zelfs vier partijen. Door vast te houden aan de idee dat een kind ook binnen een homoseksueel ouderschap slechts twee juridische ouders kan hebben, moeten er altijd keuzes worden gemaakt. Over die keuzes zal niet altijd overeenstemming bestaan tussen ouders en kinderen. De rechter moet dan dat salomonsoordeel vellen. Hij of zij moet alle belangen tegen elkaar afwegen, maar daarbij aan het belang van het kind het zwaarste gewicht toekennen. Welke criteria moet de rechter daarbij dan hanteren? Kan de regering deze rechtens enig houvast geven?

De kritiek op het onderbrengen van het sociale ouderschap bij het juridische ouderschap via de band van het afstammingsrecht, betekent niet -- ik zeg het nogmaals -- dat mijn fractie

zwaarwegende bezwaren heeft tegen de achterliggende gedachte van het wetsvoorstel. Het ligt voor de hand om het familierecht in overeenstemming te brengen met nieuwe moderne samenlevingsvormen, die zich steeds meer voordoen en steeds vaker maatschappelijk geaccepteerd zijn. Vanuit liberaal oogpunt moet ook voor deze samenlevingsvormen in een maatschappij ruimte zijn. Waarom het sociaal ouderschap "persen" in het juridisch ouderschap? Waarom is niet gekozen voor de mogelijkheid van drie juridische ouders, zoals dat in Canada is geregeld, of voor aanpassing van het adoptierecht? Er wordt al langer gepleit om het familierecht eens integraal opnieuw door te lichten. Vanmiddag is al een paar keer het woord "staatscommissie" gevallen. Een dergelijk pleidooi onderschrijft mijn fractie van harte. Is de regering bereid het familierecht door te lichten? Zo ja, is de regering dan ook bereid om de voorwaarden en de omschrijving van de onderzoeksopdracht aan een in te stellen commissie met deze Kamer te delen? Mijn fractie zou in de onderzoeksopdracht graag de mogelijkheid van meervoudige afstamming -- dus niet meervoudig gezag -- betrekken, alsook de sociaalpsychologische functies van het afstammingsrecht. Deze laatste functies hebben weinig aandacht gekregen in de onderbouwing van het wetsvoorstel door de regering.

Mevrouw Pessers verzuchtte tijdens de expertbijeenkomst op 18 juni 2013 dat het afstammingsrecht een bouw pakket is geworden. Het juridisch ouderschap van de duomoeder kan ontkend worden door de duomoeder zelf of door de biomoeder. De moeders kunnen dat onder bepaalde voorwaarden doen, maar het kind kan in alle gevallen het juridisch ouderschap van zijn duomoeder ontkennen indien het toch liever van zijn biovader afstamt, tenzij in het laatste geval de duomoeder tevens zijn genetische moeder is, omdat zij aan de biomoeder een eikel heeft gedoneerd. Kinderen hebben dus altijd de mogelijkheid de keuze van hun ouders terug te draaien, maar wat betekent dat -- niet alleen in juridische, maar vooral in sociaalpsychologische zin -- voor de familierechtelijke betrekkingen die het kind heeft ontwikkeld met de bijbehorende familie van de duomoeder, zoals de opa's en oma's, neefjes, nichtjes, en voor andere familierechtelijke betrekkingen die zijn gevestigd? Ik kan mij voorstellen dat de staatssecretaris hier niet direct een antwoord op heeft. Mijn fractie wil hiermee zeggen dat dergelijke aspecten in de voorbereiding van dit wetsvoorstel onvoldoende belicht zijn gebleven, terwijl mijn fractie die aspecten voor de beoordeling van de in het wetsvoorstel opgenomen belangrijke wijzigingen van het afstammingsrecht wel van groot belang acht.

Wij kunnen ons de vraag stellen of het zo vreselijk is dat het afstammingsrecht een bouw pakket is geworden. Een bouw pakket kan heel interessant en nuttig zijn. Mijn zoontje is gek op lego en maakt met dezelfde blokjes de ene dag een brandweerauto, de volgende dag een hijskraan en weer een ander moment een raket, maar dat kan toch niet de bedoeling van de blokjes van het

familierecht zijn? Daarvoor zijn de functies ervan voor de narratieve identiteit, alsmede de genealogische continuïteit van te groot belang.

Ik kom tot een afronding. Voor alle duidelijkheid merk ik op dat mijn fractie voor gelijkstelling van homoseksuele paren met heteroseksuele paren is. Daarover geen enkel misverstand. De vraagtekens die mijn fractie plaatst bij het wetsvoorstel zien, samengevat, op het "bouwpakketkarakter" van het afstammingsrecht, de juridische status van een ouder die op een later moment weer kan worden teruggedraaid -- het kind kan immers op latere leeftijd besluiten toch liever van zijn biovader af te stammen dan van zijn duomoeder -- de complexiteit van het afstammingsrecht en de erkenning van deze vorm van juridisch ouderschap in het buitenland. Mijn fractie is verder van mening dat het wetsvoorstel nogal gekunsteld in elkaar zit en dat het afstammingsrecht voor de rechtspraak er niet duidelijker op is geworden. Mijn fractie onderschrijft van harte het voorstel tot het instellen van een staatscommissie, zoals eerder door mevrouw Quik naar voren is gebracht.

Mijn fractie kijkt met veel belangstelling uit naar de reactie van de regering op onze bezwaren en vragen.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Eindelijk is het zover. Eindelijk behandelen we in deze Kamer plenair het wetsvoorstel Juridisch ouderschap vrouwelijke partner van moeder, ook wel het wetsvoorstel lesbisch ouderschap genoemd. De Tweede Kamer heeft het wetsvoorstel op 30 oktober vorig jaar aangenomen. De Eerste Kamer heeft er dus meer dan een jaar over gedaan om dit wetsvoorstel te behandelen. Deze keer lag dat niet aan de beantwoording door de regering, maar aan de tijd die door de Kamer zelf werd genomen. Er moest immers een zorgvuldige behandeling plaatsvinden. Ook een zorgvuldige behandeling had echter naar het oordeel van mijn fractie in een korter tijdsbestek kunnen plaatsvinden. De herziening van de gerechtelijke kaart konden wij in zes à zeven maanden behandelen. Dat had met het onderhavige wetsvoorstel toch ook moeten kunnen? Aan dit wetsvoorstel liggen immers reeds diverse uitgebreide onderzoeken ten grondslag en bovendien is een snelle inwerkingtreding voor lesbische paren van groot praktisch belang. Net als alle andere woordvoerders heb ik al vanaf eind vorig jaar vele brieven ontvangen van aanstaande moeders en hun partners die hoopten dat de wet spoedig in werking zou treden, opdat het kindje dat zij verwachtten op grond van de normale afstammingsregels hun beider kind zou kunnen zijn en er daarvoor niet eerst een adoptieprocedure gevolgd zou hoeven te worden. Velen van hen hebben wij moeten teleurstellen, maar vandaag is het dan toch zover en behandelen wij het wetsvoorstel.

In de discussies die in deze Kamer over en naar aanleiding van het wetsvoorstel zijn gevoerd, spelen verschillende zaken door elkaar: enerzijds de regeling inzake het ouderschap van de meemoeder, dat door dit wetsvoorstel geregeld wordt, en anderzijds een aantal bredere discussies, waarvan die over de wenselijkheid van verwekking door anoniem of onbekend donorschap en die over het regelen van andere vormen van niet-biologisch ouderschap in ons afstammingsrecht de belangrijkste zijn.

Natuurlijk is het van groot belang om die algemene discussies te voeren. Het is zeker de taak van de Eerste Kamer om wetsvoorstellen in een breder perspectief te plaatsen. Ook wij hebben naar aanleiding van het wetsvoorstel bijvoorbeeld vragen gesteld over het meervoudig ouderschap. Nu wij ons oordeel moeten vellen over het wetsvoorstel, moeten we er wel voor waken daar meer in te lezen dan het inhoudt. Met dit wetsvoorstel wordt het ouderschap van de vrouwelijke partner van de moeder geregeld; niet meer en niet minder.

De heer **Franken** (CDA): Mevrouw De Boer zegt dat er over zo veel onderwerpen is gesproken. Zij deed er een beetje laatdunkend over. Zij heeft het onderwerp veel specifiekier gezien, namelijk alleen wat het ouderschap van de meemoeder betreft. Maar in het wetsvoorstel staat toch dat het onderscheid tussen een bekende en een onbekende donor heel belangrijk is. De meemoeder kan in wat mevrouw De Boer zojuist de normale afstammingsprocedure noemde, alleen rechtstreeks het ouderschap krijgen als een onbekende donor wordt ingeschakeld. Daarom is dat toch een reuze belangrijk onderwerp? Tegen de onbekende donor zijn nu juist zo veel bezwaren gerezen, die ik haar nog niet heb horen tegenspreken. De onderwerpen horen dus wel bij elkaar.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik kom daarop zeker terug. Ik zeg niet dat deze brede discussie niet relevant is, maar dat we ervoor moeten waken dat we ons oordeel over dit wetsvoorstel enkel laten bepalen door oordelen over zaken die ook in dit wetsvoorstel aan de orde zijn, terwijl die discussie bijvoorbeeld ook speelt in de huidige regeling van het familierecht.

De heer **Franken** (CDA): Ook via een ander departement is het donorschap aan de orde. Er is een evaluatie gedaan van de wet donorschap, die officieel overigens een lange naam heeft. De minister van VWS heeft duidelijk gesteld dat zij met name het onbekende donorschap wil bestrijden. Met deze wet wordt het echter juist gestimuleerd. Het hoort dan toch bij elkaar? Daarom ben ik er nog niet uit hoe mevrouw De Boer dat naast elkaar wil zetten. Het hoort in dezelfde artikelen bij elkaar.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): De heer Franken zegt dat het met deze wet wordt gestimuleerd. Dat

ben ik niet met hem eens, maar daarop kom ik nog terug.

Voorzitter. In mijn bijdrage ga ik eerst in op het wetsvoorstel zelf. Aan het eind zal ik kort iets zeggen over de meer algemene discussies. Met dit wetsvoorstel wordt het ouderschap van de vrouwelijke echtgenoot van de moeder van een kind geregeld. Al heel lang bestaat de wens om dit meemoederschap anders dan via adoptie mogelijk te maken en te verankeren in het familierecht. Diverse commissies hebben zich erover gebogen. Uiteindelijk heeft dit geleid tot het voorstel dat nu voorligt. Het voorstel houdt kort gezegd in dat de vrouwelijke echtgenoot van de moeder van rechtswege juridisch ouder wordt wanneer het kind wordt verwekt via kunstmatige donorbevruchting conform de Wet donorgegevens. Als het kind wordt verwekt met behulp van een bekende donor of via anoniem donorschap buiten de procedures van het register om, kan de echtgenote het kind erkennen. Hiermee wordt voor de positie van de vrouwelijke echtgenoot van de moeder aangesloten bij die van de mannelijke echtgenoot van de moeder die niet de biologische vader is van het kind. Deze laatste wordt zelfs altijd van rechtswege vader, dus ook als gebruikgemaakt wordt van een bekende donor of anonieme zaaddonatie buiten het register om.

Er is naar ons oordeel dan ook gekozen voor een oplossing binnen de huidige structuur van het familierecht, een oplossing die de vrouwelijke partner van de moeder (bijna) dezelfde positie geeft als de mannelijke partner die niet de biologisch partner is. De fractie van GroenLinks is van oordeel dat dit zonder meer een acceptabele oplossing is. Er wordt aangesloten bij het huidige systeem en hetero- en homoparen worden meer gelijk behandeld. Wij zien eerlijk gezegd niet wat hiertegen kan zijn, als je tenminste het standpunt hebt dat de vrouwelijke partner van de moeder ook juridisch ouder moet kunnen worden.

Immers, welke objectieve rechtvaardigingsgrond zou er zijn om de mannelijke echtgenoot van de moeder die niet de biologische vader is wel van rechtswege het vaderschap te gunnen en de vrouwelijke echtgenoot niet? Met de bepaling dat de echtgenoot ongeacht zijn biologisch vaderschap de juridisch ouder van dat kind is, heeft ons wettelijk afstammingsrecht de koppeling van het juridisch ouderschap aan het biologisch ouderschap namelijk al doorbroken. Het argument dat bij een mannelijke echtgenoot nog een fictie van biologisch ouderschap overeind gehouden zou kunnen worden omdat hij als man het kind verwekt zou kunnen hebben, overtuigt ons niet. Het mag zo zijn dat sommige heteroparen deze fictie in stand zouden willen houden, maar het is geen fictie die ons familierecht zou moeten beschermen. Het is misschien zelfs een fictie die ons familierecht niet zou mogen beschermen, gezien onder meer het recht van een kind om zijn afstamming te kennen. Ons huidige familierecht beschermt die fictie ook niet, althans niet als zodanig. De huidige regels bepalen immers dat de echtgenoot van de moeder die kan aantonen niet ingestemd te hebben met de verwekking, zijn vaderschap kan ontkennen.

Ons huidige familierecht koppelt voor de mannelijke echtgenoot van de moeder het juridisch ouderschap aan het instemmen met de verwekking, en dus aan het medeverantwoordelijk zijn voor de verwekking van het kind. Diezelfde regeling kan zonder bezwaar worden toegepast op de vrouwelijke echtgenoot. Zij kan worden toegepast en moet worden toegepast, in een land waarin we mannen gelijk aan vrouwen willen behandelen, en homoseksuelen aan heteroseksuelen.

Een enkel woord over het belang van het kind. Hierbij merk ik op dat het mij in elk geval niet in het belang van welk kind dan ook lijkt om het te bestempelen als een in elkaar geknutseld kind. Het gaat er bij dit wetsvoorstel niet om, een oordeel te vellen over de wenselijkheid dat kinderen bij twee lesbische moeders opgroeien. Gelukkig heb ik dat tot nu toe nog niemand horen zeggen. Het gaat om de vraag hoe wij de familierechtelijke betrekkingen regelen van de kinderen die in deze gezinnen opgroeien. Het is in het belang van die kinderen dat zij familierechtelijke betrekkingen hebben met de beide volwassenen bij wie zij opgroeien. Het is in hun belang dat twee ouders ook financieel verantwoordelijk zijn voor hun levensonderhoud, ook op langere termijn, dus via het erfrecht. Het is bovenal in hun belang dat het gezin waarin zij opgroeien gelijkwaardig wordt behandeld aan gezinnen met een vader en een moeder.

De heer **Franken** (CDA): Ik ben het helemaal eens met de laatste zinnen die mevrouw De Boer uitsprak. Die kloppen ook met mijn verhaal. Maar waarom moet het nu via het afstammingsrecht gebeuren? Vindt zij het geen goed idee als de staatssecretaris met een sui-generisregeling zou komen? Dan heb ik ook heel wat minder bezwaren. Het gaat alleen om het bloedverwantschap, dat hier weer extra wordt gefingeerd.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik snap dit. Afstammingsrecht veronderstelt een soort bloedverwantschap, maar de daaraan verbonden consequenties hebben eigenlijk niets met bloedverwantschap van doen. In de allereerste vragenronde heb ik de staatssecretaris daarom gevraagd of het niet verstandig zou zijn om in het wetboek de titel van het hoofdstuk "afstamming" te veranderen in "juridisch ouderschap". Dan verwijst het wetboek namelijk op geen enkele manier er meer naar dat het gekoppeld is aan de bloedband. In de huidige wet zit die nu alleen in de titel, maar verder nergens in. In die zin kan ik met de heer Franken meevoelen, maar bij mij is die afweging niet zo zwaar dat ik van mening ben dat de hele regeling van tafel moet. Misschien kan de staatssecretaris nogmaals uitleggen waarom hij er niet voor kiest om de term "afstamming" te veranderen in "juridisch ouderschap". Daarmee zou aan een heel groot deel van die bezwaren tegemoet kunnen worden gekomen.

Voorzitter. Het mag duidelijk zijn dat onze fractie het wetsvoorstel Juridisch ouderschap vrouwelijke partner van moeder verwelkomt. Het is

een logische regeling die past binnen ons familierecht en die een meer gelijkwaardige behandeling van homo- en heterostellen en hun kinderen waarborgt. Ik zeg niet voor niets "een meer gelijkwaardige regeling", want echt gelijkwaardig is het niet. Immers, waar de mannelijke echtgenoot van rechtswege ouder wordt ongeacht de wijze waarop het kind is verwekt, wordt de vrouwelijke partner dat alleen als sprake is van gereguleerde zaaddonatie. Kan de staatssecretaris nog eenmaal aangeven wat de ratio achter dit onderscheid is? Waarom zou de positie van bekende donoren van lesbische stellen meer beschermd moeten worden dan die van bekende donoren van heterostellen?

Zoals beloofd, spreek ik nog enkele woorden over de discussies die in het kader van dit wetsvoorstel zijn en worden gevoerd, maar die of andere zaken betreffen, of in elk geval breder zijn. Dan heb ik het in de eerste plaats over de angst dat steeds meer kinderen kunstmatig verwekt zullen worden met behulp van anonieme zaaddonatie, wat op gespannen voet zou staan met onder andere het recht van kinderen op gegevens over hun afstamming. Het aanzwengelen van deze discussie in het kader van dit wetsvoorstel lijkt van twee veronderstellingen uit te gaan, ten eerste dat dit wetsvoorstel zou bijdragen aan een toename van de verwekking van kinderen via anonieme zaaddonatie, en ten tweede dat dit tegen het belang van het kind zou zijn. Wij horen het graag als het anders is, maar voor zover wij weten, worden deze beide veronderstellingen niet met feiten onderbouwd. Het zijn veronderstellingen. Misschien kan de staatssecretaris ook hierover nog iets zeggen. Daarenboven leerden wij tijdens de deskundigenbijeenkomst over dit wetsvoorstel dat het aantal kinderen dat met behulp van anonieme zaaddonatie wordt verwekt, binnen heterorelaties aanzienlijk hoger ligt dan het aantal kinderen dat met anonieme zaaddonatie wordt verwekt binnen lesbische relaties en zelfs dan het aantal kinderen dat überhaupt wordt verwekt binnen lesbische relaties. Alleen daarom gaat het volgens ons al niet aan om de discussie over het anonieme donorschap exclusief te koppelen aan dit wetsvoorstel.

Het tweede bredere discussiepunt is dat met dit wetsvoorstel niet alle knelpunten in het ouderschapsrecht zijn opgelost. Het biologisch moederschap is nog veel sterker dan het vaderschap verankerd in ons familierecht, en de wens om in sommige situaties het juridisch ouderschap op een eenvoudiger manier dan via adoptie los te koppelen van het biologisch moederschap loopt volgens mij wel vast op de grenzen van het familierecht zoals dat nu is vormgegeven, of het nu gaat om draagmoederschap, zowel ten behoeve van hetero- als van homoseksuele mannen, of eiceldonatie.

Voorts is de vraag vaker aan de orde geweest hoe meervoudig ouderschap een oplossing kan bieden voor situaties waarin een kind ofwel door meer dan twee personen wordt opgevoed, ofwel de wens bestaat om naast degenen die het kind opvoeden ook de biologische ouder een juridische positie te geven. Het lijkt ons ook daarom

een goede zaak om deze discussie op te pakken, wat ons betreft nadat dit wetsvoorstel is aangenomen. Of dat door middel van een staatscommissie gebeurt of via een andere belangwekkende commissie is ons eigenlijk om het even. Wij zullen dan de motie hiertoe wel steunen.

Ik wacht de reactie van de staatssecretaris en het antwoord op de enkele vraag die ik gesteld heb, met belangstelling af.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. Volgens de sprekerslijst ben ik de hekkensluiter van de woordvoerders in eerste termijn van dit debat. Dat is misschien ook wel een passende positie, want ik zal weinig toevoegen aan de discussies die al plaatsgevonden hebben. Mijn bijdrage heeft eerder het karakter van een elementaire standpuntbepaling, die ik overigens mede namens de fractie van de ChristenUnie zal uitspreken, en die, naar ik vermoed, de staatssecretaris niet echt zal verrassen.

Het wetsvoorstel maakt het mogelijk dat kinderen, geboren binnen een lesbisch huwelijk, van rechtswege van beide vrouwen afstammen, indien althans van een anonieme donor gebruik is gemaakt. Bezwaren hiertegen doet de regering af door erop te wijzen dat een kind op volwassen leeftijd alsnog zijn eigen stamboom kan construeren. Dit wetsvoorstel zie ik als een vervolgstap in een voortgaande ontwikkeling die in 2001 is ingezet met de openstelling van het huwelijk voor personen van gelijk geslacht en de openstelling van de adoptieprocedure voor de vrouwelijke partner van de biologische moeder, in 2005 gevolgd door een versoepeling van de adoptieprocedure. Niettemin is mijns inziens sprake van een ingrijpend wetsvoorstel, want het doorkruist volledig het afstammingsrecht, dat op bloedverwantschap is gebaseerd. Dat afstammingsrecht is de basis van het personen- en familierecht en daarmee de grondslag voor de naamgeving, de nationaliteit en de erfrechtelijke positie van een persoon.

De thans voorgestelde wijziging berust niet op bloedverwantschap, maar op een mechanische toepassing van het gelijkheidsbeginsel. De wettelijk te creëren mogelijkheid dat een kind afstamt van twee vrouwen berust op een nieuwe, puur juridische fictie. Overigens blijft er een cruciaal verschil tussen heteroseksueel en homoseksueel ouderschap bestaan. Bij heteroseksueel ouderschap gaat het in de regel om twee partijen die tot het kind in relatie staan. Bij homoseksueel ouderschap gaat het per definitie om drie of zelfs vier partijen en wordt er een verschil gecreëerd tussen kinderen van hetero-ouders en homo-ouders. Maar dat terzijde.

Er leven echter bij ons bedenkingen van andere aard, ontleend aan rechtspolitieke en verdragsrechtelijke overwegingen die mij leiden tot enkele retorische vragen. Zo scheidt het wetsvoorstel de mogelijkheid dat in het geval van

een bekende donor onderhandeld wordt over de vraag wie de tweede juridische ouder van het kind zal zijn. Dat roept toch de principiële vraag op of dit onderhandelen over de burgerlijke staat van het kind op grond van subjectieve en private voorkeuren niet in strijd is met het bovenindividuele, openbare-orde karakter van ons afstammingsrecht. Daarbij zie ik dan nog voorbij aan het feit dat er conflicten kunnen ontstaan op dit punt, namelijk over de vraag wie de tweede juridische ouder van het kind zal zijn. Daarover zal de rechter eventueel moeten beslissen op basis van het belang van het kind in de eerste plaats. Verdragsrechtelijk zegt artikel 7 van het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind, dat hier vanmiddag vaker is aangehaald, dat een kind het recht heeft om, waar mogelijk, door zijn beide biologische ouders te worden verzorgd en opgevoed, ook al is dat geen absoluut recht en ook geen absolute verplichting voor de moeder natuurlijk. Elk kind heeft dus het recht, vanaf zijn geboorte, op familierechtelijke betrekkingen met zijn beide biologische ouders. Mag de Staat dan legitimeren dat een biologische ouder, de vader, als gevolg van dit wetsvoorstel uit het leven van een kind wordt weggeschreven? Immers, in geval van eiceldonatie door de duomoeder of bij een onbekende donor staat de biologische vader familierechtelijk buitenspel, terwijl het kind op grond van verdragsrecht recht heeft op informatie over zijn biologische afstamming.

Het geeft ons reden tot zorg dat door de druk van gelijkberechtiging van homoparen de bakens telkens opnieuw en verder worden verzet en dat de belangen van het kind en in afgeleide zin die van de biologische vader, zoals wij die gediend achten, daaraan ondergeschikt worden gemaakt. In de grond van de zaak komt het erop neer dat het feit van subjectieve, persoonlijke keuzes onze normen en daardoor ook onze wetgeving, de publieke orde immers, gaat bepalen, ook al wijken wij volkomen af van de natuurlijke orde. De Raad van State noemde de gelijkstelling van biologisch en sociaal ouderschap als twee gelijkwaardige grondslagen voor afstamming niet voor niets een revolutionaire omwenteling die onvoldoende was doordacht en adviseerde daarom het wetsvoorstel in heroverweging te nemen. Ondanks dit judicium kan de regering dit wetsvoorstel staatsrechtelijk gesproken natuurlijk doen. Voor mij is echter de vraag: mag alles wat kan, gezien de hoogst bedenkelijke effecten en mogelijke complicaties die het wetsvoorstel kan hebben?

Een nieuwe werkelijkheid en ontwikkelingen waaraan ik aan het begin van mijn bijdrage refereerde, kunnen om een nieuw ideaalbeeld vragen, maar dat behoeft niet te betekenen dat iedereen dat nieuwe ideaalbeeld meent te moeten omarmen.

Ik wacht een reactie van de staatssecretaris gaarne af, ook al zou hij volstaan met te zeggen: "agree to disagree".

De beraadslaging wordt geschorst.

*B

!Opzegging Statuut Industriële Ontwikkeling!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Goedkeuring van het voornemen tot opzegging van het op 8 april 1979 te Wenen tot stand gekomen Statuut van de Organisatie der Verenigde Naties voor Industriële Ontwikkeling (33446 (R1992)).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun vragen en opmerkingen. Laat ik beginnen met te zeggen dat ik hoop dat, als ik ooit in ernstige problemen kom, mijn verdediging ter hand wordt genomen door de senatoren op een soortgelijke wijze als waarop zij zich gebogen hebben over een mogelijke opzegging van UNIDO (United Nations Industrial Development Organization). Zij hebben het eloquent, geïnformeerd en bij tijd en wijlen hartstochtelijk opgenomen voor UNIDO. Ik heb in reactie op de schriftelijke vragen een aantal antwoorden gegeven. Ik heb luisterend naar de senatoren geconstateerd dat die antwoorden niet bevredigend waren. Ik wil graag enkele opmerkingen maken.

Mij is gevraagd of dit een kwestie is van penny wise, pound foolish. Is dit ingegeven door beleidsoverwegingen of door bezuinigingen? Of we nu leven in tijden van overvloed of in tijden van krapte, het is de opdracht aan elke minister om heel precies te kijken naar de beste besteding van het beschikbare budget. Ik zeg het de senatoren na, dat de jaarlijkse bijdrage aan UNIDO niet heel omvangrijk is. Dat wil echter niet zeggen dat er niet met dat geld op een effectievere wijze bijgedragen zou kunnen worden aan hulp en handel dan UNIDO doet. Mijn pleidooi -- nog even los van waar wij elkaar straks hopelijk zullen kunnen vinden -- is toch om telkens goed te kijken naar de effectiviteit van bestedingen, of het nu om grote of kleine bedragen gaat, om tijden van overvloed of tijden van krapte; daartoe heb ik mijzelf in ieder geval verplicht.

Wat betreft de beleidsoverwegingen vind ik dat de senatoren het punt van de beleidscontinuïteit terecht onder mijn aandacht hebben gebracht. In tegenstelling tot mijn voorgangers heb ik de landen- en themakeuze van mijn voorganger in stand gehouden. Dat waren goede keuzes -- daar begint het mee -- die gebaseerd waren op onder andere het WRR-rapport dat een gedegen studie was. Ik heb echter ook zeer zeker het argument van continuïteit laten meewegen. Ik was zelf niet op precies dezelfde landenkeuze gekomen, maar het leek mij buitengewoon onverstandig om alleen op basis van de wisseling van de wacht tot een andere keuze te

komen. Landen, ambassades en organisaties hadden zich immers de afgelopen twee jaar op die vijftien landen gericht. Een vermeende wispelturigheid wordt inderdaad weleens aan de dag gelegd door bewindslieden, maar dat lijkt mij nu net niet gelden voor de inzet op UNIDO. Het beleidsvoornemen was immers al door een vorig kabinet ingestoken en ik heb dat in de Tweede Kamer verdedigd.

Ik voel mee met de senatoren die zeggen dat de hardheid van de argumenten hen niet overtuigt. Er werd onder andere gerefereerd aan de wijze waarop je een verkering zou kunnen uitmaken. Je maakt het uit, maar je moet wel zeggen waarom je het uitmaakt. Dat waarom zou hier ontbreken. Ik zou willen zeggen dat ik het daar in algemene zin wel mee eens zou willen zijn, maar in het geval van verkering is er ook nog zoiets als discretie. Ik heb weleens een verkering uitgemaakt en dat feit bekendgemaakt, maar niet aangegeven waarom ik het had uitgemaakt. Ik begrijp dat er in dit huis andere mores gelden en dat ik mij moet verantwoorden voor elke keuze die ik maak, liefst op inhoudelijke gronden.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik heb ook weleens een verkering uitgemaakt. Meestal heb ik aan buitenstaanders niet verteld waarom, maar wel aan de betrokkene.

Minister **Ploumen**: Ik geloof dat wij het hierover eens zijn, maar in dit huis werkt het anders. Ik vind dat ik, hetgeen ik met UNIDO bespreek ook met de Kamer moet bespreken. In die zin spreken wij met één mond.

De afgelopen periode heb ik mij verdiept in de werking van UNIDO. Ik ben, zoals de woordvoerders weten, een overtuigde supporter van het multilaterale stelsel. Nederland is een overtuigde supporter van het multilaterale stelsel. Dat neemt niet weg dat wij ook kritisch kunnen zijn. We hebben daar ook enkele woorden over gewisseld. Nederland is altijd een van de aanstichters om te komen tot One UN. Waar effectiviteits- en efficiencywinst te behalen is, proberen wij daar middels samenwerking toe te komen. Ik kan me echter voorstellen dat de senatoren met mij mee zullen voelen als ik zeg dat wij in de loop der decennia met name in het VN-systeem nieuwe organisaties hebben opgericht met nieuwe, soms overlappende, mandaten, zonder dat dit per se consequenties had voor bestaande organisaties. Daarin vind ik in eerste instantie de grond om het voorstel te doen het lidmaatschap van UNIDO te beëindigen.

Ik heb goed geluisterd en ik heb gehoord dat ik voor dat voorgenomen besluit hier op weinig sympathie kan rekenen. Ik zou daarom het volgende voorstel willen doen. Ik hoor dat men in de Kamer de rationaliteit van keuzes van belang acht. Daar zou ik in mee willen gaan. Ik heb daarom het volgende verzoek: laten we de behandeling van dit wetsvoorstel opschorten tot het najaar van 2014. Dan zal ik de Kamer nader

informer over enerzijds de status van de inspanningen van de nieuwe leiding van UNIDO; daar zijn terechte opmerkingen over gemaakt. Anderzijds zal ik, net als voor andere multilaterale instellingen is gedaan, mede op basis van die inspanningen een scorekaart laten opstellen. Die ontbreekt namelijk nog. Dan zou ik de Kamer daarover willen rapporteren waarbij wat mij betreft alles open ligt.

De heer **Thom de Graaf** (D66): Ik probeer me even voor te stellen hoe het overkomt als je tegen je partner zegt: ik overweeg om de relatie te beëindigen, maar ik ben bereid nog een jaartje te wachten om dan een rationele afwachting te maken. Ik weet niet of dat erg verstandig is. Ik vraag me af of de minister niet zou moeten concluderen dat er in deze Kamer geen steun bestaat voor het voornemen om het lidmaatschap van UNIDO op te zeggen. De kans dat die steun over een jaar plotseling wel bestaat op basis van de argumenten die vandaag door bijna alle fracties zijn gebezigd -- het standpunt van de PVV kan ik even niet inschatten -- en op basis van de argumenten die we nu nog niet zouden kennen, is niet zo groot. Zou de minister dus niet beter kunnen concluderen dat het einde oefening is?

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik hoor twee argumenten om het een jaar uit te stellen. Het eerste argument is dat er dan een nieuwe directeur-generaal is die dan de kans heeft om zich een jaar te laten zien. Dat vind ik een wonderlijk argument. De vorige directeur-generaal is namelijk geroemd vanwege de veranderingen die hij al heeft aangebracht. Ik vind het wonderlijk om het besluit of wij actief blijven in een multilaterale organisatie afhankelijk te maken van het persoonlijk functioneren van de leider van een organisatie. Dat argument zou ik dus zeker niet willen meenemen.

Het tweede punt, de scorekaart, blijft over. Daarover zou dan nieuwe informatie kunnen zijn. Tegelijkertijd is het niet zo dat er op dit moment geen enkele evaluatie op tafel ligt, zij het niet van Nederland, maar wel in den brede van allerlei andere organisaties, plaatsen en landen, zoals het reeds genoemde Noorwegen. Wat dat betreft verwacht ik niet dat het simpele feit dat er over een jaar een scorekaart ligt, een reden is om het nu aan te houden. Het lijkt mij dan meer terecht om dit wetsvoorstel in stemming te brengen of terug te trekken. Mocht de minister over een jaar verwachten de Kamer op basis van nieuwe gronden wel te overtuigen, dan kan ze tegen die tijd met een nieuw verhaal komen.

De heer **Schrijver** (PvdA): Ik ben blij dat de minister af en toe spreekt over "mogelijke opzegging" van het lidmaatschap van UNIDO. Ik zag ook nog wel een paar andere verstandige openingen in haar betoog, maar de gegeven oplossing trekt mij ook niet meteen aan. Ik denk weliswaar niet meteen in termen van

"liefdesrelaties", maar wij vervullen ons ambt hier allen wel met hartstocht. Ik krijg de indruk dat de minister zowel de organisatie alsook het Nederlandse bedrijfsleven, de Nederlandse ngo's die bij UNIDO betrokken zijn en de consultancy-bedrijven erg in het ongewisse laat. De minister kiest eigenlijk voor een soort "bungeloptie". Ik raad de minister aan om daar nog eens heel goed over na te denken.

De heer **Elzinga** (SP): Ik sluit mij eigenlijk voor een groot deel aan bij de vorige twee sprekers dezer Kamer. Ik denk ook dat het niet verstandig is om een zwaard van Damocles boven deze multilaterale organisatie te laten hangen. Het is wel altijd verstandig, zoals de minister zegt, om kritisch te blijven over welke beslissing dan ook en over de deelname namens Nederland van de minister aan organisaties. Nieuwe afwegingen en argumenten kunnen altijd naar voren worden gebracht. Ik denk dat het beter is om het nu niet te doen en volgend jaar verder te zien.

Mevrouw **Martens** (CDA): Ik denk dat het goed is dat de minister helderheid heeft over de verschillende posities. Ik kan zeggen dat de fractie van het CDA denkt in lijn met de vorige sprekers. Het is de vraag of de minister een jaar lang onduidelijkheid wil laten bestaan, terwijl de uitslag eigenlijk al nagenoeg bekend is.

Minister **Ploumen**: Ik heb gehoord dat de optie, het verzoek dat ik heb gedaan, door de leden als een bungeloptie wordt gezien en niet als een opening. Als zij dat zo zien, ben ik de leden niet voldoende tegemoetgekomen. Dat betekent dat ik op suggestie van de verschillende sprekers moet constateren dat er op dit moment inderdaad geen steun is voor de opzegging. Er is wel steun -- dat doet mij deugd -- voor continue monitoring, zoals bij multilaterale organisaties gebruikelijk. Er is ook steun voor het idee om UNIDO daar nadrukkelijk bij te betrekken. Dat biedt niet zozeer openingen, maar het is wel een moment waarop wij elk jaar bekijken hoe het met die organisaties gaat. Wij gaan daarbij overigens niet over één nacht ijs, want er moeten natuurlijk altijd verbetertrajecten mogelijk zijn.

Voorzitter, het is mij dus helder waar uw Kamer staat. Zonder de steun van uw Kamer, vervalt de grond voor mijn voorstel om het lidmaatschap van UNIDO op te zeggen.

De **voorzitter**: Betekent dit dat de minister het voorstel intrekt?

**

Minister **Ploumen**: Ja, dat betekent dit.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Hetgeen hiervoor gewisseld is, betekent dat ik mijn voorstel mee terugneem naar het kabinet, het daar bespreek en dat ik daarna een brief hierover zal zenden.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister.

**

*B

!Goedkeuring associatieovereenkomst en handelsovereenkomst!

Aan de orde is de voortzetting van de gezamenlijke behandeling van:

- **het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 29 juni 2012 te Tegucigalpa tot stand gekomen Overeenkomst waarbij een associatie tot stand wordt gebracht tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Midden-Amerika, anderzijds (Trb. 2012, 163) (33467);**

- **het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 26 juni 2012 te Brussel tot stand gekomen Handelsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Colombia en Peru, anderzijds (Trb. 2012, 178) (33591).**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng in eerste termijn over deze belangrijke akkoorden. Deze akkoorden zijn wat mij betreft bij uitstek voorbeelden van de wijze waarop handel en ontwikkelings samenwerking elkaar kunnen versterken. Ze dragen bij aan armoedebestrijding. Ze dragen verder bij aan duurzame groei. Bovendien scheppen ze kansen voor Nederlandse bedrijven. Daarmee zijn de akkoorden ook exemplarisch voor de meerwaarde van de Europese Unie. Over de akkoorden is onderhandeld om de banden tussen de Europese Unie en Latijns-Amerika verder aan te halen. Latijns-Amerika is net als Azië en Afrika een continent dat internationaal steeds meer gewicht in de schaal legt. Er vindt gestage economische groei plaats. Er zijn veel kansen voor het lokale en het Europese bedrijfsleven. Het kabinet juicht het dan ook toe dat de politieke en economische banden worden versterkt.

Laat mij eerst nog kort ingaan op wat deze akkoorden nu opleveren voor de landen in Midden-

Amerika en Peru en Colombia. Zoals bekend worden de schattingen in dit verband altijd uitvoerig bestudeerd door onderzoekers en consultants. De structurele toename van het bruto nationaal product als gevolg van de handelsliberalisering loopt in Midden-Amerika op tot 2,6 miljard euro. In Peru is de verwachting dat het vrijhandelsakkoord structureel 0,7% toevoegt aan het bnp. In Colombia is dat 1,3%. Zodoende wordt in potentie een forse bijdrage geleverd aan armoedebestrijding. In die zin kunnen vrijhandelsakkoorden kansen en ook banen scheppen. Qua effectiviteit laten ze zelfs veel banenplannen achter zich. Voor Peru, Colombia, Panama en Costa Rica zijn die handelsvoordelen nog eens extra belangrijk, omdat deze landen -- en dat is het goede nieuws -- zich ontwikkeld hebben tot hogemiddeninkomenslanden. Ze verliezen volgend jaar hun preferenties volgens het Algemeen Preferentieel Systeem. De verdragen waarover wij vandaag spreken, zorgen ervoor dat hun toegang tot de Europese markt beter wordt dan onder het APS. Ik zal daar straks ook nog iets over zeggen.

Nederland heeft er tijdens de onderhandelingen steeds op aangedrongen rekening te houden met het ontwikkelingsniveau van de verdragspartners. De EU zal de invoerrechten voor Midden-Amerika, Colombia en Peru sneller afschaffen, dus wij hebben op dat vlak een succes geboekt. De landen in de regio krijgen zo meer tijd om zich aan te passen. Nederland hecht bij dit soort akkoorden ook een groot belang aan politieke clausules over de bevordering van mensenrechten en democratie. Bij ernstige schending van die beginselen kan de overeenkomst eenzijdig worden opgeschort. Ook daar vertel ik straks meer over. In het geval van de onderhandelingen met Peru en Colombia was dit echt een lastig punt, omdat de opname van dergelijke bepalingen weliswaar voor de hand ligt in een associatieakkoord, maar niet in een handelsakkoord. Wij zijn blij dat wij een weg hebben gevonden en dat de clausule desondanks in beide akkoorden een plek heeft gekregen.

Akkoorden dragen bij aan duurzaamheid. Wederom op aandringen van Nederland is er een stevig hoofdstuk over handel en duurzame ontwikkeling. Dit verplicht partijen om de fundamentele arbeidsnormen van de ILO, de International Labour Organization, te respecteren. Ik noem ze even, want ze zijn straks ook zeer relevant voor het vervolg van mijn betoog: vrijheid van vereniging; recht op collectieve onderhandeling; uitbanning van dwangarbeid en kinderarbeid. De goedkeuring en de implementatie van acht belangrijke internationale milieuverdragen en het opnemen van regelmatige consultaties met het maatschappelijk middenveld horen ook bij dat hoofdstuk. Dit geeft ons dus een goede positie om eventuele misstanden aan de kaak te stellen.

De overeenkomsten bevorderen bovendien regionale integratie in Latijns-Amerika. Dit is nodig. Er zijn veel grensoverschrijdende uitdagingen, zoals, niet in de laatste plaats, de

drugsproblematiek. Enkele leden hebben dit ook genoemd.

De Europese Unie, dus ook Nederland, profiteert ook van de handelsliberalisering. De akkoorden leiden samen naar verwachting jaarlijks tot besparingen van ongeveer 360 miljoen euro op douanerechten voor EU-exporteurs. Ongeveer driekwart van de besparingen komt voor rekening van het akkoord met Peru en Colombia.

De ontmanteling van non-tarifaire barrières levert ook kansen op voor het Europese en Nederlandse bedrijfsleven. In Nederland zullen vooral de telecommunicatiesector en de zakelijke dienstverlening daarvan profiteren. In Peru en Colombia liggen voor Nederland vooral kansen in de maritieme en agrofoodsector.

Voor Nederland is er misschien nog een additioneel of intenser belang dan voor een aantal andere Europese lidstaten, vanwege de nabijheid van onze Caribische koninkrijksdelen. Zij hebben namelijk intensieve politieke, economische en culturele banden met die regio. Voor ons is dit dus specifiek van belang.

De overeenkomsten zijn, wat mij betreft, een uitstekende illustratie van onze Nederlandse agenda op het gebied van handel en OS. Ik hoop op uw steun, maar het is duidelijk dat ik daarvoor eerst een aantal vragen zal beantwoorden. Ik zal wat dieper ingaan op een aantal punten die ik net al aanstipte.

Misschien moet ik eerst even iets zeggen over het proces, naar aanleiding van vragen van met name de SP-fractie. De vraag was of we de akkoorden tegen kunnen houden. Wat gebeurt er dan eigenlijk? Het antwoord is: ja, dat kan. Ik zou het echter afraden, want dat zou een gemiste kans zijn, niet alleen vanuit het oogpunt van economische en duurzame groei, maar ook vanuit het oogpunt van de goede afspraken die we hebben kunnen maken in beide akkoorden over mensenrechten en duurzaamheid. Die zouden namelijk dan ook niet in werking treden. Bij afkeuring blijft Nederland gebonden aan alle afspraken waarvoor de EU exclusief bevoegd is. Dat betekent dat de voorlopige inwerkingtreding van het handelsdeel doorgaat. In beide gevallen betekent dit dat een groot deel van het akkoord doorgaat en dat wij datgene verliezen waar wij zo hard voor gestreden hebben, namelijk de afspraken over additionele clausules over mensenrechten en democratie.

Ik geef ter overweging dat het Nederland ook in een moeilijk juridisch parket zou brengen. Het is nog nooit voorgekomen. Dat is op zichzelf geen reden, maar dat betekent dat er ook geen precedentwerking is. Ik kan u dus niet vertellen hoe het vervoltraject eruit zou zien. Wij moeten dan opnieuw met alle partijen om de tafel gaan zitten. Ik kan de uitkomst daarvan niet voorspellen.

Ik zal er nog iets meer in detail op ingaan. Handels- en associatieakkoorden zijn al voorlopig toegepast, voor zover het de EU-competenties betreft. Als wij er niet mee instemmen, zijn wij dus nog steeds gebonden aan de bepalingen die vallen onder de EU-competenties, de gemeenschappelijke handelspolitiek. Aan die voorlopige toepassing zit

geen tijdslimiet. Dat betekent dat een en ander bij wijze van spreken tot het einde der dagen kan doorgaan, terwijl wij het platform van de onderwerpen waar wij, en de Kamer, zo'n belang aan hechten ook tot het einde der dagen kwijt zijn. Nogmaals, het is nog nooit voorgekomen. Het is dus ook onduidelijk wat het vervolg is. Het brengt ons in ieder geval in een lastig parket. Zoals ik het zie, lost het ook geen van de problemen op die de Kamer naar voren heeft gebracht. Deze problemen herken ik overigens wel. Ik zal daar zo nog iets over zeggen. Ik ga hier niet doen alsof die problemen met mensenrechtenschendingen niet bestaan. We hebben deze juist nadrukkelijk ingebracht in de besprekingen in de EU, om ze opgenomen te laten krijgen in de akkoorden.

De heer **Elzinga** (SP): Ik spreek mijn waardering uit naar de minister dat Nederland geprobeerd heeft dit steeds op de agenda te houden. We zullen straks spreken over de wenselijkheid, maar nu is de vraag wat de juridische implicatie precies is. In de schriftelijke beantwoording was de minister volgens mij heel duidelijk: als een van de parlementen van welke EU-lidstaat dan ook niet ratificeert, is het gehele akkoord van de baan. Die mening delen we toch nog steeds?

Minister **Ploumen**: Ja, dat klopt.

De heer **Elzinga** (SP): Daarop volgend zegt u nu dat de voorlopige inwerkingtreding van het EU-verdrag, op basis van een verdrag dat dan dus geen verdrag meer is en het ook niet meer kan worden, kan voortbestaan tot in het oneindige. Dat lijkt me toch een vreemde situatie. Nederland heeft er input voor geleverd, maar het was toch een wens van de EU als geheel, van de Europese Commissie maar zeker ook van het Europees Parlement, om die clausules in het verdrag op te nemen? Men is voorlopig gestart met het deel waarmee men kon starten. De minister is een van de actoren in Europa. Ze zit tenslotte in de desbetreffende Raad. Als dit verdrag van de baan is, zal Europa, de Raad van Ministers en/of het Europees Parlement, toch niet zeggen dat het alleen maar doorgaat met het handelsdeel?

Minister **Ploumen**: De heer Elzinga geeft een correcte weergave van de situatie. De akkoorden moeten door de nationale parlementen van alle lidstaten worden geratificeerd. Dat duurt een aantal jaren. Om die periode te overbruggen, is er een voorlopige toepassing. Aan die voorlopige toepassing zit echter geen tijdslimiet. Als een van de parlementen in het proces zegt dat het niet zal ratificeren, wil dat niet zeggen dat het vanzelfsprekend is dat de voorlopige toepassing van de baan is. Dat is niet zo.

De heer **Schrijver** (PvdA): Nu kan ik gelukkig mijn hartstocht inzetten om de juistheid van de woorden van de minister nog even met een heel belangrijk voorbeeld te onderstrepen. Het lijkt eigenlijk wel een beetje hierop. In 1948 is het zogenaamde Charter for an International Trade Organization gesloten, het Havana Charter. Daar zat ook flankerend beleid in, voor werkgelegenheid, grondstoffenprijzenregulering, arbeidsvoorwaarden en regulering van buitenlandse investeringen. Bij terugkomst kregen eigenlijk alle delegaties op hun kop, met name in het westen, dat ze te ver waren gegaan. Toen is één deel van die overeenkomst voorlopig in werking gebleven, nota bene vijftig jaar lang. Het gaat om een van de belangrijkste internationale economische verdragen die we hebben, de Algemene overeenkomst inzake tarieven en handel (GATT). Die is dus altijd voorlopig in werking gebleven. Haïti is het enige land dat het geratificeerd heeft en met alle respect voor Haïti, dit was onvoldoende om het officieel in werking te doen treden.

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Ik vervolg mijn betoog en zal daarbij ingaan op de opmerking die een aantal leden gemaakt hebben over de mensenrechtensituatie in een aantal van de betrokken landen. Ik wil aangeven wat de betekenis van deze akkoorden kan zijn voor die mensenrechtensituatie en wat de doorzettingsmacht daarvan is. Daarna geef ik inzicht in een vraag van de leden wat Nederland doet en nog meer kan doen om die zorgelijke mensenrechtensituatie te adresseren.

Tegen senator Elzinga zeg ik dat het goed is om met elkaar te wisselen dat als er een akkoord is, dit niet betekent dat er geen schending van mensenrechten meer plaatsvindt. Dat beweert de heer Elzinga overigens ook niet. De inzet van de Nederlandse regering is erop gericht om binnen het kader van zo'n handelsakkoord naar maximale mogelijkheden te zoeken om de mensenrechtensituatie op de agenda te krijgen en te houden; niet alleen in de bilaterale betrekkingen en in wat wij doorgaans al allemaal doen, maar ook in het kader van die akkoorden. Die akkoorden zijn immers belangrijk voor beide verdragspartners. Derhalve is er een hoge inzet. Wij willen van die hoge inzet gebruikmaken om ook in de vrijhandelsakkoorden nadrukkelijk bepalingen op te nemen rond de mensenrechtenschendingen. In het associatieakkoord ligt dat sowieso voor de hand, want dat gaat over handel, samenwerking én politieke samenwerking. Daar is dit "part and parcel" van de onderhandelingen.

De Nederlandse regering heeft zich goed vergewist van de mensenrechtensituatie in een aantal van die landen. Dat was natuurlijk ook geen nieuws, want wij zijn daar zeer actief met onze ambassades. Colombia wordt genoemd als een van de landen waar zorgen over zijn. Er zijn belangrijke stappen gezet op het gebied van de mensenrechten. Overigens betekent dit nog lang niet dat wij zijn waar wij zouden willen zijn. Er is een wet inzake slachtoffers en landteruggave. Die

wet wordt ook internationaal beschouwd als een goede en positieve ontwikkeling. Ik zeg daarbij meteen dat die wet natuurlijk wel gehandhaafd moet worden. De Colombiaanse regering toont ook haar politieke wil om de situatie te verbeteren, maar zoals al gezegd is die nog niet rooskleurig.

In het vrijhandelsakkoord zijn afspraken over fundamentele arbeidsnormen herbevestigd door het opnemen van een mensenrechtenparagraaf en door het maken van afspraken over het betrekken van het maatschappelijk middenveld, inclusief organisaties van werkgevers en werknemers. Nederland onderschrijft natuurlijk ook de OESO guidelines for multinationals. Als het vermoeden bestaat dat die niet worden nageleefd, kan er altijd een goed onderbouwde melding gedaan worden bij het nationaal contactpunt. Die meldingen worden ook gedaan.

De heer **Elzinga** (SP): Ik ken dit instrument. Daarvan kan altijd gebruik worden gemaakt, met of zonder handelsakkoord.

Ik wil even terug naar de opmerking van de minister dat de regering van Colombia goede wil toont. Ik heb in mijn termijn aangegeven dat er op papier inderdaad verbeteringen in wet- en regelgeving zijn doorgevoerd, waarmee iedereen terecht blij is, maar dat het vooral schort aan die handhaving. Ik heb aangegeven dat het weinig waarde heeft als alleen op papier mooie woorden worden gewisseld. Ik vraag de minister om aan te geven waaruit die politieke wil van de Colombiaanse regering bestaat, anders dan mooi meepraten, keer op keer de intenties herhalen en daarin toeschietelijk zijn richting Europese Unie, als niet uit de cijfers en uit de realiteit blijkt dat er werkelijk iets verbetert.

Minister **Ploumen**: Het is een kwalitatieve inschatting of er sprake is van goede wil, onwil of passiviteit. Onze inschatting is natuurlijk ook gebaseerd op wat wij horen van onze ambassade in Colombia. Die inschatting is dat de Colombiaanse regering met onder andere wet- en regelgeving en met de intentie om die te handhaven, haar goede wil toont. De druk op de Colombiaanse regering moeten wij overigens niet loslaten, niet alleen in het kader van dit akkoord, maar zeer zeker ook daarbuiten.

Nederland neemt ook een actieve positie in, bijvoorbeeld bij het debat over duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dit onderwerp moet in Colombia absoluut veel aandacht krijgen. Ik houd mij, zoals de heer Elzinga wellicht weet, zeer bezig met de steenkolendialoog. Die heeft veel met Colombia te maken. Colombia onderschrijft die vier fundamentele arbeidsnormen van de ILO en heeft zich ook opnieuw gecommitteerd aan een aantal milieuconventies. Over de naleving daarvan vindt minimaal één keer per jaar overleg plaats. Onze inschatting is dat de Colombiaanse overheid zich ervan bewust is dat er op dit gebied stappen gezet móeten worden. Een

van de redenen waarom Nederland zo getamboereerd heeft op het opnemen van mensenrechtenbepalingen in dat handelsakkoord is natuurlijk omdat wij nog niet tevreden zijn over hoe het nu gaat.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Misschien mag ik de minister op dit punt uitnodigen om in de slipstream ook mijn vraag mee te nemen, wat zij de Colombiaanse vakbonden antwoordt? Zij heeft het nu steeds over wat de overheid in Colombia kan, doet en wil. De Colombiaanse vakbonden vragen om eerst de mensenrechten goed aan de orde te stellen en pas daarna te spreken over handelspreferenties. Wat is haar antwoord aan die vakbonden?

Minister **Ploumen**: Mijn antwoord zou zijn dat er door dit handelsakkoord meer mogelijkheden zijn, onder andere door de inzet van Nederland, om de mensenrechtenschendingen aan de orde te stellen. Bovendien is er de verplichting om daarin het maatschappelijk middenveld te horen. Ik zou tegen de vakbonden willen zeggen: grijp dit handelsakkoord aan en gebruik het platform dat geboden wordt om die mensenrechtenschendingen aan de orde te stellen. Daardoor raken de Europese Unie en de internationale gemeenschap wellicht meer geëngageerd in die dialoog dan tot nu toe mogelijk was. Bovendien zou ik tegen hen willen zeggen dat er een opschortingsclausule zit in die akkoorden. Als er binnen de lidstaten van de EU overeenstemming is dat de andere partij zich niet aan de afspraken houdt, kunnen er onmiddellijk passende maatregelen getroffen worden. Ik zou nogmaals tegen de vakbonden willen zeggen: zie dit nu als een extra mogelijkheid om de problemen aan te kaarten. Mag ik nog een voorbeeld geven dat dit wellicht extra onderstreept? In 2010 heeft de EU het algemeen preferentieel stelsel met Sri Lanka opgezegd, ook naar aanleiding van de ernstige mensenrechtenschendingen aldaar. De gevolgen daarvan zijn dat de textielindustrie de naaimachines heeft opgepakt en naar een ander land is gegaan, waardoor veel vrouwen werkloos zijn geworden. Het gevolg is ook dat er geen ingang meer is voor de Europese Unie om die mensenrechtenschendingen aan te kaarten. Natuurlijk is het een papieren werkelijkheid, maar Nederland heeft er echt hard voor gewerkt om die regels erin te krijgen. Nederland heeft dat met een reden gedaan, namelijk om die na te kunnen leven en ten volle te kunnen gebruiken.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ik heb al in mijn bijdrage aangegeven dat ik die intentie deel. Voor mij zit daar geen verschil van mening.

Ik neem aan dat wij nog iets meer horen over het opschorten, over wat daarvoor de gronden zijn, hoe dat zal verlopen enzovoorts. Het voorbeeld dat de minister geeft maakt ons echter meer wantrouwend over de mogelijkheden van die opschortingsclausule. Ik lees de oproep van de

Colombiaanse vakbonden zo, dat het handelsakkoord het grote risico in zich heeft dat het een vrijbrief wordt met lippendienst aan mensenrechten. Dan kun je op grond van zo'n akkoord nog weleens wat extra tamboereren op die mensenrechten, maar de boodschap die ik lees in die oproep is, dat met het tekenen van dit handelsakkoord je eigenlijk de druk uit handen hebt gegeven om nog iets aan die mensenrechten te kunnen doen. Als je daar achteraf mee komt, bijvoorbeeld in de sfeer van opschorting, dan ben je eigenlijk te laat, want het enige wat je dan nog kunt doen is je terugtrekken, met alle negatieve gevolgen van dien. Oftewel: doet het antwoord dat de minister aan die vakbonden zou willen geven recht aan hun vraag? Ik heb het gevoel van niet en dat het er ver vanaf staat.

De **voorzitter**: Mijnheer Elzinga, hebt u een interruptie op hetzelfde punt?

**

De heer **Elzinga** (SP): Ja.

De **voorzitter**: Dan stel ik voor dat u meteen uw interruptie plaatst.

**

De heer **Elzinga** (SP): Dank u wel, voorzitter. Aanvullend op de vorige spreker, kan ik zeggen dat ik zijn inschatting deel van de boodschap van de vakbonden uit Colombia. Het is eigenlijk het verhaal van de wortel en de stok. Wil de minister eerst een verdrag om vervolgens te kunnen dreigen dat verdrag weer op te schorten? Of kan zij niet zeggen: het verdrag is een prachtige beloning of een mooie wortel die we in het vooruitzicht stellen maar dan moeten we eerst iets doen aan de mensenrechtenschendingen? Terugkomend op mijn eerste termijn -- misschien dat de minister daarop in kan gaan als zij verder praat over de mogelijkheden om zo'n verdrag op te schorten -- is mijn vraag hoeveel dodelijke slachtoffers er per zoveel dagen moeten vallen voordat we tot dat moment geraken.

Minister **Ploumen**: In geval van ernstige mensenrechtenschendingen vind ik dat wij het aan onze stand verplicht zijn om alle middelen die we tot onze beschikking hebben, die uiteraard legaal en geweldloos zijn, in te zetten om deze mensenrechtenschendingen te adresseren. Deze akkoorden zie ik als een extra mogelijkheid om dat te doen, naast hetgeen er al gedaan wordt. Het is zeker niet zo dat de EU ofwel Nederland daar geen aandacht voor heeft, hetgeen overigens ook niet word gesuggereerd door de senatoren. Er zijn bindende hoofdstukken met eisen over sociaal beleid, bijvoorbeeld over fundamentele arbeidsnormen waarvan de vrijheid van vereniging onderdeel is. Verder noem ik het recht op

collectieve onderhandelingen, de uitbanning van dwangarbeid en kinderarbeid, en non-discriminatie op het werk. Dat zijn bindende hoofdstukken en beide akkoorden voorzien nu juist in mechanismen die toezicht moeten houden op de implementatie van het duurzaamheids hoofdstuk. De verdragen bieden de mogelijkheid tot systematische monitoring. Bij die monitoring wordt nadrukkelijk het maatschappelijk middenveld betrokken. Dat is geen optie, dat hoort daar echt bij. De akkoorden voorzien tevens in de dialoog tussen de verdragspartijen ingeval van problemen bij de implementatie. Als wij vinden dat de implementatie van de ILO-conventie niet naar behoren is, geeft ons dat als lidstaat de mogelijkheid om dat aan te kaarten binnen de EU en om daarvoor medestanders te vinden en het op die manier nog eens extra op de agenda te zetten.

Wanneer dat alles niet bevredigend is, is er nog de opschalingsmogelijkheid. Dan kan er een panel van onafhankelijke experts bijeen worden geroepen dat gaat rapporteren over het specifieke probleem. Naar aanleiding van dat rapport kunnen maatregelen worden voorgesteld en genomen. Ik zou dan ook tegen de vakbonden willen zeggen: grijp deze mogelijkheid met beide handen aan, want die biedt een extra gelegenheid in de dialoog tussen de EU en Colombia, en overigens ook andere landen waar mensenrechten worden geschonden, om mensenrechtenschendingen aan de kaak te stellen. Dit is een extra mechanisme dat vastgelegd is, dat bindend is, dat opschalingsmogelijkheden biedt en dat eigenlijk een formeel kader biedt om deze dialoog te voeren, ook op het niveau van de politiek, dus van overheid tot overheid. Wat mij betreft is het ook voor Nederland een systematische mogelijkheid om in EU-verband dergelijke kwesties aan te kaarten als wij dat als Nederland nodig achten; op basis van wat hier gewisseld is, kunnen we volgens mij wel zeggen dat die noodzaak zeer zeker zal bestaan de komende periode. Dus laten we die mogelijkheid met beide handen aangrijpen. Laten we datgene waarvoor we zo hard gevochten hebben, ons nu niet zelf uit de handen slaan.

Vervolgens wil ik nog iets zeggen over de opschortingsclausule. Wanneer een van de verdragspartijen, zijnde de EU of een van de partnerlanden, constateert dat de andere partij zich niet aan de fundamentele mensenrechten houdt zoals ze zijn vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, dan kunnen er onmiddellijk passende maatregelen worden getroffen die in het uiterste geval -- ook daarbinnen zijn er natuurlijk nog opschalingsmogelijkheden -- eenzijdige opschorting kunnen inhouden. De afspraak is -- dan kom je inderdaad terecht in een kwalitatieve inschatting, zeg ik tegen de heer Elzinga -- om die maatregelen wel proportioneel te laten zijn met de overtreding. De getroffen partij kan binnen twee weken een spoedbijeenkomst organiseren om te overleggen over de situatie en om een oplossing te zoeken. Ik zeg dat laatste niet alleen om u te laten weten dat het om twee weken gaat maar juist ook om nog eens het argument te versterken dat dit een clausule is met opschortende werking die ook de noodzakelijke bepalingen

daarvoor bevat. Dus wat mij betreft is er geen sprake van een lippendienst, maar van een papieren werkelijkheid die als dat nodig is ingeroepen kan worden.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Bij het associatieakkoord met Oekraïne spelen vergelijkbare vragen. In het BNC-fiche staat dat de regering ervoor kiest om dat akkoord op dit moment niet te ondertekenen omdat eerst de mensenrechten daar op orde moeten zijn. Kan de minister uitleggen waar dat verschil in zit? Dat puzzelt mij namelijk toch een beetje. Als associatieakkoorden er juist goed voor zijn om de mensenrechten te helpen verbeteren, waarom doen we dan de ene keer dit en de andere keer dat?

Minister **Ploumen**: Zonder nu in heel technische beschouwingen te gaan vervallen over de manier waarop die verschillende associatieakkoorden projectgewijs tot stand komen, zou ik willen verwijzen naar het vorige debat over het vorige onderwerp. Je kunt zeggen dat we ons engageren. In het kader van dat arrangement zeggen we dan tegen het desbetreffende land: wederzijds dienen we aan de voorwaarden te voldoen en als je je er niet aan houdt, richten we maatregelen in om dat onderwerp van politieke dialoog te maken. Bij het associatieakkoord waarover de heer Ganzevoort spreekt, is ervoor gekozen om te wachten en om een assessment te maken. Dat betekent dat er een heel lange periode kan verstrijken -- dat is een inschatting -- waarbij de effectiviteit van de maatregelen verschillend ingeschat kan worden. Ik zou er echt voor willen pleiten om in het kader van dit akkoord de hoofdstukken die we hebben uitonderhandeld, te gebruiken om de mensenrechten aan de orde te stellen en die niet steeds voor ons uit te schuiven.

Om wellicht nog een extra level of comfort te geven aan de senatoren die, nogmaals, terecht zorgen hebben geuit over duurzaamheid en mensenrechten -- die zorgen deel ik ook -- zou ik nog iets willen zeggen over een van de instrumenten die ingezet zijn om na te gaan hoe we de sociale en ecologische impact van de verdragen kunnen evalueren. Hiervoor zijn assessments gedaan, onder andere door Ecorys. Dat werd al gemeld. Wat is er met die aanbevelingen gebeurd? Die vraag wordt terecht gesteld. Alle aanbevelingen zijn verwerkt in het hoofdstuk "handel en duurzame ontwikkeling" in beide akkoorden. Daar is dus echt naar gekeken bij de inrichting en opzet van die akkoorden.

Het Europees Parlement heeft nog een flankerende eis gesteld. Voor Colombia heeft het EP gezegd dat er een road-map moet komen. Het EP heeft op 11 december het handelsakkoord geratificeerd en is daarbij niet over één nacht ijs gegaan. Het heeft een road-map gevraagd en gekregen en is daar tevreden mee. Dat zeg ik niet om ons in slaap te sussen, maar om aan te geven dat er van die zijde nadrukkelijk gekeken is naar mogelijkheden om het akkoord zo goed mogelijk te

voorzien van bepalingen die ons allen helpen bij het tegengaan van mensenrechtenschendingen.

Een vraag die hier goed bij past, is de vraag van de heer Schrijver. Hij zei: in het associatieakkoord zijn wel bepalingen opgenomen over het Internationaal Strafhof, maar niet voor Peru en Colombia. Komen die bepalingen ook in akkoorden met China, Rusland en de Verenigde Staten? De Europese Unie heeft afgesproken dat in alle politiekaderakkoorden of associatieakkoorden bepaalde clausules worden opgenomen. Dat zijn vijf clausules: mensenrechten en democratie, proliferatie van massavernietigingswapens, kleine wapens, Internationaal Strafhof en contraterrorisme. Twee daarvan zijn aangemerkt als essentiële elementen. Dat wil zeggen dat die bepalingen een opschortende werking hebben in geval van schending. De twee essentiële elementen zijn de mensenrechten en non-proliferatie.

In het geval van Peru en Colombia is geen sprake van een associatieakkoord. Dat heeft te maken met het feit dat een aantal landen uit de onderhandelingen is gestapt. Daarover zal ik straks meer vertellen. Voor die twee landen is er sprake van een vrijhandelsakkoord.

Bij vrijhandelsakkoorden -- nogmaals: Nederland zet daar steeds hard op in -- zet de EU in op die twee essentiële elementen, de mensenrechten en de non-proliferatie. De standaardaanpak die ik net schetste, geldt voor alle lopende en toekomstige onderhandelingen van de EU, dus ook voor die met China, Rusland en de Verenigde Staten. De inzet van de EU is dus steeds om alle standaardclausules op te nemen in een politiekaderakkoord of associatieakkoord en de twee belangrijkste clausules in een vrijhandelsakkoord. Met de VS onderhandelt de EU overigens alleen over een vrijhandelsakkoord. Voor Canada geldt dat het ook een vrijhandelsakkoord betreft, omdat dit land grote moeite heeft met een associatieakkoord. Daarmee wil ik zeggen dat zij daar betekenis aan hechten, om het argument extra te laten wegen. In die zin is het "gelijke monniken, gelijke kappen". Dat is de inzet van de EU. De Kamer kan zich voorstellen dat Nederland dit niet alleen van harte steunt, maar ook steeds onder de aandacht brengt.

De heer **Schrijver** (PvdA): Ik dank de minister voor de interessante uitleg. Wat vindt zij zelf van de standaardaanpak? Bestaat niet het gevaar dat deze wat al te blind wordt toegepast? Als je deze op Peru en Colombia laat slaan, spreken wij over de mensenrechten. Wij zullen het er allemaal over eens zijn dat die inderdaad een essentieel onderdeel zijn van de samenwerking die beoogd wordt. Ik geloof echter niet dat er proliferatiegevaaren dreigen vanuit Peru en Colombia. Wij horen immers nooit van massavernietigingswapens in die landen. Wij horen echter wel veel over heel ernstige internationale misdrijven. Die twee landen, zeker de verdrukke groepen in die landen, zouden best baat kunnen hebben bij het proces om partij te worden bij het statuut van het Internationaal Strafhof, als zij hun

strafwetgeving aanpassen en allerlei dingen uit het Statuut van Rome op het terrein van ernstige oorlogsmisdrijven -- denk aan Colombia -- in de binnenlandse wetgeving opnemen. Zou het niet interessant zijn als de minister hierover, als een van de ministers van de 28 lidstaten, in Brussel de vraag inbrengt of dit niet wat al te blind wordt toegepast? Ik vind het toch redelijk absurd overkomen dat de Europese Unie tegen Peru en Colombia zegt -- dit gebeurt eigenlijk ook bij het andere akkoord -- dat zij geen massavernietigingswapens mogen gebruiken of verwerven. Dat is toch helemaal geen issue?

Minister **Ploumen**: Ik moet zeggen dat ik het punt dat de heer Schrijver naar voren brengt, buitengewoon interessant vind. Daarvoor heb ik een paar redenen. Een standaardclausule, wat de inhoud daarvan ook is, mag natuurlijk nooit verworden tot het aanvinken van hokjes. Daar heeft het Algemeen Preferentieel Stelsel overigens wel last van, als ik het zo mag zeggen. Laat daarover geen misverstand bestaan. Eigenlijk vraagt de heer Schrijver: zou je de elementen die je als essentieel aanmerkt, niet kunnen diversifiëren naargelang van de specifieke situatie in een bepaald land of een bepaalde regio? Ik ben bereid om daarnaar te kijken. Ik kan mij voorstellen dat dit al eerder is geprobeerd en op bezwaren of wellicht zelfs wetten is gestuit. Dat weet ik niet, maar ik zeg graag toe dat ik mij hierin zal verdiepen. Dat kan uiteraard niet gelden voor lopende of afgesloten onderhandelingen, maar ik vind het zeker interessant om na te gaan wat hiervoor de mogelijkheden zijn. Zowel de heer Schrijver als ik als de andere senatoren zijn, als ik het zo hoor, niet geïnteresseerd in afvinken, maar wel in werkende instrumenten.

Laat ik in het kader van de elementen in de vrijhandelsakkoorden en de associatieakkoorden maar meteen doorgaan naar de vraag van de heer Schrijver waarom het vrijhandelsakkoord geen afspraken bevat over culturele samenwerking. Die worden in een politieke samenwerkingsovereenkomst, dus in een associatieakkoord, opgenomen en niet in een vrijhandelsakkoord. In 2003 is een politiekaderakkoord gesloten waarin die bepalingen wel zijn opgenomen, bijvoorbeeld over de samenwerking inzake cultuur en het behoud van cultureel erfgoed. Wij hopen allemaal dat dit akkoord in werking kan treden.

Dit brengt mij tot de tweede vraag van de heer Schrijver in dit kader. Hij vroeg: speelt de EU de Andeslanden niet uit elkaar door een vrijhandelsakkoord te sluiten met Peru en Colombia en niet met de andere Andeslanden? Het vrijhandelsakkoord voorziet erin dat de andere Andeslanden later alsnog kunnen toetreden. Daar wordt op dit moment ook al over gesproken. In juli van dit jaar is, op hun verzoek, besloten om de onderhandelingen met Ecuador te herstarten. Ecuador had zich hiervoor zelf gemeld bij de Europese Commissie. Het uitgangspunt is dat deze landen zich moeten aansluiten bij de reeds

gemaakte afspraken, maar dat er ook ergens schema's uitonderhandeld kunnen worden over liberalisatie van goederen en diensten. Nogmaals: de inzet van Nederland is om rekening te houden met de economische situatie en het niveau van ontwikkeling van landen. Bolivia heeft ook gevraagd of het alsnog tot het akkoord mag toetreden. Dat wordt nader bekeken. Het vrijhandelsakkoord doet niets af aan het politiekaderakkoord dat met de Andesgemeenschap is gesloten. Het ratificatieproces daarvan loopt. Alleen het Europees Parlement moet het nog goedkeuren. Dat betekent dat het zo meer en meer op een totaalpakket gaat lijken.

We zijn in deze situatie beland doordat Bolivia uit de onderhandelingen is gestapt en het daardoor niet mogelijk was om een politiek akkoord te sluiten. Dan zouden we namelijk binnen één regio zitten met één akkoord dat alle landen dekt en één akkoord dat maar een deel van de landen dekt. Vandaar het vrijhandelsakkoord, met de mogelijkheid voor de andere landen om alsnog toe te treden.

In de regio voert de EU overigens onderhandelingen met nog een partij, namelijk Mercosur, zoals de Kamer ongetwijfeld weet. Ik was onlangs in Brazilië. Dat land heeft de eigen inzet gereed en brengt deze nu in Mercosur in. Brazilië heeft de laatste tijd bij herhaling aangegeven dat het bereid is om te kijken naar verschillende snelheden van lidstaten. Dat zal het, denk ik, gemakkelijker maken voor de landen in Mercosur om de onderhandelingen te starten.

Dit brengt mij bij een aantal vragen van met name de PvdA-fractie maar ook de SP-fractie over de toezichtmechanismen van de duurzaamheidshoofdstukken. Ik wil de Kamer niet de formele titels onthouden van de instituties die daarin een rol spelen. Zoals ik al zei, is er een nadrukkelijke rol voor het maatschappelijk middenveld, inclusief werkgevers- en werknemersorganisaties. Er is een forum voor dialoog met het maatschappelijk middenveld, dat zich buigt over de handelsbetrekkingen in relatie tot duurzame ontwikkeling. Dat forum komt minstens eenmaal per jaar samen. Daarnaast stelt het associatieakkoord, dat gaat niet over Peru en Colombia maar over het andere akkoord, een gemengd raadgevend comité in, dat de relevante signalen uit het maatschappelijk middenveld moet rapporteren aan de associatierraad. Dus ook daar is een aantal formele mechanismen in gang gezet die moeten borgen dat de papieren werkelijkheid niet alleen maar papier blijft als dat nodig wordt geacht door partijen.

Bijna en marge hiervan vroeg de woordvoerder van de PvdA-fractie naar een update van de stand van zaken rondom de Economic Partnership Agreements (EPA's), allicht een verwant onderwerp. Die vragen hadden vooral betrekking op de EPA's met zuidelijk Afrika en oost- en zuidelijk Afrika. De onderhandelingen met de regio zuidelijk Afrika zijn vergevorderd. Afronding ligt in het verschiet, hopelijk in het begin van 2014. De afronding hangt met name af van de politieke wil van Zuid-Afrika, waarbij het met name gaat om de

landbouwtoegang. Zuid-Afrika stelt zich steeds constructiever op in de onderhandelingen. De indruk is dat daar waar de onderhandelingen nogal gepolitiseerd waren, men nu van beide kanten constructiever onderhandelt. De regio oost- en zuidelijk Afrika is in onderhandeling over EPA. Die onderhandelingen vorderen gestaag. Dat is doorgaans een eufemisme om te zeggen dat men voortgaat maar niet in het tempo dat men wellicht vooraf voor ogen had. Er is vooruitgang geboekt op de algemene tekst maar er zijn nog uitstaande kwesties. Met vier landen in die regio is vorig jaar wel een kleine doorbraak bereikt; Madagaskar, Mauritius, Seychellen en Zimbabwe passen hun interim-EPA ook nu daadwerkelijk toe, waarmee de basis verstevigd is voor een volwaardig EPA.

Ik ga terug naar het deel van de wereld waar ons debat zich op concentreert. De woordvoerder van de PvdA-fractie vroeg wat het handelseffect is van de nieuwe liberalisering op de positie van de ACS-staten. Het akkoord gaat een zekere preferentie-erosie met zich meebrengen aan de ACS-kant. Dat is zo. Die landen concurreren met Colombia en Peru voor wat betreft de export van met name bananen, suiker en rum. Voor die producten verlaagt de Europese Unie voor Colombia en Peru de invoerheffingen maar deze worden niet afgeschaft. De ACS-landen kunnen die producten wel tariefvrij exporteren, en behouden zo hun handelsvoordeel.

De logische vervolgvraag is wat het effect is op de handelsprivileges die de minst ontwikkelde landen krijgen onder wat bekend staat als het Everything but Arms-initiatief, EBA. Ik hoorde hier vandaag overigens ook een andere duiding van die afkorting, die ook voor niet-ingewijden beter in het geheugen blijft hangen. Ik zei zojuist al dat er sprake is van een zekere preferentie-erosie. Nederland en de EU proberen om hier nadrukkelijk rekening mee te houden in het beleid. De mate waarin die erosie plaatsvindt, hangt natuurlijk af van de structuur van de economie. Hoewel we hopen dat de minst ontwikkelde landen steeds meer in staat zullen zijn om waarde te gaan toevoegen, exporteren veel van deze landen nu nog vooral onverwerkte landbouwproducten en textiel. Daarop ondervinden zij weinig concurrentie van meer ontwikkelde landen. Dit is echter geen statische situatie, zeg ik tegen de heer Schrijver, dus Nederland houdt er nadrukkelijk wel een vinger aan de pols.

Ik zei al iets over de conventies die wel door APS-plus worden gedekt maar niet expliciet door het associatieakkoord. Dit punt werd naar voren gebracht door een aantal leden. Het gaat over verdragen over mensenrechten, corruptie, drugs en apartheid. De inhoud van die conventies wordt naar onze mening uitvoerig, en je zou bijna kunnen zeggen beter, geadresseerd door de bindende bepalingen in het associatieakkoord, waarover we al eerder spraken. Er zijn bijvoorbeeld specifieke afspraken gemaakt over samenwerking op het gebied van drugsbestrijding. APS-plus leidde toch tot veel "ticking the boxes", terwijl in het associatieverdrag de bindende afspraken ook een dialoog behelzen evenals het betrekken van het

maatschappelijk middenveld, iets wat onder APS-plus niet aan de orde is.

Ik ga bijna afronden, voorzitter, ik zie u kijken. Ik wil echter de vragen graag recht doen. Er dienen zich in het leven van een minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking niet heel veel mogelijkheden aan om te spreken over deze associatieakkoorden. Ik hecht er daarom aan om niet alleen uw Kamer, maar ook de Tweede Kamer, zo volledig mogelijk te informeren in ieder stadium. Zo mochten we de complimenten accepteren van de Tweede Kamer over de uitvoerige informatie die wij geven in de aanloop naar een RBZ Handel. Ik zeg dit met enige nadruk, omdat ik zeer hecht aan de dialoog met de beide Kamers en het verantwoording afleggen aan de Kamers over deze onderwerpen. Immers, het moet er niet alleen maar om gaan dat we in deze fase een goed debat kunnen hebben, maar ook in de aanloop daarnaartoe.

Er is gevraagd welke mogelijkheden Nederland heeft om bij te dragen aan het verbeteren van de naleving van normen op het gebied van milieu, arbeid en mensenrechten. Voor Colombia staan het Mensenrechtenfonds en een transitiefaciliteit open. Colombia is geen partnerland meer, maar we hebben er nog wel een relatie mee. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is een belangrijk onderdeel van die transitiefaciliteit. Voor Peru staat er een kleiner fonds ter beschikking, Leads for Economic Diplomacy genaamd. Onze ambassades kunnen ook de lokale overheden ondersteunen bij het uitvoeren van onafhankelijke sociale rapportages en milieueffectrapportages. Specifiek voor duurzame handel is in 2012 het Duurzame Handel Platform opgezet door een coalitie van de Nederlandse ambassade, de Colombiaanse overheid en de belangrijkste Colombiaanse exporteurs. Het doel is de verduurzaming van onder andere de handel in koffie en bananen, en ook de bloemensector. Die sector is belangrijk in Colombia.

Hoe kunnen we bijdragen aan de bestrijding van de drugshandel en van de daaraan verbonden criminaliteit? Voor Peru is er een groot drugsprogramma vanuit de EU opgezet, met de focus op handhaving, maar ook met aandacht voor het bevorderen van alternatieve ontwikkeling, en voor preventie, gezondheidszorg en voorlichting. Nederland heeft daarbinnen een adviserende rol voor de opzet van een taakeenheid op de luchthaven. Met Colombia werken we op dit gebied ook samen. Dat betekent dat onze Nationale Politie intensief samenwerkt om drugs en witwaspraktijken in de regio tegen te gaan. Ik noem als voorbeeld het KLPD. Die verzorgt in samenwerking met de KMar en de douane trainingen om lokale kennis en expertise te vergroten, bijvoorbeeld op het gebied van financieel rechercheren, maar ook op het gebied van efficiënte controles op de luchthaven.

De woordvoerder van GroenLinks heeft gevraagd hoe het, in relatie tot het vrijhandelsakkoord, staat met de mogelijkheden voor de lokale farmaceutische industrie. In het multilaterale kader kennen we flexibiliteiten voor

ontwikkelingslanden, onder andere op het gebied van intellectueel eigendom. Dit zijn de zogenaamde TRIPS-flexibiliteiten. In beide akkoorden blijven deze faciliteiten bestaan. De landen hebben dus de ruimte om een juiste balans te zoeken tussen enerzijds de politieke belangen van toegang tot en gebruik van medicijnen, en anderzijds het belang van de rechthebbende op de bescherming van zijn intellectueel eigendom. Hieraan doen de akkoorden dus niets af. In deze akkoorden heeft dit een plek gekregen. De meer technische details hiervan zijn terug te lezen in de Kamerbrief met de titel *Harnessing Intellectual Property Rights for Development Objectives*.

Ook heeft GroenLinks gevraagd of deze vrijhandelsakkoorden een wezenlijke bijdrage leveren aan inclusieve duurzame ontwikkeling. Of is dit een nieuwe vorm van koloniaal imperialisme? Volgens mij zullen de vrijhandelsakkoorden, zeker in de vorm waarin ze nu zijn uitonderhandeld, de mogelijkheid zeker bieden om een wezenlijke bijdrage te leveren aan duurzame ontwikkeling. Men heeft bij deze akkoorden niet alleen maar oog voor de economische belangen, maar ook voor mensenrechtenbelangen en voor het belang van dialoog. Het is aan overheden om vervolgens op een fatsoenlijke manier aan herverdeling te doen. Ook daarvoor bieden de akkoorden meer dan alleen handvatten. Er staat bijvoorbeeld in: u zult de vier pijlers onder de ILO-conventies in acht nemen. Een ervan gaat over arbeidsnormen. Daaronder wordt ook fatsoenlijke salariering begrepen. Landen besluiten zelf om de onderhandelingen te starten. Zij zitten aan de onderhandelingstafel. Nederland heeft altijd oog voor de onderhandelcapaciteit van landen. Je kunt immers wel zeggen dat een land aan tafel zit, maar het moet ook iets kunnen terugzeggen. Het moet iets kunnen inbrengen dat in het eigen belang is. Nederland zet zich daarvoor al jaren in, ook in WTO-verband. Ik ben met mijn hoofd al een klein beetje bij de negende ministeriële bijeenkomst van de WTO, in december in Indonesië. Nederland financiert bijvoorbeeld de WTO-Ombudsman.

Ik begon mijn betoog met te wijzen op het verschuiven van de verhoudingen in de wereld, en daarmee wil ik ook eindigen. In veel landen van Latijns-Amerika is sprake van economische groei. De landen ontwikkelen zich ook op democratisch vlak. Dat betekent dat partnerschappen, in dit geval het partnerschap tussen enerzijds de Europese Unie en anderzijds de landen in Latijns-Amerika of organisaties van die landen, steeds gelijkwaardiger worden. Volgens mij hebben velen in de Kamer die meer gelijkwaardige verhoudingen al jaren nagestreefd. Zij hebben zich zeer actief ingezet voor meer gelijkwaardigheid. In die zin is dit dus iets waar we altijd om hebben gevraagd. Er ontstaan gelijkwaardige partnerschappen met landen en regio's in andere delen van de wereld.

De **voorzitter**: Wij zijn toe aan de tweede termijn van de Kamer. Het woord is aan de heer Elzinga.

**

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Wij hoorden aan het eind van het betoog van de minister een interessante beschouwing over de vraag wat de voordelen kunnen zijn van vrijhandelsakkoorden. Volgens mij heeft de minister goed duidelijk gemaakt dat die akkoorden kansen bieden, en dat ze groei en banen kunnen opleveren. De minister heeft terecht ook gezegd dat veel daarbij afhankelijk is van flankerend en binnenlands beleid. Wat doet een regering zelf aan verdeling? Een akkoord om de vrijhandel of de handel te bevorderen, biedt nieuwe kansen, maar leidt ook tot meer concurrentie. Daarmee worden vaak sectoren in landen vernietigd die minder concurrerend zijn. De markt wordt immers groter en de concurrentie wordt heviger. De akkoorden bieden veel kansen voor de mensen die die kansen kunnen pakken en leiden tot grote bedreigingen voor de mensen die niet in staat zijn om de nieuwe kansen te pakken. Daardoor wordt het flankerend beleid alleen maar relevanter.

Ik dank de minister voor haar antwoorden. Ze waren helder. In de eerste termijn vond een prettige en open uitwisseling plaats. De minister heeft voorbeelden benadrukt waarbij handel en ontwikkeling elkaar versterken. Zij benadrukte hoe een akkoord de politieke en economische banden tussen regio's kan versterken. Zij zei ook dat de akkoorden economische groei opleveren. Zij noemde daarbij de relevante voorbeelden en cijfers die op basis van onderzoek zijn verzameld. Daaruit blijkt dat in Latijns-Amerika vooral Colombia mooie groeicijfers kan produceren en dat Nederland de hoogste groeicijfers mag verwachten van het vrijhandelsverdrag met datzelfde Colombia. Daarmee staat dat land wel heel centraal in de discussies die wij vandaag voeren. Dat geldt ook omdat juist Colombia het land is waarvandaan veel van de voorbeelden van mensenrechtenschendingen kwamen die in de eerste termijn zijn genoemd. Het is in dat verband misschien spijtig om te moeten constateren dat het wel is gelukt om met Centraal-Amerika een breder associatieverdrag te sluiten, ondanks alle problemen die ook daar spelen, maar dat dit niet is gelukt met de landen waarover wij vandaag spreken. De minister zegt dat zij nog niet helemaal overtuigd is van dat associatieverdrag. De bindende voorwaarden in dat verdrag zouden echter eigenlijk meer garanties bieden dan de conventies die we onder het APS-plus tot onze beschikking hadden. Ik weet dat nog niet helemaal zeker, maar ik moet het aannemen van de minister. Wij moeten constateren dat dit met de Andesregio niet is gelukt. Daarmee is alleen voor 99% een vrijhandelsakkoord met Colombia en met Peru gesloten. In de overblijvende 1% moeten alleen mooie woorden ons handvatten bieden voor een dialoog. Het moet handvatten bieden aan het maatschappelijk middenveld, inclusief de vakbonden in Colombia en de landen die dit betreft. Dit zijn de handvatten die we kunnen gebruiken om de tafel te gaan zitten, om daar de mensenrechtenschendingen, die in deze

landen een dagelijkse praktijk zijn, op de kaart te kunnen zetten.

Ik kom tot de conclusie dat die mensenrechtenschendingen eigenlijk al nu, hier in de Kamer, op de kaart staan, want daarover hebben we het nu. Is de vraag niet heel reëel die ons door de vakbonden is gesteld in de brief die wij in het voorjaar hebben ontvangen? Men vraagt ons of juist dit niet hét moment is. Op dit moment kunnen we dit verdrag als ultiem drukmiddel gebruiken. Is dit niet het moment om de schendingen te adresseren van vakbondsrechten, dus de schendingen van de vier Core Labor Standards, van de fundamentele vakbondsvrijheden? Op dit moment kunnen we ook alle andere mensenrechtenschendingen adresseren. Is het nú niet het moment om te zeggen: op die vlakken moet eerst iets gebeuren? We moeten niet alleen vragen om een intentie om er iets aan te doen, maar er moet ook politieke wil worden getoond, door daadwerkelijk iets aan handhaving te doen.

Mijn fractie ziet die politieke wil niet. Het is waar dat het Europees Parlement ervoor heeft gezorgd dat er een flankerende road map komt. Dat heb ik ook al in mijn eerste termijn gezegd. Ik heb echter ook al gezegd dat die volgens mij minder gedetailleerd is dan het Labor Action Plan van de Verenigde Staten. Ik zie niet hoe die roadmap tot meer handvaten kan gaan leiden als het gaat om handhaving en monitoring.

De heer **Schrijver** (PvdA): Interessant om naar deze stemverklaring avant la lettre te luisteren. Wil de heer Elzinga in de loop van de week eens nadenken over de vraag of dit nu een effectieve strategie is? Immers door dit vrijhandelsakkoord niet te tekenen, geef je dus eigenlijk de mogelijkheid uit handen om flankerend beleid uit te oefenen. Er zit best een heel interessante structuur in om mensenrechtenschendingen en schendingen van arbeidsnormen en milieunormen aan de orde te stellen, eerst via consultaties en later eventueel met een deskundigenpanel. Uiteindelijk gebeurt dat via de stok van unilaterale maatregelen van de EU. Maar ik krijg uit de woorden van de heer Elzinga de indruk dat hij dat niet wil, want het is zo ernstig gesteld met de mensenrechten. Dat vinden wij ook, maar daarom vinden wij dat handelsbeleid geflankeerd moet worden door mensenrechten en arbeidsrechtelijke normen. Dát zit nu juist in dat verdrag. Als het er niet in zat, zou ik helemaal aan zijn kant staan. Maar hij heeft nog een week de tijd om dit op zich in te laten werken.

De heer **Elzinga** (SP): Ik wil de heer Schrijver danken voor deze interventie. Hij heeft kort de belangrijkste argumenten van de minister herhaald waarom het wel een instrument is en waarom het een hefboom kan zijn. Mocht dit verdrag door alle landen geratificeerd worden en in werking treden, dan zal ik de vakbonden adviseren om maximaal gebruik te maken van de instrumenten die het verdrag biedt. Maar de vakbonden hebben ons nu

juist gevraagd om de inwerkingtreding van dat verdrag voorwaardelijk te maken, door eerst iets te doen op het gebied van de mensenrechten. Vandaar ook mijn nog steeds niet bevredigend beantwoorde vraag: op welk moment vinden wij dat de mensenrechten dusdanig ernstig geschonden worden, dus hoeveel mensen moeten er nog meer dagelijks de dood vinden in Colombia, voordat kan worden gezegd dat dit mensenrechtenschendingen zijn die tot een dergelijke maatregel zouden kunnen leiden? Ik ben er nog niet van overtuigd. Tussen nu en de stemmingen zal ik zeker te rade gaan bij de verschillende partijen, waarbij ik de argumenten zal meenemen. Ik moet zeggen dat ik toch ook wel een beetje geschrokken ben dat, hoewel wij nog geen verdrag hebben -- als maar één van de lidstaten niet ratificeert, zal er geen verdrag blijven -- in theorie de voorlopige uitoefening van een deel van dat verdrag zonder enige verdragsbasis tot aan het einde der dagen kan blijven voortbestaan. Ik krijg graag de toezegging van de minister dat, als één land -- het is onbelangrijk welk land dat is -- niet ratificeert en het verdrag van de baan is, niet zonder dat flankerende beleid door kan worden gegaan met het vrijhandelsverdrag. We staan daarmee immers het Europese bedrijfsleven toe om te profiteren van de erbarmelijke omstandigheden, uitbuiting en onderdrukking daar. Ik krijg dus graag de toezegging van de minister dat, als het verdrag van de baan is, zij zich er hard voor zal maken dat we niet eeuwig doorgaan met de voorlopige uitoefening van een verdrag dat er niet komt.

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. Het is een beetje de strijd van de koopman en de dominee. Aangezien ik beide in mijn cv heb staan, kan ik met beide kanten wel wat meevoelen. Het is het eeuwige dilemma hoe je pressie houdt op een ontwikkeling waarvan je vindt dat die een bepaalde kant op moet, waarbij je ziet dat het die kant wel een beetje op gaat, maar je nog niet zeker weet of dat ver genoeg gaat en stevig genoeg is. Je zou daarom verwachten dat zich langzamerhand wat criteria en principes ontwikkelen hoe daarmee om te gaan. Vandaar dat ik bij interruptie vroeg hoe het verschil te verklaren is tussen het Associatieakkoord met Oekraïne, waarover in het BNC-fiche staat: hier kiezen we ervoor om de druk erop te houden om zo te bewerkstelligen dat er eerst verbetering komt in de mensenrechtenpositie voordat we instemmen met handelsovereenkomsten. Bij deze verdragen wordt gekozen voor een andere route. Dat klinkt toch een beetje als een ad-hocargumentatie. Ook al begrijpt mijn fractie heel goed dat je uiteraard afwegingen maakt, ze zou graag zien op grond waarvan deze afwegingen worden gemaakt en waarom ze zo uitpakken. Wat zijn dan de ijkpunten en de parameters waaraan je kunt draaien om te beslissen dat het nu verstandig is om het een te doen, en niet het ander?

Dit lijkt mij ook van belang als we het hebben over samenhang in kabinetsbeleid. We hebben het uiteraard niet alleen over handel en ontwikkelingssamenwerking, maar ook over buitenlands beleid in den brede. Het zou ons daarom heel goed uitkomen als de minister bereid is om, bijvoorbeeld met haar ambtsgenoot van Buitenlandse Zaken, te komen met een visie op het maken van dit soort afwegingen in meer generieke zin. Zijn daarvoor criteria, uitgangspunten of parameters te noemen? Op welke wijze wordt de beslissing genomen? Het lijkt ons verstandig als we daar niet alleen op ad-hocbasis, dus per casus over spreken, maar dat we ook iets hebben om aan te ijken.

De vraag is ook of het glas halfvol of halfleeg is. Hoe moet je taxeren waar we nu zijn? Ik denk dat dat het klassieke dilemma van de burgemeester in oorlogstijd is, waarbij je de oorlog mag zien als de spanningen in allerlei landen. Draag je bij aan de instandhouding van die situatie door al mee te gaan in die handelsovereenkomsten, maak je jezelf daarmee eigenlijk medeverantwoordelijk voor de misstanden, of probeer je binnen die nu eenmaal ingewikkelde context er nog het beste uit te halen? Ik vind dat een heel lastige afweging. Voordat collega Schrijver ook mij gaat adviseren om nog een week na te denken: ik zal dat doen, met mijn fractie. De zorg blijft namelijk wel overeind dat deze verdragen uiteindelijk meer de marktmacht van westerse landen en hun mogelijkheden om in die landen actief te zijn zal versterken dan dat zij de positie van de kwetsbaren, waar het ons primair om gaat, versterken. Dit raakt natuurlijk aan de onderliggende discussie over handel en hulp, handel en samenwerking en dergelijke. Het gegeven dat het hier gaat om een primair handelsverdrag met een slechts heel beperkte non-tradecomponent maakt die zorg niet kleiner, maar eerder groter.

Al met al speelt voor ons mee dat onder deze twee concrete verdragen -- het gebeurt inderdaad niet zo heel erg vaak dat over zulke verdragen zo'n grote discussie wordt gevoerd -- de basale vraag zit hoe de Nederlandse overheid zich in dit debat wil mengen. Wat ons betreft is daarbij van groot belang dat wordt benadrukt, juist in Europa -- daarbij is er geen verschil qua intentie, maar misschien wel qua gewicht of qua positie van hoe daarmee om te gaan -- dat de focus op mensenrechten en fundamentele vrijheden bij uitstek bepalend moet zijn voor de vraag of je een handelsverdrag wel of niet acceptabel vindt. In dat kader leg ik de Kamer graag de volgende motie voor.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Ganzevoort, Elzinga, Strik, Schrijver en Vos wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in het regeringsbeleid internationale handelsrelaties een belangrijke hefboom zijn ter verbetering van fundamentele vrijheden en mensenrechten;

overwegende dat deze handelsrelaties vooral in multilaterale verdragen gestalte krijgen;

overwegende dat deze verdragen een belangrijk middel kunnen zijn om fundamentele rechten te borgen;

roept de regering op, zich er in internationale verbanden voor in te zetten dat de erkenning en handhaving van fundamentele vrijheden en mensenrechten doorslaggevend worden voor de totstandkoming van internationale economische afspraken,

en gaat over tot de orde van de dag.

Ze krijgt letter D (33467).

**

*N

De heer **Schrijver** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de zeer uitvoerige beantwoording. Wij hebben een heel interessant debat gevoerd en in de marge ook nog gesproken over de EPA's, wat een goede prelude was voor de debatten die wij hopelijk volgend jaar daarover met de minister mogen voeren.

Voor de PvdA-fractie is duidelijk naar voren gekomen dat dit soort akkoorden potentieel een forse bijdrage kunnen leveren aan de armoedebestrijding, het creëren van werkgelegenheid en de handhaving van arbeids- en milieunormen. Wij hebben de overtuiging dat het beter is om dit soort verbanden te hebben dan om die niet te hebben. Ik vind het een speciaal gegeven dat per 1 januari 2014 het APS-plussysteem, het flankerend beleid bij de algemene tariefpreferenties, gaat verdwijnen, of wij dit nu leuk vinden of niet, omdat dit niet langer compatibel is met het WTO-recht. Daarom vinden wij het van groot belang om normen op de terreinen van mensenrechten, duurzaamheid en strikte milieunormen in te bedden in dit soort algemene verbonden.

Voor een groot deel ging de discussie over het meer beperkte verdrag tussen de EU en Colombia en Peru. Wij hebben in feite minder

gesproken over het veelomvattender akkoord met de zes Midden-Amerikaanse landen. In die zes landen spelen ook enkele mensenrechtenkwesties. In mijn eerste termijn heb ik gewezen op de moeilijke mensenrechtensituatie in Guatemala en Honduras, maar naar mijn mening kunnen wij het erover eens zijn dat het meeromvattende Associatie-Akkoord heel goede instrumenten biedt om die aan de orde te stellen.

Ik ben blij van collega Elzinga te horen dat hij, als de Kamer volgende week het andere verdrag aanneemt, ten volle gebruik zal maken van de methodes die dit verdrag biedt. In de internationale betrekkingen noemen wij dit ook wel "freeridgedrag", maar collega Elzinga en wellicht ook collega Ganzevoort zijn zonder meer welkom op onze bandenwagen, omdat wij in feite strijden voor dezelfde zaak.

Het lijkt mij van belang om goed contact te houden met de maatschappelijke organisaties en de vakbonden, in het bijzonder in Colombia, maar ook in de andere door mij genoemde landen.

De minister is niet ingegaan op mijn punt over de rol en de eigen verantwoordelijkheid van het Nederlands bedrijfsleven en het Europees bedrijfsleven in het algemeen. Meer en meer zullen wij de in verdragen opgenomen normen moeten inbedden in het internationaal opereren van het bedrijfsleven. Graag ontvang ik op dit punt nog een reactie van de minister.

De heer **Elzinga** (SP): Ik kom nog even terug op de opmerking over het freeridgedrag. Mij wordt dit gedrag kennelijk bij voorbaat verweten, omdat ik al zou weten hoe ik volgende week zal stemmen. Ik heb echter gezegd dat ik daarover nog een week zal nadenken. Moet de heer Schrijver daar ook nog over nadenken, of is dit zijn stemverklaring?

De heer **Schrijver** (PvdA): Nee, wij denken er nog heel serieus over na. In het debat zijn ook door mijn twee collega's heel goede punten ingebracht, dus ik denk hardop na over de wijze waarop wij zo veel mogelijk methodes kunnen inzetten om de standaarden op de terreinen arbeid, milieu en duurzaamheid, waarover wij het allemaal eens zijn, ook daadwerkelijk te kunnen toepassen en naleven. Het lijkt mij goed de instrumenten te onderkennen waarover wij na ondertekening van het akkoord zullen beschikken, maar ik zal ook nog eens de documenten lezen die daartegen pleiten. Dit staat natuurlijk niet op zich; er is ook multilateraal beleid mogelijk bij de Verenigde Naties, bij de Universal Periodic Review, via de instrumenten van de Internationale Arbeidsorganisatie en via de verdragsorganen van de Verenigde Naties op het terrein van de rechten van de mensen. Het is belangrijk dat al deze zaken scharnieren.

Ik ben blij dat de minister hardop met ons meedenkt over de wijze waarop wij misschien wat minder blind een standaardpakket kunnen toepassen. Hoe meer ik erover nadenk, hoe meer ik het bizar vind dat wij mensenrechten en non-proliferatie ten aanzien van Colombia en Peru eruit

lichten. Ik denk dat normen rond contraterrorisme en het beginsel van goed bestuur, in het bijzonder het tegengaan van corruptie als element van het streven naar goed bestuur, wat ook in het verdrag van Cotonou en in het Associatie-Akkoord met Midden-Amerika een belangrijk element is, een veel relevanter criterium zouden kunnen vormen. Ik ben dus erg blij met de toezegging van de minister om nog eens over diversifiëring van het standaardpakket na te denken.

Ik maak mij zorgen over de bananenexport van de minst ontwikkelde landen, maar het voelt of wij in deze tijd allemaal weer wat meer bananen moeten gaan eten, dus dan komt het misschien toch nog goed voor allen.

*N

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Ik dank de leden van de Kamer voor hun inbreng en de gelegenheid die zij mij hebben geboden om het beleid nog eens toe te lichten, met alle dilemma's die daarbij horen.

De SP-fractie vroeg mij om toe te zeggen dat als een land, welk land dan ook, het verdrag niet zal ratificeren -- overigens heeft het Europees Parlement ingestemd met de verdragen -- Nederland dan de wijze waarop de overbruggingsregeling gestalte krijgt, zal aankaarten bij de Europese Commissie. Helaas raakt dit aan de exclusieve competentie van de Commissie, dus die toezegging kan ik niet doen.

De GroenLinksfractie vraagt mij om in een brief aan te geven hoe de regering de mensenrechtensituatie in de diverse landen waardeert en wat de afwegingen daarbij zijn. Ik wil daar twee dingen over zeggen. Ten eerste vind ik het van belang dat de regering heel contextspecifiek kan acteren -- overigens is dat ook in de beide Kamers naar voren gebracht -- en niet hoeft te vervallen in een soort "ticking the boxes"-exercitie. De richting die de regering voor zich ziet en waardoor zij zich laat leiden, is nadrukkelijk genoemd in de mensenrechtannota en voor een deel ook in de nota Wat de wereld verdient. Daarin wordt aangegeven op welke manier Nederland omgaat met de mensenrechtensituatie in verschillende landen. Wij willen recht doen aan zowel de context in die landen als de specifieke context van hetgeen nu voorligt. Een brief waarin een wat algemener kader wordt geschetst, voegt daar naar mijn mening niet veel aan toe. Sterker nog: dat worden wellicht algemeenheden en dat is niet wat de heer Ganzevoort voor ogen heeft.

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Dat heeft de minister heel goed gedacht. Wij vragen haar niet om een soort checklist te maken waaruit blijkt hoe een en ander uitpakt. Het contextspecifieke is juist van belang. Precies om die redenen spreken wij in verschillende contexten over een toetsingskader, zodat wij de afwegingen, die natuurlijk contextspecifiek zijn, enigszins kunnen objectiveren. Dan gaat het zeker over

mensenrechten, maar het gaat over meer aspecten die in de onderhavige verdragen aan de orde zijn, zoals milieunormen en arbeidsnormen. Het gaat dus om een iets breder kader. Om die reden heb ik gevraagd om inzichtelijk te maken hoe de verschillende thema's en normen een rol spelen in de wijze waarop de afweging plaatsvindt. Dat is wat anders dan een checkbox, maar het is wel wat inzichtelijker dan te zeggen dat er wat dingen staan in de mensenrechtennota en wat dingen in een andere nota. Als we met die verschillende nota's in verschillende contexten tot totaal verschillende uitkomsten komen, zou ik graag iets van een toetsingskader willen zien om te kunnen narekenen op welke wijze de regering tot haar afweging komt. Dat is mijn vraag.

Minister **Ploumen**: Ondanks de toelichting van de heer Ganzevoort houd ik vast aan mijn eerdere reactie op zijn verzoek. De uitgangspunten voor het mensenrechtenbeleid zijn helder en gestoeld op de universele verklaring en, als ik meer naar mijn terrein kijk, op de ILO-standaarden en de OESO-richtlijnen. Binnen die internationaal aanvaarde kaders, die niet fungeren als "ticking the boxes", waarover wij het zeer zeker eens zijn, maakt de regering per situatie een afweging. Ik zie niet hoe het nogmaals aanduiden wat de uitgangspunten zijn -- die staan immers ook al in de mensenrechtennota van collega Timmermans -- tot helderheid leidt. De afweging moet namelijk toch telkens opnieuw gemaakt worden. Telkens opnieuw lichten wij die op verzoek graag toe in dit huis of aan de overkant.

Ik kom te spreken over de motie-Ganzevoort c.s. op letter D. Ik voel mij altijd verlegen om wijzigingen op moties voor te stellen, aangezien die moties van de Kamer zijn en niet van de regering. Ik doe dat toch, met enige schroom, omdat ik graag recht zou willen doen aan de geest van het debat zoals ik die heb ervaren. We denken namelijk vanuit hetzelfde perspectief. Ik zou de motie graag zien als ondersteuning van beleid, maar daarvoor leg ik wel een tekstvoorstel aan de indiener voor, namelijk: "roept de regering op, zich in internationaal verband ervoor in te zetten dat de erkenning en handhaving van fundamentele vrijheden en mensenrechten niet doorslaggevend worden, maar nadrukkelijk worden meegewogen voor de totstandkoming van internationale economische afspraken". Als de tekst op deze wijze wordt gewijzigd, kan ik de motie zien als ondersteuning en zelfs als aansporing van mijn beleid, hoewel dat laatste geen officiële formulering is.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de Kamer over beide wetsvoorstellen wenst te stemmen. Ik stel derhalve voor, volgende week dinsdag over beide wetsvoorstellen en de moties te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 17.55 uur tot 18.51 uur geschorst.

Voorzitter: Broekers-Knol

*B

!Juridisch ouderschap vrouwelijke partner van moeder!

Aan de orde is de voortzetting van de gezamenlijke behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het juridisch ouderschap van de vrouwelijke partner van de moeder anders dan door adoptie (33032);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Rijkswet op het Nederlanderschap in verband met de wijziging van Boek 1 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek betreffende het ontstaan van het juridisch ouderschap van de vrouwelijke partner van de moeder anders dan door adoptie (33514 (R1998)).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Staatssecretaris **Teeven**: Voorzitter. Het verheugt mij dat we vandaag in de Kamer kunnen spreken over dit wetsvoorstel Lesbisch ouderschap. Zoals mevrouw De Boer ook al zei, is dit voorstel van groot belang voor de betreffende doelgroep: kinderen en moeders in roze gezinnen. Zij wachten al jaren op dit voorstel. Daarom is het vandaag een mooie dag, zeker wat mij betreft. Ik dank de Kamer voor haar inbreng, waaruit blijkt dat het onderwerp de fracties zeer bezighoudt. Het gaat daadwerkelijk wel ergens om. Ik heb mij niet altijd zo verwant gevoeld met de fractie van GroenLinks als vandaag, want er vinden weleens debatten plaats in deze Kamer en aan de overzijde waarin ik het minder eens ben met deze partij. Maar vandaag kan ik het betoog dat mevrouw De Boer heeft gehouden, in grote lijnen onderschrijven.

Met het wetsvoorstel wordt geregeld dat de vrouwelijke partner van de moeder, de duomoeder, juridisch ouder kan worden buiten de rechter om. Ik maak eerst enkele algemene opmerkingen. Vervolgens zal ik mij vrij snel uitlaten over de wenselijkheid en het doel van een staatscommissie. Het is goed voor het debat als de Kamer enige duidelijkheid heeft over de positie van de regering in dezen, ook naar aanleiding van de motie van mevrouw Quik. Daarna zal ik de vragen van de leden beantwoorden.

Op dit moment is het juridisch ouderschap van de duomoeder alleen mogelijk door een rechterlijke tussenkomst. Dat vereist een advocaat en een gang naar de rechter. Deze procedure kan pas worden voltooid na de geboorte van het kind. Dit is anders -- laten we dat wel vaststellen -- voor de sociale vader van het kind. Hij kan thans reeds juridisch ouder worden via het afstemmingsrecht. Of hij daadwerkelijk de biologische ouder van het kind is, is op geen enkele wijze bepalend voor het ontstaan van zijn ouderschap, het ouderschap van de sociale vader. De vraag is dan ook legitiem waarom we zouden menen dat het voor de vrouwelijke partner van de moeder wel noodzakelijk is om een biologische band te hebben met het kind alvorens zij een beroep zou mogen doen op de regelingen van het afstemmingsrecht.

De **voorzitter**: Afstemmingsrecht?

**

Staatssecretaris **Teeven**: Ik bedoel "afstammingsrecht".

Voorzitter. We zijn in Nederland al lange tijd vertrouwd met het juridisch ouderschap van twee moeders. In dat opzicht brengt het wetsvoorstel niets nieuws. In het wetsvoorstel wordt aangesloten bij de bestaande regeling van het afstammingsrecht. De voorgestelde regeling is goed werkbaar voor de rechtspraak. In die zin biedt zij rechtszekerheid en duidelijkheid omdat ook wordt aangesloten bij de jurisprudentie daarover. Het wetsvoorstel heeft tot gevolg dat de feitelijke situatie van de kinderen en de ouders in roze gezinnen juridisch wordt bevestigd reeds voor, maar in ieder geval uiterlijk bij de geboorte van het kind. Eigenlijk houdt dit wetsvoorstel niet meer, maar ook niet minder in. Het kind is hierbij gebaat. Het groeit op bij zijn twee ouders, moeders in dit geval, en is in alle opzichten afhankelijk van hen en verbonden met hen. De rechtspositie van het kind reflecteert dit.

Het gaat er met andere woorden om dat de we de familierechtelijke betrekkingen van ouders en kinderen in deze gezinnen zo goed mogelijk regelen. Ouders kunnen zo spoedig mogelijk hun verantwoordelijkheid jegens het kind nemen. Het is ook in het belang van het kind dat twee ouders verantwoordelijk zijn voor zijn levensonderhoud en dat het kan opgroeien op dezelfde wijze en onder dezelfde voorwaarden als kinderen van ouders van verschillend geslacht. Nu heb ik uiteraard bij uw Kamer aarzelingen over het wetsvoorstel gehoord.

Daarnaar heb ik vanmiddag goed geluisterd. Zij gaan in belangrijke mate over iets wat het wetsvoorstel niet regelt, bijvoorbeeld de situatie dat een kind bij twee mannen opgroeit. Die regelt het wetsvoorstel niet. Op zichzelf zijn het belangwekkende vragen, maar ze hebben niet uitsluitend een relatie met dit wetsvoorstel.

De heer **Franken** (CDA): Wij hebben vanmiddag ook al gesproken over het feit dat het wetsvoorstel

niet de relatie van twee mannen regelt. Waarom neemt de staatssecretaris dat niet ter hand? Hier is toch duidelijk sprake van een ongelijke behandeling. Wanneer mannen, zodra dit wetsvoorstel wet wordt, naar Straatsburg gaan, denk ik dat zij gelijk kunnen krijgen. Dat houdt de staatssecretaris dus tegen!

Staatssecretaris **Teeven**: Ik ben het hierover niet met de heer Franken eens. We hebben hier te maken met de situatie van twee vrouwen, niet van twee mannen. Bij twee mannen is de situatie anders. Het kabinet, de regering is er steeds van uitgegaan dat een kind twee juridische ouders kan hebben, niet meer. Daar heeft een aantal van uw leden vragen over gesteld, waarop ik hierna inga. Zij verdienen bespreking, laat daarover geen misverstand bestaan. Zodra je stelt dat het maximum twee juridische ouders is en niet meer, realiseer je je dat er een moeder is uit wie het kind is geboren in dit concrete geval. Bij twee mannen kom je zodoende al vrij snel aan drie ouders. Dat is een andere discussie. Die kunnen we voeren. Ik zal mij er ook over uitlaten, maar het is anders. Volgens mij is er niets zo ongelijkwaardig en ongelijk, mijnheer Franken, als het gelijkelijk willen behandelen van ongelijke situaties. Volgens mij is dat het ergste wat je kunt doen, zeker in het familierecht.

De heer **Franken** (CDA): Dat laatste onderschrijf ik. Dat was ook de kern van mijn betoog. Die hebt u hiermee goed weergegeven. Ik blijf alleen zitten met het feit dat er bij een relatie van twee mannen ook een kan zijn die de echte biologische vader is. Zij hebben alleen de moeder van buiten. In uw voorstel zijn er twee vrouwen met een man van buiten.

Staatssecretaris **Teeven**: Dat is zo, maar de moeder uit wie het kind is geboren, is altijd de juridische moeder. Dat is een vaststaand gegeven in ons familierecht op dit moment. Daaraan wordt niet getornd. Er is een wijze waarop dat kan worden doorbroken. Dat is door adoptie. Dat is de enige wijze waarop we dat kunnen doorbreken. Volgens mij is de situatie dus echt anders. Natuurlijk kun je dat ook regelen, net zoals je kunt regelen wat een aantal van uw leden heeft besproken: het meerouderschap. Daarover zal ik zo meteen iets zeggen. Al die zaken kun je regelen. In de Canadese deelstaat Brits-Columbia, waarover mevrouw Duthler gesproken heeft, is sprake van meer dan twee juridische ouders. Dat is niet waarover wij vandaag spreken.

Uw leden hebben ook een aantal andere onderwerpen genoemd: de vraag naar draagmoederschap en de gevallen waarin sprake is van meerouderschap, zoals ik al zei. Daarover is zeker nadere gedachtevorming nodig. In die zin is de door mevrouw Quik ingediende motie volstrekt begrijpelijk. Mij lijkt het goed om meteen iets over

die motie te zeggen, omdat dat wellicht meer duidelijkheid in dit debat geeft.

Verschillende partijen hebben in de voorbereiding van dit wetsvoorstel de vraag aan de orde gesteld of het zinvol is om een staatscommissie voor het familierecht in te stellen. Dat is al tijdens de behandeling in de aanloop tot dit wetsvoorstel aan de orde geweest, maar mevrouw Quik-Schuijt heeft dit heel zichtbaar gemaakt door het indienen van een motie in haar eerste termijn. Daarvoor heeft niet alleen zij, maar hebben ook andere fracties vandaag weer nadrukkelijk aandacht gevraagd. Ik heb lang nagedacht over de vraag wat een staatscommissie zou moeten onderzoeken en waarom. Het familierecht beslaat vele vraagstukken. Het kan over huwelijk gaan, over echtscheiding, kindbescherming, ouderschap en curatele. Zo zijn er tal van onderwerpen. Het familierecht is ook nog jong. In 1992 is het namelijk herzien bij de invoering van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, waarover mevrouw Quik en ik al eens van gedachten hebben gewisseld, geloof ik. Het afstammingsrecht is kort daarna, in 1998, aangepast aan de ontwikkelingen in artikel 8 EVRM betreffende de bescherming van het feitelijke familieleven.

Het wetsvoorstel dat wij vandaag bespreken vormt voor mij mede daarom geen aanleiding tot het instellen van een staatscommissie familierecht. Daarbij komt dat in 2007 van de commissie-Kalsbeek advies over dit wetsvoorstel is verkregen en in 2009 van professor Forder. Het kabinet is hiermee uitvoerig voorgelicht. Nog niet zo lang geleden is het draagmoederschap wel aan de orde geweest. Dat haalde enkele weken geleden nog de voorpagina's van enkele media. Verder keert een aantal andere onderwerpen telkens terug in de maatschappelijke en politieke discussie. Die hangen nauw samen met technologische en maatschappelijke ontwikkelingen die leiden tot nieuwe mogelijkheden en veranderde gezinssamenstellingen. Deze ontwikkelingen leiden vervolgens tot nieuwe vragen omtrent de rol van de ouders en de band tussen het kind en die ouders.

Het onderwerp draagmoederschap springt primair in het oog, maar ook de vraag of een kind meer dan twee juridische ouders moet kunnen hebben of dat meer dan twee ouders het gezag over een kind moeten kunnen uitoefenen. Daarover hadden wij het net al. Dergelijke onderwerpen verdienen bespreking. Zij zijn actueel en verdienen nadere overweging, zo nodig door een staatscommissie. Aanstaaende vrijdag zal ik het kabinet dus informeren over de motie in uw Kamer, waarna ik voornemens ben om een staatscommissie in te stellen op het terrein van draagmoederschap en meeroudergezinnen. Daarbij zal ook het meerhoofdige gezag aan de orde komen. Ik wil hierover wel opmerken dat juridische vragen hoofdzakelijk voorafgegaan worden door maatschappelijke vragen. Als in kaart gebracht is hoe nieuwe ontwikkelingen maatschappelijk worden gewaardeerd, kan tot een gewogen oordeel worden gekomen over bestaande en tot stand te brengen juridische regelingen.

Gelet op de ethische, de maatschappelijke en de juridische vragen die bij die onderwerpen aan de orde zijn, zal die staatscommissie naar mijn oordeel breed samengesteld moeten zijn. Naast juristen denk ik dus ook aan een ethicus, een gezondheidswetenschapper, een kinderpsycholoog en politici. Mijn verwachting is dat de staatscommissie minstens anderhalf jaar nodig heeft om tot een advies te komen. Dat is ook een beetje de strekking van de motie. Gelet op het dictum van de motie lijkt het mij realistisch om de opdracht van het kabinet aan de staatscommissie aan uw Kamer mee te delen, zodat u precies weet of die in lijn is met de motie. Ik kan eigenlijk wel verwachten dat zij wordt aangenomen. Ik weet alleen niet of uw Kamer dan ook de mogelijkheid heeft om zich over die opdracht uit te laten.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Voor mijn fractie is nog iets onduidelijk. De staatssecretaris had het net over draagmoederschap en meervoudig gezag.

Staatssecretaris **Teeven**: Nee, ouderschap.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Ja, maar gekoppeld aan het draagmoederschap. Is de staatssecretaris ook bereid om in plaats van het meervoudig gezag ook te kijken naar het meervoudig ouderschap?

Staatssecretaris **Teeven**: Nee, dan ben ik niet helder genoeg geweest. Ik heb gezegd dat de staatscommissie naar mijn oordeel moet kijken naar alle complexiteit rondom het draagmoederschap, bijvoorbeeld in gezinnen die naar India reizen om daar te kijken of er een kind geboren kan worden, om het zo maar te zeggen. Ik vind dat de commissie in de volle breedte naar draagmoederschap en meerouderschap moet kijken, dus naar de mogelijkheid van meer dan twee juridische ouders. Daarover zou de staatscommissie zich heel nadrukkelijk moeten uitlaten, maar ook over meer gezaghebbenden dan twee. Dat hoeft niet noodzakelijkerwijze in combinatie met elkaar verbonden te zijn. Dat begrijp ik heel goed. Het kunnen verschillende observaties zijn.

Ik heb erover gedacht om er een ander onderwerp in op te nemen, maar heb ervoor gekozen om het aantal onderwerpen hiertoe te beperken. Wel zou mede in het licht van de vragen van mevrouw Quik-Schuijt ook nog moeten worden gekeken naar aangelegenheden van internationaal privaatrecht, dus naar de vraag welke landen akkoord zullen gaan met wat wij hier voorstellen. Een aantal van u heeft dit aan de orde gesteld. Ik kom daarop terug. Ook discussies rondom internationaal privaatrecht zullen hiervan dus nadrukkelijk deel uitmaken.

De heer **Franken** (CDA): Mag ik het antwoord dat mevrouw Duthler kreeg, ter verduidelijking zo

formuleren dat de staatssecretaris de titels 11 en 14 van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek wil herzien, dus de titels over afstamming en gezag? De staatssecretaris zegt dat hij het gezag er ook bij wil betrekken.

Staatssecretaris **Teeven**: Als je het beperkt tot die titels is het nog te weinig, want over draagmoederschap is natuurlijk nog helemaal weinig geregeld, terwijl er in de wereld rondom draagmoederschap feitelijk wel heel veel gebeurt. Dat kun je wenselijk vinden of niet, maar het is een gegeven dat dit op dit moment wel gebeurt in de samenleving. Het beperkt zich niet enkel en alleen tot het ouderschap en het gezag. Het zal ook een aantal andere onderwerpen van het familierecht betreffen, ook in feitelijke zin, waaraan we wellicht ook juridische duiding zullen moeten geven.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Hoe wordt de afstamming daarin geplaatst? U noemt dat namelijk niet.

Staatssecretaris **Teeven**: Als je hiernaar gaat kijken, moet je uiteraard ook kijken naar de positie van het afstammingsrecht. Je moet dat ook meenemen.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Ook bij twee mannen?

Staatssecretaris **Teeven**: Zeker. Als het over twee mannen gaat, gaat het namelijk ook over de vraag of er meer dan twee juridische ouders komen. Dan hebben we die vraag in zijn volle omvang aan de orde. Als je het niet via adoptie doet, maar op een andere wijze, dan kom je op de vraag of er meer dan twee juridische ouders kunnen zijn.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Ik heb nog een vraag over de staatscommissie. Die heeft volgens de staatssecretaris zo'n anderhalf jaar de tijd om de opdracht uit te voeren. Hij is bereid om die opdracht vooraf met de Kamer te delen. Ik ben heel benieuwd naar wat er gedaan wordt met de resultaten van de staatscommissie. Het is natuurlijk mooi als er straks een prachtig en doortimmerd rapport ligt, maar is de staatssecretaris ook bereid iets te doen met de resultaten van die onderzoeksopdracht? Is hij bereid om eventueel de wetgeving die we waarschijnlijk volgende week aannemen, te herzien op de punten waarvan de staatscommissie eventueel zegt dat die aangepast of herzien moeten worden?

Staatssecretaris **Teeven**: Natuurlijk, als je een staatscommissie instelt en om advies vraagt over een aantal onderwerpen, dan zul je ook bereid moeten zijn om, als er een evaluatie plaatsvindt,

open te staan voor de adviezen die daar uitkomen. Ik zei dat dit minimaal anderhalf jaar zal duren, dus het kan ook wel langer zijn. Ik wil nadrukkelijk opmerken dat dit niet het geval is omdat het familierecht naar het oordeel van sommigen een bouw pakket of een rommeltje is. Dat is niet het standpunt van de regering. Wij vinden dat nadrukkelijk niet. Wel moeten we openstaan voor goede adviezen over het afstammingsrecht.

Mevrouw **Duthler** (VVD): Het is dus geen vrijblijvende exercitie? Ik zeg het nu misschien wat cru, maar die staatscommissie is dus niet iets vrijblijvends?

Staatssecretaris **Teeven**: Nee. Ik ben blij dat mevrouw Duthler hier flink over doorvraagt. Het is geen vrijblijvende exercitie. Het gaat er, zoals ik eerder al zei, niet om dat we de onduidelijkheid die al een aantal jaren bestaat voor lesbische ouderstellen nog eens met twee jaar oprekken. Ik ben dus blij met de tussenzin van mevrouw Duthler over het aannemen van dit wetsvoorstel. Daaruit begrijp ik dat haar fractie het wetsvoorstel zal steunen.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Aanvankelijk dachten wij ook aan medici voor die staatscommissie. Dat komt omdat ik vanuit de commissie VWS hoor dat diegenen die bezig zijn met die donortoestanden daarbij betrokken willen worden. Overweegt de staatssecretaris om een medicus in de staatscommissie te zetten?

Staatssecretaris **Teeven**: Ja, dat zou heel goed kunnen. Het is echter nadrukkelijk niet de bedoeling van de regering -- ik heb mijn collega van VWS daar ook over gesproken -- om de discussie rondom donorschap, die afgelopen december na twaalf jaar is afgerond, weer volledig open te breken. Dat is niet de bedoeling; dat zeg ik in alle openheid.

De heer Franken vroeg of het wetsvoorstel niet in strijd is met het Marckxarrest. Volgt hieruit dat een kind recht heeft op familierechtelijke betrekkingen met beide biologische ouders, ongeacht de relatie tussen de ouders? Uit het arrest volgt, kort gezegd, dat er geen onderscheid mag worden gemaakt tussen kinderen die binnen en kinderen die buiten het huwelijk worden geboren. Uit de uitspraak volgt niet dat een kind noodzakelijkerwijs in familierechtelijke betrekkingen moet staan met zijn biologische ouders. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens hanteert het verdragsautonome begrip "family life" (gezinsleven) waar tal van betrekkingen van juridische, biologische en feitelijke aard hun plaats vinden. Uit de rechtspraak van het Hof volgt dat het enkele bestaan van een biologische band tussen ouder en kind geen recht geeft op bescherming van gezinsleven door bijvoorbeeld het vestigen van familierechtelijke betrekkingen. Ik verwijs naar een

uitspraak van het Hof uit juni 2004 in de zaak van Lebbink tegen Nederland.

Ik heb al bij interruptie met de heer Franken van gedachten gewisseld over het feit dat er niets geregeld is voor twee mannen en dat dit discriminatoir is. Als meer dan twee personen juridisch ouder zouden zijn van een kind, dan dient de band tussen het kind en de geboortemoeder te worden doorbroken. Dat kan op dit moment niet anders dan door rechterlijke tussenkomst. Wat mij betreft zit dat verschil van behandeling dus niet in het feit dat twee vaders op grond van hun vader zijn geen plek hebben in het afstammingsrecht, maar in het feit dat familierechtelijke betrekkingen tussen de geboortemoeder en het kind niet anders dan door de rechter kunnen worden verbroken. Volgens mij is dat de reden, maar je kunt er verschillend naar kijken.

Dan kom ik op het anoniem donorschap. In een interruptiedebatje wisselden de heer Franken en mevrouw De Boer dat de regeling die nu voorligt anoniem donorschap zou stimuleren. Mevrouw De Boer was daar helemaal niet bang voor, zo bleek. Anoniem donorschap wordt op grond van de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting niet meer gefaciliteerd in Nederland. In de zin van deze wet bestaan er wel onbekende donoren. Het materiaal van die donoren is gescreend en de persoonsgegevens van die donoren zijn bekend. Het onderscheid tussen bekende en onbekende donoren als in de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting bestaat ook al naar huidig recht. Ik wijs op artikel 227 lid 4 van Boek 1. Dit wetsvoorstel maakt die situatie feitelijk niet anders dan wat er nu al bestaat. Tussen het ontstaan van het ouderschap van rechtswege en door erkenning bestaan praktisch gezien ook weinig verschillen.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Bij het wetsvoorstel in 2009 hebben wij ook bezwaar gemaakt tegen het feit dat onbekende donoren een betere rechtspositie hebben dan bekende donoren. Ook nu gaat de staatssecretaris weer niet echt in op de inhoud van die opmerking. De zin van die opmerking is dat wij vinden dat een bekende donor beter is voor het kind omdat het dan makkelijker de gelegenheid heeft om de biologische vader of verwekker of hoe je het ook noemt te kennen en eventueel een band met hem op te bouwen. Dat is vele malen makkelijker dan via het register. Kan de staatssecretaris nu eens zeggen wat hij daarvan vindt? Vindt hij dat er een verschil is tussen de ene soort donatie en de andere soort?

Staatssecretaris **Teeven**: Dat er een verschil is tussen beide soorten donatie is helder. In het ene geval is veel beter bekend wie de donor is dan in het andere. Inderdaad zijn er problemen om dat te achterhalen. Maar laten we wel wezen: het voordeel van deze wet en van het bestaan van onbekend donorschap is dat mensen zich niet meer via internet als donor aanbieden. Met dit register en dit wettelijke systeem worden donoren gescreend. Als mensen elkaar via internet opzoeken, waarvan wij

allemaal niets weten en waarvoor wettelijk niets is geregeld, dan vraag ik me af of we daar beter mee af zijn. Zijn we beter af met een gescreende onbekende donor -- al kost het een kind meer moeite om zijn gegevens te achterhalen -- of met een bekende donor op wie we echter geen enkel zicht hebben gehad bij de totstandkoming van de bevruchting? Ik kan niet anders dan concluderen dat dit wetsvoorstel op generlei wijze het anoniem donorschap stimuleert. Ik ben dat met mevrouw De Boer eens. Ik zie dat echt niet. Ik heb gehoord wat de heer Franken daarover zei en ik kan hem vaak goed begrijpen en verstaan, maar wat dit betreft hebben wij echt een andere mening.

De heer **Franken** (CDA): Als er een andere mening is, is het natuurlijk de vraag of we elkaar kunnen overtuigen. Als de staatssecretaris mij maar begrijpt. Dat vind ik het voornaamste. Mijn punt is dat we wellicht niet meer van anonieme donors hoeven te spreken omdat we een donorregister hebben. Die mensen kunnen als zij dat willen onbekend blijven terwijl ze toch voldoen aan bepaalde voorwaarden. Het is nu eenmaal zo dat er een enorme industrie is, een enorme handel. Over het internet gaan gigantische hoeveelheden berichten heen en weer waarin het donorschap als een zaak te koop wordt aangeboden en aldus wordt gebruikt. Dat is een ongelukkig punt dat hiermee wordt gestimuleerd, want het ouderschap van rechtswege kun je alleen verkrijgen als je een onbekende donor hebt. De mensen gaan dus de markt op, helaas.

Staatssecretaris **Teeven**: De stimulans die de heer Franken voorziet, zie ik werkelijk niet. Ik kan niet ontkennen dat dit ook via internet gaat. Ik kan ook niet ontkennen dat er via internet een handel in donoren bestaat. Dat is een feitelijk gegeven. Het is volgens mij heel interessant om te bezien -- wellicht dat de staatscommissie daarnaar kan kijken -- hoe je daar een regeling voor kunt treffen. Ik zie echter niet in op welke wijze dit wetsvoorstel dat stimuleert. Ik zie dat werkelijk niet. Sterker nog, ik denk dat er in ons wettelijk systeem juist enkele garanties en zekerheden zitten die je niet hebt als je elkaar via het internet opzoekt. Wij geven daar dus een andere waardering aan.

Mevrouw Scholten heeft dezelfde vraag gesteld. Ik denk dat ik daarop genoeg ben ingegaan. Zij vroeg verder of de biologische vader kansloos is als hij te maken heeft met twee gehuwde vrouwen. De heer Franken vroeg: komt de verwekker eigenlijk niet altijd buitenspel te staan? Daarover werd even van gedachten gewisseld in de eerste termijn. Ik denk dat dit niet zo is. Je moet vooropstellen dat die situatie in het huidige recht al voorkomt. Het kan zo zijn dat de moeder een andere man dan de biologische vader toestemming geeft voor erkenning. Dat is in een heterorelatie niet anders. Als de moeder de biologische vader daarover bewust niet informeert, loopt zij het risico dat de rechter de verleende toestemming vernietigt in het belang van het kind

en van de biologische vader. In die zin sluit dit wetsvoorstel ook weer aan bij het bestaande recht, want dit wetsvoorstel maakt dit op dezelfde wijze mogelijk. Onzekerheid en conflict over het ouderschap kunnen worden voorkomen door het maken van goede afspraken. Dat is naar het huidige recht zo en dat zal in de toekomst, als dit wetsvoorstel in deze Kamer wordt aangenomen, niet anders zijn.

Mevrouw Scholten vroeg een reactie van mij op het voorstel om de leeftijd voor het recht op donorgegevens te verlagen. De Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting (Wdkb) bepaalt dat het donorkind de persoonsidentificerende gegevens van de donor mag verkrijgen als hij of zij 16 jaar is. Deze leeftijdsgrens is na rijp beraad in de wet opgenomen en vindt aansluiting bij de leeftijdsgrens in de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst. Ik kan mij hier wel in vinden en overweeg geen wetswijziging. In december 2012 heeft er een evaluatie van de Wdkb plaatsgevonden. De minister van Volksgezondheid heeft mij daarop gewezen. De evaluatie van die wet was positief, zeker wat betreft-- ik zei dit net al tegen de heer Franken -- onbekende donoren. Ik denk dat wij dit niet opnieuw moeten openbreken. Voor de discussie over de werking van de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting verwijs ik naar die recente en uitvoerige evaluatie van de wet die aan de Kamer is gestuurd. Hieruit blijkt dat de wet een goed evenwicht biedt tussen de verschillende belangen die bij kunstmatige donorbefruchting een rol spelen.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Op dit punt wil ik de staatssecretaris toch tegenspreken. Ik heb die evaluatie gezien. Nog geen enkel van de betreffende kinderen is 16 jaar. Deze wet is dus nog op geen enkel kind ooit van toepassing geweest. Ik kan mij goed herinneren dat wij als kinderrechtvaarders, toen de wet in werking trad, dachten: allemachtig, als een man zijn 16-jarige kind niet wil zien en wij als rechtvaarders daarover moeten beslissen, op basis waarvan beslissen wij dan wat? Ik bestrijd dat de evaluatie laat zien dat dit goed is voor kinderen, want nog geen van die kinderen is 16 jaar geworden en er is nog nooit een procedure gevolgd door een kind dat zijn vader wilde leren kennen en wiens vader wel of niet daarop wilde ingaan. In die zin kunnen wij niet zeggen dat er een positieve evaluatie is geweest. Ik heb in mijn vragen -- dit speelt een rol bij VWS, maar hopelijk heeft de staatssecretaris daar ook kennis van genomen -- gewezen op onze jarenlange ervaring met adoptie. In het begin, toen adoptiekinderen nog allemaal blank waren, zei men: je moet het misschien wel zeggen, je moet het misschien toch niet zeggen of misschien is het alleen maar slecht voor kinderen. In de loop van de jaren is zo veel ervaring opgedaan dat vast is komen te staan dat je een kind vanaf 2 of 3 jaar moet voorlichten over zijn afkomst. Dat is ook het beleid van alle rechtbanken. Rechtbanken spreken de adoptie niet uit als ze erachter komen dat de ouders het kind niet hebben ingelicht over zijn

afkomst. Tegenwoordig zijn het allemaal zwarte of gele kindjes, dus dan speelt dit minder. Die ervaring is echter wel heel goed bruikbaar voor de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting. Hoe jonger je een kind vertelt over zijn afkomst, hoe vanzelfsprekender het dit integreert in zijn opgroeien en leven. Als je het een kind vertelt als het 16, 15 of 10 jaar is, is dat een enorme schok. Ik vestig graag de aandacht op de ervaring die gedaan is met adoptie. Kan de staatssecretaris nog eens nadenken over de vraag of die 16 jaar wel een reële leeftijd is?

Staatssecretaris **Teeven**: Tegen mevrouw Quik kan ik alleen maar zeggen dat kinderen die opgroeien bij twee moeders op een gegeven moment natuurlijk weten -- zij weten dat denk ik eerder dan pas op hun 16de -- dat kinderen over het algemeen, op biologische wijze, geboren worden uit een vader en een moeder. Die kinderen zullen zelf aan hun twee moeders vragen: hoe komt dit; hoe gaat dit? Ouders doen er dus verstandig aan om hun kind te informeren over zijn afstamming. Dat ben ik met mevrouw Quik eens. Als moeders of als ouders dat uiteindelijk niet doen en op geen enkele wijze daaraan mee willen werken, ontstaat de situatie dat een kind de moeder in rechte moet betrekken. Dat is in het huidige recht niet anders en dat wordt ook door dit wetsvoorstel niet anders. De moeder wordt dan gedwongen om te vertellen wat de afstamming van het kind is. Dat verandert niet door dit wetsvoorstel. Dat wil ik hier eigenlijk mee zeggen.

Mevrouw Scholten heeft mij gevraagd waarom er geen regeling is opgesteld voor een verplichte registratie van de persoonsgegevens van de biologische vader van het kind. Ik noem twee argumenten. Ten eerste leidt de regeling tot conflicten en bovendien valt de meerwaarde te betwijfelen. Dat zijn de twee punten. Zoals ik al zei, rest een kind dat duidelijkheid wil, in het uiterste geval, ook bij verplichte registratie, niet anders dan zijn ouders in rechte te betrekken. Registratie in het belang van het kind zou voor alle kinderen van lesbische maar ook van heteroseksuele ouders moeten gelden. Een vermeende biologische vader kan voor veel conflict zorgen in het gezin en in het leven van een kind. Dat is ook naar huidig recht al zo.

Het tweede argument om het niet te willen, is dat het onuitvoerbaar is. Laten wij dit bekijken vanuit het perspectief van de handhaving. Wat nu als er geen gegevens worden verstrekt? Als onjuiste gegevens worden verstrekt, moet je dan onderzoek daarnaar gaan doen? Wat voor onderzoek moet je dan doen? En wat als de juistheid van de registratie wordt betwist? Op grond van al deze punten kun je je afvragen hoe je daarmee moet verdergaan.

Mevrouw Scholten wees mij op het onderwerp van de bijdrage van mevrouw Vonk in het Nederlands Juristenblad. Zij vroeg mij wat ik daarvan vind en of ik daar een standpunt over in kan nemen. Mevrouw Vonk schreef dat een aantal vragen aan de orde moet komen als een serieuze discussie over nieuw ouderschapsrecht wordt

overwogen. Zij stelde daarvoor de volgende vragen voor. Hoeveel juridische ouders kan een kind hebben? Krijgen al die ouders ook het gezag over het kind? Hoe worden die betrokken juridische ouders? Gebeurt dit via een contract, via de rechter of via het nieuwe afstammingsrecht? Krijgen potentiële ouders zelf de mogelijkheid om het ouderschap in te richten op een manier die met hun situatie overeenkomt? Wat gebeurt er in het geval van een conflict en/of scheiding als een kind meer dan twee ouders kan hebben die allen gezag over het kind uitoefenen? Met betrekking tot welke ouders heeft het kind recht op afstammingskennis? Is dat alleen ten opzichte van de genetische, biologische ouders of ook ten opzichte van de wensouders? De vragen die mevrouw Vonk in haar bijdrage stelt, passen hierbij. Ik denk dat een aantal vragen die zijn opgeworpen door mevrouw Vonk de aandacht zouden moeten hebben van de staatscommissie.

Mevrouw Quik-Schuijt stelt dat het wetsvoorstel de verwekker uit het leven van het kind wegschrijft. Kinderen hebben recht op een moeder en een vader. Mevrouw Quik verwijst hierbij naar artikel 7 van het verdrag. Het kabinet redeneert vanuit het kind dat opgroeit in een gezin van twee moeders. Het juridisch ouderschap van twee moeders is in Nederland sinds 2001 een gegeven. Dat wordt door dit wetsvoorstel ook niet gewijzigd. Je kunt dus ook niet zeggen dat dit wetsvoorstel de verwekker uit het leven van het kind wegschrijft. Dat lijkt me iets te makkelijk. Uit het verdrag volgt ook niet dat de verwekker de juridische vader van het kind moet zijn, integendeel, want het Comité voor de Rechten van het Kind definieert het woord "gezin" in zijn toelichting op het verdrag als volgt: een gezin is een fundamentele eenheid en de natuurlijke omgeving voor de opvoeding en het welzijn van het gezin, in het bijzonder de kinderen. Het comité onderstreept dat het gezin een veelheid van samenlevingsvormen kan omvatten waarin in de zorg voor kinderen wordt voorzien, inclusief een kerngezin, een stiefgezin en andere traditionele en moderne samenlevingsvormen. "Wegschrijven van de verwekker" lijkt dus iets te kort door de bocht.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): 192 landen zijn partij bij het internationale verdrag. Ik kan mij niet voorstellen dat al die landen, toen dit bediscussieerd werd, dachten aan homoseksueel ouderschap en al dit soort toestanden. De meeste landen ter wereld bedoelen met de vader en de moeder, ook echt de biologische vader en moeder. Dat is ook de bedoeling van het verdrag. Ik ben het er helemaal mee eens dat het verdrag ook heel duidelijk het belang weergeeft van de extended family. In het verdrag zijn de vader en de moeder echter ook echt de vader en de moeder.

Staatssecretaris **Teeven**: In de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens staat de bescherming van het feitelijke familieleven centraal. Daar gaat het om. Enkel biologisch

ouderschap, dus verwekkerschap, is onvoldoende voor het vestigen van familierechtelijke betrekkingen. Het gaat om de feitelijke situatie. Ik ben het met de geachte afgevaardigde eens dat niet alle landen scherp op het netvlies zullen hebben gehad dat dit ook mogelijk is. Het is echter ook niet zo dat de landen die dit wel op het netvlies hadden, niet voldoen aan het verdrag, omdat ze dit op een bepaalde wijze uitleggen. Dat is de andere kant van de medaille.

Mevrouw Quik-Schuijt vraagt of het logisch is om bij de instemmende levensgezel aan te sluiten in de motivering voor dit wetsvoorstel. De instemmende levensgezel vormt niet de motivering van het wetsvoorstel. Hieruit blijkt enkel dat de wetgever ook eerder in het afstammingsrecht de keuze heeft gemaakt voor het juridisch ouderschap van de niet-biologische ouder. De motivering van het wetsvoorstel ligt in het belang van de kinderen en de ouders die samen de zogenaamde "roze gezinnen" vormen. Het familierecht is erop gericht een kind waar mogelijk twee juridische ouders te verschaffen. Heeft de partner van de moeder ingestemd met het ontstaan van het kind, dan kan hij ook op zijn verantwoordelijkheid voor het kind worden aangesproken.

Mevrouw Quik-Schuijt vraagt of de instemmende levensgezel een dode letter is in de wet. Dit is ook in de eerste termijn aan de orde geweest. De instemmende levensgezel komt voor in verschillende artikelen van het Burgerlijk Wetboek, onder meer als het gaat over de gerechtelijke vaststelling van het ouderschap en het vaststellen van kinderalimentatie. Er is ook nog een markante uitspraak van de Hoge Raad voor uitzonderlijke gevallen waarin die artikelen toepassing vinden, namelijk NJ 2003, 358: een man die ermee instemt dat zijn vrouw zich prostitueert, is aan te merken als instemmende levensgezel en financieel verantwoordelijk voor het kind. Ik heb het ook niet bedacht, maar de Hoge Raad heeft deze uitspraak wel gedaan.

De artikelen worden uit de aard der zaak weinig toegepast. De meeste instemmende levensgezellen wensen zelf het juridisch ouderschap. In die gevallen waarin dit niet zo is, kunnen ze worden aangesproken op hun financiële verplichtingen jegens het kind. De artikelen vormen een sluitpost, maar zijn in die functie belangrijk voor het onderhouden van het kind, zeg ik tegen de geachte afgevaardigde.

Mevrouw Quik-Schuijt heeft veel vragen gesteld, dus heb ik ook veel antwoorden. Zij zei dat 40% van de zaaddonoren wordt geworven via het internet. Is de staatssecretaris het met de SP-fractie eens dat hiertegen moet worden opgetreden? Dat is een gewetensvraag. In de evaluatie van de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting wordt ervan uitgegaan dat 10% à 20% van de zaaddonoren via het internet wordt geworven. Ik heb al gezegd dat ik dit een terecht punt van zorg vind. Door te handelen buiten de kaders van de wet, kunnen verschillende problemen ontstaan voor het kind en ook voor de betrokken ouders. Die problemen zijn vastgelegd en herkend in de evaluatie van december. Het vergroten van

het aantal spermadonoren bij Nederlandse spermabanken kan ertoe leiden dat ouders minder vaak gebruikmaken van het informele circuit. De minister van VWS en ik hebben het belang hiervan onderstreept in een brief van 11 juli jongsleden aan de Tweede Kamer. Ik ben uiteraard zeer bereid om die brief ook aan de Eerste Kamer te sturen.

Mevrouw Quik-Schuijt vraagt of de overheid ook actief kan optreden tegen het in het informele circuit betrekken van donormateriaal. Nederlandse spermabanken werken alleen met gescreend donormateriaal. Een kinderwens is een sterke wens. Dat maakt ook dat ouders vele wegen bewandelen om deze te verwezenlijken. Dat zien we elke keer opnieuw. Ouders kijken bijvoorbeeld uit naar het buitenland. Dat vinden we zorgelijk. Dat draagt de minister van Volksgezondheid ook uit, maar het kabinet kan mensen bij de grens natuurlijk niet tegenhouden. Daarom is het van belang dat Nederlandse spermabanken een zo groot mogelijk aanbod hebben. Mevrouw Schuijt en ik kijken wellicht wat anders aan tegen het evaluatierapport, maar dit belang wordt hierin ook onderschreven. Men moedigt ook aan dat hier verder op wordt ingezet. We willen ook niet dat het allemaal in het wilde gebeurt, zonder dat er iets wettelijk is geregeld.

Mevrouw Quik stelt dat de afwijking van het biologische verwantschap in dit wetsvoorstel niet strekt tot de bescherming van het kind. Zij vraagt of ik het hiermee eens ben. Ik denk dat dit wetsvoorstel wel in het belang is van het kind, maar dit garandeert natuurlijk niet, als dat de vraag is, dat het kind een band opbouwt met zijn biologische vader. Ik kan het niet beter zeggen dan mevrouw De Boer van de GroenLinksfractie het zei: moeders voeden in Nederland ook kinderen op sinds 2001 en het wetsvoorstel brengt hierin natuurlijk geen verandering in. Het is een vast gegeven dat dit inmiddels al twaalf jaar zo gebeurt.

De SP-fractie vraagt of ik het ermee eens ben dat het wetsvoorstel een sterkere positie geeft aan vrouwen die gebruikmaken van een onbekende donor dan aan vrouwen die gebruikmaken van een bekende donor. Ik denk dat ik daar voldoende op ben ingegaan. Tussen het ontstaan van ouderschap van rechtswege en door erkenning bestaan praktisch weinig verschillen. Ouderschap komt in beide gevallen ook zeer eenvoudig en kosteloos tot stand. Zowel bij erkenning als bij van rechtswege is alleen een gang naar de burgerlijke stand vereist, of voor het overleggen van een verklaring van de stichting of voor de erkenning. Dat is eigenlijk de enige formaliteit die er op dit moment nog is.

Mevrouw Quik-Schuijt vraagt of ik bereid ben het recht van het kind om zijn biologische vader te kennen en omgang met hem te hebben, te erkennen en met wetgeving te komen op dit punt. Laat helder zijn dat een kind recht heeft op omgang met degene tot wie hij in een nauwe persoonlijke betrekking staat. Die nauwe persoonlijke betrekking is ook een vereiste. Een kind kan geen omgang afdwingen van de verwekker of de zaaddonor die geen enkele band heeft met het kind. Dat kan nu al niet. Heeft een biologische vader geen interesse in het kind, dan is het afdwingen van omgang

vermoedelijk zelfs schadelijk voor het kind. Veel zaaddonoren doneren om heel andere redenen, namelijk de kinderwens van anderen. Als zij genoodzaakt worden tot een rol in het leven van het kind, zullen die donoren daar mogelijk van afzien. Het gevolg daarvan zal weer zijn dat wensouders via het informele circuit op zoek gaan naar donoren, met alle nadelige gevolgen van dien. De staatscommissie zal ook kijken naar die nadelige gevolgen.

De SP-fractie vraagt of de overheid niet dient te voorkomen dat er wetten bestaan die het een kind onmogelijk maken om in zijn jonge leven zijn vader te kennen. Ik neem aan dat hiermee wordt bedoeld op de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting. In deze wet is juist een evenwicht gevonden tussen het belang van het kind om te weten wie zijn biologische ouder is en de realiteit van de kinderwens van ouders. Die wet is recentelijk geëvalueerd. Uit die evaluatie volgt dat het evenwicht in de wet verantwoord is.

Mevrouw Quik-Schuijt heeft nog gevraagd of ik het ermee eens ben dat het niet aan de rechter is om problemen die ontstaan rondom het draagmoederschap, op te lossen. De procedure voor hoogtechnologisch draagmoederschap in Nederland is met veel waarborgen omkleed. Wensouders die via deze procedure een kind krijgen, kunnen na een jaar juridisch ouder worden van het kind. Zij dienen de adoptieprocedure te doorlopen. Het valt niet te voorkomen dat wensouders naar het buitenland uitwijken voor draagmoederschapsconstructies. Rechters kunnen dan inderdaad geconfronteerd worden met cases waarin niet conform de Nederlandse waarborgen is gehandeld. Dat gebeurt ook al. Op dit moment vindt er wel onderzoek plaats door de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht naar de mogelijkheid en de wenselijkheid van een mondiaal verdrag op het terrein van draagmoederschap. Dat staat nog in de kinderschoenen. Wij zullen dat als Nederlands kabinet wel enthousiasmeren, maar wij zullen het resultaat van dat onderzoek moeten afwachten.

Ik ben al ingegaan op de vraag van mevrouw Duthler of een kind niet meer dan twee ouders zou moeten kunnen hebben. Zij heeft gevraagd of meervoudige afstamming overwogen is. Bij dit wetsvoorstel niet, maar bij de opdracht die het kabinet aan de staatscommissie zal geven, wordt dit nadrukkelijk wel meegenomen. Op de hele wereld bestaat er één uitzondering voor dat meervoudige ouderschap. Er is geen enkel land dat uitgaat van meer dan twee juridische ouders, maar de provincie Brits-Columbia in Canada maakt dat onder omstandigheden wel mogelijk. Meerouderschap heeft ook veel nationale en internationale consequenties. Wij gaan uitvoerig onderzoek doen. Die consequenties komen dan wel naar voren, alsmede de aanbevelingen in dezen.

Mevrouw Duthler vroeg welke maatstaf de rechter aanlegt als er een conflict is over juridisch ouderschap tussen de duomoeder en de biologische vader. Dat is heel lastig. Rechters worden hier onder het huidige recht ook soms mee geconfronteerd. Ik geef meteen toe dat dit niet

vaak het geval is. Er is op dit terrein wel enige vaste rechtspraak van de Hoge Raad. Er zijn verschillende situaties te onderscheiden. De eerste is de situatie waarin er sprake is van één juridische ouder. Dan spreken de duomoeder en de biologische vader af dat de biologische vader het kind erkent en werkt de moeder daarin toch niet mee. Dan kan de biologische vader de rechter verzoeken om vervangende toestemming voor erkenning. Dit verzoek wordt in beginsel toegewezen, tenzij het de belangen van de moeder en het kind schaadt, of de ontwikkeling van kind daardoor in het gedrang komt.

De tweede is de situatie waarin er twee juridische ouders zijn. Daarin geeft de duomoeder toestemming voor erkenning zonder dat de biologische vader daarvan weet. Dan kan de biologische vader de rechter verzoeken om het teniet doen van de erkenning van de duomoeder. Je moet dus eerst het juridisch ouderschap van de duomoeder aantasten, voordat je zelf juridisch ouder kunt worden. De rechter zal daarbij in redelijkheid de beslissing van de moeder beoordelen en in ieder geval het belang van het kind vooropstellen. Rechters hebben dus wel enig houvast in het bestaande recht. Dat kun je hieruit wel herleiden. Ik sprak in mijn inleiding al over de rechtszekerheid. Die zal door dit wetsvoorstel niet anders worden.

Mevrouw Duthler vroeg waarom er niet voorzien is in een bijzondere regeling voor de sociale ouders buiten het afstammingsrecht om. Ook anderen hebben daarover gesproken. Ik leg de vraag een beetje terug. Wat wordt er dan bedoeld met een regeling voor sociaal ouderschap? Denk je dan alleen aan de zorg voor het kind? Dan kom je uit bij gezag. Dat is nu al mogelijk. Als je denkt aan ouderschap met beperkte rechtsgevolgen, leidt dat tot rechtsonzekerheid. Welke rechtsgevolgen moet je er wel aan verbinden en welke niet? Dat is een breuk met de bestaande jurisprudentie en met de vaste rechtspraak van de Hoge Raad. Je zou ook kunnen denken, zoals al in het verslag wordt genoemd, aan een nieuwe buitengerechtelijke procedure, bijvoorbeeld aanvaarding van het ouderschap. Dat is ook door een aantal fracties genoemd. Dat komt eigenlijk neer op eenzelfde procedure als de erkenning. Dat is eenzelfde rechtsfiguur een andere naam geven. Dat leidt ook tot onnodige onzekerheid. Adoptie verdergaand versoepelen lijkt niet mogelijk. Wij hebben daarover lang nagedacht als kabinet. Er wordt al vanaf 2009 over dit wetsvoorstel nagedacht. Een aantal van mijn voorgangers heeft dat ook gedaan. De conclusie is eigenlijk dat het huidige voorstel op de meest evenwichtige wijze tegemoetkomt aan de wens van de doelgroep en aan de rechtspraktijk.

Mevrouw Duthler vraagt ook wat het in sociaalpsychologisch opzicht betekent dat kinderen de band met hun niet-biologische ouder kunnen verbreken. Zij doelt met name op opa's, oma's, neefjes, nichtjes en anderen met wie de familierechtelijke betrekkingen dan eveneens worden doorbroken. Dat is immers wat er concreet gebeurt. Het kind heeft natuurlijk wel de mogelijkheid om het ouderschap van zijn niet-

biologische ouder aan te tasten. Die mogelijkheid bestaat naar huidig recht ook voor de niet-biologische vader. Mevrouw Duthler stelt terecht dat dit aanleiding kan geven tot zeer pijnlijke situaties. Ik kan haar in die zin geruststellen dat ook onder het huidige recht door kinderen slechts zelden gebruik wordt gemaakt van die mogelijkheid. Je moet denken aan gevallen waarin de juridische ouder die niet de biologische ouder is, om wat voor reden dan ook geheel buiten beeld is geraakt en geen enkele rol speelt in het leven van het kind. Je zou bijvoorbeeld kunnen denken aan een situatie waarin de biologische ouder na het verbreken van de relatie met de moeder, met de noorderzon is vertrokken. Het feit dat kinderen op zoek kunnen gaan naar hun biologische ouders leidt er vrijwel nooit toe dat kinderen dan ook automatisch de band met hun sociale ouders willen verbreken. Gezien de ervaring van mevrouw Quik als kinderrechtster met adoptieprocessen denk ik dat zij dit wel erkent.

Mevrouw De Boer heeft mij gevraagd of de titel van afdeling 11: "Afstamming" niet moet worden aangepast. Wij hebben daarover nagedacht, want waarom zou je het geen "ouderschap" noemen of "familierechtelijke betrekkingen"? Je hebt meteen te maken met het feit dat ouderschap ook het ouderschap door adoptie omvat en familierechtelijke betrekkingen ruimer geduid kunnen worden dan alleen ouderschap. Zij bevatten bijvoorbeeld ook het recht op omgang. Het voorliggende wetsvoorstel introduceert bovendien een wijziging van het afstammingsrecht voor een relatief beperkte groep kinderen. Voor het merendeel van die kinderen verandert er niets en blijft het vermoeden van biologisch ouderschap bestaan, maar dat zei mevrouw De Boer zelf ook al.

Er worden ongeveer 180.000 kinderen per jaar geboren, waarvan ongeveer 300 à 400 kinderen in gezinnen van duomoeders. Ik geef hiermee in kwantitatieve vorm aan waarover wij spreken.

Mevrouw De Boer heeft gevraagd of het onderscheid tussen gehuwde duomoeders en echtgenoten van verschillend geslacht gerechtvaardigd is voor wat betreft de positie van de bekende donor. Ik denk dat dit het geval is. Het recht pleegt aan te sluiten bij die gevallen die in de praktijk het meeste voorkomen. Echtgenoten van verschillend geslacht zullen in de regel de biologische, sociale en juridische ouders van het kind zijn. Het recht sluit daarbij aan. De echtgenoot van de moeder is dan bij de geboorte de juridische vader van het kind. In het uitzonderlijke geval dat deze standaardregeling niet volstaat, kunnen wij daaraan dus een mouw passen. Daarbij komt dat de biologische vader die in nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind, de rechter in ieder geval kan verzoeken om omgang.

De heer Holdijk heeft nog een enkele vraag gesteld. Ik stel inderdaad vast dat, zoals de heer Holdijk opmerkte, de regering en de SGP-fractie het niet eens zijn op dit onderwerp.

De heer Holdijk vroeg waarom de regering stelt dat het voorstel geen fundamentele wijziging

inhoudt ten opzichte van eerdere voorstellen. Ik denk niet dat ik de heer Holdijk kan overtuigen, maar ik wil er nog graag het volgende over zeggen. Ik kan mij voorstellen dat het wetsvoorstel op het eerste gezicht een grote wijziging lijkt in te houden. Er wordt ruimte gemaakt voor twee vrouwen in het afstammingsrecht. Ik proef dat sommige leden van deze Kamer daar even aan moeten wennen en dan druk ik het nog voorzichtig uit. Als je er dieper op ingaat en het onder een vergrootglas legt, valt die wijziging eigenlijk wel mee. In het voorstel wordt het afstammingsrecht gewijzigd voor een kleine groep ouders en kinderen. Ik had het over 300 à 400 kinderen die worden geboren in een gezin van twee moeders. Voor het overgrote deel van de kinderen, de kinderen die in een heteroseksuele relatie worden geboren, heeft dit voorstel geen gevolgen. Het resultaat van het wetsvoorstel is niet nieuw. Twee vrouwen kunnen ook naar huidig recht samen het juridisch ouderschap uitoefenen, maar alleen via adoptie. Het afstammingsrecht beoogt ook thans geen volledige waarheidsgetrouwe regeling van de afstamming, maar een regeling voor het juridisch ouderschap. In die zin is de wijziging te beschouwen als een logische stap. Dat volgt ook op een verdergaande versoepeling van de regeling van adoptie door de vrouwelijke partner van de moeder per 1 januari 2009.

Om een eventuele niet noodzakelijke brief aan uw Kamer te voorkomen kom ik nog terug op de vragen die zijn gesteld door mevrouw Quik-Schuijt in relatie tot het internationaal privaatrecht. Mevrouw Quik-Schuijt en ik waren aan de vooravond van dit samenkomen beiden al tot de conclusie gekomen dat we daar geen meester met hoofdletters en met uitroepteken in zijn, maar ik ga toch proberen die antwoorden zo duidelijk mogelijk te geven. Het leerstuk van internationaal privaatrecht is voor mij altijd een grote bottleneck gebleven, vooral die tentamenvragen, maar uiteindelijk is het wel gelukt.

De **voorzitter**: Boek 10, hè?

**

Staatssecretaris **Teeven**: Nee geen 10, met een zesje kun je ook afstuderen.

De **voorzitter**: Het Boek 10!

**

Staatssecretaris **Teeven**: Ja Boek 10, maar geen 10!

De **voorzitter**: Ik zei: Boek 10.

**

Staatssecretaris **Teeven**: Ja, ja.

Gevraagd is of artikel 40 van het Statuut ook geldt voor de erkenning van buiten het

Koninkrijk tot stand gekomen feiten en of dat kan leiden tot een inbreuk op het IPR van Koninkrijksdelen. Daaraan gekoppeld is verder de vraag gesteld of authentieke akten over de inschrijving niet een territoriaal karakter hebben. Eigenlijk is dat een samenvatting van de vragen 1 tot en met 7. Dat zijn terechte vragen omdat ze de onderlinge verhoudingen in het Koninkrijk betreffen. Die vragen zijn eigenlijk meer op de reikwijdte van artikel 40 van het Statuut en de uitspraak van de Hoge Raad uit 2007. Uitgangspunt is dat artikel 40 van het Statuut de Koninkrijksdelen verplicht tot erkenning van elkaars authentieke akten en rechterlijke uitspraken. Dat is wederzijds. Dat is dus niet alleen in de relatie tussen Nederland en de Caribische delen van het Koninkrijk maar ook andersom. In dat opzicht is artikel 40 van het Statuut dus heel algemeen en ruim geformuleerd. Naar het oordeel van de regering betekent dat een aantal dingen. Het betekent dat ook de erkenning word bestreken van akten en rechterlijke uitspraken over rechtsfeiten en rechtshandelingen die buiten het Koninkrijk liggen. Dat betreft dan de vragen 1 en 5 van mevrouw Quik-Schuijt. Het betekent verder dat de rijksdelen daarvan niet met hun nationale wetgeving zoals het IPR kunnen afwijken. Dat is het antwoord op vraag 2. Het betekent tevens dat artikel 40 van het Statuut grenzen stelt aan de mogelijkheden om een eigen IPR volstrekt naar eigen inzicht in te richten. Dat is het antwoord op vraag 3. Verder betekent het dat de erkenningsplicht wederzijds is waarmee ook de gelijkwaardigheid van de Koninkrijksdelen over en weer tot uitdrukking komt. Dat is het antwoord op vraag 7.

Ik merk nog op dat dit in relatie tot Bonaire, Sint-Eustatius en Saba, de BES-eilanden, niet anders is. Voor de BES geldt namelijk artikel 5 van de Invoeringswet BES en dat artikel is inhoudelijk identiek aan artikel 40 van het Statuut.

Op basis van deze inleiding kan je het volgende constateren. Artikel 40 van het Statuut heeft een ruim toepassingsbereik en bestrijkt ook akten en rechterlijke uitspraken over rechtsfeiten buiten het Koninkrijk. Dat zegt ook de Hoge Raad. Het Statuut prevaleert en delen van het Koninkrijk kunnen daar niet met materiële wetgeving, ook niet met IPR-regelgeving, van afwijken.

In antwoord op vraag 4 kan ik zeggen dat forumshopping hierbij geen rol speelt. Je kunt een kind niet zomaar laten inschrijven. Het moet gaan om Nederlandse kinderen en de Nederlandse duomoeder kan haar kind in Nederland laten inschrijven en dan krijgt het een akte van inschrijving. Via de lijn van artikel 40 geldt die akte in het gehele Koninkrijk. Een akte van inschrijving heeft naar zijn aard geen beperkt territoriaal karakter, maar wordt overal als zodanig en zonder dat nader onderzoek vereist is, erkend. Dat regelt nu juist artikel 40 van het Statuut en dat is ook precies de essentie van dat artikel. In het gegeven voorbeeld dat in de vragen is opgenomen, wordt de Zweedse akte van erkenning -- dat is dus een erkenning volgens Boek 1, zouden wij dan zeggen -- in Nederland erkend en binnen het Koninkrijk vindt vervolgens geen nader onderzoek of toets van

elkaars vonnis en akte plaats. Zodra die Zweedse akte van erkenning in Nederland wordt erkend, gaan we niet kijken of we dat moeten toetsen in andere delen van het Koninkrijk, want dat belet artikel 40 van het Statuut.

Ik zie uit naar het proefschrift van mevrouw Aukje Mens van de Universiteit van Groningen. Ik hoop dat zij ook de antwoorden van de regering deelt en dat ze er misschien nog eens op in kan gaan. Ik ga er in ieder geval van uit dat de verslaglegging hiervan heel mooi plaatsvindt, zodat we daar binnenkort nog een reactie op krijgen in het proefschrift.

Voorzitter. Hiermee ben ik gekomen aan het eind van mijn beantwoording.

De **voorzitter**: Dank u wel. Ik ben ook benieuwd naar het proefschrift, eerlijk gezegd.

We zijn thans toe aan de tweede termijn van de Kamer. Ik geef het woord aan de heer Franken.

**

*N

De heer **Franken** (CDA): Voorzitter. Dank aan de staatssecretaris voor de zorgvuldige en in snel tempo gegeven antwoorden. Ik vind het altijd buitengewoon plezierig om te discussiëren met deze staatssecretaris. We verschillen weleens van mening maar doorgaans begrijpen we elkaar wel. Dat is ook bij de interrupties naar voren gekomen.

Wat mij betreft zal er een verschil in weging van het voorliggende voorstel overblijven. Ik zeg dat maar meteen, zoals een van de andere partijen in de eerste termijn onmiddellijk heeft gezegd hoe het stemgedrag van de betreffende partij zou zijn. Wat is het doel van deze wet? Dat is de positie van kinderen in een lesbische relatie zo veel mogelijk in overeenstemming te laten zijn met die van kinderen in een heteroseksuele relatie. Dat doel onderschrijven we volledig maar het middel dat is gekozen, wijziging van het afstammingsrecht, blijf ik ongelukkig vinden. Je wilt een ongelijke behandeling ten aanzien van heteroparen repareren waarbij toch een aantal andere ongelijkheden worden geïntroduceerd. Het is in ieder geval dan een ongelijke behandeling ten aanzien van twee mannen.

Waar het gaat om de vraag of de toepassing van het gelijkheidsbeginsel wel overeenstemt met de gelijke behandeling van ouderparen en met het respecteren van de belangen en de rechten van het kind, vind ik niet dat hierbij het belang van het kind de nadruk heeft gekregen die het verdient. Dat moet veruit het grootste belang zijn. Afstamming is een onjuist middel. We hebben de natuur en de cultuur. De natuur kunnen we niet veranderen. Daar past bloedverwantschap in. Dat is een natuurlijk gegeven, maar ten aanzien van de cultuur kunnen we een heleboel regelen en kunnen we afspraken maken. Op zichzelf sta ik volkomen achter de

opmerking dat je een sociaal ouderschap zou moeten regelen. Dan vraagt de staatssecretaris vervolgens wat hij dan moet doen. Ik geef bij dezen een begin van een antwoord dat ik eigenlijk van hem had verwacht. Het gaat er om dat hij de betrekkingen tussen ouders en kinderen probeert te benoemen, dus een functionele benadering. Je gaat na welke relaties van belang kunnen zijn en daar kun je dan vervolgens bevoegdheden aan verbinden en verplichtingen bij aangeven. Dan geldt altijd dat het kind zijn biologische ouders moet kennen. De staatssecretaris heeft mij daarin zo juist tegengesproken, maar ik ben toen maar niet weer gaan interrupteren. Ik wil in ieder geval toch verwijzen naar artikel 7 van het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind.

Een ander probleem is dat van de onbekende donoren. Wat betreft Nederland is dat gescreend. Dus we behoeven niet altijd te spreken van anonieme donoren. Alleen moet je de lijdensweg van een kind wel zien als dat achter de positie van de vader die als onbekende donor geregistreerd staat, wil komen en eventueel met hen contact wil leggen. Als het kind 12 jaar is mag het de oogkleur, de haarkleur en het beroep van de vader te weten komen, maar verder niets. Na het 16de jaar kan het wat persoonsgegevens krijgen en dan moet het maar proberen contact te zoeken met iemand die dan waarschijnlijk al in een ver buitenland is. Dan spreek ik nog alleen over de Nederlandse donoren. Een groot bezwaar vind ik dat er een hele handel plaatsvindt via internet -- mevrouw Quik is daar dieper op ingegaan -- en dat vind ik gewoon een nare toestand. Dat is een wantoestand, waardoor kinderen hun leven lang met problemen zitten. Het onbekende donorschap wordt hoe dan ook toch gestimuleerd -- ik herhaal dit woord -- doordat je van rechtswege het ouderschap kunt krijgen en geen adoptieprocedure hoeft te doorlopen, die in Nederland helemaal niet zo duur is. Natuurlijk, die procedure kost geld en dat is vervelend, maar als je het ouderschap kunt krijgen, heb je daar volgens mij wel iets voor over. Ik ben laatst door iemand aangesproken die een buitenlands kind had geadopteerd; voor die procedure heeft hij 55.000 dollar moeten betalen. Dat vind ik ongelukkige toestanden en ik vraag mij af waarom wij zo iets stimuleren.

Ik heb nog een bezwaar -- ik groepeer het nu iets anders -- namelijk de ongelijke behandeling van kinderen. Bij een onbekende donor moeten de kinderen leven met de fictie dat zij afstammen van twee moeders. Dat moeten zij in ieder geval tot hun 12de vertellen aan hun vriendjes op school. Dat lijkt mij niet zo gelukkig. In alle andere procedures weet het kind -- het moet daarover worden voorgelicht -- dat er een vader en een moeder zijn. Of hij die ook kan zien, hangt ervan af; daar zullen redenen voor zijn.

Ik blijf ook zitten met het punt -- daar is de staatssecretaris op ingegaan -- van de bekende donoren die moeten onderhandelen met de biomoeder, zoals nu ook de duomoeder dat zou kunnen doen, om ouderschapsrechten te verkrijgen. De staatssecretaris heeft gezegd dat de rechter dit afweegt naar het belang van het kind.

Dat is wel een heel algemeen criterium; een rechter zal dat toch enigszins moeten specificeren. Daarvoor moet hij in die relaties duiken. Het wordt dan een vrij doordringend onderzoek. Dat lijkt mij een buitengewoon pijnlijke situatie voor een kind dat zo de start moet maken.

Ik wil nog één politiek punt naar voren brengen. De andere bezwaren die tegen dit wetsvoorstel zijn gerezen, wil ik niet herhalen. Ik heb beluisterd dat met name de SP en de VVD grote bezwaren tegen dit wetsvoorstel hebben geformuleerd. Men heeft echter te kennen gegeven dat men waarschijnlijk toch niet zal tegenstemmen. Bij mij komt er dan een zin naar boven op grond van een ervaring die ik in deze Kamer heb opgedaan toen ik om politieke redenen een bepaald juridisch sterk betoog heb opgegeven omdat er een "eigen" minister zat die met opgeheven hoofd de deur uit moest kunnen gaan. Ik heb toen gezegd: ik verkies de politieke opportuniteit boven de wetenschappelijke rationaliteit. Ik zie aan de gezichten dat veel leden zich dit herinneren. Gelukkig viel deze fraaie formulering mij toen in, maar de situatie was pijnlijk. Ik moet constateren dat hetzelfde nu geldt voor enige collega's, zodat ik daarin niet meer alleen sta. Ook zij willen bij een belangrijk onderwerp de politieke opportuniteit boven de wetenschappelijke rationaliteit laten prevaleren. Ik zal in dit geval mijn fractie voorstellen om dat niet te doen.

Ik heb de motie van harte ondersteund. Het is -- zo mogen wij het toch wel zien -- echt een herziening van de titels 11 en 14. De staatssecretaris zei dat het niet zo'n grote wijziging is, maar ik heb het net nog eens nagekeken op het blauwgedrukte formulier. Volgens de Raad van State is het een ingrijpende wijziging van het afstammingsrecht, die opnieuw een integrale afweging van de belangen van alle betrokkenen vereist. Die afweging zullen wij hier maken. In zoverre zitten wij dus op één lijn met de Raad van State, hoewel die niet blij zal zijn als deze Kamer het wetsvoorstel aanneemt, mocht dat het geval zijn.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Ik vind het een verheugend debat. Ik vind het verheugend voor de 300 à 400 lesbische gehuwde vrouwen die, als ik het goed heb begrepen, volgende week zullen weten dat zij per 1 januari 2014 van rechtswege het ouderschap kunnen verkrijgen. Ik vind het ook verheugend dat het de staatssecretaris heeft behaagd om gehoor te geven aan het Kamerbrede verlangen om een staatscommissie in te stellen voor alle punten die de staatssecretaris zo voortreffelijk heeft samengevat. Ik zal die punten nu niet herhalen, want ik ga uit van de kwaliteiten van het stenografenteam in het midden van deze zaal. Dat bekort mijn inbreng.

Ik ben onder de indruk van de internationaal privaatrechtelijke kennis van de staatssecretaris. Ik ben niet in dat debat getreden,

maar ik begrijp dat de staatssecretaris zijn kennis sinds zijn studententijd enorm heeft bijgespijkerd. Ook daarover kunnen wij ons verheugen.

Ik ben ook verheugd over de antwoorden van de staatssecretaris. Naar mijn gevoel had ik maar twee vragen gesteld. Mijn eerste vraag betrof het Kamerbrede verlangen om een staatscommissie in te stellen; die vraag is uitermate bevredigend beantwoord. Mijn tweede vraag was of de leeftijd van 16 jaar in de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting kan worden verlaagd. Daarna kwam er nog een antwoord op een vraag waarvan ik echt niet weet dat ik die gesteld had, maar ook die is buitengewoon goed beantwoord, waarvoor heel veel dank.

Ik ben ook verheugd over het feit dat de staatssecretaris bereid is om de vragen die mevrouw Vonk al heeft geformuleerd, te betrekken bij het voorstel dat hij aanstaande vrijdag bij de ministerraad zal neerleggen. Kortom, ik heb hier zelden zo verheugd gestaan, zeker in relatie met deze staatssecretaris. Ik vind het dus een bijzonder moment; dat wil ik markeren. Daar heb ik niets aan toe te voegen.

De **voorzitter**: Dank u wel. Ik begrijp dat u weer verheugd gaat zitten.

**

*N

Mevrouw **Beuving** (PvdA): Voorzitter. Ook ik ben verheugd en kan het dus erg kort houden. Ik dank de staatssecretaris voor zijn heldere toezeggingen omtrent het instellen van een staatscommissie. De onderwerpen die de staatssecretaris aan de staatscommissie wil voorleggen, het voornemen van een brede multidisciplinaire samenstelling van de commissie en de toezegging van de staatssecretaris om de formulering van de opdracht voor de staatscommissie aan deze Kamer voor te leggen, komen in hoge mate tegemoet aan de wensen van de PvdA-fractie. Mijn fractie zal dan ook met genoegen voor dit wetsvoorstel stemmen.

*N

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Mijn fractievoorzitter pleegt te zeggen dat ik altijd te streng en te zuur ben in de debatten. Ik ben nu buitengewoon verheugd dat de staatssecretaris zo ruimhartig heeft toegezegd om deze vurig door mij gewenste staatscommissie in te stellen en dat de opdracht aan die commissie nog zal worden besproken in deze Kamer. Hartelijk dank daarvoor. Ik zal proberen in het vervolg wat minder zuur te zijn. Ik wil de motie wel handhaven, omdat daarin onze motivering is neergelegd en dat vind ik van belang.

Het IPR laat ik verder graag over aan de promovenda in Groningen. Er zijn hier een heleboel

kwesties op tafel gekomen. Ik ga het daar nu niet over hebben; die zullen hopelijk allemaal in die commissie aan de orde komen. Eén punt van zorg wil ik nog wel even naar voren brengen, namelijk de handel in zaad via het internet. Ik herinner mij de discussie waarin met name mevrouw Scholten van D66 zich heel erg hard heeft gemaakt voor onderzoek naar de vraag hoe je de drankverkoop aan minderjarigen via internet kon beteugelen. Ik denk dat het kabinet er nog steeds naar op zoek is hoe dat kan. Misschien kan het kabinet dan meteen kijken hoe het de handel in zaad via internet kan beteugelen.

Over de registratie van vaders wil ik nog wel iets kwijt. Er zijn landen in de wereld waar men dat doet. Het heeft een doel waar u waarschijnlijk niet bij hebt stilgestaan. Met name op de BES-eilanden is er een ongelooflijk aantal tienermeisjes die nooit een vader kunnen opgeven. De staat moet daar opdraaien voor de kosten van het kind. Om die reden heeft onder anderen Sint-Maarten nu al in zijn wetgeving opgenomen dat er een vader moet worden genoemd. Het kan dus wel. Ik wil totaal geen verschil maken tussen kinderen die geboren worden binnen een huwelijk van een man en een vrouw of binnen een huwelijk van twee mannen of twee vrouwen. Misschien kunnen wij er eens over nadenken in verband met de ontwikkelingen die wij als land hebben meegemaakt sinds het Marckxarrest en sinds wij niet meer zo hechten aan de formele structuren, maar meer willen aansluiten bij de biologische werkelijkheid. Ik vind het iets wat goed is om over na te denken en geef u dat mee.

Over de illegale verwerving van kinderen in het buitenland zegt het kabinet wel heel gemakkelijk "dat kunnen wij niet regelen", maar ik denk dat het best te regelen valt. Je moet het kind dat je in het buitenland hebt "gekocht" -- u hebt daar zelf ook een balletje over opgeworpen in de trant van "hoe gaan wij dat regelen?" -- inschrijven bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. Ik weet dat er veel ambtenaren zijn die onmiddellijk aanvoelen dat dit kind dat met deze ouders uit India komt, foute boel is. Zij hebben dat ook aangekaart. Er is jurisprudentie over. Ik denk dat het te gemakkelijk is om te zeggen dat het nu eenmaal niet kan. Het zou best kunnen. Dit behoort misschien niet tot de taakopdracht van de commissie en misschien ook wel, maar in elk geval vind ik het een punt waarbij je niet al te gemakkelijk moet zeggen: dat kan nu eenmaal niet.

Uiteindelijk wil ik zeggen dat ik als kinderrechtster dertig jaar geleden, als kinderen niet meer thuis konden wonen, hen al plaatste in lesbische of homoseksuele gezinnen met twee mannen of twee vrouwen, omdat ik ervan overtuigd ben dat die gezinnen net zo goed als heteroseksuele gezinnen kinderen kunnen opvoeden en verzorgen in een harmonieuze gezinssfeer. Mijn probleem met dit wetsvoorstel is van totaal andere orde. Dat heeft betrekking op de vraag of je dit nu moet regelen via de band van de afstamming. Daarover heb ik voldoende gezegd. Het zal duidelijk zijn -- ik heb het in eerste termijn ook al gezegd -- wij zullen voor het wetsvoorstel stemmen.

Mevrouw **Scholten** (D66): Voor alle volledigheid, begrijp ik dat u de motie gaat aanhouden?

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Iedereen is voor, dus ik wilde haar maar gewoon in stemming brengen.

Mevrouw **Scholten** (D66): Ik wil nog even het volgende markeren. Mevrouw Quik heeft over het onderwerp meeroudergezinnen al sinds enige jaren gepubliceerd in het Nederlands Juristenblad en andere juridische tijdschriften. Van het begin af aan heeft zij eigenlijk altijd gevraagd om hervorming van het familierecht. Ik wilde vanavond wel even markeren dat de toezegging van de staatssecretaris een belangrijk resultaat is, dat echt op het conto van mevrouw Quik geschreven kan worden.

(geroffel op de bankjes)

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Ik ga maar gauw weg, want anders schiet ik vol ...

*N

Mevrouw **Duthler** (VVD): Voorzitter. Ik sluit mij daar natuurlijk graag bij aan.

Ik dank de staatssecretaris voor de uitvoerige beantwoording van de vragen, ook die van mijn fractie. Veel dank ook voor de toezegging van de staatssecretaris om een staatscommissie in te stellen, de opdracht die aan de staatscommissie wordt gegeven met ons te willen delen, het meervoudig ouderschap daarbij te zullen betrekken en -- als de resultaten van de staatscommissie daartoe aanleiding geven -- serieus te willen kijken of dat zou moeten leiden tot aanpassing van de relevante wettelijke bepalingen. Daarmee is voor mijn fractie dit wetsvoorstel geen eindstation van de modernisering van het familierecht. Dat is voor mijn fractie grote winst.

Onze bezwaren heb ik in de eerst termijn genoegzaam naar voren gebracht. Een kind moet altijd zijn biologische vader kunnen kennen. Het is lastig en moeilijk dat een kind in sommige gevallen keuzes van zijn beide moeders toch kan terugdraaien. In sommige gevallen is er sprake van een keuze tussen drie ouders. Je moet altijd kiezen voor twee ouders. Dat blijft mijn fractie ook ingewikkeld vinden, maar het wordt allemaal meegenomen door de staatscommissie. Nogmaals, mijn fractie vindt het van groot belang dat het afstammingrecht onder de loep wordt genomen en dat wordt bekeken hoe het afstammingsrecht en het familierecht kunnen worden aangepast aan moderne samenlevingsvormen. Met die toezegging zal ik mijn fractie positief adviseren inzake ons stemgedrag volgende week.

Ik maak nog wel een kleine opmerking over de kwantiteit. De staatssecretaris gaf aan dat het om zo'n 300 tot 400 kinderen gaat voor wie dit

wetsvoorstel gevolgen heeft. Wij hebben vanmiddag een petitie in ontvangst genomen die minstens 300 à 400 uitgedraaide mails bevatte, maar dat terzijde.

De **voorzitter**: Ging het toen over meer kinderen?
**

Mevrouw **Duthler** (VVD): Kinderen? Ouders!

De **voorzitter**: Oh, ouders. Oké. Ja, ik mag natuurlijk niets vragen.
**

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Het gebeurt de fractie van GroenLinks niet vaak dat haar de liefde wordt verklaard door een VVD-staatssecretaris. Ik kan zeggen dat het vanavond geheel wederzijds is. Zelden is de fractie van GroenLinks het zo eens geweest met de staatssecretaris als ten aanzien van dit wetsvoorstel het geval is. Ik denk dat een aantal partijen in deze Kamer nog moet oppassen dat wij misschien wel de meest favoriete oppositiepartij gaan worden. Hoewel, misschien moeten wij dat na het debat dat hierna volgt, nog een keer aan deze staatssecretaris vragen. Dan zou het weer wat anders kunnen liggen.

Ik heb nog één vraag over de staatscommissie. Verder ben ik overal verheugd over, dat moge duidelijk zijn. De staatssecretaris gaf aan dat de opdracht aan die commissie ook zal gaan over het meervoudig gezag. Naar aanleiding van de vragen over dit wetsvoorstel is daarnaar inmiddels een onderzoek gestart, of in ieder geval uitgezet. Misschien kan de staatssecretaris aangeven hoe de staatscommissie en het onderzoek zich tot elkaar verhouden. Dat was de enige vraag die ik nog had en verder dank ik eenieder, en ook de VVD en SP voor het feit dat zij al duidelijkheid geven over hun stemgedrag, want ik denk dat velen, ook op de publieke tribune, daar erg blij mee zijn.

*N

Staatssecretaris **Teeven**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng in tweede termijn. Er zijn aan mij niet veel vragen meer gesteld. In antwoord op de laatste vraag van mevrouw De Boer zeg ik dat ik verwacht dat het onderzoek dat door mij aan de Tweede Kamer is toegezegd over het meervoudig gezag binnen een aantal weken gereed is. Wij zullen dat meenemen in de opdracht aan de staatscommissie. Wij zullen de stukken van dat onderzoek uiteraard ter kennis brengen van die commissie. Het onderzoek dat wordt verricht, zal

daarbij worden betrokken. De opdracht is breder dan meeroudergezag. Wij kijken naar meerouderschap en ook naar andere rechtsfiguren die geschikt zijn, om een vraag van mevrouw Duthler concreet te beantwoorden, voor het vormgeven van meer oudersituaties dan ouderschap en gezag. Het zal dus in de volle breedte worden bekeken.

Het is mooi om te kunnen constateren dat ook de vertegenwoordigster van de D66-fractie, mevrouw Scholten, erg blij is met de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Dat is fijn. Ik dank haar ook voor haar bemoedigende woorden over het internationaal privaatrecht. Het kan inderdaad zelfs met een eenvoudige zittingsboer in het strafrecht toch nog wel iets worden op dit terrein.

De heer Franken heeft in de tweede termijn nogmaals gesproken over de handel via het internet in donoren en in zaad. Andere woordvoerders hebben daarover eerder ook al gesproken. Dit zijn inderdaad ingewikkelde zaken die in de samenleving plaatsvinden. Het wordt zelfs nog ingewikkelder als het zaken zijn die niet alleen in Nederland plaatsvinden, maar ook over de grenzen, wat het geval is. Het is zeer moeilijk om op dergelijke maatschappelijke problemen een goed antwoord te vinden. Ik heb het voorbeeld genoemd van twee mensen die zich melden bij het consulaat in Bombay, India, en zeggen: hier is een kind, het is ons kind en wij willen het meenemen naar Nederland. Zulke zaken zijn zeer ingewikkeld. Hoe ga je daarmee om? Het kabinet vindt het goed om over dit soort zaken en internationale verwickelingen nu eens een duidelijke visie te ontwikkelen. Dat geldt zeker voor het onderwerp draagmoederschap. We moeten dat voor eens en voor altijd doordenken. Dit moet ook gebeuren naar aanleiding van discussies die in de afgelopen weken hebben plaatsgevonden.

Op artikel 7 van het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind ben ik al ingegaan. De bescherming die het kind kan krijgen, gaat dus volgens het kabinet over meer dan alleen het biologisch ouderschap. De heer Franken sprak ook nog over een functionele benadering. Hij had liever gezien dat het kabinet had gekozen voor een meer functionele benadering om de betrekkingen te benoemen. Volgens mij zal de staatscommissie die daarmee aan het werk gaat, nu ook een mogelijkheid hebben om die benadering daadwerkelijk meer vorm te geven.

Mevrouw Quik-Schuijt heeft nog gesproken over de registratie van vaders. Zo'n registratie schijnt in Sint-Maarten vorm te hebben gehad. Maar er is nog een land in Midden-Amerika waar dit gebeurt, namelijk in Costa Rica. Een van de redenen waarom het in dat land gebeurde, was het feit dat er zeer weinig bekend was over vaders. Er waren daar heel veel eenoudergezinnen. De regering van Costa Rica wilde dat een halt toeroepen. Dit heeft overigens nog niet het effect gehad dat door de regering daar werd voorzien. Ik heb dat nog even nagevraagd.

Ik dank de Kamer voor het debat. De discussie over dit wetsvoorstel was sinds 2009

gaande. Ik zal het in dit verband niet hebben over een discussie die zich heeft voortgesleept, maar ik ben wel blij dat we deze discussie nu kunnen afronden. Ik dank de Kamer voor de intensieve gedachtewisseling die we zowel schriftelijk als vandaag mondeling hebben gevoerd. Die helpt de regering bij het formuleren van de opdracht aan de staatscommissie. Daarover zullen wij de Eerste Kamer, en ook de Tweede Kamer rapporteren.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik kom tot afhandeling van de wetsvoorstellen. Wenst een van de leden stemming over het wetsvoorstel Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het juridisch ouderschap van de vrouwelijke partner van de moeder anders dan adoptie (33032)? Ik zie dat dit het geval is.

Over de motie zal uiteraard worden gestemd. Doordat we over het wetsvoorstel 33032 stemmen, stemmen we automatisch ook over het wetsvoorstel Wijziging van de Rijkswet op het Nederlanderschap in verband met de wijziging van Boek 1 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek betreffende het ontstaan van het juridisch ouderschap van de vrouwelijke partner van de moeder anders dan door adoptie (33514 (R1998)).

Ik stel daarom voor, over beide wetsvoorstellen en over de motie volgende week dinsdag te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Herschikken gronden voor asielverlening!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met het herschikken van de gronden voor asielverlening (33293).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Staatssecretaris **Teeven**: Voorzitter. Dank voor de inbreng van de leden, zoals die vanmorgen in eerste termijn is geleverd. Het is wellicht goed om even te schetsen welke onderwerpen ik zal bespreken naar aanleiding van de inbreng van de

woordvoerders. Er zijn vele en diverse vragen gesteld door de verschillende leden, soms over dezelfde onderwerpen. Na deze korte inleiding zal ik de aanleiding tot het wetsvoorstel aankaarten en dan de relatie tot de Kwalificatierichtlijn, waarover een aantal leden vragen heeft gesteld. Waarom is niet gekozen voor regulier na vijf jaar? Dan kom ik bij de beantwoording van de vragen die gaan over de c-grond. Daarbij zal ik ingaan op het traumatabeleid, het beleid ten aanzien van de specifieke groepen, de bijzondere klemmende redenen van humanitaire aard en de reactie op het standpunt van de UNHCR. Tot slot geef ik, als het gaat over de c-grond, antwoord op een vraag die is gesteld door mevrouw Strik over het antifoltercomité. Dan kom ik toe aan de beantwoording van de vragen over de d-grond, en daarna heb ik nog wat vragen te beantwoorden die een aantal leden hebben gesteld over de nareizende gezinshereniging. Daarna liggen er nog een aantal losse vragen en opmerkingen.

Het wetsvoorstel waarover we vandaag spreken, maakt onderdeel uit van een pakket van maatregelen van het Programma stroomlijning toelatingsprocedures.

Mevrouw **Gerkena** (SP): Ik besef dat ik een beetje vroeg naar de interruptiemicrofoon loop, maar ik heb iets niet gehoord in de opsomming, namelijk mijn vraag over het gerucht dat er een inbreukprocedure gaande is vanuit de Commissie, juist op het dossier van de gezinshereniging.

Staatssecretaris **Teeven**: Ik had me voorgenomen om daar meteen wat over te zeggen. Het is heel goed dat ik meteen word geïnterrupteerd. Dat heeft mevrouw Gerkena inderdaad gevraagd in haar eerste termijn. Het is niet zo dat er een inbreukprocedure is van de zijde van de Commissie. Het is wel zo dat er vragen zijn gesteld over het onderwerp dat mevrouw Gerkena aanging, die voor zomer moeten worden beantwoord.

Mevrouw **Gerkena** (SP): Maar dan ben ik natuurlijk nieuwsgierig naar de strekking van die vragen. Of stuurt u die vragen naar de Kamer?

Staatssecretaris **Teeven**: Ik kom daar nog uitgebreid op terug.

In de kern gaat de stroomlijning van de toelatingsprocedures om het verkorten van de doorlooptijden en het tegengaan van het stapelen van procedures. De heer De Lange sprak daarover. Om dat te bereiken, worden wijzigingen aangebracht in de werkwijze van de overheid, maar wordt ook gezien hoe prikkels die het doorprocederen in stand houden, worden weggenomen. Overigens: de bezuinigingen die op de rechtsbijstand plaatsvinden -- ook de asieladvocaten hebben de afgelopen dagen gestaakt -- hebben niet tot doel om de prikkels voor doorprocederen weg te nemen. Het een heeft

te maken met de financiële toestand van de overheid, wat niets heeft te maken met de essentie van dit wetsvoorstel.

Dit wetsvoorstel beslaat een beperkt onderdeel van het totale pakket. Een aantal van de leden heeft daarover gesproken. In essentie gaat het om het terugbrengen van artikel 29, de asielgronden, naar de internationale gronden voor bescherming en het vereenvoudigen van de nareisprocedure. Ik ga allereerst in op de overwegingen om de nationale asielgronden te schrappen. Dat is de aanleiding voor het wetsvoorstel, waarover de fracties van de SP, D66, GroenLinks en de ChristenUnie vragen hebben gesteld. De fracties hadden vragen over de redenen voor het schrappen van de nationale asielgronden, mede in relatie tot de Kwalificatierichtlijn. Toen in 2000 artikel 29 van de Vreemdelingenwet werd opgesteld -- ik kijk naar de heer De Graaf, die zich dat ongetwijfeld nog kan herinneren -- was de wereld een andere dan nu. Ik weet overigens niet waarom ik speciaal naar de heer De Graaf kijkt, want ik had ook in de spiegel kunnen kijken. In ieder geval was de wereld op dat moment een andere. We stonden nog aan het begin van het Europese harmonisatieproces. De wijze waarop de internationale beschermingsgronden werden geïnterpreteerd, kende bijzonder veel gewicht toe aan het individualiseringsvereiste. Dat is nog steeds een belangrijk element. Maar er is sindsdien vanuit Straatsburg en Luxemburg wel veel jurisprudentie geweest, waarmee aan de Kwalificatierichtlijn een nadere invulling is gegeven. Dat heeft geleid tot de situatie dat er veel meer ruimte is ontstaan om collectieve elementen mee te wegen. Mevrouw Strik heeft dat ook aangehaald. Ik wijs op de jongste uitspraak van het Europese Hof van Justitie van vorige week, met als inhoud dat homoseksuelen kunnen worden aangemerkt als een specifieke sociale groep in de zin van artikel 10, eerste lid onder b van de richtlijn. Ik zal nog uitgebreid ingaan op de essentie van die uitspraak, ook in relatie tot wat mevrouw Strik en anderen hebben gevraagd, namelijk hoe de regering gaat borgen dat dit geen onnodige verscherping is van wat we eerder hadden.

Internationale ontwikkelingen, zoals Europese jurisprudentie en de Kwalificatierichtlijn hebben tot gevolg gehad dat sommige nationale asielgronden weinig toegevoegde waarde meer hebben, terwijl andere in het humanitaire reguliere beleid kunnen worden ondergebracht. Ik merk op dat de herziening van de Richtlijn langdurig ingezetenen inbreuk maakte op het nationale eenstatusstelsel. De EU-vergunning voor langdurig ingezetenen wordt wel opengesteld voor internationale asielgronden, maar niet voor de nationale asielgronden. Daardoor kan doorprocederen in de toekomst toch weer aantrekkelijk worden. De heer De Lange vroeg daar aandacht voor. Dat is een van de aanvullende redenen om ons nader te bezinnen op de nationale asielgronden. Het is dus niet zo gek, zeg ik tegen de leden, dat we ruim twaalf jaar na inwerkingtreding van de Vreemdelingenwet 2000 bezien of de asielgronden van artikel 29 nog

corresponderen met de juridische realiteit in Europa. Dat is waar het in dit wetsvoorstel in essentie om gaat.

Het gaat mij nadrukkelijk niet om het beperken van de mogelijkheden van vreemdelingen om bescherming in Nederland te krijgen, het gaat mij om de vraag of dit nou per se een asielvergunning moet zijn, of dat de huidige asielgronden na alle Europese jurisprudentie van de afgelopen jaren nog voldoende onderscheidend zijn. Dat is de reden dat we die herschikking willen doen plaatsvinden. De heer Franken heeft daar in zijn bijdrage heel puntig op gewezen. Wij denken dat wij als kabinet daarmee de asielvergunning weer kunnen terugbrengen tot waarvoor ze eigenlijk bedoeld is: bescherming bieden aan mensen die bij terugkeer zelf -- met een streep onder "zelf" -- iets te vrezen hebben.

Mevrouw Gerkens, mevrouw Strik en de heer Kuiper hebben erop gewezen dat de Kwalificatierichtlijn wel degelijk ruimte biedt voor het handhaven van nationale asielgronden. Zij hebben gezegd: in andere lidstaten bestaan die nationale asielgronden ook nog. De Kwalificatierichtlijn stelt minimumnormen vast voor de internationale asielgronden "vluchteling" en "subsidiare bescherming", wat niet uitsluit dat een lidstaat op nationale gronden nog bescherming verleent. Ik heb nooit gesteld, en ik heb dat ook niet bedoeld, dat de bestaande nationale asielgronden in strijd met de Kwalificatierichtlijn zijn. Dat is niet de essentie van mijn opmerking geweest. Maar wel: andere landen voeren nog nationale vormen van bescherming. Ook Nederland zal iedereen die bescherming nodig heeft, bescherming blijven bieden, of dat nou op grond van asiel is of op basis van andere humanitaire gronden. Wat echter uniek is voor Nederland, is dat wij een eenstatensysteem kennen: alle asielgronden van artikel 29, eerste lid van de Vreemdelingenwet leiden tot dezelfde status, met dezelfde rechten en plichten. Dat doen andere landen niet. Daar gaat het nou precies wringen met het Europese systeem. De Europese asielharmonisatie ziet alleen op de gronden die beschreven zijn in de Kwalificatierichtlijn. Dat komt overeen met artikel 29, eerste lid, onder a en b van de Vreemdelingenwet. Hierdoor ontstaat er dus een verschil in rechtspositie dat ons eenstatensysteem ondermijnt. Voor mij is dit dus ook een van de argumenten om artikel 29 van de Vreemdelingenwet synchroon te laten lopen met de Kwalificatierichtlijn.

Ik wil in Nederland toe naar een stelsel waarin asiel alleen is bestemd voor mensen die vervolging of ernstige mensenrechtenschendingen te vrezen hebben bij terugkeer naar hun land van herkomst, en alle overige humanitaire beschermingsgronden in het reguliere stelsel ondervangen. Dat is de concrete bedoeling van het kabinet. Voor een kleine groep betekent dat een zekere vorm van aanscherping -- enkele Kamerleden hebben daarover gesproken -- maar die acht ik goed verdedigbaar. Ik kom daar nog uitgebreid op terug.

De heer Kuiper vroeg of niet eerst zou moeten worden gesproken over de implementatie van de herziene Kwalificatierichtlijn, Richtlijn 2011/95EU, alvorens wij dit wetsvoorstel kunnen behandelen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): De staatssecretaris zegt dat hij de wet meer in overeenstemming wil brengen met de Kwalificatierichtlijn door alleen die asielgronden nog te handhaven. De Kwalificatierichtlijn staat echter niet in de weg als Nederland de Kwalificatierichtlijn voor alle vier de gronden toepast. De Kwalificatierichtlijn staat het uniforme asielstelsel dat wij hebben helemaal niet in de weg.

Staatssecretaris **Teeven**: Nee, maar dat heb ik ook niet gezegd. Wij hebben wel een eenstatenstelsel, zoals ik nadrukkelijk heb opgemerkt. Dat brengt met zich dat wij alles kunnen vangen onder de gronden a en b en dat de gronden c en d derhalve niet hoeven te worden gehandhaafd. Ik zal daar nog uitgebreid op terugkomen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Oké. Ik begrijp dat de staatssecretaris nog terugkomt op het argument van de Richtlijn langdurig ingezetenen.

De staatssecretaris gaf aan het begin van zijn betoog aan dat het niet zijn bedoeling is geweest om degenen die nu bescherming krijgen, geen bescherming meer te verlenen. Het wetsvoorstel is bedoeld om de asielgronden op te schonen en te beperken tot asiel, maar het is niet de bedoeling dat iedereen die nu bescherming krijgt, geen bescherming meer zou kunnen krijgen. Ik wil dat nog even duidelijk bevestigd hebben.

Staatssecretaris **Teeven**: Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om bepaalde mensen daarvan uit te sluiten. Men zou kunnen zeggen dat er sprake is van een vorm van aanscherping, zoals enkele leden, waaronder mevrouw Strik, hebben opgemerkt. Dat acht ik verdedigbaar, want er zijn naar mijn mening andere mechanismen op grond waarvan mensen toch in aanmerking kunnen komen voor bescherming. Daar kom ik aanstonds op terug.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Dat mag de staatssecretaris dan straks uitleggen.

Staatssecretaris **Teeven**: Heel graag.

Voor de implementatie is geen wijziging van de Vreemdelingenwet of het Vreemdelingenbesluit nodig. Volstaan kan worden met een wijziging van het Voorschrift vreemdelingen. Die wijziging is met ingang van 1 oktober jongstleden in werking getreden.

Voorts is gevraagd waarom er niet voor gekozen is om na vijf jaar bescherming op

nationale asielgronden een verblijfsvergunning regulier te verstrekken. Mevrouw Strik vroeg waarom ik niet heb gekozen voor de lijn van mijn ambtsvoorganger, mevrouw Albayrak, die in 2008 heeft voorgesteld de houders van een asielvergunning op de c- en d-grond na vijf jaar in aanmerking te laten komen voor een reguliere verblijfsvergunning, waarmee zij ook in aanmerking zouden kunnen komen voor de EU-status van langdurig ingezetene. Ik ben van mening dat dit voorstel het systeem van de Vreemdelingenwet 2000, als wij dat zouden volgen in de lijn van mijn voorganger, niet geheel ongeschonden laat, omdat op die manier de strikte scheiding tussen asiel en regulier wordt aangetast. In de destijds gemaakte belangenafweging was dat een verdedigbare oplossing, maar sinds de brief van 19 september 2008 van toenmalig staatssecretaris Albayrak hebben zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan, onder andere in de jurisprudentie, ten aanzien van de Kwalificatierichtlijn. Bovendien omvat het wetsvoorstel ook de afschaffing van de d-grond. De facto is het categoriale beschermingsbeleid al gedurende lange tijd beëindigd, zodat in feite alleen de c-grond nog als nationale grond zou overblijven. Gezien deze ontwikkelingen ben ik van mening dat in de huidige constellatie de voordelen die toenmalig staatssecretaris Albayrak schetste in haar brief van 19 september 2008 niet opwegen tegen de nadelen daarvan. Derhalve heb ik besloten die lijn niet te volgen.

De leden Franken, Gerken, Kuiper, Strik, De Graaf en Schrijver hebben gevraagd naar de gevolgen van het schrappen van de c-grond voor de verschillende categorieën die nu nog onder de c-grond vallen. Er zijn drie categorieën op grond waarvan een asielvergunning op de c-grond kan worden verleend: de groep die valt onder het traumatabeleid, de specifieke groepen die zijn aangewezen op het landgebonden asielbeleid en de mensen waarvoor bijzondere klemmende redenen van humanitaire aard gelden. Op grond van de internationale jurisprudentie, het Europees Verdrag en uitspraken van het Hof van Justitie van de EU, in samenhang met de ontwikkelingen binnen de Europese regelgeving, waaronder de Kwalificatierichtlijn, vallen een wezenlijk deel van de categorieën traumata en specifieke groepen van de c-grond al onder de internationale beschermingsgronden. De categorie bijzondere klemmende redenen van humanitaire aard zal komen te vallen onder tijdelijk humanitaire gronden. Dat betreft op dit moment -- enkele woordvoerders hebben daarover gesproken -- alleen de verwesterde meisjes uit Afghanistan.

De heer **Franken** (CDA): De staatssecretaris zegt dat het op dit moment alleen gaat om de verwesterde meisjes uit Afghanistan. Ik meen echter dat ook de LHBT-groep uit Iran hieronder valt.

Staatssecretaris **Teeven**: Nee, die vallen daar niet onder. Ik kom daar aanstonds over te spreken.

Er is tot slot een beperkte groep die niet meer in aanmerking komt voor een verblijfsvergunning. Dat betreft de personen die geen aanmerkelijk risico bij terugkeer aannemelijk hebben gemaakt.

Ik zal nu per categorie een toelichting geven. Wij komen dan vanzelf bij de personen op wie de heer Franken doelt.

Allereerst zijn er de traumatische gebeurtenissen die direct op de betrokkene betrekking hebben. Als betrokkene met geloofwaardige verklaringen zijn gestelde vrees enigszins kan onderbouwen, zal al snel de gestelde vrees als voldoende zwaarwegend moeten worden beoordeeld en komt betrokkene in aanmerking voor internationale bescherming. Daarmee is het traumatabeleid al deels overbodig geworden. Er is nog maar een beperkte groep die niet onder de internationale beschermingsgronden valt. Het gaat hierbij om een deel van het traumatabeleid waarbij de vreemdeling geen geloofwaardig persoonlijk risico bij terugkeer naar het land van herkomst naar voren brengt. Overigens merk ik nadrukkelijk op dat een gebeurtenis waarbij bijvoorbeeld een gezinslid slachtoffer is geworden onder omstandigheden nog steeds een indicatie kan zijn dat betrokkene zelf ook iets te vrezen heeft. Daarmee is de asielvergunning teruggebracht naar waarvoor zij eigenlijk bedoeld is, namelijk bescherming bieden aan mensen die bij terugkeer iets te vrezen hebben. Dat is de essentie van het verhaal.

De heer **Thom de Graaf** (D66): Dat stond ook in alle stukken, dus wat de staatssecretaris nu zegt, is niet nieuw. De vraag die een deel van de Kamer bezighoudt, is of de getraumatiseerden die naar het oordeel van de regering niet aannemelijk kunnen maken dat zij bij terugkeer het risico lopen van vervolging of bedreiging, onder de huidige nationale asielgrond wel en in de nieuwe opzet niet meer beschermd worden. Het antwoord is dat zij niet meer beschermd worden; dat zegt de staatssecretaris althans met zoveel woorden. Hij vindt dat ook juist, want hij zegt dat de asielbescherming daar niet voor is. Dat is de stand van zaken toen wij het debat ingingen. Dat is naar onze mening dus een verslechtering voor een bepaalde groep asielgerechtigden. Als dat niet zo is, hoor ik dat graag. Als de staatssecretaris zegt dat het eigenlijk over niemand meer gaat, of nog slechts om een paar mensen voor wie een andere oplossing gevonden kan worden, is het ook goed, maar dat hoor ik de staatssecretaris niet zeggen.

Staatssecretaris **Teeven**: Ik denk dat ik een andere oplossing heb dan de heer De Graaf. Wellicht kan hij mij de gelegenheid geven mijn betoog op dit punt af te ronden. Daarna kom ik op de vragen die door de leden over dit specifieke verhaal gesteld zijn.

In het huidige beleid kunnen in het landgebonden asielbeleid specifieke groepen worden aangewezen die in aanmerking komen voor een asielvergunning op basis op de c-grond, de nationale beschermingsgrond. Op dit moment gaat het om twee groepen: de alleenstaande vrouwen uit Afghanistan en de homo-, bi- en transseksuelen uit Iran. In het landenbeleid kunnen ook bijzondere groepen worden aangewezen in het kader van de A- en B-grond. Het gaat daarbij om kwetsbare minderheidsgroepen en risicogroepen. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om christelijke gelovigen in Pakistan die dreigen te worden vervolgd.

Het grootste verschil tussen beide groepen is de mate waarin gewicht wordt gegeven -- ongeacht of dit gebeurt op basis van de c-, de a- of de b-grond -- aan het individualiseringsvereiste. Ik wijs erop dat deze groepen ook een duidelijke overlap vertonen met de specifieke groepen die vallen onder artikel 29c. Ik wijs erop dat bijvoorbeeld de alleenstaande vrouwen uit Afghanistan niet alleen zijn aangewezen als specifieke groep onder artikel 29c, maar ook als een kwetsbare minderheidsgroep onder artikel 29b. Voor homoseksuelen, biseksuelen en transseksuelen uit Iran geldt dat zij ook onder de reikwijdte van 29a en 29b kunnen vallen. Die groepen kunnen grotendeels al in aanmerking komen voor een vergunning op basis van de a- of de b-grond, die gehandhaafd blijven. homoseksuelen zijn in het Nederlandse beleid aangemerkt als een specifieke sociale groep in de zin van artikel 10, eerste lid onder b van de richtlijn. Dit houdt in dat de leden van die groep binnen de reikwijdte van de internationale beschermingsgronden vallen. Ik wijs daarbij op het Vluchtelingenverdrag en op artikel 3 van het EVRM. Dat is vorige week weer bevestigd in het arrest van het Europees Hof van Justitie, nummer C-199/12. Juist het feit dat het Hof dit heeft gezegd, bevestigt naar mijn mening dat er geen aanvullende nationale gronden nodig zijn voor deze groep.

Het Nederlandse beleid voorziet daarbij in verschillende mogelijkheden om de bewijsvoering te verlichten voor personen die behoren tot een groep die in een kwetsbare positie verkeert. Ik zal mij nader verklaren. Je zou kunnen denken aan risicogroepenbeleid of het kwetsbareminderhedenbeleid, waarbij de persoon reeds met zeer geringe individuele indicatie het vluchtelingenschap of een reëel risico op schending van artikel 3 aannemelijk kan maken. In het uitzonderlijke geval waarin een groep wordt blootgesteld aan vervolging respectievelijk aan een behandeling die valt onder artikel 3 EVRM, beperkt het vereiste zich enkel tot het aannemelijk maken dat men tot die specifieke groep behoort. Dat beleid geldt bijvoorbeeld op dit moment voor homoseksuelen uit Irak.

Dat alles, zo zeg ik ook tegen de heer De Graaf, maakt dat er niet langer reden bestaat om de bescherming van de groep homoseksuelen binnen de nationale asielgronden te regelen. Ten aanzien van de Iraanse homo-, bi- en transseksuelen zal ik mijn beleidsstandpunt nader bepalen aan de hand van ambtsberichten van het

ministerie van Buitenlandse Zaken. Een nieuw ambtsbericht met betrekking tot Iran wordt op zeer korte termijn verwacht. Ik ben ervan overtuigd dat we met dit instrumentarium en met de zeer geringe individuele aanwijzing recht kunnen doen aan de zorgelijke situatie van deze specifieke groep. Die heeft zeker mijn aandacht, maar ik denk dat er nog wat meer duidelijkheid moet komen over Iran.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik krijg signalen dat het niet helemaal klopt dat voor homoseksuelen uit Irak nu helemaal geen individualiseringseis geldt. Ik heb daarover een algemenere vraag, gelet op de uitspraak van het Hof vorige week. Die komt er eigenlijk op neer dat, als je LHBT bent, het in het land van herkomst strafbaar is om homoseksuele handelingen te verrichten en die strafbaarstelling daadwerkelijk wordt toegepast, dit voldoende is voor het erkennen van het vluchtelingschap. Dat biedt naar mijn idee helemaal geen ruimte voor een extra individualiseringseis als iemand die terug moet naar zijn land aangeeft homoseksueel te zijn. Is de staatssecretaris het daarmee eens?

Staatssecretaris **Teeven**: Ik ben het daarmee niet helemaal eens. Ik heb daarom net gezegd dat je in sommige opzichten soms met zeer geringe individuele indicaties dat vluchtelingschap heel nadrukkelijk kunt aantonen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Wat is een zeer geringe individuele indicatie als het toch duidelijk is dat iemand behoort tot die specifieke sociale groep en het bekend is dat die groep in het land van herkomst bestraft wordt? Wat heb je dan nog nodig aan extra individualisering?

Staatssecretaris **Teeven**: Er is sprake van zo'n situatie met betrekking tot Irak. Wat betreft Iran ben ik in afwachting van het laatste ambtsbericht van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Bij het Hof ging het niet specifiek over Iran, maar juist over een aantal Afrikaanse landen. Het ging meer om de algemene regel dat het een reden is voor erkenning van het vluchtelingschap als straffen ten aanzien van homoseksuelen daadwerkelijk worden uitgevoerd omdat ze homoseksueel zijn.

Staatssecretaris **Teeven**: Ik kom daarop terug in tweede termijn.

Voorzitter. De categorie "bijzondere klemmende redenen van humanitaire aard" is bedoeld voor individuele gevallen waarin het niet redelijk is om van de vreemdeling te verwachten dat hij terugkeert omdat klemmende humanitaire redenen die betrekking hebben op de persoon van de vreemdeling zich daartegen verzetten. Gebleken is dat dit beleid een goed toetsbaar kader ontbeert.

Het leidt in de praktijk nauwelijks tot inwilligingen. De toets van bijzondere klemmende redenen van humanitaire aard is voorts ook op dit moment niet goed te onderscheiden van de toets die in het kader van de discretionaire bevoegdheid wordt verricht. Daarom is ervoor gekozen om dit onderdeel van het asielbeleid onder te brengen in het reguliere toelatingsbeleid. Voor zover het gewenst is om niet in incidentele gevallen maar voor een specifieke categorie vreemdelingen een op hen toegesneden toelatingsbeleid te hanteren, zoals ten aanzien van de verwesterde schoolgaande minderjarige meisjes uit Afghanistan, kan dit beleid eveneens worden ondergebracht bij een regulier humanitair verblijfsdoel. De lagere regelgeving zal dienovereenkomstig worden aangepast. Dit zal geen materiële wijziging ten gevolge hebben voor het met de Kamers afgestemde beleid ten aanzien van schoolgaande meisjes uit Afghanistan en hun gezinsleden. Geborgd zal worden dat voor die meisjes en hun ouders geen verslechtering van de rechtspositie plaatsheeft. Zij lopen bijvoorbeeld geen groter risico op intrekking van hun vergunning dan het geval zou zijn onder een asielvergunning.

In antwoord op de specifieke vraag van de heer Schrijver meld ik dat de rechtspositie van de ouders van zojuist genoemde meisjes niet zal verslechteren. Dit houdt onder meer in dat zowel ten aanzien van het meisje als ten aanzien van de gezinsleden van het meisje de aanvraag niet wordt afgewezen wegens het ontbreken van een paspoort en dat het middelenvereiste niet zal gelden. Dat wordt daar concreet aan verbonden.

De heer **Thom de Graaf** (D66): Ik ben enigszins in verwarring. Uit de stukken begreep ik steeds dat het wetsvoorstel van de staatssecretaris zou leiden tot een lichte aanscherping voor de categorie traumatabeleid. Toen ik dat nog eens vroeg, zei de staatssecretaris dat hij daarop zou terugkomen. Dat heb ik alleen niet meer gehoord. Ik heb hem wel gehoord over de bijzondere groepen, de landgebonden groepen. Daarop hebben wij nog niet helemaal een duidelijk antwoord, met name niet op de individualiseerbare indicatie. Hoe zit het met het traumatabeleid? Dat zou licht worden aangescherpt, zoals de staatssecretaris zelf in de stukken heeft geschreven. Ik wil graag weten of de staatssecretaris daarvoor een oplossing heeft.

Staatssecretaris **Teeven**: De aanscherping die erin zit -- daarover heb ik het gehad -- is dat de asielvergunning wordt teruggebracht naar waarvoor hij is bedoeld: bescherming bieden aan mensen die bij terugkeer zelf iets te vrezen hebben. Wat betreft mensen die zelf niets te vrezen hebben maar bij wie een verband wordt gelegd met een ander die iets is aangedaan, vindt wel een geringe aanscherping plaats.

De heer **Thom de Graaf** (D66): Dat is een constatering. De suggestie dat dit misschien op een andere manier wordt opgelost, is er dus niet. Die

mensen worden nu nog beschermd op basis van de asielfgrond onder c, maar straks niet meer. Dat zijn mensen over wie onder meer de UNHCR zegt: ook als ze geen rechtstreekse persoonlijke vrees aannemelijk kunnen maken, zouden ze asielsbescherming behoeven. De staatssecretaris zegt nu dus dat deze groep onder dit nieuwe wetsvoorstel afvalt.

Staatssecretaris **Teeven**: Ik constateer dat er al bijna geen mensen onder de c-grond zijn gebracht.

De heer **Thom de Graaf** (D66): U hebt nooit een kwantiteit kunnen melden. We hebben u meerdere malen daarom gevraagd en meerdere malen meldde u geen cijfers daarover te kunnen geven. Ik weet dan ook niet of het er veel of weinig zijn of heel weinig of heel veel.

Staatssecretaris **Teeven**: Ik heb iets anders gezegd. Ik heb gezegd dat het bij de IND gehanteerde geautomatiseerde systeem het niet mogelijk maakt om over een bepaald jaar cijfers te verstrekken. Dat heb ik concreet gezegd.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik begrijp uit de stukken dat het niet is gespecificeerd. Als er een c-grond is toegekend, wordt niet geregistreerd op welke grond die c-grond is toegekend. De staatssecretaris zegt dat een deel onder internationale bescherming zal vallen, maar we weten niet om welk deel dat gaat. We weten sowieso niet waarom ze nu niet al de b-grond hebben gekregen. De staatssecretaris weet dat we op a, b, c, d toetsen. Toch zitten die mensen nu in c. We kennen de opbouw van de c-groep niet. We weten niet welk deel naar regulier zal gaan, welk deel naar b en welk deel er helemaal uit valt. Met die onduidelijkheid zitten we nu.

Staatssecretaris **Teeven**: Volgens mij heb ik net aangegeven dat het dankzij het stelsel waarvoor ik sta en het idee waarmee ik nu kom, mogelijk is om ook schrijnende gevallen op te lossen. In de zeer kleine groep waarover de heer De Graaf spreekt, zitten ongetwijfeld mensen die zelf niets te vrezen hebben, maar wier familielid iets is aangedaan. Daarom vrezen zij dan voor terugkeer. Je bent natuurlijk altijd in staat om anderszins te beoordelen of hun een verblijfsvergunning moet worden verstrekt.

De heer **De Graaf** (D66): De uitspraak van de staatssecretaris impliceert iets van een verwachting dat het wel goed komt zonder dat wij daarvoor enige grond kunnen vinden. Mag ik hem vragen om rechtstreeks te reageren op het standpunt van de UNHCR dat deze groep gewoon asielsbescherming hoort te krijgen en niet alleen de meest schrijnende gevallen?

Staatssecretaris **Teeven**: Ik kwam daar net aan toe. Mevrouw Strik heeft erop gewezen dat getraumatiseerden als gevolg van een poging tot volkerenmoord, marteling en verkrachting op grond van paragraaf 136 van het handboek van de UNHCR in aanmerking dienen te komen voor bescherming. Uiteraard erkennen wij de verplichtingen die voortvloeien uit het Vluchtelingenverdrag. Deze zijn namelijk opgenomen in de Kwalificatierichtlijn en worden dus geïmplementeerd in de Nederlandse regelgeving. Nu wijs ik erop dat artikel 1c van het Vluchtelingenverdrag en paragraaf 136 van het handboek van de UNHCR betrekking hebben op de intrekking van de vluchtelingenstatus. Het gaat hierbij dus uitsluitend om personen die als vluchteling zijn erkend. De paragraaf ziet op personen die mede op grond van traumatische ervaringen hun gegronde vrees voor vervolging aannemelijk hebben gemaakt. Bij veranderde omstandigheden, bijvoorbeeld in het land van herkomst, kan de grond voor vergunningverlening komen te vervallen, maar mocht een persoon in het verleden slachtoffer zijn geweest van wandaden, dan kan er onder omstandigheden besloten worden om de vergunning niet in te trekken. Ik onderstreep dit uitgangspunt. Indien er aanleiding toe bestaat, passen de IND en ik dit beleid in de praktijk al toe. Ik zie in deze uitleg van paragraaf 136 dus een bevestiging van onderhavig wetsvoorstel tot afschaffing van de nationale asielfgronden. Eens te meer blijkt hier namelijk dat de bedoelde traumatische ervaringen binnen de reikwijdte van de internationale beschermingsgronden vallen. Ingevolge artikel 4 van de Kwalificatierichtlijn zullen dergelijke traumatische ervaringen reeds snel kunnen leiden tot een asielfvergunning op de a- of b-grond. De uitleg van paragraaf 136 waarover mevrouw Strik sprak, noopt daarom niet tot handhaving van de c-grond. Door het afschaffen van de c-grond vindt er een beperkte, maar acceptabele aanscherping van het beleid plaats. In een beperkt aantal gevallen zal niet langer vanzelfsprekend een vergunning worden verleend. Dit betreft dan personen die bij terugkeer niet zelf een voorzienbaar risico op vervolging of een onmenselijke behandeling lopen. Om die concrete personen gaat het.

De **voorzitter**: Mevrouw Strik, ik sta u nog een mini-interruptie toe.

**

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): De staatssecretaris heeft eerder inderdaad in stukken geschreven dat dit zag op intrekking. Ik heb in mijn eerste termijn aangegeven dat de UNHCR heeft gesteld dat dit ook voor het eerste onderzoek geldt. De UNHCR benadrukt dat van mensen die getraumatiseerd zijn op grond van wat hun in het herkomstland is overkomen, niet kan worden gevegd dat zij terugkeren. Het kan zijn dat zij op grond van een verkrachting of foltering, maar ook van het zijn van getuige van bijvoorbeeld de mishandeling of het

neerschieten of ombrengen van gezinsleden, niet terug durven te keren. Slachtoffers van verkrachting of foltering kunnen bang zijn dat ze daar weer geconfronteerd worden met hun daders. Nu is dat een grond voor bescherming. Stellen wij het criterium dat mensen terug kunnen, mits daders algemeen worden bestraft of vinden we sowieso dat mensen voortaan terug kunnen? Ik hoor het graag van de staatssecretaris. Welke groep gaan we hier nog steeds verblijf verlenen en welke groep moet sowieso terugkeren naar het land van herkomst? Wil de staatssecretaris daarin wat preciezer zijn? Hij zegt steeds: wij vinden dat aanvaardbaar.

De **voorzitter**: Mini!
**

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): De staatssecretaris heeft het over een asielgrond, maar we hebben het nu even niet over asiel, regulier of humanitair. Het gaat erom of de staatssecretaris vindt dat zij voortaan terug moeten keren. Zo ja, waarom? Waarom zouden zij dan niet kunnen vallen onder de klemmende redenen van humanitaire aard op reguliere grond?

Staatssecretaris **Teeven**: Mij lijkt dat we allereerst moeten opmerken dat een asielvergunning geen pleister voor doorstaan leed is. Dit zeg ik mede namens het kabinet.

De heer De Graaf vroeg om hoeveel mensen het nu precies ging. Het antwoord op die vraag heeft hij nog van mij tegoed. Het lijkt mij ook goed om dat met elkaar te delen. In 2012 kreeg in totaal zo'n 1,7% een vergunning op de c-grond. Slechts een deel daarvan betrof getraumatiseerde personen. Weer een klein deel van de getraumatiseerde personen komt niet voor bescherming in aanmerking. We hebben immers net met elkaar gedeeld dat heel veel mensen wel onder die a- of die b-grond kunnen worden gebracht. Uiteindelijk praten we dus concreet over een fractie van die 1,7% van het totaal. We spreken dus over een zeer kleine groep mensen die zelfs niet hebben te vrezen voor wat hun wordt aangedaan, maar die denken dat hun iets aangedaan wordt omdat ze hebben waargenomen dat een ander iets werd aangedaan. Daarover spreken wij concreet.

Mevrouw Strik heeft nog een antwoord van mij tegoed op haar verzoek om in te gaan op het standpunt van het antifoltercomité over de afschaffing van de c-grond. Het antifoltercomité heeft in zijn "concluding observations" uit 2013 aangegeven, enige zorg te hebben over de afschaffing. Mevrouw Strik refereerde net aan artikel 29c. Het comité baseert zich daarbij overigens niet op eigen onderzoek, maar op schaduwrapportages van enkele Nederlandse organisaties en ngo's. Het comité geeft aan dat het in die rapportages leest dat de afschaffing van dit artikelonderdeel het gevolg is van waargenomen

misbruik en dat de afschaffing van de c-grond betekenis heeft voor de mogelijkheid om op basis van de discretionaire bevoegdheid verblijf te geven op grond van integratieaspecten in de Nederlandse samenleving. Nederland heeft bij het comité aangegeven dat beide veronderstellingen aangaande de afschaffing van de c-grond onjuist zijn. Daarnaast heeft het comité aanbevolen om te overwegen om artikel 29c te handhaven en zo te waarborgen dat eerdere ervaringen van een asielzoeker een belangrijke indicatie vormen voor toekomstige vrees. Zoals uw Kamer in de memorie van antwoord bij het wetsvoorstel heeft kunnen lezen, is dit laatste onderdeel in het Nederlandse asielstelsel reeds gewaarborgd. Het vormt ook een onderdeel van de EU-Kwalificatierichtlijn, maar dit is verdisconteerd in de onderdelen a en b van artikel 29. Dit is op zichzelf dus geen reden om onderdeel c van artikel 29 te behouden.

Ik kom op de beantwoording van de vragen over de d-grond. Mevrouw Strik heeft gezegd dat die d-grond, de categoriale bescherming, voorziet in een bijzondere behoefte. Zij heeft gevraagd waarom de regering zichzelf de mogelijkheid ontnam om die grond te hebben en daarmee snel in te spelen op gewijzigde omstandigheden. Zij vroeg of wij weer terug moesten gaan naar de buitenwettelijke gedoogpraktijken van voor 1994. Ik ben ervan overtuigd dat het huidige instrumentarium, zoals vervat in de internationale beschermingsgronden, mij voldoende mogelijkheden biedt om met de situaties om te gaan die het lid Strik heeft beschreven. Wat mij betreft hoort daar zeker niet bij dat ik terug zou willen naar die buitenwettelijke gedoogpraktijken. Ik denk dat dit ook helemaal niet nodig is. Sinds 1994 en sinds de totstandkoming van de Vreemdelingenwet 2000 hebben zich enorme ontwikkelingen voorgedaan. Zowel de Europese harmonisatie als de jurisprudentie uit Luxemburg en Straatsburg hebben duidelijk gemaakt dat een zwaar gewicht kan worden toegekend aan de algehele situatie in een land van herkomst. Toen de rechtsopvatting ten aanzien van asielbescherming veel meer uitging van een individualiseringsvereiste, was het anders. In dat verband verwijs ik graag naar het huidige beleid dat wij ten aanzien van Syrië voeren. In de toetsing van asielverzoeken van Syriërs wordt er momenteel nauwelijks gewicht toegekend aan de individuele vrees voor mensenrechtenschendingen of vervolging. We nemen gewoon in aanmerking dat de algehele situatie in dat land zo slecht is dat iedereen voor bescherming in aanmerking komt. Dat gebeurt op dit moment op de B-grond. Het inwilligingspercentage ligt tegen de 100 als je de Dublinzaken met betrekking tot Syriërs niet meerekent. Als je naar dat voorbeeld kijkt -- dit zeg ik ook in reactie op de heer De Graaf -- dan illustreert dat prima waarom we uit de voeten kunnen met internationale beschermingsgronden, ook ten aanzien van landen waar de algehele veiligheidssituatie slecht is.

Ik geloof dat mevrouw Strik ook heeft gevraagd of je besluitmoratoria moet gaan gebruiken als alternatief voor categoriaal

beschermingsbeleid. Zij schetste zelf in haar inbreng terecht wat daarvan de nadelen zijn. Toch is het een instrument dat je soms nodig zou kunnen hebben om in te spelen op plotselinge wijzigingen die je niet goed kunt duiden. Het is echter geen alternatief voor de verblijfsvergunning.

Mevrouw Strik heeft gevraagd -- zij heeft veel vragen gesteld en krijgt dus ook veel antwoorden -- of ik kan bevestigen dat de afgeleide asielsstatus een implementatie betreft van de Gezinsherenigingsrichtlijn en dat nareizigers daar een beroep op kunnen doen. Dat kan ik bevestigen. Artikel 9 tot en met 12 van de richtlijn gezinshereniging zijn omgezet in onze nationale wetgeving.

Mevrouw Strik heeft gevraagd hoe het zit met de gezinsleden die zijn afgewezen als gevolg van het incorrecte beleid. Zij moeten opnieuw een aanvraag doen, maar wat gebeurt er als zij door het verstrijken van de tijd niet meer aan de eisen voldoen? Denk aan een kind dat meerderjarig wordt. Gaan we in zo'n geval uit van de gegevens van de eerste aanvraag? Ik heb al eerder aangegeven dat de gezinsband niet langer als verbroken wordt beschouwd als het minderjarige biologische kind duurzaam is opgenomen in een ander gezin. In het wetsvoorstel dat we nu bespreken, worden verder geen wijzigingen in de beleidsregels omtrent het vaststellen van een feitelijke gezinsband aangebracht. Inmiddels heeft het amendement-Recourt/Schouw met zich meegebracht dat er toch wijzigingen in komen. Zo mag de gezinsband ook zijn ontstaan buiten het land van herkomst en hoeft de nareiziger om in het bezit te komen van een afgeleide asiilvergunning in de toekomst niet meer dezelfde nationaliteit als de hoofdpersoon te hebben. Indien een vreemdeling meent dat deze beleidswijzigingen gronden vormen om alsnog voor inwilliging in aanmerking te komen, dan kan er een nieuwe aanvraag worden ingediend die aan het nieuwe beleid wordt getoetst. Zoals te doen gebruikelijk is het aan de vreemdeling zelf om zich middels een nieuwe aanvraag te beroepen op het gewijzigde beleid. Een nieuwe aanvraag wordt aan het nieuwe beleid getoetst terwijl in lopende zaken het nieuwe beleid ook al zal worden toegepast. Meer kan ik daar op dit moment niet over zeggen.

De **voorzitter**: Mervrouw Strik heeft hier een vraag over. Kort hoor, mevrouw Strik.

**

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ja, voorzitter. Ik hoor nog geen antwoord op mijn vraag. De staatssecretaris zegt dat ze een beroep kunnen doen op nieuw beleid. Dat is heel mooi, maar mijn vraag was een andere. Stel dat ze drie jaar geleden zijn afgewezen op grond van die feitelijke gezinsband of van de toen geldende definitie onder e. Nu is het beleid gewijzigd. Ze doen dezelfde aanvraag, maar een van de kinderen is inmiddels 19 of 20 jaar geworden. Is de staatssecretaris dan bereid om in zulk soort zaken toch ook dat

meerderjarig geworden kind toe te laten tot Nederland, samen met de rest van het gezin?

Staatssecretaris **Teeven**: Ik denk dat mevrouw Strik nu naar de bekende weg vraagt. Ik heb daar de Kinderombudsman een brief over geschreven als reactie op de septemberbrief die ik naar de Tweede Kamer heb gestuurd. Nee, ik ben niet bereid om dat te doen.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Kunt u misschien aangeven waarom niet?

Staatssecretaris **Teeven**: Mevrouw Strik heeft wel een antwoord gekregen, maar niet het antwoord dat zij wilde horen. Ik heb gezegd dat iemand altijd een nieuwe aanvraag kan doen en dat die dan vervolgens aan het nieuwe beleid zal worden getoetst. Het is natuurlijk niet zo dat we gaan treden in een situatie die jaren geleden heeft plaatsgevonden of dat we met terugwerkende kracht gaan toetsen aan de situatie zoals die toen was. Dat kun je van geen enkele immigratiedienst verwachten.

De **voorzitter**: Nee mevrouw Strik, ik sta u geen interruptie meer toe, u hebt een antwoord gekregen.

**

Staatssecretaris **Teeven**: Mevrouw Strik heeft ook gevraagd of ik bereid ben bij de overschrijding van de nareistermijn te toetsen aan artikel 8 EVRM, aan artikel 24 van het Grondrechtenhandvest en aan artikel 10 van het Kinderrechtenverdrag. Het is misschien goed om nog even in herinnering te brengen dat de wettelijke driemaandetermijn voor nareizen geen onredelijke termijn is. Het is ook niet moeilijk om daaraan te voldoen. De asiilvergunninghouder in Nederland, de hoofdpersoon, kan de termijn veiligstellen door het indienen van een aanvraag. Dat kan ook gebeuren als gezinsleden bijvoorbeeld zoek zijn geraakt tijdens de vlucht. Als de termijn eenmaal is veiliggesteld dan geldt die ook voor vervolgaanvragen. De asiilvergunninghouder wordt hierover bij de vergunningverlening geïnformeerd. Er is een folder in meerdere talen beschikbaar. VluchtelingenWerk Nederland kan naar mijn mening ook een rol spelen bij de mogelijkheden om een asiilvergunninghouder in te lichten over de mogelijkheden om een gezin over te laten komen als hij een asiilvergunning krijgt. De ervaring leert overigens dat het in de praktijk slechts beperkt voorkomt dat een aanvraag te laat wordt ingediend. Daarnaast geldt dat vreemdelingen nog steeds een aanvraag tot gezinshereniging kunnen indienen conform het reguliere gezinsherenigingsbeleid. In dit kader wordt gewoon getoetst aan de reguliere voorwaarden voor toelating. Ik denk dat daarmee het Nederlandse beleid getuigt van voldoende

zorgvuldigheid, zodat gezinsleden zich kunnen herenigen met een al in Nederland erkende vluchteling.

Voorts heeft mevrouw Strik gevraagd of de IND bij intrekking in verband met de verbreking van de gezinsband toetst aan artikel 24 van het Grondrechtenhandvest. Als een intrekking aan de orde is, wordt ook rekening gehouden met het belang van het kind. Dat werkt ook door via een toets aan artikel 8.

Mevrouw Strik heeft gevraagd of onderdeel c van het tweede lid ouders van alleenstaande minderjarigen recht geeft op gezinshereniging. Mogen de minderjarige broers en zussen meekomen? Nee, dat kan niet, niet in het kader van de nareisprocedure. De broers en zussen kunnen natuurlijk wel een aanvraag indienen in het kader van artikel 8 EVRM. Als daarmee wordt voldaan aan de voorwaarden, dan kunnen ze op dat moment ook meereizen met de ouders.

Dan heeft mevrouw Strik gevraagd of het doel van dit wetsvoorstel, namelijk het vereenvoudigen van het aantal aanvragen, niet wordt doorkruist door het subamendement-Azmani. Volgens mij hoeft dat niet het geval te zijn zolang de vreemdeling hierover maar goed wordt voorgelicht. Met name de hoofdpersoon in Nederland die vaak de regie heeft over de overkomst van zijn gezinsleden zal worden voorgelicht aan de hand van een brochure over de mogelijkheden om gezinsleden te laten overkomen en over de manier waarop de procedure in Nederland eruit ziet na een positieve beslissing op een mvv-aanvraag.

Mevrouw Gerkens en mevrouw Strik hebben beiden gevraagd of er in het belang van het kind wordt bekeken of hij zijn verblijfsvergunning kan houden om het gezinsleven met de statushouder te blijven onderhouden. Dat zal heel sterk afhankelijk zijn van de individuele situatie, bijvoorbeeld of er sprake is van een gezinsband met de statushouder en of de asielstatushouder nog gezag heeft over het kind.

Voorts hebben mevrouw Strik en mevrouw Gerkens nog gevraagd of ik over twee jaar wil rapporteren over de wijze waarop het beleid in de praktijk uitpakt. Krijgen kinderen sneller een zelfstandig verblijfsrecht? Dat is eigenlijk de uitwerking van het amendement-Azmani. Daar zijn door verschillende leden vragen over gesteld. Misschien is het goed om de uitwerking van het amendement nog even toe te lichten. Het maakt het mogelijk om een afgeleide asielvergunning nareis in te trekken indien de feitelijke gezinsband wordt verbroken. Met dit amendement wordt dus beoogd het onderscheid tussen asiel en regulier te verkleinen. Op die wijze heb ik ook invulling gegeven aan dit amendement. Voor kinderen heb ik het amendement als volgt invulling gegeven. Bij minderjarige of meerderjarige kinderen zal deze intrekking grond toepasbaar zijn tot één jaar na de datum van afgifte van de afgeleide asielvergunning. Hiermee wordt maximaal aangesloten bij het reguliere beleid waar kinderen na één jaar de mogelijkheid hebben om een zelfstandige vergunning aan te vragen. Om vast te stellen of er

sprake is van een verbreking van de gezinsband sluiten we dus aan bij de huidige praktijk. Dat betekent bijvoorbeeld dat de vergunning kan worden ingetrokken als het kind zelfstandig wordt en in zijn eigen onderhoud voorziet. Het enkele feit dat een kind zelfstandig gaat wonen, bijvoorbeeld om te studeren, is nog niet voldoende om te besluiten dat de gezinsband is verbroken. Ik denk dat als ik het op deze wijze invul, ik ook een beetje tegemoetkom aan de zorgen die bij de leden bestaan. Ik zal de Kamer over twee jaar informeren over de wijze waarop het beleid in de praktijk uitpakt.

Mevrouw **Gerkens** (SP): Het simpele feit dat iemand zelfstandig gaat wonen, is volgens de staatssecretaris nog niet voldoende reden. Of is het geen reden?

Staatssecretaris **Teeven**: Ik heb gezegd dat het niet voldoende is om te besluiten dat de gezinsband wordt verbroken. Het enkele feit dat een kind zelfstandig buitenshuis gaat wonen om te studeren, is nog niet voldoende om te zeggen dat de gezinsband is verbroken. Wat daar wel een aanleiding toe kan zijn, is het moment waarop iemand een eigen partner krijgt, een gezin gaat stichten of een eigen huishouding vormt.

Mevrouw Strik heeft mij gevraagd of ik criteria kan noemen voor de afwijzing van gezinsleden in een ander land waarmee bijzondere banden zijn. Moet een gezinslid de nationaliteit bezitten van dat land? Moet het niet gaan om de mogelijkheid van een duurzame vestiging? Wie moet dat bewijzen? Hoe reëel is de afwijzingsgrond als deze grond aan de asielstatushouder nog nooit eerder is tegengeworpen? Voor de nadere uitwerking zoeken wij zo veel mogelijk aansluiting bij het reguliere kader. Een belangrijke indicatie voor het aannemen van een bijzondere band met een derde land is bijvoorbeeld dat de vreemdeling de nationaliteit van het derde land bezit of een verblijfsvergunning voor dat derde land heeft. Wij zullen dit nader uitwerken in de Vreemdelingencirculaire.

Ik kom nog even terug op de vraag van mevrouw Gerkens aan het begin van dit debat. Zij vroeg of de Europese Commissie begonnen is met een inbreukprocedure. Dat is niet het geval. Er zijn wel vragen gesteld aan Nederland over het Nederlandse gezinsherenigingsbeleid. Dat heb ik al gezegd. Die vragen hebben wij inmiddels beantwoord. Ik ben op dit moment in afwachting van een reactie van de Europese Commissie. Dat zei ik eerder verkeerd. Wij hebben de vragen dus beantwoord. Ik ben zeer bereid om de Kamer daarover te informeren, als dat mogelijk is, maar ik heb nog geen reactie gekregen van de Europese Commissie. Aan het non-verbale gedrag van senator Gerkens dacht ik te zien dat dit ongeveer was wat zij van mij vroeg.

De **voorzitter**: Mevrouw Gerkens, u wordt uitgedaagd!
**

Mevrouw **Gerkens** (SP): De balans voor wat betreft de staatssecretaris viel bij mij net de verkeerde kant op. Hij zei dat hij bereid is om ons te informeren over de gestelde vragen. Ik zou graag de vragen en de antwoorden zien. Ik wil niet wachten totdat de staatssecretaris een reactie van de Europese Commissie daarop heeft.

Staatssecretaris **Teeven**: Ik zal even bezien of er geen beperkingen bestaan om het parlement te informeren over de vragen en de antwoorden. Als er geen beperkingen bestaan, doe ik de toezegging om de Kamer te informeren. Ik kijk nu even naar mijn ambtenaren om te zien of er beperkingen bestaan. Ik zie dat men noch ja knikt, noch nee schudt. Ik ga er dus maar van uit dat het "ja" is. Mocht het "nee" zijn, dan zal ik de Kamer daarover per brief informeren.

Mevrouw Gerkens heeft mij gevraagd of ik nog steeds de mening ben toegedaan dat het recht van het kind om herenigd te worden groot is, maar dat er ook andere belangen zijn, zoals het draagvlak voor het vreemdelingenbeleid. Ik heb daar uitgebreid op gereageerd. Tijdens het interruptiedebatje met mevrouw Strik noemde ik al de brief die ik op 13 september aan de Tweede Kamer heb gestuurd. Volgens mij heeft de Eerste Kamer een afschrift daarvan ontvangen. Naar aanleiding van de bespreking van die reactie heb ik op suggestie van de Tweede Kamer -- dat is de leden bekend -- en op verzoek van de fractie van de Partij van de Arbeid de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken gevraagd om nog eens opnieuw te kijken naar het nareisbeleid. De Kinderombudsman en ik waren het echt 100% oneens. Er stonden veel dingen in die brief waarin de Kinderombudsman en de regering elkaar hadden gevonden. Onderdeel E van mijn brief, het nareisbeleid, was het enige onderwerp waarop wij elkaar niet zo goed hadden kunnen vinden. De fractie van de Partij van de Arbeid in de Tweede Kamer deed de welkome suggestie om daar nog eens door een andere instantie met veel verstand van vreemdelingenzaken naar te laten kijken. Ik ben die suggestie opgevolgd. De ACVZ kijkt daar op dit moment naar.

Ik merk nog wel een paar dingen op over het belang van het kind. Artikel 3, lid 1 van het internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind bepaalt een aantal zaken met betrekking tot kinderen. Deze verdragsbepalingen dienen door de verdragsstaten steeds geconcretiseerd te worden in beleid en regelgeving. Uit de tekst van artikel 3, lid 1 volgt dat het belang van het kind niet het enige belang is, maar één van de belangen, als je kijkt naar de primary consideration. Er dient ook een afweging plaats te vinden tussen het belang van het kind en overige belangen. Zo is het voor de Nederlandse overheid bijvoorbeeld ook belangrijk om fraude en misbruik tegen te gaan en te

voorkomen. Daarmee is ook het belang van het kind gediend, maar daarover verschillen de Kinderombudsman en de regering van mening. Het is iets te simpel om dat allemaal niet te doen, want je moet natuurlijk ook voorkomen dat een kind slachtoffer wordt van kindersmokkel en mensenhandel. Het is nog niet zo lang geleden dat een andere Kinderombudsman meer actie heeft gevraagd van het kabinet om kindersmokkel en kinderhandel nu juist te voorkomen. Die ambitie deelt de Kinderombudsman overigens met de regering. Ik realiseer mij heel goed dat er soms spanning kan worden gevoeld tussen enerzijds fraudebestrijding en anderzijds het respecteren van het recht op familie en een gezinsleven. Bij de uitvoering van het nareisbeleid moeten wij dus steeds een evenwicht zoeken tussen het tegengaan van kinderhandel en -misbruik enerzijds en het recht op een familie en een gezinsleven anderzijds. Het kabinet zal steeds die balans moeten zoeken; dat zullen de senatoren met mij eens zijn.

De heer De Lange vroeg mij wat de definitie van "gezin" is. In artikel 29, lid 2 van het wetsvoorstel is neergelegd welke gezinsleden in aanmerking komen voor de nareisprocedure. Dat zijn de minderjarige kinderen en de meerderjarige kinderen, voor zover er sprake is van een meer dan normale emotionele afhankelijkheid. Het kan daarbij zowel om biologische kinderen gaan als om pleeg- en adoptiekinderen. De echtgenoot of partner, ook van gelijk geslacht, kan ook daaronder vallen evenals de ouders van alleenstaande minderjarige vreemdelingen. De uitwerking is gebaseerd op de kring van gerechtigden, die in artikel 4 en artikel 10 van de Gezinsherenigingsrichtlijn is neergelegd. Daarbij geldt dat er natuurlijk nog steeds sprake moet zijn van een feitelijke gezinsband. Degene om wie het gaat, moet feitelijk behoren tot het gezin. De hoofdpersoon zal dit onderbouwen met documenten.

Tot slot kom ik aan het overgangsrecht en de leges toe. Daar is een aantal opmerkingen over gemaakt. Allereerst ga ik in op de leges. Gezegd werd dat de kosten van een vervangend document blijvend te hoog zijn en haaks staan op artikel 29 van het Vluchtelingenverdrag. Waarom moet een vreemdeling meer betalen dan een Nederlander? Het kabinet is van mening dat de kosten voor leges voor een vervangend document niet haaks staan op het Vluchtelingenverdrag. Uit het tweede lid van artikel 29 volgt nu eenmaal dat er wel degelijk een verschil mag bestaan, als een verblijfsrechtelijk document tevens een administratief document betreft. Een belangrijke reden voor het verschil is echter dat aan de vervanging van een vreemdelingendocument nu eenmaal hogere kosten zijn verbonden, doordat de IND hiervoor extra taken moet verrichten. Eerder dit jaar, op 26 maart, heb ik al aan de Tweede Kamer laten weten dat het kabinet vasthoudt aan het standpunt, zo veel mogelijk kostendekkend te zijn. De legeskostprijsnacalculatie over 2009 voor een vervangend vreemdelingendocument bedraagt €228. De eerstvolgende nacalculatie van de kostprijs zal in 2015 plaatsvinden. Ik zeg toe dat ik

dan zal bezien of een aanpassing van het legesbedrag noodzakelijk is.

De heer **Schrijver** (PvdA): Ik dank de staatssecretaris voor deze toezegging. Ik zou graag nader willen weten wat het beleid in dezen is. De staatssecretaris informeert ons nu over de kostprijs. Die ligt op ongeveer €228. Kennelijk wil de staatssecretaris toch ruim 10% winst maken, want de prijs is vastgesteld op €250. Je zou je ook kunnen afvragen waarom de prijs niet naar beneden wordt bijgesteld of waarom de prijs in ieder geval niet gelijk is aan de €150 voor de categorie verblijfsvergunningen voor onbepaalde tijd. Misschien komt de staatssecretaris daar nog op. Ik vind dit een ontzettend hoog bedrag, vooral als je in aanmerking neemt dat het vaak om gezinnen gaat. Stel je voor dat het vier of zes keer €250 is. Dat kan voor mensen in die omstandigheden een half jaarinkomen zijn.

Staatssecretaris **Teeven**: De minister van Financiën van dit kabinet heeft mij op het hart gedrukt dat ik ook in de Eerste Kamer vooral moest zeggen dat wij kostprijsdekkend moeten werken. Dit is een nacalculatie over 2009. De prijs is dus bepaald aan de hand van de kosten van 2009. In 2015 gaan wij die opnieuw bekijken. De heer Schrijver wijst er terecht op dat het €250 is. Als je de inflatie meetelt, kom je ongeveer op €250 uit. Het is niet zo dat het kabinet die €22 in de zak wil steken. Wij zijn echt van mening dat er met €250 sprake is van een kostendekkende situatie. Wij hoeven er niet aan te verdienen. Daarom zeg ik toe om in 2015 te bezien of er aanpassingen moeten plaatsvinden. Eerlijk gezegd, verwacht ik dat niet.

De heer **Schrijver** (PvdA): De laatste zin geeft extra aanleiding om toch nog even naar voren te komen. Het duurt nog best lang tot 2015. Het is immers nog 2013. Ik vind het toch een raar onderscheid tussen verblijfsvergunningen voor bepaalde en onbepaalde tijd. Heel veel zaken in dit land zijn niet helemaal kostendekkend. Ik hoop dat de staatssecretaris de geest van dit debat mee terugneemt naar zijn collega op het departement van Financiën. Ik hoop dat hij zal zeggen dat diverse senatoren aandacht voor dit probleem hebben gevraagd en dat hij vraagt om daar nog eens goed over door te praten. Ik wens de staatssecretaris daarbij alle succes. Ik weet zeker dat ik namens nogal wat partijen spreek.

Staatssecretaris **Teeven**: Ik zal de suggestie van de heer Schrijver meenemen. Ik denk dat het een goede suggestie is. Ik kom hier in mijn tweede termijn nog kort op terug. Ik zal bekijken of er nog mogelijkheden zijn, maar ik voorzie op dit punt wel een kleine blokkade van de zijde van het departement van Financiën.

De heer De Graaf heeft opgemerkt dat de IND voor vervangende verblijfsdocumenten extra

taken moet verrichten. Zijn dat ook kosten die in directe zin aan de administratieve handeling van het aanmaken van een vervangend verblijfsdocument mogen worden toegerekend? Ja, dat is zo. Ik verwijs in dat verband ook naar de brief van mijn ambtsvoorganger, van 31 januari 2012. Hierin is de opbouw van het kostprijsmodel van de IND beschreven. Hier zullen we in 2015 opnieuw naar kijken.

Ik heb nog een aantal losse onderwerpen. Mevrouw Gerkens heeft gevraagd wat ik beoog met de eendagstoets, nu de IND de laatste tijd vaak in hoger beroep gaat. Kan de snelheid van procedures en de zeer korte reactietermijn leiden tot onzorgvuldigheid, waardoor de rechtsonzekerheid toeneemt? Hoe hoog acht ik de kans dat hiermee weer nieuwe procedures kunnen ontstaan om fouten recht te zetten? Ik wil het beeld nuanceren dat de IND de laatste tijd in hoger beroep gaat, en niet de vreemdeling. Uit de cijfers van 2010 blijkt dat wij zeer zorgvuldig bekijken of we hoger beroep zullen instellen. Bij asielzaken wordt 77% van de hogerberoepprocedures die door mij zijn ingesteld, gegrond verklaard, tegen 3% van de hoger beroepen die zijn ingesteld door de vreemdelingen. Ik heb niet de indruk dat die cijfers nadien substantieel zijn gewijzigd. Ik denk dat het heel goed mogelijk is om in één dag te beoordelen of er nieuwe relevante feiten en omstandigheden zijn, zonder afbreuk te doen aan de zorgvuldigheid. Het pakket stroomlijning toelatingsprocedures, waar ik eerder over sprak, draagt hieraan bij.

Bij asiel ligt het, meen ik, wel iets gecompliceerder. Daarbij kennen we namelijk een voornemenprocedure. De IND brengt eerst een voornemen tot afwijzing uit. Als de vreemdeling daarop heeft gereageerd met een zienswijze, wordt de definitieve beslissing genomen. Het voornemen wordt op dag één uitgebracht. De vreemdeling heeft dan nog een dag om te reageren. De echte beslissing wordt uiterlijk de dag erna genomen. Aan het eind van dag één is dus duidelijk hoe de IND een zaak beoordeelt. Wij proberen die procedures zo kort mogelijk te houden, zeg ik ook naar aanleiding van de opmerking van de heer De Lange.

Als er meer tijd nodig is om tot een zorgvuldige beslissing te komen, wordt die tijd ook genomen. Dan zal de zaak verder worden afgehandeld in de verlengde asielprocedure of in het gewone proces.

Mevrouw Gerkens stelt dat de periode van zes weken om het medisch dossier samen te stellen, te kort is. Is het niet beter om de menselijke maat terug te brengen? Ik denk dat mevrouw Gerkens nog weet dat ik de periode heb uitgebreid van vier naar zes weken, kort na mijn aantreden. Welke garanties kan ik nog geven wanneer het dossier niet compleet is en dit aantoonbaar niet de schuld is van de asielzoeker? Ik denk dat die periode van zes weken voldoende is om de informatie te vergaren. Ik heb eerder toegezegd om de werkwijze van de motie-Spekman, de voorloper van deze maatregel, te monitoren en te optimaliseren. Dat traject loopt op dit moment. Ik moet de Tweede Kamer volgende week voor de begrotingsbehandeling hierover per

brief informeren. Ik zal de Eerste Kamer een afschrift sturen van die brief.

Dat van een asielzoeker in zijn eerste asielprocedure niet wordt verlangd een medisch dossier aan te leveren, vind ik eigenlijk wel vanzelfsprekend. Ook aan de achterkant van de procedure is er nog een garantie ingebouwd, doordat de Dienst Terugkeer en Vertrek te allen tijde ambtshalve een verzoek tot een artikel 64-procedure kan doen als hij van mening is dat er risico's bestaan in het uitzetproces. Dat hebben we onlangs natuurlijk ook meegemaakt in een aantal zaken. Daarbij heeft de Dienst Terugkeer en Vertrek dat verzoek ook gedaan.

De heer De Lange vraagt of er een positieve correlatie bestaat tussen de keuze van de asielzoeker voor een bepaald land en het welvaartsniveau, de mate van gastvrijheid en de humanitaire traditie die dat land kenmerken. Hebben die zaken een aanzuigende werking of juist niet? Dat is regelmatig onderwerp van studie in academische kringen. Ik kijk daarbij met een schuin rechteroog naar mevrouw Strik om te zien of zij dit herkent. Wat maakt dat asielzoekers naar Nederland komen of naar een specifiek ander land? In het algemeen wordt geaccepteerd dat er sprake is van pull- en pushfactoren. De pushfactoren hebben in het algemeen te maken met de veiligheidssituatie in het land van herkomst, het niveau van het naleven van de mensenrechten en de algemene sociaal-economische omstandigheden. Pullfactoren hebben te maken met de situatie in het land van bestemming. Je kunt denken aan een belangrijke rol die kan zijn weggelegd voor een grote gemeenschap van landgenoten in Nederland. Ook de toegang tot voorzieningen speelt een rol, net als de duur van de procedures en het niveau van de opvang. Snelle procedures zijn uit dat oogpunt ook belangrijk.

Dan kom ik terug op de vraag van de heer De Lange. Kunnen zaken als het welvaartsniveau een aanzuigende werking hebben? Ik denk dat die werking beperkt is. Mensen worden vaak opgevangen en beschermd in de directe regio rondom het land dat ze zijn ontvlucht. Het gaat hierbij meestal niet om de meest welvarende landen. Het zijn wel landen die soms noodzakelijkerwijs grote gastvrijheid tonen. Ons land helpt hen ook daarbij. Bij de landen die Syrië omringen, vindt dit op dit moment plaats.

Tot slot kom ik nog op een aantal vragen van mevrouw Strik. Zij heeft een vraag gesteld over het overgangsrecht. Zij vraagt of het klopt dat de huidige houders van een afgeleide asielstatus hun status op de a- of b-grond krijgen. Zo ja, geldt dit dan ook voor gezinsleden van asielstatushouders die een vergunning hebben op de c- of d-grond? Ik denk dat hierbij sprake is van een misverstand. De huidige houders van een afgeleide asielvergunning behouden na inwerkingtreding van dit wetsvoorstel een afgeleide asielvergunning, ongeacht de huidige status, of het nu gaat om internationale of nationale bescherming van de hoofdpersoon. Dat is ook logisch, want ze hebben niet de hele asielprocedure doorlopen. Er verandert op zichzelf dus niets in hun materiële rechtspositie. Het enige

wat wijzigt, is de formele grondslag van de afgeleide asielvergunning. De afgeleide asielstatus is nu nog geregeld in artikel 29, eerste lid, onder e en f. Straks wordt dat artikel 29, tweede lid, onder a en b. Het overgangsrecht van artikel III, tweede lid zorgt dat er misverstanden over bestaan.

De heer De Lange vraagt of complexe wetgeving aan zorgvuldigheid in de weg staat. Wetgeving moet zorgvuldig zijn. Zorgvuldige procedures moeten zijn afgestemd op zorgvuldig overwogen wetgeving in ieders belang. Ik ben van mening dat met dit wetsvoorstel een betere afhandeling mogelijk wordt van de eerste asielaanvragen en dat dit zorgt voor een versnelde afdoening van tweede en volgende asielaanvragen en een vereenvoudiging van de procedure ten behoeve van de verlening van een verblijfsvergunning asiel en nareizende gezinsleden, zonder dat dit ten koste gaat van de zorgvuldigheid. Je bent meer in staat om dingen sneller ineen te doen.

Voorzitter, ik denk dat ik hiermee alle vragen heb beantwoord. Ik ben ingegaan op de positie van de LHBT's uit Iran en ik heb ook gesproken over de leges. Ik heb toegezegd om daar kritisch naar te kijken en binnen het kabinet in overleg te treden. Ik zal in ieder geval de kostprijsberekeningen onder de loep nemen, in 2015 of eerder als dat mogelijk is.

*N

De heer **Franken** (CDA): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de wederom zorgvuldige beantwoording. Hij heeft daar deze avond de smaak van te pakken gekregen.

Ik heb vanmorgen maar één korte vraag gesteld. Ik heb nu ook maar een heel korte vraag aan het einde van deze behandeling. Er wordt nu een zwaardere individualiseringseis gesteld aan de specifieke groepen die tot de c-groep behoorden. De staatssecretaris zei zojuist dat er een geringe verscherping plaatsvindt. Mijn vraag gaat over het overgangsrecht, in de zin van een eerbiedigende werking. Eind 2011 heeft minister Leers de toezegging gedaan dat de bescherming van LHBT's ook na het afschaffen van de c-grond op hetzelfde niveau zou blijven, indien de situatie van LHBT's in Iran niet substantieel zou verbeteren. De staatssecretaris heeft gezegd dat hij binnenkort een nieuw ambtsbericht verwacht. Ik mag dus aannemen dat hij het beschermingsniveau zal handhaven als daaruit blijkt dat de situatie niet substantieel is verbeterd.

*N

Mevrouw **Gerken** (SP): Voorzitter. De staatssecretaris heeft uitgebreid geantwoord. Ik dank hem daarvoor. Hij heeft een aantal zaken genoemd waarop ik nog even terug wil komen.

Het onderzoeken van het nareisbeleid door het ACVZ is in mijn ogen een goede zaak. Mijn opmerkingen gingen niet zozeer over het beleid als wel over de uitvoering. Ik vraag aan de staatssecretaris of ook de uitvoering van het beleid wordt bekeken.

De balans tussen criminele activiteiten en een rechtvaardig asielbeleid is natuurlijk vanzelfsprekend, maar het niet hebben van een raadsman, een slechte tolk en rommelige verhoren doen beide schalen van de waag geen recht. Ik vind dat argument van de staatssecretaris niet goed.

Ik heb de staatssecretaris in het interruptiedebat met de heer De Graaf helder horen zeggen dat er mensen buiten de boot zullen gaan vallen. De zorg van mijn fractie spitst zich toe op de zogenaamde "traumata". De staatssecretaris zegt dat als er geen vrees is voor terugkeer, deze mensen ook terug kunnen keren. Ik denk dat én mevrouw Strik én de heer De Graaf voldoende hebben betoogd waarom dit niet zo zou moeten zijn.

De snelheid van de procedure stelt mijn fractie niet gerust. De staatssecretaris zegt dat het binnen een dag kan en dat snelheid goed is. Snelheid is goed, maar dit is niet snel, dit is heel erg snel en ik vrees dat ook hier weer mensen buiten de boot gaan vallen.

Ik houd het kort. Ik heb de staatssecretaris geen nieuwe feiten horen noemen die mij van gedachten hebben doen veranderen. Ik voorzie dat er tijdens het hakken nog heel veel spaanders gaan vallen, ondanks de monitoring van de staatssecretaris, en dus zal mijn fractie tegen het wetsvoorstel stemmen.

*N

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Voorzitter. Ook ik wil graag de staatssecretaris danken voor zijn beantwoording. Hij heeft bijna alle vragen beantwoord. Dat vind ik een mooie prestatie.

Het gaat over de hoofdlijnen van het voorstel en het feit dat wij straks toe moeten met een aantal minder beschermingsgronden. De vraag is nog steeds of wij die niet gaan missen. De argumenten hebben mij niet geheel overtuigd en zeker niet het Europese argument. In dat kader verzoek ik de staatssecretaris om mijn vraag te beantwoorden, in hoeveel andere lidstaten van de Unie de laatste jaren de nationale beschermingsgronden zijn afgeschaft, eventueel in het kader van de Europese integratie. Ook bij het categoriale beleid gaan de veranderingen snel. Je weet maar nooit of je het op een bepaald moment plotsklaps nodig hebt.

Voor mij is nog steeds niet geheel duidelijk wie er precies buiten de boot gaan vallen. Misschien ligt dat aan mij. De staatssecretaris zegt dat getraumatiseerden die vervolging hebben te vrezzen, onder die internationale bescherming komen te vallen. Dat zijn echter niet de mensen voor wie die c-grond ooit in het leven is geroepen. Zij hadden altijd al onder a of b terecht moeten

komen. Wat gebeurt er nu met getraumatiseerden die bijvoorbeeld een PTSS hebben, die aantoonbaar psychisch beschadigd zijn geraakt door de vreselijke dingen die zij daar hebben meegemaakt, die daarvoor in behandeling zijn en waarvan op dit moment wordt gezegd dat zij niet terug hoeven in verband met de mogelijke confrontatie met hun dader of met een mogelijke herbeleving van wat daar is gebeurd? Dat kun je niet van hen vergen.

De staatssecretaris doet dit wat mij betreft iets te geringschattend af met de opmerking: wij zijn er niet voor om pleisters op het leed te plakken. Het gaat echt om de vraag of die mensen wel in staat zijn om opnieuw blootgesteld te worden aan een situatie, ook al levert dat geen vervolging op. Zij keren immers wel terug naar de situatie waarin zij die trauma's hebben opgelopen. Ik vraag de staatssecretaris of hij dit werkelijk bedoelt, of dat er nog ruimte is voor die mensen om hen eventueel onder de reguliere gronden van klemmende redenen van humanitaire aard te brengen.

Een ander punt betreft de kwetsbare minderheidsgroepen waarover wij gesproken hebben. De staatssecretaris heeft beloofd dat ik hierop in tweede termijn een nader antwoord krijg. Naar mijn idee is er meestal geen individualiseringseis meer nodig. Mocht dat wel zo zijn, dan kunnen die mensen in de problemen geraken, behalve als het verwesterde meisjes uit Afghanistan betreft. Om die twee groepen toch te beschermen en bij de staatssecretaris erop aan te dringen om met dit wetsvoorstel niet tegelijkertijd een aanscherping te realiseren, heb ik de volgende motie ingediend.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Strik, Kuiper, Thom de Graaf, Franken, Gerkens en De Boer wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat voorliggend wetsvoorstel, dat aanvankelijk een neutrale herschikking van de asielgronden beoogde, gepaard gaat met een aanscherping van het traumatabeleid;

overwegende dat het wetsvoorstel tevens onduidelijkheid laat over de mate van bescherming van specifieke kwetsbare minderheidsgroepen;

verzoekt de regering, te waarborgen dat de huidige criteria voor toelating zoals nu toegepast in het traumatabeleid, niet zullen wijzigen, en dat de

bescherming van specifieke kwetsbare minderheidsgroepen niet zal verslechteren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter E (33293).

**

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik heb nog een vraag gesteld over de ambtshalve toets. Ik heb gevraagd of op een aantal reguliere gronden wordt getoetst en of, als in een later stadium de reguliere gronden pas aan de orde komen, die ook in beroep kunnen worden meegenomen door de rechter.

Ook bij het nareisbeleid is de staatssecretaris mij weinig tegemoetgekomen. Hij zegt dat de nareistermijn een heel redelijke termijn is en dat het bijna nooit voorkomt dat die overschreden wordt. Dat is inderdaad zo en in die zin is dat alleen maar gunstig. Moet de staatssecretaris echter zo streng zijn als die termijn af en toe wel wordt overschreden? Het kan gebeuren dat bijvoorbeeld kinderen dood zijn gewaand in een oorlog en dan plotseling toch blijken te leven, of dat een advocaat een fout heeft gemaakt waardoor die termijn van drie maanden wordt overschreven. Ik heb erop gewezen dat de Europese Commissie Nederland daarop al vaker aangesproken heeft. Waarom kunnen wij hier niet coulanter zijn?

De staatssecretaris gaf aan dat de ouders van de alleenstaande minderjarige over kunnen komen. Ik heb gevraagd of de broers en zusters dan ook niet kunnen overkomen. De staatssecretaris zegt dat wij dat niet doen. De alleenstaande minderjarige krijgt hier weer een gezin, maar dat gaat ten koste van kinderen die dan ergens anders alleenstaande minderjarigen worden. Dat lijkt mij een vreemd effect van dit beleid. Ik vraag de staatssecretaris, nog eens te kijken of wij dat wel voor onze rekening willen nemen.

De staatssecretaris heeft gezegd dat er bij een nieuwe aanvraag geen rekening mee wordt gehouden of iemand meerderjarig geworden is nadat de definitie van gezin is gewijzigd. Ik kan mij voorstellen dat de staatssecretaris dit zegt als er sprake is van een volkomen vrijwillige beleidskeuze van de regering: wij hebben het een tijdje zo gedaan en nu gaan wij het zo doen. Het is een feit dat wij de afgelopen jaren constant onder internationale kritiek hebben gestaan vanwege dat strenge gezinsherenigingsbeleid, vanwege de eis van een feitelijke gezinsband en de eis dat men dezelfde nationaliteit moet hebben. Wij hebben dit nu als het ware rechtgezet en in overeenstemming gebracht met de Europese regels. Als mensen die eerder onterecht zijn afgewezen nu wel in aanmerking komen, is het toch logisch dat je hun niet tegenwerpt dat een kind inmiddels 18 jaar is geworden? Ik vind dat een onredelijke impact van het beleid. Wij moeten de verantwoordelijkheid nemen voor het beleid dat wij gevoerd hebben en

niet de mensen daarvan de dupe laten worden. Daarom dien ik de volgende motie in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Strik, Kuiper, Franken, Gerkens en De Boer wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat voorliggend wetsvoorstel de definitie van gezinsleden van asielstatushouders in overeenstemming brengt met de Gezinsherenigingsrichtlijn;

overwegende dat voorafgaand aan deze correctie veel aanvragen tot gezinshereniging van asielstatushouders zijn afgewezen enkel op grond van de huidige definitie van gezinslid;

overwegende dat het niet redelijk is als een nieuwe aanvraag op grond van de wetswijziging wordt afgewezen ten aanzien van kinderen uit het gezin die inmiddels meerderjarig zijn geworden;

verzoekt de regering te bewerkstelligen, dat bij dergelijke nieuwe aanvragen wordt uitgegaan van de leeftijd die de gezinsleden hadden ten tijde van de eerste aanvraag,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter F (33293).

**

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Voorzitter. De staatssecretaris gaf ten aanzien van deze gevallen aan dat toelating wel mogelijk is in het geval van "more than emotional ties". Ik heb beschikkingen gezien van situaties waarbij het verzoek werd afgewezen omdat die eis van "more than emotional ties" zo streng wordt ingevuld dat, hoe schrijnend de situatie ook is, het gevolg is dat meerderjarige kinderen alleen moeten achterblijven in het land van herkomst, een vluchtelingenkamp of waar dan ook. Dus graag daarop nog een herbezinning.

De staatssecretaris heeft desgevraagd aangegeven het belang van het kind mee te wegen. Dat is heel mooi. Ook heeft hij verwezen naar artikel 8 EVRM. Ik had expliciet en niet voor niets ook artikel 24 van het Handvest erbij genoemd. Dat missen we namelijk steeds in de beleidsstukken.

Artikel 24 zegt heel duidelijk dat het belang van het kind bij elk besluit voorop moet staan. Dus het is niet zoals de staatssecretaris zo-even aangaf dat artikel 3, lid 1, van het Kinderrechtenverdrag een rol kan spelen. Nee, het Unierecht gaat daarin een stap verder, zoals ook in artikel 24 staat dat elk kind recht heeft op persoonlijke betrekkingen met beide ouders. In een migratiezaak, een Dublinzaak, heeft het Hof van Justitie duidelijk erkend dat in alle zaken dat belang van het kind voorop moet staan. Ook gelet op de eerdere punten die we hebben aangestipt, zou ik de staatssecretaris willen vragen om op deze manier dat Unierecht toe te passen in dergelijke zaken. Ik vraag daarvoor de toezegging van de staatssecretaris.

*N

De heer **Thom de Graaf** (D66): Voorzitter. Na het uitvoerige betoog van mijn zeer geleerde collega Strik kan ik het kort houden. De twee punten waar ik mij zorgen over maakte zijn helaas nog steeds de twee punten waar ik mij zorgen over maak. Dat betreft allereerst de categorieën die niet onder het begrip "neutrale conversie" vallen. Het gaat dan in de eerste plaats om degenen die in het traumatabeleid voor de staatssecretaris niet asielgerechtigd zijn, terwijl ze wel getraumatiseerd zijn maar op zichzelf niet aannemelijk kunnen maken dat ze direct persoonlijke vrees voor gevaar hebben. De staatssecretaris zegt daarvan dat diegenen niet onder de bescherming vallen, althans nu nog wel maar straks niet meer. Hoe groot die groep is, is onduidelijk. De staatssecretaris sprak over 1,7%. Ik dacht in de stukken gelezen te hebben dat het gaat om een gedeelte van 170; het kan zijn dat we ten aanzien van die 1,7% en 170 op precies hetzelfde uitkomen, maar het kan ook zijn dat een van ons iets verkeerd heeft gelezen. Ik hoor in ieder geval graag hoe het precies zit. Het gaat dus altijd over een aantal personen, misschien tientallen of misschien meer of minder, en daar heb ik helaas nog geen bevredigend antwoord van de staatssecretaris op kunnen horen.

Hetzelfde geldt eigenlijk voor de specifieke groepen in het landgebonden asielbeleid. Daar wordt toch een kleine verzwaaring op gepleegd, namelijk een individualiseerbaarheidsvereiste, een individuele indicatie. Als ik hem goed begrijp, zegt de staatssecretaris daarvan dat er dan heel snel iets voor geregeld kan worden. Dat is echter nog wel wat vaag. Ik zou de staatssecretaris dan ook willen uitnodigen om daarop wat dieper in te gaan.

Mijn zorgen zijn niet weg. Dat betekent dat ik mijn fractie dus ook nog niet kan adviseren om voor dit voorstel te stemmen.

Overigens dank ik de staatssecretaris voor zijn antwoorden, in het bijzonder over de leges. Ik ben iets meer gerustgesteld dat er niet meer kosten worden gemaakt dan strikt noodzakelijk. Ik vind ze nog steeds aan de hoge kant, maar de staatssecretaris heeft bij mij wel de vrees weggenomen dat er een element in zit dat de asielgerechtigde maar moet betalen om duidelijk te

maken dat het hem ook veel waard is. Dat laatste is dus niet het geval. Het gaat echt om een kostenberekening, zij het dat ik de kosten wel aan de hoge kant vind, zeker voor een gemiddelde aanvrager.

*N

De heer **Schrijver** (PvdA): Voorzitter. Het is een belangrijk debat waarin we de staatssecretaris toch een aantal heel solide argumenten naar voren hebben horen brengen over de reden dat deze opschoonoperatie nodig is en waarom ingezet wordt op deze vereenvoudiging. Dat wil niet zeggen dat wij geen zorgen hebben, maar ik wil hem toch ook prijzen voor zijn open opstelling vanavond. Hij heeft toch geprobeerd te zeggen dat er slechts sprake is van een beperkte aanscherping. Waar dat het geval is, heeft hij gezegd dat iedereen die bescherming nodig heeft die ook krijgt. De huidige wet, artikel 29 in het bijzonder, loopt volgens hem grotendeels synchroon met de nieuwe Europese en internationale regelgeving. Ik heb hem later ook nog horen garanderen dat schrijnende gevallen altijd opgelost moeten worden. Dat betrof hij op traumatagevallen, kwetsbare minderheden en individuele gevallen. Hij liet ook ruimte voor een eventuele rol van VluchtelingenWerk. Al met al vind ik dat een behoorlijke open opstelling. Dat wil niet zeggen dat er nu helemaal niets aan de hand is, maar ik vind het wel van belang dat we de zorgen die we bij dit wetsvoorstel hebben, in het openbaar hebben kunnen bespreken. De Handelingen maken ook deel uit van de wetsgeschiedenis. We hebben gezien dat zowel van het Europese Hof van Justitie als van onze eigen rechterlijke instanties op dit punt vaak relevante jurisprudentie naar voren komt die grenzen trekt. Ik hoop dat dit debat er ook aan heeft bijgedragen.

Op het punt van de legeskosten zou ik de staatssecretaris willen aanmoedigen om toch nog een stapje in onze richting te zetten. Hij heeft dat eigenlijk voetje voor voetje al gedaan en heeft beloofd er kritisch naar te kijken waar het gaat om 2015, waaraan hij toevoegde dat het zo mogelijk wel wat eerder kan. Hij heeft ook gezegd dat hij alles nog even goed onder de loep wil nemen maar dat hij wel met de minister van Financiën te maken heeft enzovoort. Als de staatssecretaris meent dat wij hem zouden kunnen helpen door op dit punt een motie in te dienen, dan komen we hem graag te hulp, maar eerst wil ik nog zijn reactie horen. Misschien dat de staatssecretaris een paar toezeggingen doet waardoor zo'n motie achterwege kan blijven.

De **voorzitter**: Als u een motie wilt indienen ...
**

De heer **Schrijver** (PvdA): Nee, ik heb die op dit moment niet gereed. Ik bied aan om de staatssecretaris in zijn consultaties met de minister

van Financiën te helpen. Ik dacht ook dat wij na afloop van het debat altijd nog de ruimte hebben om eventueel met een motie te komen, maar op dit moment heb ik er voldoende vertrouwen in dat de staatssecretaris nog een paar stappen in onze richting zet en we tot overeenstemming kunnen komen.

De **voorzitter**: U spreekt dus niet over een derde termijn?

**

De heer **Schrijver** (PvdA): Nee, dat zou ik u en ook mijzelf niet willen aandoen.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ook mijn fractie dankt de staatssecretaris voor de helderheid van zijn bewoordingen. Wij hebben heel wat gehoord over wat hier een conversie is gaan heten. In de praktijk betekent deze een aanscherping van het beleid. Dat brengt mij tot een politieke vraag, die overblijft en mij bezighoudt. Waarom willen wij dit eigenlijk? Wie dwingt ons hiertoe? Waarom zouden wij dit moeten willen? Waarom kan artikel 29 met alle gronden die daar nu in staan, voor ons niet de implementatie heten van de Kwalificatierichtlijn 2004? Waarom laten wij dit niet gewoon staan zoals het is?

Een deel van het antwoord ken ik wel. Het is, denk ik, een politiek antwoord. Dit pad is namelijk ingeslagen met het regeerakkoord en het gedoogakkoord in 2011. Daar verscheen dit in. Misschien waren er al langer overwegingen in deze richting, maar toen is dit zo op tafel gekomen. Het was wel degelijk bedoeld als een aanscherping, en als een veel forsere aanscherping dan de beperkte aanscherping waar de staatssecretaris nu over spreekt. Ook die politieke context is aan de orde.

In dit debat kijken wij naar de c- en d-gronden en gaan wij na of wij de groepen die daaronder vallen, toch nog ergens anders kunnen onderbrengen. Dat is toch een wonderlijke casuïstiek? Wij gaan kijken of wij die groepen ergens anders kunnen onderbrengen; als wij dat gedaan hebben, zeggen wij dat wij die gronden wel kunnen missen. Zo is de wet echter nooit opgesteld. Wij stellen een wet op -- dat geldt ook voor de Vreemdelingenwet -- omdat wij vinden dat rechten toekomen aan mensen in bepaalde situaties. Toen de Vreemdelingenwet is opgesteld, waren alle casussen die wij nu aan het afpellen zijn, niet eens aan de orde. Ik vind het ook qua methode dus niet overtuigend.

Voor mijn fractie rest de vraag: waarom doen wij dit eigenlijk? Waarom kunnen wij artikel 29 niet gewoon laten staan en dat beschouwen als onze implementatie van de Kwalificatierichtlijn? Dat zal onze houding bepalen. Wij steunen de moties die door GroenLinks zijn ingediend. Wij kunnen het wetvoorstel zoals het er nu ligt, niet van harte

ondersteunen. Ik zal vermoedelijk met mijn fractie tegenstemmen.

De heer **Schrijver** (PvdA): Ik voel mee met de gronden die collega Kuiper aanvoert, maar het is nu net alsof er na 2000 niets gebeurd is met de Europese en internationale regelgeving. Wij hebben gesproken over de Kwalificatierichtlijn, de Gezinsherenigingsrichtlijn en het nareisbeleid. Ook is er een nadere specificering van het internationale vluchtelingenrecht gekomen. Wij bewegen ons meer en meer in een open Europese, soms interregionale en soms zelfs mondiale ruimte. Dan is het toch toe te juichen om de rechtstreeks werkende Europese en internationaalrechtelijke regelgeving in ons beleid te laten doorwerken? De wereld staat toch niet stil en is toch niet zoals hij in 2000 was?

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Nee. Daar hebt u helemaal gelijk in. De Europese richtlijnen geven echter minimumnormen. Dat is hier ook betoogd. De c- en d-gronden in artikel 29, onze nationale gronden, gaan daar in zekere zin bovenuit. Het gaat om het behoud van wat in de c- en d-gronden wordt bedoeld. Daar spreek ik over. Als de Europese richtlijnen en regelgeving een goede grond zouden zijn voor wat wij in Nederland bedoelen met asielwetgeving, waarom kunnen wij artikel 29 dan niet in zijn geheel beschouwen als onze vertaling van die Europese richtlijnen?

De heer **Schrijver** (PvdA): Moet ik hieruit begrijpen dat u aanleiding hebt om te twifelen aan de opvatting van de staatssecretaris dat het grotendeels synchroon met elkaar loopt? De staatssecretaris zegt dat hij de schrijvende gevallen altijd oplost. Hij heeft uiteindelijk een discretionaire bevoegdheid. De heer Kuiper wil artikel 29 echter achter de hand houden. Klopt dat?

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ja, dat is correct. Ik wil artikel 29 in zijn geheel achter de hand houden. Dit debat heeft immers duidelijk gemaakt dat het niet helemaal overtuigend lukt om de groepen die wij achter de c- en d-gronden zien, ergens anders onder te brengen. Ook de staatssecretaris zelf sprak over een beperkte aanscherping. Er blijft dus licht tussen wat er in Europa allemaal is afgesproken en wat wij bedoelden met artikel 29.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de uitgebreide beantwoording van de vele vanavond gestelde vragen. Voor mijn fractie zijn veel van die antwoorden verhelderend en overtuigend. Het voorliggende wetsvoorstel lijkt bij te dragen aan een stroomlijning van de

procedures, zij het een kleine, en dat beoordelen wij buitengewoon positief. Ik zal aan mijn fractie verslag uitbrengen zodat wij volgende week weloverwogen kunnen stemmen.

*N

De heer **Swagerman** (VVD): Voorzitter. De VVD-fractie heeft tot nu toe niet meegedaan aan het debat. Mijn fractie vond en vindt dat de vragen, die overigens nog door u, Voorzitter, zijn gesteld, goed zijn beantwoord door de staatssecretaris, waarvoor dank. Dat is debateconomie: niet spreken als het niet nodig is. Ik houd het dus kort, maar de Kamer en de staatssecretaris hebben recht op een doorkijk naar het voorlopig oordeel van onze fractie.

Daartoe moge het volgende dienen. Het debat heeft dankzij de gewaardeerde inbreng van de collega's inzicht geboden en scherpste gebracht in de meest wezenlijke vraag bij dit wetsvoorstel: leidt de deregulering, die ook harmonisering met EU-recht behelst, in dit specifieke domein tot onaanvaardbare situaties? Ik zal het nog iets preciezer stellen: voor alle drie de categorieën gekoppeld aan artikel 29, eerste lid, onder c en de grond onder d van ditzelfde artikellid is een overzicht gegeven van de consequenties van de intrekking. Dat daarbij -- ik wijs met name op het traumatabeleid -- een meer individuele toets moet worden gedaan, acht mijn fractie juist. Ook in ogenschijnlijk schrijnende situaties zal een verantwoordelijkheid in het aannemelijk maken daarvan -- de asielzoeker heeft zelf iets te vrezen -- mogen en moeten worden verwacht. Als concrete, reële, schrijnende gevallen, ook in de toekomst, niet of moeizaam onder de overgebleven gronden onder a en b zijn te vatten, achten wij de discretionaire bevoegdheid van de staatssecretaris of zijn interpretatiekunst voldoende vangnet. Daarmee is het voorlopig oordeel van mijn fractie dat dit wetsvoorstel de toets der kritiek goed kan doorstaan.

*N

Staatssecretaris **Teeven**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng in tweede termijn. Er zijn nog een aantal vragen blijven liggen. Die zal ik graag beantwoorden. Daarna zal ik een oordeel geven over de twee moties die zijn ingediend.

De heer Franken vroeg of ik kan bevestigen dat, indien de situatie van de LHBT's niet substantieel verbetert, het beschermingsniveau gelijk blijft. Ja, dat kan ik, want daar is de c-grond niet voor nodig. Ik heb het voorbeeld aangehaald van de homoseksuelen in Irak. Ik wijs ook op de mogelijkheden om voor kwetsbare minderheidsgroepen een verlichte bewijspositie te hanteren. Dat is toch echt iets anders dan de heer De Graaf uit mijn woorden heeft kunnen begrijpen. Dit is nu precies wat het Europese Hof van Justitie op 7 november heeft geconcludeerd. Er is dus geen

nationale beschermingsgrond nodig, zeg ik tegen de heer Franken, maar zeker ook tegen de heer De Graaf. Met betrekking tot de Iraanse LHBT's is er dus de situatie waarbij ik bekijk wat nu de weging is die ik loslaat op de zwaarte van het individualiseringsvereiste. Daarin moet je voldoende recht doen aan de zorgwekkende positie die op dat moment bestaat. Ik heb aangegeven dat ik nog wacht op een ambtsbericht. Los van de nationale beschermingsgrond zijn er voldoende mogelijkheden om de zekerheden en de bescherming te bieden.

Ik zal ook meteen de vraag over de 1,7% beantwoorden. 1,7% van het totaal valt onder het traumatabeleid. Daarvan valt weer een klein gedeelte onder dit onderwerp.

De heer **Thom de Graaf** (D66): Wat dit laatst betreft: is die 1,7%, dus het aantal van 170 dat u zelf in de tabel hebt opgenomen die in de memorie van antwoord staat?

Wat het eerste betreft: ik ben blij met wat de staatssecretaris nu zegt, maar dat betekent wel dat het een stap vooruit is in vergelijking met de stukken, waarin de staatssecretaris zelf schreef over deze groepen dat er sprake was van een lichte aanscherping, omdat er een individualiseerbaarheidsvereiste bijkwam. Ik ben op dit punt zeer tevreden als de staatssecretaris nu zegt: dat lossen wij op en ik kan hier de garantie geven dat de landgebonden groepen, bijvoorbeeld de homo's en lesbiennes uit Iran, allemaal dezelfde bescherming krijgen als nu nog onder artikel 29, eerste lid, onder c. Dan blijft tussen ons alleen de discussie over de getraumatiseerden over.

Staatssecretaris **Teeven**: Natuurlijk is er wel een beweging, maar het is ook een beweging die een beetje is afgedwongen door het Europese Hof van Justitie in het arrest van 7 november jongleden. Dat konden wij niet voorzien op het moment dat de Kamer en ik de stukken met elkaar wisselden. Er zit echt wel ruimte in om naar de kwetsbare groepen te kijken. Ik kan mijn uitleg op dit punt niet anders maken dan wat ik er nu over vertel. Ik hoop dat dit voldoende is om de D66-fractie te overtuigen.

Mevrouw Gerkens heeft gevraagd of het ook gaat over de uitvoering van het beleid. Ik ben op dit moment met de ACVZ in gesprek over een onderzoek naar de reikwijdte daarvan. Wat mij betreft krijgt de uitvoering van het beleid een plek in dat onderzoek van de ACVZ. Ik ben met de voorzitter, mevrouw van Dooijeweert, in gesprek over de vraag hoe wij daaraan concreet invulling kunnen geven.

Ik ga heel specifiek nog even in op de informatie over de standpuntwisseling met de Europese Commissie over de pre-infractieprocedure. Die kan alleen vertrouwelijk aan de Kamer worden verstrekt. Dat zullen wij dan ook doen.

Mevrouw Gerkens zei dat de snelheid van de procedure haar niet geruststelt. Daar heb ik met de SP-fractie in deze Kamer en in de andere Kamer

natuurlijk veelvuldig discussies over. Het is wel zo dat snelheid van de procedure ook snel duidelijkheid geeft aan de vreemdeling die wil weten waar hij aan toe is. Daar is ook iedereen bij gebaat. Wij hebben niets aan een situatie zoals in het begin van de jaren negentig, toen in de opvang steeds meer mensen terechtkwamen die geen duidelijkheid kregen over hun procedure. Dat is nu precies een van de redenen waarom ik bij verhoogde instroom, zoals op dit moment met betrekking tot Syriërs, de capaciteit van de IND om te beslissen laat toenemen, om ervoor te zorgen dat de voorraad niet opnieuw toeneemt.

Ik vind het jammer dat ik mevrouw Strik niet heb kunnen overtuigen, maar wij hebben wel een goed debat gehad, dus dat is de waarde hiervan. Het aantal van 170 kwam ook nog even aan de orde in de discussie met mevrouw Strik. Dat aantal van 170 geldt bij 4%, maar nu, tot en met september 2013, is dat aantal gedaald tot 1,7%. Dan zitten wij nu nog op zo'n kleine 80 personen, waar het in het totale traumatabeleid om gaat. Slechts een gedeelte daarvan valt onder waar wij hier vanavond over hebben gesproken. Het is echt een fractie van het totaal.

Ik had inderdaad nog een vraag van mevrouw Strik laten liggen. Zij was heel vriendelijk door te zeggen dat ik bijna al haar vragen had beantwoord. Toen realiseerde ik mij gelijk welke vraag ik had laten liggen. Worden asielzoekers erop gewezen dat de humanitaire reguliere gronden bij de eerste beoordeling worden betrokken en kan een rechter deze gronden wel betrekken bij de beoordeling? Wat als deze gronden pas na de asielprocedure opkomen? De asielzoekers worden tijdens de rust- en voorbereidingstijd voorafgaand aan de start van de algemene asielprocedure voorgelicht door VluchtelingenWerk Nederland en voorbereid door de rechtshulpverlener. Daarnaast zal de IND bij de start van het nader gehoor vragen of er nog andere humanitaire aspecten zijn waarmee rekening moet worden gehouden. Door de uitbreiding van de toetsing ex-nunc kan de rechter alle relevante omstandigheden en wijzigingen die na het bestreden besluit zijn ontstaan of bekendgemaakt bij zijn oordeel betrekken. Dat volgt uit artikel 83 van de Vreemdelingenwet. Als de gronden pas na de asielprocedure opkomen, kan de vreemdeling natuurlijk een vervolgaanvraag indienen voor een verblijf op een van de humanitaire reguliere gronden. De vreemdeling zal dan nieuwe feiten en omstandigheden moeten aanvoeren ten opzichte van de situatie zoals beoordeeld tijdens de asielprocedure.

Mevrouw Strik heeft mij ook gevraagd of ik wil garanderen dat iedereen die nu bescherming krijgt, deze zo meteen ook krijgt. Ik heb daarover zojuist al gesproken in de discussie met de heer De Graaf. Ik heb ook over de speciale groepen gesproken. Er zal dus geen absoluut vangnet zijn, maar precies zoals de heer Schrijver zei, zal er wel meer gewicht aan het individualiseringsvereiste worden gehecht. Hoeveel gewicht, wordt bepaald op grond van het ambtsbericht over die concrete groep dat ik binnenkort krijg.

Mevrouw Strik heeft ook gesproken over de ernstig getraumatiseerden. In de gevallen waarin mensen zodanig getraumatiseerd zijn dat dit tot ernstige gezondheidsklachten leidt, hebben wij ook altijd nog het medisch toetsingskader. Onder omstandigheden, kijkend naar de oplossingen die nog denkbaar zijn, waarover de heer Schrijver sprak, kunnen vreemdelingen dan allereerst uitstel van vertrek op basis van artikel 64 krijgen en eventueel op termijn ook een medische vergunning. Dat valt natuurlijk onder de mogelijkheden voor die fractie van het aantal personen waarover wij spreken.

Mevrouw Strik heeft in haar tweede termijn ook gevraagd in hoeveel lidstaten de nationale bescherming is afgeschaft. Dat kan ik op dit moment niet zeggen. Nationale beschermingsgronden blijven mogelijk. Dat hebben wij al met elkaar gewisseld. Dit wordt nu juist niet geharmoniseerd met de Kwalificatierichtlijn. Tegen de heer Kuiper heb ik gezegd dat de redenen om in Nederland de nationale beschermingsgronden af te schaffen, van een andere aard zijn. In het interruptiedebat tussen de heer Schrijver en de heer Kuiper is dat nadrukkelijk nog gewisseld. Ik kom daar nog op terug, maar er zijn natuurlijk heel andere redenen om een eind te maken aan die nationale beschermingsgronden.

Mevrouw Strik kwam ook nog even terug op artikel 24 van het Grondrechtenhandvest. Indien de vreemdeling niet in aanmerking komt voor de nareisprocedure kan hij nog steeds een aanvraag tot gezinshereniging indienen conform het reguliere gezinsherenigingsbeleid. In dit kader wordt dan getoetst aan de reguliere voorwaarden voor toelating. Indien een reguliere aanvraag wordt afgewezen, wordt er getoetst aan artikel 8. Uit de jurisprudentie van artikel 8 blijkt dat die bepaling in samenhang moet worden gelezen met artikel 24 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Het gaat daarbij om de zaak C35611, zeg ik voor de fijnproevers onder ons. Artikel 24 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie gaat over de rechten van het kind en is gebaseerd op het Verdrag inzake de rechten van het kind. Dat staat ook nog in het Publicatieblad van de Europese Unie onder nummer C30325. De conclusie is dus, zeg ik tegen mevrouw Strik, dat in de toets aan artikel 8 tevens de toets vervat is met betrekking tot artikel 24 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie en met betrekking tot artikel 10 van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

Mevrouw Strik heeft in haar tweede termijn ook nog gevraagd of ik bereid ben om coulanter te zijn met de termijn van drie maanden. Ik heb in de eerste termijn al gezegd dat al snel is voldaan aan het vereiste om te voldoen aan de termijn van drie maanden. Als aan die termijn is voldaan, geldt dat bijvoorbeeld ook voor vervolgaanvragen. Dit is volgens mij nu juist de illustratie van de soepelheid waar om werd gevraagd. Mevrouw Strik leek even in de veronderstelling te zijn dat alle gezinsleden binnen drie maanden moeten zijn ingereisd. Dat is dus niet zo. Het is ook niet zo dat bekend moet zijn waar de gezinsleden concreet zijn. Enkel de

aanvraag van de hoofdpersoon moet op een bepaald moment zijn ingediend.

De heer Schrijver heeft mij gevraagd om nóg meer souplesse te betrachten met betrekking tot de leges. Dat wil ik wel graag doen. Hij heeft gevraagd of hij daarvoor een motie moet indienen. Als hij dat had gedaan, had ik hem waarschijnlijk gevraagd wat de dekking van zijn motie was. Ik heb van de minister van Financiën namelijk de nadrukkelijke opdracht gekregen dat elke motie van een dekking moet zijn voorzien. Daar moet ik van hem onmiddellijk naar vragen en dat doe ik altijd braaf, zeker als de motie komt van een regeringsfractie. Ik wil nog wel benadrukken dat het hierbij niet gaat om leges voor de verstrekking van documenten. Het gaat om leges voor vervanging na vermissing of het kapotgaan van het document. De heer Schrijver noemde een voorbeeld waarbij een heel gezin nieuwe documenten moest aanvragen. De kans is dus niet zo heel groot dat een heel gezin dat moet doen. Ik zeg de heer Schrijver echter toe dat ik ga bekijken wat ik hieraan kan doen. Ik zal de Eerste Kamer, en ook de Tweede Kamer berichten of ik nog mogelijkheden zie om de kostprijs te verlagen.

Ik vond het wat jammer dat de heer Kuiper vroeg waar de herschikking nu eigenlijk voor nodig is. We hebben daarover eigenlijk de hele avond al gesproken, maar het is uiteraard het recht van een senator om een vraag in die vorm te stellen. Volgens mij werkt het huidige stelsel echt ongelijkheid in de status in de hand, omdat alleen de gronden a en b van artikel 29 vallen onder de Kwalificatierichtlijn. Nationale gronden vallen daarbuiten. Daardoor vallen ze dus ook buiten de reikwijdte van de gewijzigde Richtlijn langdurig ingezetenen. Die richtlijn ziet alleen op de reguliere statushouders en de asielstatushouders die onder de Kwalificatierichtlijn vallen. Dit kan dus doorprocederen in de hand gaan werken, waardoor het eenstatusstelsel onder druk komt te staan. Dat is precies wat we in Nederland niet willen. De internationale ontwikkelingen heeft senator Schrijver al geschetst. Ik kan dat niet beter doen. Die internationale ontwikkelingen zijn de reden dat we dit willen veranderen. In mijn eerste termijn heb ik al gezegd dat volgens mij ook de ChristenUnie is gebaat bij het voorkomen van onnodige procedures, die ook tot hoge kosten voor de rijksoverheid leiden. Daarbij is volgens mij ook de ChristenUnie gebaat, zeker gezien de constructieve wijze waarop de partij van de heer Kuiper tegenwoordig het kabinet benadert. Ik realiseer mij dat dit een politieke opmerking is.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Volgens mij is de opstelling van mijn fractie hier in dit debat geheel onafhankelijk van wat de staatssecretaris nu onder constructief verstaat. Mijn fractie is trouwens altijd constructief.

De staatssecretaris noemt nu het argument dat de c- en de d-gronden een aanzuigende werking zouden hebben. Hij noemt tegelijkertijd hier getallen waar dit helemaal niet uit blijkt. Daarom heb ik gevraagd wat nu eigenlijk het

probleem is. Waarom zouden we geen nationale gronden kunnen hebben, zoals in c en d? Die gronden hebben immers kennelijk geen aanzuigende werking. Waarom kunnen we toch niet dat geheel beschouwen als de uitdrukking van de manier waarop wij in Nederland die Kwalificatierichtlijn toepassen? Dat is geen kwestie van "jammer". Volgens mijn politieke overtuiging zou het juist goed zijn als wij die houding zouden aannemen. Die biedt ook een zekere continuïteit met het verleden, en met de Nederlandse houding in het verleden ten opzichte van asiel- en vreemdelingenrecht.

Staatssecretaris **Teeven**: Het kabinet ziet dat anders. Volgens het kabinet moeten we anticiperen op de ontwikkelingen in het internationaal recht. We hebben gekozen voor een bepaald stelsel. Dat werkt op deze wijze niet zo. Ik heb gezegd, ook in antwoord op uitdrukkelijke vragen van de heer Kuiper, dat we moeten bekijken hoe we ongewenste en onnodige verscherpingen kunnen voorkomen. Ik heb dat ook al in de Tweede Kamer gezegd. Hoe kunnen we toch de A- en de B-gronden zo gebruiken dat eigenlijk nagenoeg alles daaronder kan worden gebracht. Ik heb ook de uitspraak aangehaald van het Europese Hof van Justitie van 7 november jongstleden. Die schept ook mogelijkheden. Ik zie daarom geen reden waarom we deze c- en d-grond zouden moeten handhaven.

Hiermee ben ik aan het einde gekomen van mijn inbreng in tweede termijn, maar ik heb me nog niet uitgelaten over de moties.

In de motie op letter E, van mevrouw Strik, wordt de regering verzocht, te waarborgen dat het traumabeleid niet wijzigt en dat het beschermingsniveau voor specifieke groepen niet wijzigt. Ik heb al gezegd dat het beleid in die zin niet wijzigt, maar dat het een ander toetsingskader krijgt. Als met de motie wordt bedoeld dat we proberen onwenselijke situaties te voorkomen en de c- en d-gronden af te schaffen, dan zie ik de motie als ondersteuning van beleid. Dat heeft ook de heer De Graaf aan de regering gevraagd. Als de motie erop is gericht om de c- en d-gronden te handhaven, dan moet ik de motie ontraden.

In de tweede motie van mevrouw Strik, op letter F, wordt de regering verzocht, te bewerkstelligen dat bij nieuwe aanvragen wordt uitgegaan van de leeftijd die de gezinsleden hadden ten tijde van de eerste aanvraag. Ik heb al gezegd dat ik de ACVZ heb gevraagd om een advies. Ik zou mij dus kunnen voorstellen dat dit reden is voor mevrouw Strik om deze motie aan te houden tot het advies van de ACVZ binnen is. Dan kan zij de motie, als zij dat wil, opnieuw in stemming brengen. Als zij de motie niet aanhoudt, moet ik haar ontraden.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik kom tot de afhandeling van het wetsvoorstel. Wenst een van de leden stemming over het wetsvoorstel? Ik zie dat dit het geval is. Ik stel voor, volgende week dinsdag over het wetsvoorstel en de moties te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 22.32 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de stemmingen van de volgende wetsvoorstellen en moties te doen plaatsvinden op 12 november 2013:

Wijziging van de Wet inrichting landelijk gebied (decentralisatie investeringsbeleid) (33441);

Motie van het lid Koffeman c.s. over het realiseren van de ecologische hoofdstructuur (33441, F);

Motie van het lid Koffeman c.s. over een gunstige staat van instandhouding voor in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn bestreken soorten en habitats (33441, G);

Herziening van de Wet arbeid vreemdelingen (33475);

Wijziging van de Wet op bedrijfsorganisaties en de Wet financiering sociale verzekeringen in verband met de financiering van de Sociaal-Economische raad (33481);

Motie van het lid Kuiper c.s. over het budget voor levensbeschouwelijke programma's (33541, E);

Wijziging van de Tabakswet ter verhoging van de minimumleeftijd van 16 jaar naar 18 jaar van personen aan wie tabaksproducten mogen worden verkocht (Verhoging minimumleeftijd verkoop tabaksproducten) (33590);

b. de plenaire behandeling van het volgende hamerstuk te doen plaatsvinden op 12 november 2013:

Regels omtrent de Kamer van Koophandel (Wet op de Kamer van Koophandel) (33553);

c. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 18 november 2013 onder voorbehoud (i.p.v. 12 november 2013):

Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met de uitbreiding van het gebruik van biometrische kenmerken in de vreemdelingenketen in verband met het verbeteren van de identiteitsvaststelling van de vreemdeling (33192);

d. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 19 november 2013 i.p.v. 12 november 2013:

Wijziging van de Wet marktordening gezondheidszorg, de Wet cliëntenrechten zorg en enkele andere wetten in verband met het tijdig signaleren van risico's voor de continuïteit van zorg alsmede in verband met het aanscherpen van procedures met het oog op de kwaliteit en bereikbaarheid van zorg (33253);

e. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 3 december 2013 o.v.:

Wijziging van de Elektriciteitswet 1998, de Gaswet en de Warmtewet en de Warmtewet (wijzigingen samenhangend met het energierapport 2011) (33493);

f. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel door de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport te doen plaatsvinden op 14 januari 2014:

Regels ter bevordering van de kwaliteit van zorg en de behandeling van klachten en geschillen in de zorg (Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg) (32402).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en de Wet op het onderwijstoezicht in verband met de versterking van de kwaliteitswaarborgen voor het hoger onderwijs en wijziging van verschillende onderwijswetten in verband met de introductie onderscheidenlijk verbreding van een aanwijzingsbevoegdheid voor de minister en in verband met aanpassingen in de regelgeving betreffende het basisregister onderwijs en het persoonsgebonden nummer (Wet versterking kwaliteitswaarborgen hoger onderwijs) (33472);

Wijziging van de Tabakswet ter verhoging van de minimumleeftijd van 16 jaar naar 18 jaar van personen aan wie tabaksproducten mogen worden verkocht (Verhoging minimumleeftijd verkoop tabaksproducten) (33590);

Wijziging van de Wet op de jeugdzorg en andere wetten in verband met de verplichting tot het gebruik van het burgerservicenummer in de jeugdzorg (gebruik burgerservicenummer in de jeugdzorg) (33674);

Wijziging van de begrotingsstaat van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2013 (wijziging samenhangende met de incidentele suppletoire begroting) (33780).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, houdende goedkeuring van het op 28 juni 2013 te Brussel tot stand gekomen Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Kaapverdië inzake wederzijdse administratieve bijstand in douanezaken (Trb. 2013, 122 en Trb. 2013, 199), alsmede een toelichtende nota bij het Verdrag (griffiennr. 153934);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 15 oktober 2010 te Nagoya tot stand gekomen Aanvullend Protocol inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling van Nagoya-Kuala Lumpur bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid (Trb. 2011, 130), alsmede een toelichtende nota bij dit Protocol (griffiennr. 153933);

een, van alsvoren, ten geleide van zeven fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Verordening capaciteitsbeleid binnenvaartvloot (griffiennr. 153922);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 25 april 2013 te Brussel tot stand gekomen verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België over de grensoverschrijdende uitwisseling van gegevens met het oog op het identificeren van personen die ervan verdacht worden inbreuken te hebben begaan in het kader van het gebruik van de weg (Trb. 2013, 91), alsmede een toelichtende nota bij het verdrag (griffiennr. 153930);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, de minister van Defensie, de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de minister van Veiligheid en Justitie, inzake artikel 100-brief MINUSMA (griffiennr. 153929);

een, van de minister van Financiën, ten geleide van de geannoteerde agenda voor de Ecofin Begrotingsraad van 11 november en voor de Eurogroep en Ecofin Raad van 14 en 15 november 2013 te Brussel (griffiennr. 153913);

een, van de minister van Infrastructuur en Milieu, inzake Rijksstructuurvisie Bereikbaarheid Regio Rotterdam en Nieuwe Westelijke Oeververbinding (griffiennr. 153925);

een, van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake nadere uitwerking brief Hervorming Langdurige Zorg (griffiennr. 153935);

een, van alsvoren, inzake kennisgeving van bekrachtiging als bedoeld in artikel 87, tweede lid, van de Grondwet van 1 oktober 2013, houdende wijziging van de Drank- en Horecawet teneinde

enkele leeftijdsgrenzen te verhogen van 16 naar 18 jaar en de preventie en handhaving te verankeren (33341)(griffiennr. 152757.05).

De Voorzitter stelt voor deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende missives:

een, van de directeur van het Kabinet van de Koning, houdende bekrachtiging door Zijne Majesteit de Koning van een aantal door de Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen (griffiennr. 153939);

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van een afschrift van een brief d.d. 4 november 2013 aan de Tweede Kamer betreffende Aandachtspunten bij de begroting 2014 van het Ministerie van Veiligheid en Justitie en de begroting 2014 Nationale Politie (griffiennr. 153932);

een, van alsvoren, ten geleide van een afschrift van een brief d.d. 4 november 2013 aan de Tweede Kamer betreffende Aandachtspunten bij de begroting 2014 van het Ministerie van Defensie (griffiennr. 153931);

een, van de Nationale Ombudsman, ten geleide van de rapportbrief over de uitvoeringspraktijk van de WOTS (griffiennr. 153937).

De Voorzitter stelt voor deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van F.S.Y. te S., inzake reactie op "Eerste Kamer en Europa" (begrip: EVRM) (griffiennr. 153926).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Europese Zaken;

een, van dr. M.V.M.L., inzake afhankelijk maken partnertoeslag Algemene Ouderdomswet van gezamenlijk inkomen gehuwde pensioengerechtigde en diens echtgenoot (33687) (griffiennr. 153862.03);

een, van dr. M.V.M.L., inzake Wijziging van de Algemene Ouderdomswet (griffiennr. 153862.02). Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van M.v.d.W. te G., inzake bezuinigingen aanvullende pakketten zorgverzekering(en) in combinatie met bezuinigingen op buitengewone lasten t.g.v. ziekte of handicap (griffiennr. 153915).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De Voorzitter stelt voor deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.